

Herdar på Korsika

GUNNAR ALSMARK

Utgivare: Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar, Lunds universitet

Text © Gunnar Alsmark, 1979

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>.) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som återanvänder verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges är samtliga foton och bilder undantagna och du måste begära tillstånd från upphovsrättsinnehavaren om du önskar återanvända detta material.

ISBN: 91-40-30260-1

eISBN: 978-91-89213-73-9

Skrifter från Folklivsarkivet i Lund, vol. 22

ISSN: 0346-6051

Vid citering: Alsmark, G. (1979). *Herdar på Korsika*. Lund: LiberLäromedel.

<https://doi.org/10.37852/oblu.99>

Information om Skrifter från Folklivsarkivet i Lund finns här:

<https://www.ht.lu.se/serie/folklivsarkivet>

Volymen är digitaliserad 2020/2021.

Skrifter från
Folklivsarkivet
i Lund nr 22

Tom O'Dell

Herdar på Korsika

GUNNAR ALSMARK

LiberLäromedel Lund

Omslag och typografi: Harry Kumlien
Foton: Gunnar Alsmark
© 1979 Gunnar Alsmark och LiberLäromedel Lund
ISBN 91-40-30260-1
Kristianstads Boktryckeri AB 1979

640-11

Förord

I det franska samhället har Korsika länge utgjort ett marginellt område, såväl ekonomiskt som vetenskapligt. Först under senare år har denna bild förändrats.

Parallellt med en ekonomisk satsning inom bestämda regioner på Korsika har intresset för vetenskaplig dokumentation och analys av förhållandena under historisk tid och idag kraftigt ökat.

Detta arbete vill bidra till förståelsen av den omvälvning som nu äger rum på ön. Särskilt hårt har denna kommit att drabba Korsikas herdar. De befinner sig i ett spänningsfält mellan emigration av yngre arbetskraft till franska fastlandet och immigration av utländsk arbetskraft för nyodlingsverksamhet inom agrarsektorn. Detta har medfört att antalet yrkesverksamma herdar starkt reducerats.

Under de många år jag i varierande omfattning kunnat arbeta med min avhandling har tacksamhetsskulden till vänner och arbetskollegor vuxit. Inte minst gäller detta personal och kamrater på Folklivsarkivet. Att räkna upp alla dem som på olika sätt varit mig till hjälp är en omöjlighet. Men några personer vill jag särskilt framhålla.

Min handledare docent Brita Egardt tackar jag för visat tålamod inför tvära kast och många dispositionsomläggningar. Med logik och skärpa lotsade hon mig fram genom forskningens många blindskär.

Professor Nils-Arvid Bringéus har med sin stora erfarenhet granskat mitt manuskript och gett värdefulla synpunkter.

Orvar Löfgren i Lund och Billy Ehn i Stockholm har utsatt flera av de versioner som föregick manuskriptets slutliga utformning för både omild och inspirerande behandling. Mycket nyttig har även den konstruktiva kritik varit som Lynn Åkesson i Lund bidragit med under avhandlingsarbetets sega slutfas.

På Centre d'Etudes Corses i Aix-en-Provence gav George Ravis-Giordani min forskning ett intresserat och osjälviskt stöd.

För renritning av diagram och kartor tackar jag Hanna Nerman på Etnologiska institutionen i Lund.

Till sist vill jag också rikta ett varmt tack till de korsikanska herdar som med så stor gästfrihet öppnat sina hem för mig.

Ekonomiskt stöd har jag fått genom ett års utbildningsbidrag, medel ur ograduerade forskares fond samt ur Karin och John Papes fond för folklivsforskning.

Ekeboryd i oktober 1979

Gunnar Alsmark

Innehåll

INLEDNING	9
Syfte och uppläggning	15
Fältarbete och material	17
Östra slätten – fritt ur en fältdagbok	20
1. SKÖNHETENS Ö – OCH KONFLIKTERNAS	23
En belägrad ö	24
Kris och konflikt	28
2. TRANSHUMANS – ETT RÖRLIGT BETESSYSTEM	39
La piaghja è u muntagna – slätten och bergen	39
Friskt bete och bergsvatten	47
Strövande satt i system	50
Djuren och produkterna	54
Ost i parti och minut	68
Vandringsvägar och vinterkvarter	77
Sommartranshumans	84
Nioloherdarnas vinterboplatser	87
Sommarboplatzen	101
En arbetsdag i Tramizzole	103
3. ARBETSFORMER	107
Bysamfälligheten – la communauté villageoise	107
Familjen – ett arbetslag	110
Släkt och vänner – sällskap och arbetshjälp	119
Avtal och kontrakt	122
Herdar och jordbrukspolitik	128
4. ATT ÄGA OCH VILJA HA	135
Jordinnehav och arv i Niolo	135
Kapital och investering	138
Status och prestige	146

5. DET SOCIALA LANDSKAPET	154
Herdar i korsikanskt samhälle	154
Herdarna och omvärlden	157
6. MAKT OCH MAKTLÖSHET	182
Alta pulitica och bassa pulitica	182
Att göra sig hörd	186
7. MARGINALITET	190
"Effersläpning" och ekonomisk dualism	190
Korsikanska herdar i franskt samhälle	195
Familism och rationalitet	209
Lokalsamhället	212
Värderingar och marginalitet	213
NOTER	224
SUMMARY	242
KÄLLOR OCH LITTERATUR	256

Inledning

Korsikanen är fatalist!

Allt arbete, all ansträngning är onödig. Det som görs idag kan bli förstört i morgon. Varför då arbeta? Ingenting ändras. Det som har varit kommer också att bestå.

Han klagar på orättvisan men tror inte på rättvisan. Bedrar polis-makten och anser att lagar är till för att överträdas.

Älskar att ta men vet också att ge. Hans stora misstrogenhet över-träffas bara av en ännu större gästfrihet.

Individualist men tycker om att fördriva dagarna på kafé tillsam-mans med sina vänner. Realist och nutidsmänniska men på samma gång vidskeplig, fångslad i en värld av sagor och myter.

Formad av krigen och älskar skjutvapen men dyrkar freden emedan han vet dess pris. Skålar och säger allvarligt – a pace e a saluta – han sätter freden framför hälsningen.

Älskar sin ö och har bara en önskan – att få lämna den!¹

Med denna bild från Les Guides Bleus (1965) anländer många franska turister till departementet Korsika.

”Det mest närliggande av de avlägsna länderna”, för att citera en korsikansk turistorganisation. Exotism blir i turistreklamen ett slag-ord men antyder också en ur ekonomisk och social synpunkt annor-lunda verklighet. Korsika är inte bara ett utkantsamhälle i geografisk mening. År 1962 visade en undersökning, att den årliga medelinkoms-ten per invånare där bara var 2 660 F mot 10 095 för Seineområdet.² Jämfört med medelfransmannen förbrukade korsikanen bara hälften så mycket elektricitet per år och 1965 fanns på ön i jämförelse med Frankrike 12 bilar mot 19 per 100 invånare, 6,5 TV mot 11, 17 radioapparater mot 20, 8 telefoner mot 12.

Korsika är en underbefolkad ö med brist på arbetskraft! En ö från vilken befolkningen emigrerar i mängd. Det är en ö där 70 % av invånarna rubriceras som inaktiva, ett departement för vilket franska

statens pensionsutlägg klart överskrider bruttoproduktionen (Renucci 1974:86 ff).³

”Korsika kostar oss för mycket,” säger regeringen.

”Vi är övergivna, ropar korsikanerna! ”Corsica non avrai bene”!

Med överväldigande tydlighet talar statistiken om Korsika som ett ekonomiskt eftersatt samhälle. Förklaringarna till varför det förhåller sig så är förvånande entydiga. Med eller utan hänvisning till Montesquieus klimatlära framhåller man södra Europas människor som slöa, oföretagsamma och arbetsskygga. Den långt utdragna siestan skulle vara ett påtagligt bevis härpå liksom den uppenbara ekonomiska underutvecklingen. I samma linje ligger månanaföreställningen, att inte göra idag vad man kan skjuta upp till i morgon.

Gång på gång mötte jag denna syn i olika former av litteratur om Korsika, alltifrån 1700-talets Rousseau till 70-talets Asterix. Vitsmakaren och reserapportören, romanförfattaren, historikern och vetenskapsmannen, alla förmedlar de bilden av en inaktiv och individualistisk korsikan.

Det var en korsikan, som fått arbete på en kyrkogård. Uppgiften var knappast betungande och bestod mest i att gå omkring och se till att allt var i ordning.

Men trots detta går han en dag upp till sin arbetsgivare, byns borgmästare och begär att få sluta. Förvånad frågar borgmästaren hur detta kan komma sig.

”Ni har ju ett fint arbete, bra betalt och lite att göra”.

”Jo, det är sant, men borgmästaren förstår, hela dagen när jag promenerar omkring bland gravstenarna ser jag överallt: Här vilar, här vilar, här vilar . . . och jag som arbetar!”

Detta är ett exempel på en lång rad av skämthistorier, som alla vill framhålla korsikanen som lat och oduglig. En variant på samma tema, tillhörande den moderna vågen av vitsar i gåtform, lyder.

Vet du varför det blir hungersnöd på Korsika när det inte blåser?
Nej.

Därför att då finns ingen som skakar ner kastanjerna åt dem!⁴

En rikhaltig flora av reseskildringar från Korsika ger ofta näring åt stereotyper av ovannämnda slag. År 1920 reste Piobb Korsika runt och skrev därefter en bok med titeln ”Korsika idag, dess seder, resurser och nöd”. Om korsikanens sätt att leva sa han;

Det är den ljuva, loja tillvaron, alla bonata, som man säger. Allt tycks eländigt och slött (Piobb 1920:59).

Figur I:1. Den populära serien Asterix⁵ bygger på att systematiskt renodla existerande schabloner om olika länder. I "Asterix på Korsika" är ord som kastanjer och vildsvin, stolt och snarstucken, siesta och rofferi, provins och landsflykt mycket vanliga.

Den korsikanska tidskriften l'Autonomiste presenterar i varje nummer ett antal stereotyper och vitsar för att understryka vad de menar är uttryck för en rent rasistisk hållning gentemot det korsikanska folket.

Denna iakttagelse stämmer väl med vad Arduin-Dumazet något tidigare påpekade i sin reseskildring från Korsika.

Korsikanen tycker inte om att arbeta med jorden, något han uppfattar som ovärdigt en fri människa (Arduin-Dumazet 1898:323).

En mer nyanserad syn ger Pierre Simi. I ett historiskt inriktat arbete talar författaren om hur sjukdom, pest och hungersnöd ständigt stod för dörren, alltifrån medeltiden och fram till 1800-talets slut. Utan initiativ och skyddande organisation var korsikanen fånge i en rutin, där det i första hand gällde att överleva. Marginalerna var små och missväxt eller andra störningar i försörjningen bromsade effektivt upp befolkningsutvecklingen.

Maten är tarvlig, kläderna enkla, möblemanget rudimentärt, distraktioner okända. Alla ansträngningar i jordbruket, alla dess ambitioner mynnar till slut ut i att kunna föda sin talrika familj, ofta på gränsen till armod (Simi 1965: 162f).

Orsakerna till misären var, menar Simi, de hårda yttre villkoren och människornas oförmåga att handskas med dem.

Den del av jordbruket som rör betesmarken och boskapen är fullständigt ignorerad. Korsikanerna vet inte hur de skall skydda djuren från kyla och värme. De har inte foder för att föda dem på vintern och dag och natt får de gå ute i skogen.

Citatet är hämtat från Greve de Marbeufs minnen från Korsika, 1774 (Archives Nationales K 1226, n° 19, efter Renucci 1974:220).

Ännu idag, två århundraden senare, menar många att detta omdöme äger full giltighet. Renucci, för att ta ett exempel, talar om Korsika som "de kringirrande djurens paradiset" (Renucci 1974:212).⁶

Karakteristiken känns riktig. På gator och vägar, överallt i landskapet ser man fritt strövande djur, till synes helt utan övervakning. Många nämner ord som vanskötsel i samband med korsikansk boskapsuppfödning. Andra talar om markförstöring och vandalisering. Man behöver inte färdas långa avstånd på ön för att möta anskrämliga syner av naken, förbränd mark med sotiga rester av spretande buskar och träd. "Det är herdarnas verk. De ser bara till vad som är bäst för stunden".⁷

Som resenär i dagens korsikanska samhälle ser man överallt yttre tecken på vad man lätt kan tolka som fattigdom och förfall, en bild nybyggnationer och luxuösa turisthotell här och var knappast förmår dölja. Till skillnad från stora delar av det övriga medelhavsområdet målar man inte husen vita, vilket åtminstone för turisterna förstärker intrycket av dysterhet och misär.

En icke ovanlig syn är halvfärdiga hus av olika slag; hotell, bungalows, baracker etc, alla på väg att snabbt förfalla. Påbörjade vägar rakt ut i macchian kan plötsligt och utan förvarning sluta mitt i ett buskage, här som i många andra fall på grund av att pengarna, orken eller samstämmigheten hastigt tagit slut.⁸

På väg att bli folklöre är historien om det planerade simbassängbygget i Ajaccio. I början av 1960-talet beslöt man om byggstart och nödvändiga pengar skaffades fram. Men arbetet kom aldrig igång. Varken material eller arbetskraft saknades emellertid, snarast var förhållandena de omvända. Men politiker och övriga ansvariga i berörda instanser kunde aldrig enas om vilka företag som skulle få de åtrådda arbetsuppgifterna på entreprenad. Var och en sökte efter bästa förmåga tillgodose sin klans önskemål och få var de myndighetspersoner, som inte hade någon nära eller avlägsen släkting att ta hänsyn till.

Ännu har Ajaccio ingen simbassäng och pengarna, ja de är för länge sedan borta, var vet ingen.

”Det är alltid samma sak när det skall hända något här på Korsika”, sa en Parisare till mig under en bilresa från Corte till Ajaccio. ”Jag har varit här i 20 år nu och tro mig, bakom allt man gör på ön ligger släktrationer och politik, de två sakerna går före allt annat”.

Andra understryker korsikanens negativa inställning till kooperation och organiserat arbete.

Den korsikanske herden, som är djupt individualistisk, äger sin hjord och sköter den personligen (Gardelle 1970:385).

Tjugo år tidigare hade l'Inventaire départemental från år 1949 avslöjat en i det närmaste total frånvaro av organisationer och intresseföreningar (associations) på Korsika. Förutom ett mekaniserat kooperativ i Porto-Vecchio fanns inte en enda ekonomisk sammanslutning upptagen, vare sig för vinodling, olivodling eller fiske. Kooperationer och andra ekonomiska föreningar var uppenbarligen helt okända och först 1957 skapas genom statliga initiativ la Cave Coopérative Vinicole i Casinca (Renucci 1974:347).

Samma år visade det sig vid ett försök att utveckla det s k lamparfisket, att det var omöjligt att bilda arbetslag om 7–8 fiskare, trots att dessa redan individuellt var vana vid den typen av fiske (Delpont 1964:84).

I ”Ett traditionellt mediterrant jordbruk: Korsika” av René Dumont läser man:

Någon kooperativ anda existerar knappast, den tycks ofta ersatt av en speciell känsla av avundsjuka (Dumont 1952:233).

Dessa iakttagelser accentueras av mer allmänna utsagor om kulturförhållandena i medelhavsområdet. Le Lannou talar i sin bok om Sardinien om gemensamma vångalag (open field), kommunal herdeorganisation etc som säregna ensamföreteelser i mediterrana länder (Le Lannou 1941:166).

Några forskare har försökt att i generella termer karakterisera ”medelhavsmänniskan”. Välkänd – och omdiskuterad – är amerikanen Banfields hypotes om ”amoralisk familism”; individen handlar efter principen ”maximera den egna kärnfamiljens kortsiktiga materiella fördelar. Utgå ifrån att alla andra gör likadant” (Banfield 1958:83).

Det finns en gemensam nämnare i alla dessa negativa uttalanden om Korsika och dess invånare. Det är människorna det är fel på! Man påvisar en mängd missförhållanden och förklarar sedan deras existens med bestämda karaktärsdrag hos individerna; konservatism, brist på arbetsmoral, oförmåga till organiserat arbete. Dessa schabloner bidrar dock inte till vår förståelse av de korsikanska livsmönstren.

Få områden är mer vetenskapligt dokumenterade än det mediterrana. Det utgör ett "intellektuellt skafferi" med mängder av litterära källor, dokument och biografier. Därtill utgör det ett slags "museum av forskningsstrategier" om man så vill (Davis 1977:2).

Sekelskiftets forskare var ofta kammarlärde och analyserade verkligheten via andra- och tredjehandsuppgifter. Deras många gånger globalt komparativa arbeten var till största delen skrivbordskonstruktioner.

Först senare blir eget fältmaterial kärnpunkten i det vetenskapliga arbetet. Utifrån kommande, funktionalistiskt skolade antropologer bosatte sig ett år eller flera i något ruralt lokalsamhälle för att studera bostadsförhållanden, näringsformer, seder och bruk etc. Pitt-Rivers pionjärarbete om den andalusiska byn Grazalema i början av 1950-talet följdes i alltmer accelererande takt av flera.⁹

Parallellt med dessa monografiska arbeten har försök gjorts att lyfta upp materialet till mer generaliserande nivåer. Välkända namn är bl a Banfield (amoralisk familism), Campbell (honour), Foster (image of limited good) och Wolf (ekotyper bland bönder). Men trots en stor mängd arbeten är bristen på kontinuitet och sammanhang påtaglig. En av förklaringarna kan vara, att det inte existerar någon "urgammal" mediterrän kulturmönstertyp.¹⁰ Andra kan ligga i forskarnas sätt att arbeta.

Davis, som har gått igenom en betydande mängd vetenskapliga arbeten om Medelhavsområdet menar, att fyra svagheter mer generellt karakteriserar mediterrän antropologi.

Den första är forskarnas ovilja – eller oförmåga – till komparation. Trots likartade ämnesområden har beskrivningar och konklusioner presenterats som isolerade tyfval.

Nästa är en felaktig historiesyn. I de funktionalistiskt präglade studierna är tidsperspektivet ofta alltför kort. Det uppstår glapp mellan "nu och förr" med felaktigt förutsatt kontinuitet som följd. I många arbeten saknar historien status av förklaringsvärde. En kort historik fogas till samtidsstudien, mer av plikt än som analytiskt instrument.

En tredje svaghet utgör valet av studieobjekt. Nästan alla forskare har föredragit att arbeta i marginella samhällen, små, geografiskt isolerade, kulturellt och ekonomiskt eftersatta byar. Studier av industrialiserade områden och urban kultur är få.¹¹

En fjärde brist i den antropologiska medelhavslitteraturen ligger på ett metodiskt-analytiskt plan. De monografiskt beskrivna lokalsamhällena uppfattas som isolerade fenomen utan koppling till samhällets makrostruktur. Bara ett fåtal forskare har uppmärksammat dialektiken mellan vad Redfield kallat "den lilla och den stora traditionen" (1956:41ff). Det är först under senare år, som lokala nivåers integration högre upp i samhällshierarkin blivit föremål för specialstudier.

Davis menar att när dessa fyra svagheter rättats till, kommer man paradoxalt nog att rycka undan grunden för – eller åtminstone ordentligt skaka om – begreppet mediterrän antropologi. Många av de enhetliga drag, som konstituerar medelhavsområdet som gemensamt arbetsfält är mer frukten av bristfällig eller svag bevisföring än rik tillgång på material. I takt med ökad information från olika delar av medelhavsområdet kommer också fram till nu gällande karakteristikerna att nyanseras eller försvinna.

Under de många år som gått från min första intervju (1967) till det sista korrektivet har i mångt och mycket etnologins inriktning i Sverige förändrats. Arbetsfältet breddades. Nya metoder och teorier kom till. Influenser från sociologi och antropologi blev starkare. Mitt eget arbetssätt har färgats av denna utveckling. En från början monografiskt inriktad studie av en korsikansk by formade sig efter hand alltmer till en strävan att relatera de lokala förhållandena till generella linjer i samhällsutvecklingen. Intresset för marginella samhällens ekonomiska och kulturella problematik ökade samtidigt som jag lärde känna Wallersteins teser om en global marknadsekonomi (Wallerstein 1974).

Jag står i stor tacksamhetsskuld till Centre d'Études Corses i Aix-en-Provence (R.C.P. 351), som under ledning av den dynamiske George Ravis-Giordani arbetar med systematiska, tvärvetenskapligt inriktade undersökningar av korsikansk kultur. R.C.P. 351 (Recherche Coopérative sur Programme) bildades 1974 och sorterar under C.N.R.S. (Centre national de la recherche scientifique). Forskningen är inriktad kring två huvudsyften; att fästa uppmärksamhet på mikro-regionala skillnader på Korsika och att påvisa strukturer i de korsikanska bysamfälligheterna. Hittills publicerad litteratur är övervägande historisk och fältarbete bedrivs ännu så länge i mindre skala. Ett undantag utgör ovannämnde Ravis-Giordani, som sedan några år tillbaka studerar boskapsskötsel i det centrala Korsika. Kring samma tema har också två forskare vid universitetet i Grenoble arbetat (Pernet-Lenclud 1977). Av stort värde för förståelsen av den historiska utvecklingen på Korsika är Renuccis statistiskt inriktade bok om "det traditionella och nya Korsika" (1974).

I det kontinentala Frankrike har etnologerna ägnat stort intresse åt herdar och deras skilda former för boskapsskötsel. Inspirerande och idégivande har bl a Brunhes-Delamarre's studie om herdar i franska byar varit (1970) liksom det tvärvetenskapligt utplagda arbetet om Aubrac i Centralmassivet (1970-74).

Syfte och uppläggning

Korsikas herdar utgör idag en marginell yrkesgrupp i samhället. Totalt räknar man med ca 1 200–1 500 yrkesarbetande get- och fårherdar.

De förfogar över 135 000 djur, vilket gör ungefär 18 per km². Dessa siffror kan jämföras med Sardiniens 3 000 000 får och getter, dvs 142 djur per km² (Renucci 1974:205).

I centrum för denna studie står ett 30-tal get- och fårherdar, i huvudsak hemmahörande i kantonen Niolo högt uppe i Korsikas centrala bergsmassiv. Där bor de under några korta sommarmånader för att sedan, när kyla och snö sätter in, söka sig ner till skilda boplatser längs med Korsikas kusttrakter. I maj, när värme och vårsol börjar bli intensiv, vandrar de åter med djuren upp i bergen. Den tekniska termen för denna säsongsvandring är *transhumans* (jfr vidare s 43, 46 och 85).

Min avsikt är att beskriva dessa herdars levnadssätt, deras näringsliv, arbetsmetoder och arbetsorganisation, deras världsåskådning och värdesystem. Avhandlingen kretsar kring tre varandra närliggande problemområden.

Det första gäller betessystemet *transhumans* och betingelserna för dess variationer.

Det andra gäller relationen mellan herdarnas livsmönster och den ekonomisk-politiska utvecklingen i Frankrike.

Det tredje och övergripande gäller samarbetets villkor i ett marginellt samhälle.

Avhandlingen är disponerad på följande sätt. I ett inledande kapitel skildrar jag Korsikas naturlandskap, demografi och ekonomisk-historiska utveckling.

Efter dessa allmänna fakta om ön beskriver jag en speciell näringsform i det korsikanska samhället, *transhumans*. Termen syftar på extensiv boskapsskötsel, karakteriserad av omfattande säsongsvandringar mellan berg och slätt, till skillnad från intensiv, stationär uppfödning av djur. Kapitlet handlar om herdarnas komplicerade vandring- och betessystem, besvärliga bostadsförhållanden, vidare om herden som yrkesman, hans specifika kunskapsförråd som är nödvändigt för att klara uppehållet i en karg och ogästvänlig natur.

Därefter analyseras produktionens sociala organisation. Arbetsfördelning och samarbetsformer granskas, såväl historiskt som i nutid.

Ekonomisk, social och politisk stratifiering utgör temat för nästföljande tre kapitel. Det första, "Att äga och vilja ha", behandlar tre varandra närliggande aspekter på ekonomi; markstruktur och ägoförhållanden, kapital och investering, status och prestige. Nästföljande kapitel "Det sociala landskapet" handlar om social rangordning, om herdens plats i det korsikanska samhället. Ett första avsnitt ger en bild av hur man utifrån har identifierat herdarna på Korsika. Ett andra tar upp herdarnas interna identifikation. Hur ser de själva på sin omvärld? Vilka kategorier delar de in den i? Motsvaras den yttre, enhetliga identifikationen av en liknande inre? Utgör herdarna i Niolo en homogen grupp, präglad av stark samhörighetskänsla?

Kapitlet "Makt och maktlöshet" utvecklar detta tema. Det handlar om politiskt agerande, om vem som är vän eller fiende, på lokalplanet och utanför.

I det avslutande kapitlet diskuteras begreppet marginalitet. Korsikas herdar är marginella människor i ett utkantssamhälle.¹² Vad har orsakat denna situation och hur skall man förklara varför herdarna agerar som de gör?¹³

Fältarbete och material

Att skriva en avhandling är att slitas mellan hopp och förtvivlan, mellan tro på genialt nytänkande och övertygelse om hafsigt epigoneri. Material och idéer vänds och rannsakas i det oändliga, förlorar nerv och sälta. Det skrivna känns gammalt, uddlöst.

Föga hjälper vetenskapen att en avhandling inte längre är ett livsverk, snarare ett slags akademiskt körkort för erhållen forskarkompetens. Längst inne finns ändå en liten bit av "le dur désir de durer" – önskan att skriva något av bestående värde.

Naturligtvis blir det inte lättare av att kvalen drar ut på tiden. I över 10 års tid har Korsika ständigt funnits i mitt medvetande, aktivt i form av spännande materialinsamling, stimulerande forskningsarbete, passivt i form av konstant dåligt samvete – en snara om halsen för fritid och socialt umgänge.

Hösten 1967 påbörjade jag mitt första fältarbete på Korsika, en lokalundersökning av en by på öns västkust (Alsmark 1977). Bakom mig hade jag då ett veckolångt besök på Korsika sommaren 1964 och några genomgångna reseskildringar och historieböcker.

Jag inträdde i min forskarroll med en nästan total teoretisk naivitet, ett faktum som så här i efterhand ter sig lika spännande som skrämmande. Utan någon klart formulerad probleminriktning tycktes mig allt lika intressant och viktigt. Bakugnar och raserade uthus, vådaskjutna åsnor och begravningsståg, vinframställning, prostitution och frekvens av gasdrivna frysboxar, allt hamnade i fokus för min forskar-nit.

När arbetet under våren och sommaren 1968 alltmer koncentrerades på herdar och betessystemet transhumans, var faktadokumentationen fortfarande det viktigaste målet. Jag levde med herdar nere på slätten, följde dem på vårflyttningen upp till Niolo, vandrade veckovis mellan olika boplatser i bergen, gjorde uppmätningar, deltog i höbärgning, nackade höns, lämnade ost och hämtade apelsiner, knackade rost, målade, diskade, fiskade samt pratade och åter pratade. Månader av diversearbetande och kringflackande Korsika runt gav mig massor med vetenskapligt osorterad kunskap.

Nästa arbetsperiod omfattade tiden juni–juli 1971. Beväpnad med teori, analytiska verktyg och övergripande problemställning, besökte jag olika kategorier av herdar runt hela norra Korsika. Centrala frågor var uppväxt och familjesituation, vandringsvägar och flyttningsformer, bostads- och ägoförhållanden, betesteknik, produktframställning och distribution. Därtill kommer ett stort antal intervjuer och samtal med andra yrkeskategorier från hela Korsika.

Vid hemkomsten väntade mig ett universitetslektorat och avhandlingsarbetet sköts på framtiden. Undervisningen gav nya insikter och idéer men ingen ro och tid att förverkliga dem.

Först våren 1976 reste jag på en sista Korsikatur. Jag valde denna gång medvetet månaderna mars–april för att komplettera den bild jag hade av Niolo och kustområdena på sommaren med en motsvarande från vintern. Först nu uppmärksammade jag kontrasten mellan sommarliv och vinterdvala i hela dess vidd. Återbesök, uppföljningar och kompletteringar var viktiga led denna gång liksom fördjupad insikt i förhållandet mellan samhällsstruktur och herdarnas levnadsmönster.

Av stort värde blev två veckors arbete på det nybildade Centre d'Etudes Corses i Aix-en-Provence. Här fick jag möjlighet att diskutera egna erfarenheter med andra Korsikaforskare, läsa igenom facktidsskrifter och annan vetenskaplig litteratur samt prata med korsikanska studenter och delta i deras fackliga möten för ett mer självständigt Korsika.

Svårigheten att få tag i fransk och korsikansk facklitteratur har varit stor, ibland oöverstiglig. I november 1974 ägnade jag ett par veckor åt vetenskapliga bibliotek i Paris, delvis för att finna, att Frankrikes starka centraliseringsåtgärder ännu har mycket ogjort när det gäller införskaffandet av publicerad litteratur till ett centralbibliotek.

Till största delen bygger mina resultat på egna fältobservationer, kompletterade med studier på kommunal- och lantmäterikontor i Casamaccioli, Calacuccia, Ajaccio och Bastia. Arkivstudier på Korsika är problematiska, även om man frånser språk- och stilsvårigheter och annorlunda klassificeringssystem. Systematik och ordning är inte den bästa, stora brottstycken saknas ofta i materialet och misstänksamheten mot vad man menar vara privat snokande i andras angelägenheter påtaglig.

I fält var arbetssituationen psykiskt och fysiskt krävande. I antropologisk litteratur har det fram till nyligen inte varit *comme-il-faut* att ge en bild av arbetsprocessens baksidor. Hur många antropologer har inte lurats ut i fält av välfriserade, romantiskt präglade rapporter, för att sedan grymt besvikna och utan handlingsberedskap möta en verklighet av helt andra dimensioner än den de tänkt sig.

För egen del fann jag snart att strukturerade frågelistor, intervjuer och andra inom etnologin vanliga arbetstekniker dåligt gick att tillämpa på de korsikanska herdarna. Misstänksamheten mot utfrågningar

och allt "offentligt" var grundmurad och regelrätta intervjuer med penna och papper blev möjliga bara i sällsynta fall. Bäst visade sig olika former för deltagarobservation vara. Under arbete och fritid blev det möjligt att i de allmänna samtalen smyga in frågor jag var intresserad av. Ett tidskrävande, men också långt säkrare sätt att få uppriktig och saklig information. Nästan varje herde svarade i början av en bekantskap med vad jag vill kalla turistvarianten. Först när ett förtroende byggts upp blev de mer benägna att utveckla sina svar, göra kompletteringar i anslutning till mina frågor, lämna attityderna till förmån för konkreta exempel, kort sagt gå bakom den ytliga och många gånger kulturellt inlärda information varje människa spontant ger ifrån sig i vad de upplever vara en trängd situation.

"Verkligheten" är något i högsta grad svårfångat. Låt mig illustrera detta med några alternativa bilder av "vad en herde är"! Vi har för det första bilden av vad samhället anser, att herden *borde* vara (normer och värderingar etc), för det andra bilden av vad *herden ger sig ut* för att vara, dels för forskaren/outsidern, dels för släkt och vänner, för det tredje bilden av vad herden *tror* sig vara.

Dessutom har vi som metodiskt problem den utomstående forskarens syn på den människa han studerar samt slutligen den bild forskaren (i egenskap av subjekt) genom egna värderingar, kunskaper, intresseområden, vetenskapliga begrepp och metoder förmår förmedla.

Hos många herdar bodde jag en dag eller två, ibland veckovis. Helt avgörande för ett vänligt bemötande var personliga hälsningar eller rekommendationer från någon nära släkting eller vän. Namn- och lokalkännedom blev överallt ett lösenord liksom god branschkunskap. För att kunna ställa de rätta frågorna läste jag in mig på får- och getskötsel och under resorna kors och tvärs på Korsika memorerade jag namn på personer och platser. Samtal i skämtsamt eller allvarligt ton, nästan alltid rörde de, precis som hos oss, skvaller om personers välgång och ve.

Politik, åtminstone den lokala (*bassa pulitica*) var i det närmaste tabubelagd och religion fördes ogärna på tal. Moral- och könsrollsfrågor däremot diskuterade man villigt och många undrade hur vi svenskar såg på dessa frågor. Annars var intresset för att veta något om Sverige mycket litet. Frågade de om något, gällde det nästan alltid mig personligen. För herdarna i Niolo blev jag identifierad som "svensken med den stora ryggsäcken".¹⁴ Nästan allt fältarbete var att likna vid direkt fjällvandring. Stora avstånd i bergig terräng med långt till mat och logi krävde full fältutrustning, nerpackad i en rymlig fjällrävenryggsäck.

Två saker bidrog till att väsentligt öka upplysningarnas källkritiska värde. Dels möjligheter till efterkontroll vid senare besök, dels min begränsning till en relativt liten population herdar. Genom att möta samma informanter med flera års mellanrum blev det möjligt att skilja

faser i en bestämd persons levnadscykel från allmänna utvecklingstrender. Tidsdimensionen gav mig också chans att bättre se vad som kunde hänföras till strukturella olikheter respektive personlighetsvariationer.

Den personliga kontakten med herdar och andra korsikaner blev väsentligt fördjupad tack vare de många återbesöken.

Många blev mina vänner, personer jag kunnat komma tillbaka till, bo hos, arbeta med. Dessa informella kontakter kom att betyda mycket, inte bara som drivkrafter för fortsatt fältarbete. Via personliga rekommendationer öppnades ständigt nya informationskanaler, som annars varit mig okända eller oåtkomliga.

Jag gick medvetet in för att skapa ett stort socialt nätverk och bemödade mig vid återbesök på ön att söka upp personer jag tidigare träffat, trots att de kanske inte längre hade någon direkt relevans för de aktuella problemställningarna. Förfaringssättet var tidskrävande men gav mig lokalkännedom och god allmänskunskap om Korsika.

Händelser och personer vävdes efter hand samman till en påtaglig struktur, vars enheter och relationer det varit svårare att se i en bredare upplagd undersökning med krav på högre generaliseringsnivå.

Å andra sidan innebar satsningen på ett kvalitativt material framför ett kvantitativt, att avhandlingen till delar mer blivit problemformulerande än problemlösande. Varje färdigt svar ställer genast nya frågor, till sist upplever man det som ett ständigt nystande, där tråden aldrig tar slut.

*Östra slätten – fritt ur en fältdagbok*¹⁵

Båtresan igår över Liguriska havet från Nice till Bastia blev stormig och under natten hade det fortsatt att regna och blåsa. Jag sov oroligt och kände mig ordentligt trött på morgonen. Lite fumligt krängde jag på mig min tunga ryggsäck och lunkade ner genom den mörka och svala hotelltrappan. Klockan var ännu inte åtta och det starka solljuset överrumplade mig för ett ögonblick. Det ångade från den våta gatubeläggningen och en nu helt klar himmel antydde, att dagen skulle bli varm.

Vid busshållplatsen väntade en hel del folk fastän avgången inte var förrän om en halvtimme. På en skylt utanför kontoret läste jag AUTOBUS BASTIA – PORTO VECCHIO med sirligt textade bokstäver. Nedanför följde en uppräkningslista av alla de byar, som bussen passerade igenom på sin resa söder ut längs med den korsikanska ostkusten; Poretta, Casamozza, Querziole, Moriani-Plage, Cateragio, Aleria, Ghisonaccia, Solenzara, Ste Lucie.

Jag köpte en enkel biljett till Aleria, baxade in ryggsäcken i bagageutrymmet och gick in och satte mig. Efter hand fylldes bussen med

Figur I:2. Korsikas östra kust består av en långsmal slätt. De två senaste decennierna har en omfattande nykolonisation av området ägt rum med odling av framför allt citrusfrukter och vin.

passagerare. Flertalet var nordafrikaner, lätt igenkännbara genom tango-rabatt, mörk sliten kavaj och rundstickad mössa. Som klädda i uniform, tänkte jag, och iakttog hur de tyst och försynt, nästan andaktsfullt satt och väntade på avfärd med sina grova händer lätt knäpta i knät.

Med bara några minuters försening lämnade vi bussterminalen och efter en halvtimmes bökgig körning genom den kaotiska morgontrafiken kom vi ut på Route Nationale 193. Till en början löpte vägen nästan spikrakt söderut mellan stora citrusfruktodlingar till höger och havet och ostrondammarna vid Biguglia till vänster. Överallt längs med vägen underströk nybyggda privatvillor och hotell, verkstäder och enklare industrianläggningar den bild jag i förväg fått av Korsikas östra kust som ett hårdexploaterat område.

Efter vägskälet vid Casamozza strax söder om Porettaflygplatsen kom vi in i de verkliga vinodlardistrikten. På sluttningarna ner mot Medelhavet löpte täta rader av vinstockar, nu på våren ännu bruna och knotiga mot den röda jorden. Vid varje hållplats steg några araber av och andra på och jag förvånade mig över hur få korsikaner det var i

bussen. För ögonblicket bara två, vad jag kunde se. Snett bakom mig satt en äldre kvinna klädd i svart med ett stort paket i famnen och längst bak i bussen halvlåg en jeansklädd tonåring lojt över två stolar. Framtill på instrumentbrädan skakade en liten hålförsedd pappkartong fram och tillbaka mellan ett gauloisepaket och några apelsinskal. Inuti flaxade en stackars förskrämd kanariefågel.

Efter en kvarts paus vid Oasis bar tog en annan chaufför vid och vi fortsatte färden söderut längs med kusten. Lätt dåsig av värmen och det monotona motorljudet slöt jag ögonen och tänkte tillbaka på det jag läst om romarnas framfart på ön för två årtusenden sedan. Just här på den långsmala slätten låg vid den tiden Roms kornbod och överallt på Medelhavet seglade romerska fartyg med master hämtade från de högresta skogarna i Korsikas inre.

Plötsligt väcktes jag i min halvslummer av att bussen stannat mitt på vägen. Orsaken var en flock får, som sävligt bråkande korsade vägen mellan två betesfält. Bredvid stod en herde lugnt väntande och att döma av passagerarnas ringa intresse var inte händelsen ovanlig. Själv blev jag nyfiken och undrade var hjorden egentligen fann tillräckligt med bete någonstans, eftersom de få öppna fält jag kunde se runt bussen helt var kringgärdade av vinodlingar och bebyggelse.

1. Skönhetens ö – och konflikternas!

Allt var där bättre
och mycket vackrare än annorstädes.

Napoleon Bonaparte

Kulturgeografen Friedrich Ratzel karakteriserade vid sitt besök på Korsika år 1899 ön som "ett berg i havet". För turisten som kommer med båt norr ifrån mot Calvi på nordvästkusten upplevs denna beskrivning mycket bokstavligt. På ett nästan överkligt sätt dyker plötsligt väldiga bergsmassiv upp ur soldiset med de högsta topparna klädda i evig snö.

Bergen är ständigt närvarande på Korsika; taggiga alptoppar, höga bergskammar och djupa raviner. På en yta knappt tre gånger Gotlands är medelhöjden över havet 568 meter och man får resa till vulkaniska öar som la Réunion eller Hawaii för att finna dess motsvarighet.

Med undantag för en långsmal, tio kilometer bred slätt längs med östra kusten, saknas mer enhetliga, plana områden¹. Men trots detta används i vardagligt tal ofta "slätt", mer som oppositionellt uttryck gentemot de dominerande bergen än som topografisk term för ett absolut sett platt område. I stället är det fråga om ett mjukt backlandskap med tvära, oförmedlade övergångar till en flikig och sönderbruten kust.

Geologiskt delas ön in i två delar, en kristallinisk i nordost och en skifferartad i sydväst, åtskilda av en diagonalgående högplatå. Parallellt med denna löper en S-formad vattendelare, vars höga berg med toppar upp till 2 700 meter effektivt bildar barriär mellan de två hälfterna.

Från den diagonalt löpande centralbergskedjan förgrenar sig i tvärgående riktningar en mängd mindre bergskammar. Dalgångarna mellan dessa ligger som små celler geografiskt åtskilda och i nästan varje dal har människorna slutit sig samman, orienterade mot den största centralorten i området. På så sätt har de kommit att bilda vad man med en etnologisk term kan kalla för "bygd".

Öns latitud och longitud talar för ett typiskt medelhavsklimat. Kännetecknande är den precisa rytmen i temperatur och nederbörd med varma, torra somrar och svala, regniga vintrar. Sommarens hetta ger

ofta en subtropisk prägel men periodens längd är inte omfattande nog för annat än att karakterisera klimatet som tempererat.

Nederbörden är rik. På ingen plats regnar det mindre än 550 mm om året, en mängd fullt tillräcklig för gynnsam jordbruksproduktion. Men problemet ligger i det sätt på vilket nederbörden faller. Den absolut största delen kommer under vinterhalvåret, i bergen mestadels som snö, för övrigt i form av häftiga skyfall, som på kort stund förvandlar stigar och vägar till strida strömmar. Marken är hård och torr och merparten av vattnet rinner med kraftigt eroderande verkan ner för bergen och ut i havet igen. Till detta kommer avdunstningen, som är mycket intensiv under större delen av året.

Ett annat typiskt drag för det mediterrana klimatet är vindarna, i styrka, fuktighet och riktning huvudsakligen knutna till bestämda tidpunkter på året. De bär alla speciella namn, exempelvis den sydostliga sirocco eller den västliga libeccio.

För såväl temperatur, nederbörd som vindar gäller, att man kan påvisa markanta lokala skillnader inom geografiskt mycket begränsade områden.

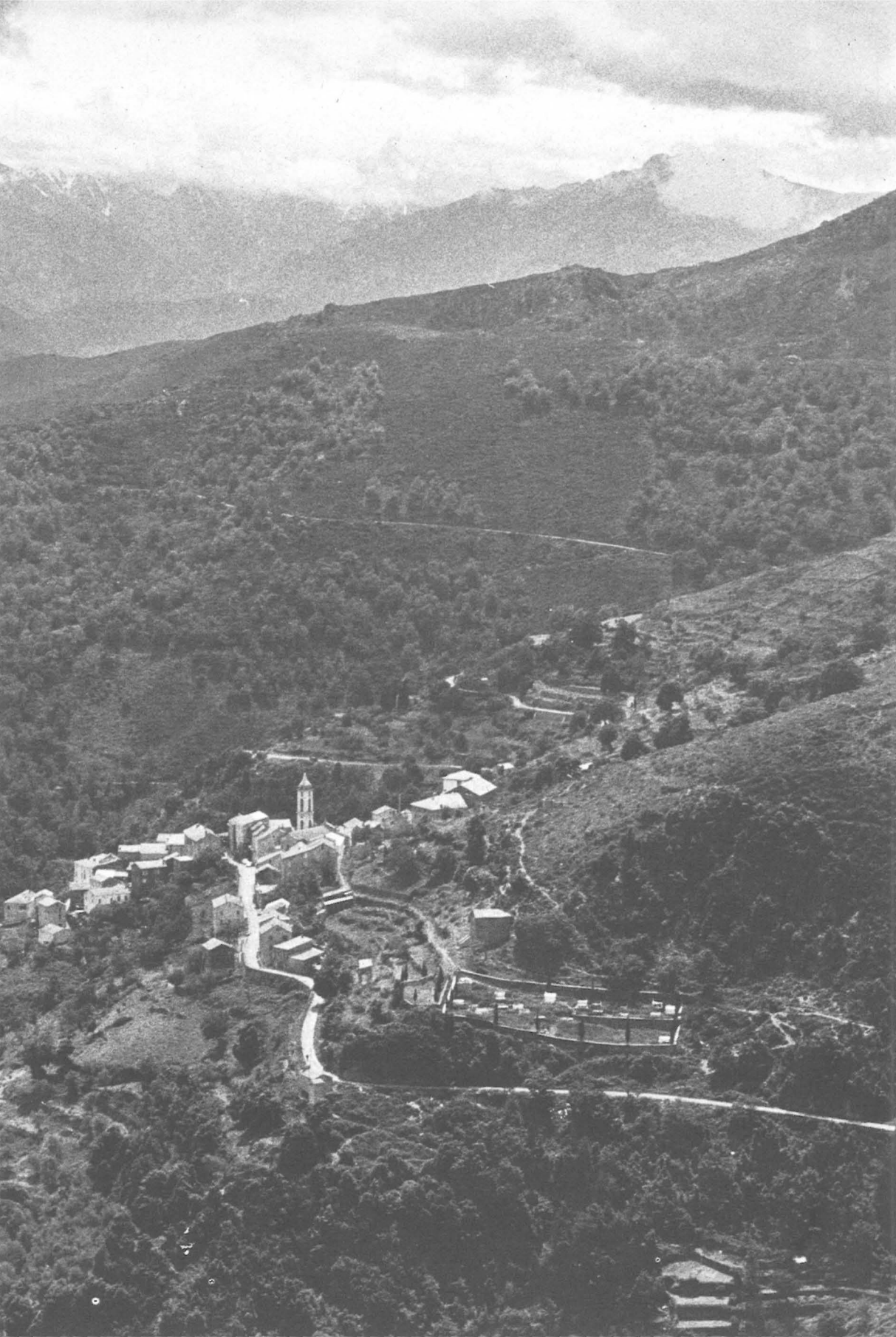
Enligt vissa etymologer kan namnet Korsika härledas till det hebreiska eller feniciska ordet för skog, khorsai. Men precis som på de flesta andra håll i medelhavsområdet har skogen på Korsika skövlats svårt och kvar idag är bara några spridda rester i de högre bergsregionerna. I stället karakteriseras nu ön av en ständigt grön buskvegetation av myrten, rosmarin, ginst och buxbom, som i sina olika former täcker mer än 3/4 av öns totala yta (macchia). Det var om denna ytterst täta och svårgenomträngliga snårskog, som man i en äldre upplaga av en fransk encyklopedi kunde läsa; "en tät buskvegetation, som döljer vissa djur och understundom även rövare".

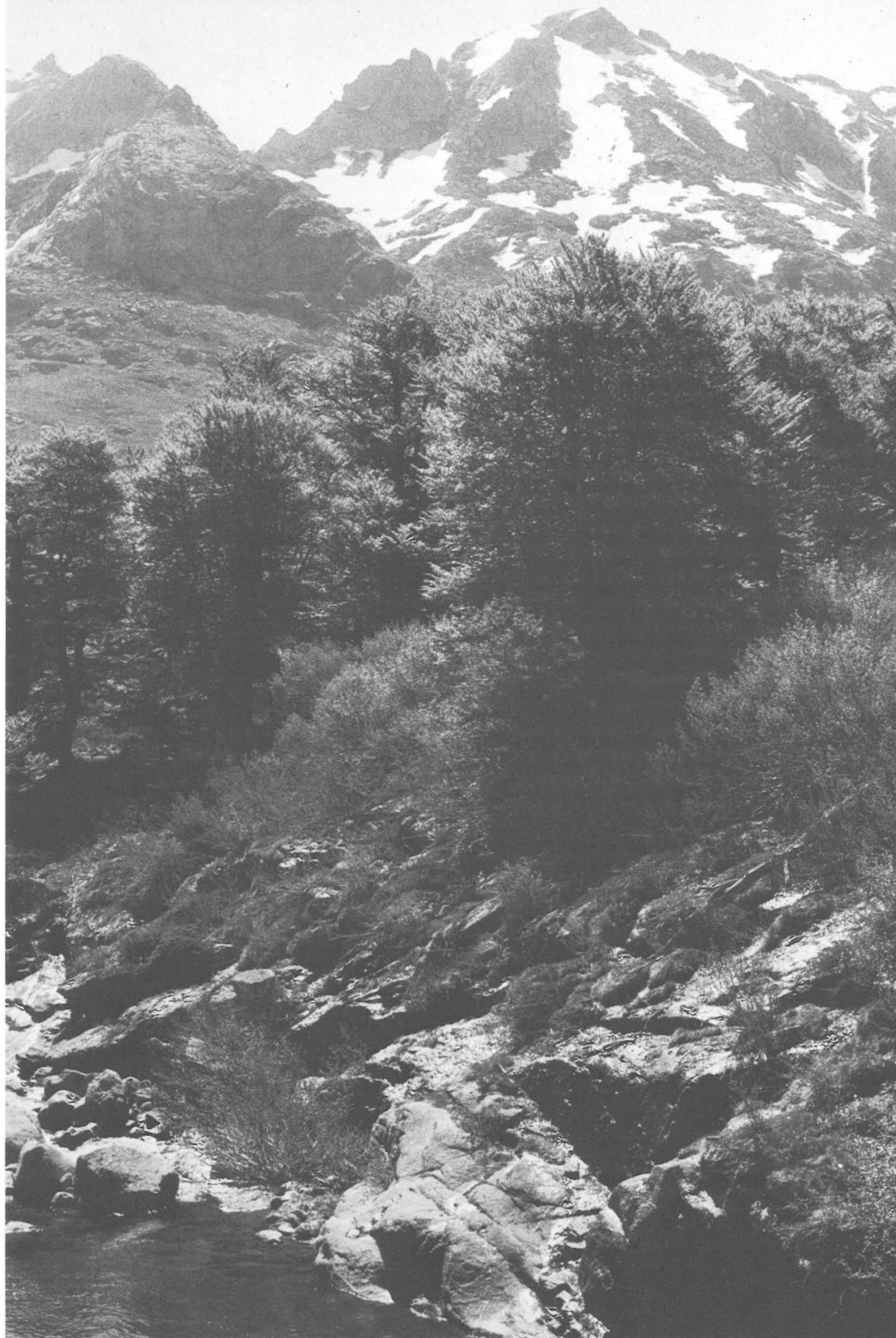
En belägrad ö

Korsikas historia kan sammanfattas i två ord, ockupation och frihetskamp. Från förhistorisk tid och framåt möter den korsikanska befolkningen ständigt nya herrar, torrenska krigarstammar, greker, etrusker, kartager, romare, vandaler.

Figur 1:1. En resa kors och tvärs i det korsikanska landskapet ger besökaren en känsla av ödslighet och naturens dominans över människan. Man kan färdas långa avstånd mellan de glest utspridda byarna utan att se skymten av vare sig människor eller hus, något som få av äldre tiders resenärer försummat att nämna. Men denna bild är delvis en chimär. Genom den till synes ogenomträngliga macchian löper ett glest nät av stigar. Deras sträckning är emellertid oregelbunden och markeringen bristfällig. Fritt strövande djur skapar många alternativa stigar och för en oinvigd vandrare är det lätt att gå vilse.

Bilden föreställer byn Lento med Korsikas högsta bergsmassiv, Monte Cinto (2700 m ö h) i bakgrunden.

Efter ”barbarernas” härjningar blev Korsika från mitten av 500-talet och två århundraden framåt en del av det byzantinska riket. De första klostren grundades.

Pippin den lille donerade ön till Påven. Adelsmän från kontinenten bosatte sig på Korsika och byggde upp små städer till skydd mot sarracenerna, vars sjörövarflottor härjade vilt längs kusterna.

Från år 1077, då Påven tillerkände Pisa administrationsrätten, blev Korsika ett pisanskt protektorat. Genua, den andra stormakten i det Liguriska havet och Pisas rival, blandade sig snart i striden. År 1133 delade Påven ön mellan de två städerna i sex administrationsområden. Genua upprättade säten i Bonifacio och Calvi och i ett stort sjöslag vid Meloria år 1284 besegrades Pisa.

Under strider med Aragonien utvidgade Genua sitt herravälde över Korsika. Öns adel understödde Aragonien medan den inhemska befolkningen bistod Genua. År 1420 sände Aragonien trupper till Korsika. De besatte hela ön med undantag för Bonifacio, som fick utstå en lång belägring. Genua återtog snart makten och behöll den fram till 1768, då Korsika såldes till Frankrike.

Hela 1700-talet var fyllt av lidanden för den korsikanska befolkningen, som kämpade en hopplös kamp mot övermakten för att vinna självständighet. Bl a upprättade man en egen regering, styrd av de högsta militärerna och ett kort tag år 1736 fick ön t o m en kung. Vid en tidpunkt då befolkningen var utan överhuvud landsteg äventyraren Thèodore de Neuhof och entusiastiska skaror tvekade inte att genast utnämna honom till kung. Under några månader levde Korsika i en s k upplyst monarki. Men upptåget ogillades av genuesarna och Thèodore tvingades överge sitt kungadöme lika snabbt som han erhållit det.

Frihetskämpar fanns det emellertid gott om och en av de största var Pascal Paoli, som blev general och chef för den korsikanska frihetsarmén. Han formade Korsikas tredje konstitution, vilken väckte stor uppmärksamhet världen över för sina demokratiska idéer och även rönte Rousseaus intresse. Man utvecklade ekonomin och näringslivet och i Corte i öns centrum grundades ett universitet. Korsika var i det närmaste självständigt, då dess armé i grund besegrades av den franska i slaget vid Ponte Nuovo 1769. Sedan dess har ön lydit under franskt herravälde.

Figur 1:2. Korsika delas in i olika vegetationsbälten, följande altituden över havet.² Vad som förvånar är hur högt skogen går. På skyddade ställen uppe i bergen finner man såväl mindre löv- som barrskogar ända upp till 17–1 800 m ö h, exempelvis längs med floden Tavignanos övre lopp i Niolo (bilden).

Kris och konflikt

I en rapport från den 26 september 1908 skriver presidenten för inrikesministeriet beträffande den skrämmande höga barndödligheten på Korsika.

De korsikanska byarna härjas av en mängd smittosamma sjukdomar, som sprider sig p g a invånarnas totala okunskap om förebyggande behandling, isolering och desinfektion (Clemenceau 1908 26/9).

Lite längre fram påpekar han lakoniskt att landets fattigdom är extrem.

Fattigdom parad med oförmåga att avhjälpa den sammanfattar ganska väl den bild ämbetsmän, krönikörer och reseskildrare ger av korsikanens sätt att leva. Utsagorna är förebrående, pekpinneaktiga, ofta utan kritisk självanalys.

Men fattigdom står inte fritt från Korsikas relation till omvärlden. Sjukdom och misär handlar också om utsugning och förtryck. När jag i detta kapitel ger en kortfattad beskrivning av de senaste 200 årens ekonomisk-demografiska utveckling på Korsika, gör jag det utifrån tre viktiga perioder av omvälvning:

1. Slutet av 1700-talet, då det korsikanska samhället integreras i den franska nationen.
2. Slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, då den korsikanska ekonomin bryter samman med massemigration som följd.
3. De två senaste decennierna, under vilka tre företeelser starkt utvecklas; intensivjordbruk av kapitalistisk typ, självständighetsrörelser, turism.

1. I och med Korsikas förening med Frankrike år 1768 upphörde för en tid drömmen om självständighet. Men det innebar också slutet för en annan sak – den ständiga krigsberedskapen kunde nu bytas ut mot lugn och fred.

Tillståndet var då högst alamerande. Om invånarna i Ajaccio berättas, att de vid denna tid var smutsiga och eländiga och noblessen fattig (Santi 1966). Turpin de Crisse noterade (1787):

att en korsikan som hålles för rik är en människa, som har just så mycket att han sparsamt kan leva från ett år till ett annat, och då måste han hushålla ordentligt för att nå slutet av året.

I en annan passus beskriver han "folkets misär, utan säng, utan möbler, med trasor till kläder och kastanjer som enda mat" (Arch. Nat. K. 1225, nr 11: efter Renucci 1974:66).

Men långsamt började Korsika återhämta sig. Man utökade boskapsstammen och åkerarealen, planterade mullbärsträd och bomullsbuskar. Vägnätet förbättrades och byggdes ut.³ Inte minst det senare var viktiga förändringar i ett land, där ekonomin karakteriserades av skilda regioner med ett oräkneligt antal kombinationer av jordbruks- och boskapsaktiviteter i förening med frukt- och trädgårdssodling.

Men sett i förhållande till hela den korsikanska ekonomin får förändringarnas betydelse inte övervärderas. Ganska snart fann franska regeringen med stöd av en stort upplagd resursinventering (Plan Terrier 1770–1790), att från Korsika fanns inte mycket att hämta. I gengäld mot en obetydlig skatteinkomst fick man betala ut stora summor för subventioner och bidrag, vägbyggen och utvecklingsarbeten.

Snart nog tröttnade Frankrike och ön blev lämnad åt sitt öde. Då och då under 1800-talet uppmuntrades än den ena, än den andra för ögonblicket intressanta grödan men utan målmedveten satsning från någotdera håll. Albitreccia framhåller, hur meningslöst det var att på Korsika försöka få korsikanerna att producera mer än för den egna konsumtionen, när man på kontinenten fruktade dålig avsättning (Rondeau 1964:72).

Sammanfattar vi den första krisperioden, är det konkreta resultatet, att Korsika i stort förblev vid det gamla, åtminstone vad ekonomin beträffar. På ett ideologiskt plan medförde övergången till franskt styre en viktig psykologisk förändring. För att förklara detta måste jag gå tillbaka en bit i historien, till tiden före 1768, då Korsika löd under staden Genua. Det var en tid av tyranni och ekonomisk utsugning. Under hela 1600- och 1700-talen konstituerar Korsika utan tvivel ”ett av de bästa koloniala exempel i vår tid” (Rondeau 1964:69). Det korsikanska folket tvingades till en omfattande nyodlingsverksamhet av framför allt vete, vin, oliver och kastanjer. Ännu idag ser man överallt stenmurar efter nyröjningsarbeten och varje år mognar kastanjerna i de gamla lundarna i Castagniccia. Exporten ökade liksom befolkningstalet och detta trots en vendetta, som bara under åren 1683–1715 lär ha krävt 28 705 offer! Ett blodigt vittnesbörd om yttre makt och terror, om inre politisk oordning (Rondeau 1964:70).

Korsika var Genuas mjölkko, en koloni med alla dess karakteristiska drag; exklusiv handel med metropolen, nedtryckande av befolkningen, representation genom låga tjänster i den centralstyrda administrationen, intern autonomi på byplanet. Därtill ett orättvist och korrumperat rättsmaskineri och man förstår Pascal Paoli och andra frihetskämpar.

Efter denna period av utsugning kommer Frankrikes svala intresse för ön, den långa freden och de, om än ofta blygsamma ekonomiska förbättringarna, att te sig som positiva. I ljuset av föregående periods

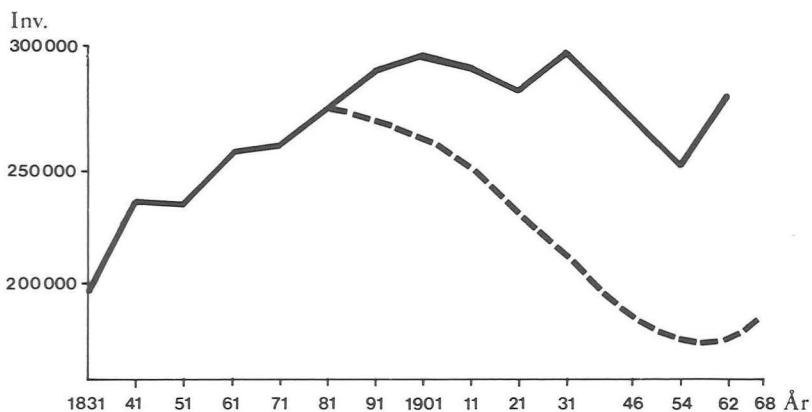
tyranni blev nästföljande en tid av ekonomisk och moralisk återhämtning. Men detta skulle inte vara alltför länge.

2. Mot slutet av 1800-talet inträder en krisperiod. Befolkningen hade under hela seklet ökat kraftigt medan produktionen legat i det närmaste stilla. Vinlusens skadegörelse och sänkta världsmarknadspriser på vete slog hårt i ekonomin. Samtidigt började omvärlden bli alltmer påtaglig i de tills nu undangömda bergsbyarna.⁴ Niolo, det område vi snart skall lära känna närmare, var fram till 1865 nästan helt isolerat. Då byggdes den första för vagn framkomliga förbindelsen med yttervärlden, vägen från Porto i väster upp över Evisa till Calacuccia. Av större vikt blev vägen österut ner genom ravinen Scala di Santa Regina till Francardo och vidare till Bastia. Den öppnades 1892 men fick sin reella betydelse först i och med bilismen.

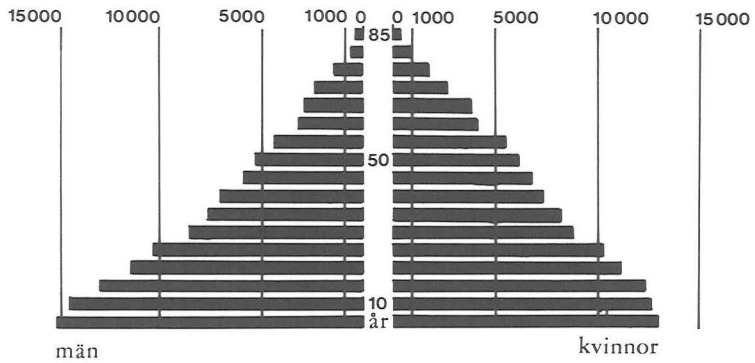
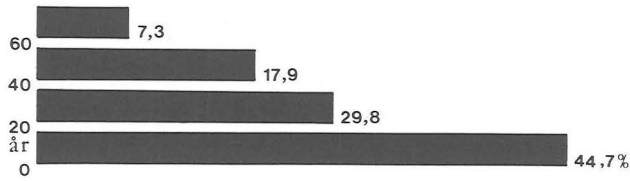
Chiva menar, att Korsika fram till första världskriget levde i ett tillstånd av ekonomisk autarki:

From one region to another are found an infinite number of combinations of agricultural and pastoral activities and orchard cultivation, on poor soils (Chiva 1963:99).

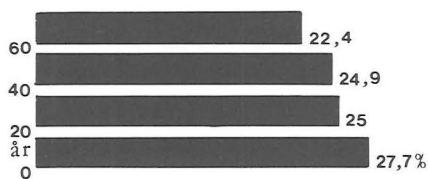
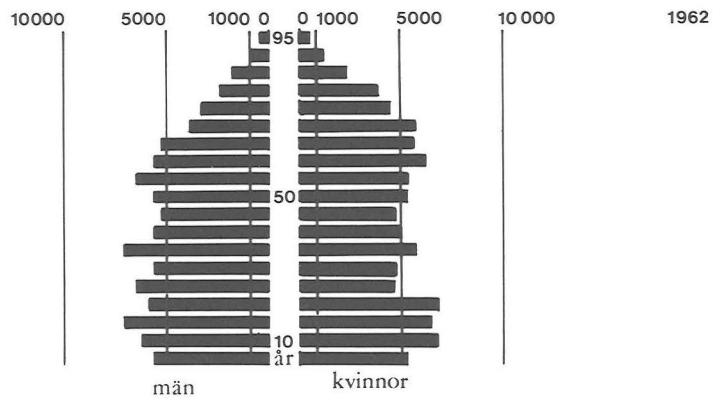
Reda pengar var sällsynta långt in på 1900-talet. I stället existerade i stor utsträckning självförsörjning och byteshandel. Andra ekonomiska karakteristika var en nära anknytning till naturomgivningen med

Figur 1:3 (efter Renucci 1974:107) visar befolkningskurvan på Korsika de senaste 150 åren (heldragen linje). Efter Frankrikes köp av ön 1768 fördubblades populationen från 122 000 till 273 000 vid slutet av 1800-talet. Ungefär samma höjd når kurvan i början av 30-talet efter en klar nedgång i samband med första världskriget. Från 30-talets mitt minskar så befolkningen lavinartat och stabiliseras först mot slutet av 50-talet, då en viss uppgång är skönjbar. Som framgår, är diskrepansen stor mellan den på folkräkningen baserade kurvan och den som avser en skattning av på ön permanent boende personer (streckad linje). Den förra omfattar nämligen alla röstberättigade korsikaner, oavsett var de bor i världen, en m a o alltmer accelererande felkälla, eftersom fler och fler korsikaner under stora delar av året arbetar på kontinenten och bara periodvis besöker sin hemö.⁵

Figur 1:4 och 1:5. Befolkningspyramiden från 1851 (figur 1:4) visar en stabil åldersfördelning med basen i de yngre åldrarna. Figur 1:5 illustrerar tydligt den obalans som råder idag (1962). Yngre arbetsföra emigrerar, nativiteten sjunker, befolkningen "för-gubbas" (efter Renucci 1974:126).

dess speciella klimat och markförhållanden, låg teknologisk utvecklingsnivå och påtaglig stabilitet vad gäller institutioner och produktionsmetoder.

Två begrepp kan sammanfatta den utveckling, som vid sekelskiftet tar sin början på Korsika; emigration och urbanisering.⁶ Tydligast åskådliggörs detta genom diagram och karta på figur 1:3, 1:4 och 1:5.

3. Den kraftiga utvandringen har i viss mån motverkats av en under senare år alltmer accelererande invandring. Korsika är idag det departement i Frankrike, som har flest utlänningar i förhållande till befolkningstalet. Var fjärde människa på ön är inte korsikan, antingen född i Frankrike (11 %) eller utomlands (16 %). Bara under åren 1962–64 immigrerade 15 000 repatrierade nordafrikaner (Renucci 1974:280/106). Till detta kommer ett stort antal fransmän från kontinenten; funktionärer och byråkrater, militärer, affärsmän etc. En annan kategori är gästarbetande nordafrikaner, som nästan undantagglöst hänvisas till tunga, monotona arbeten med låg status och betalning, arbeten som korsikanerna inte själva vill ha.

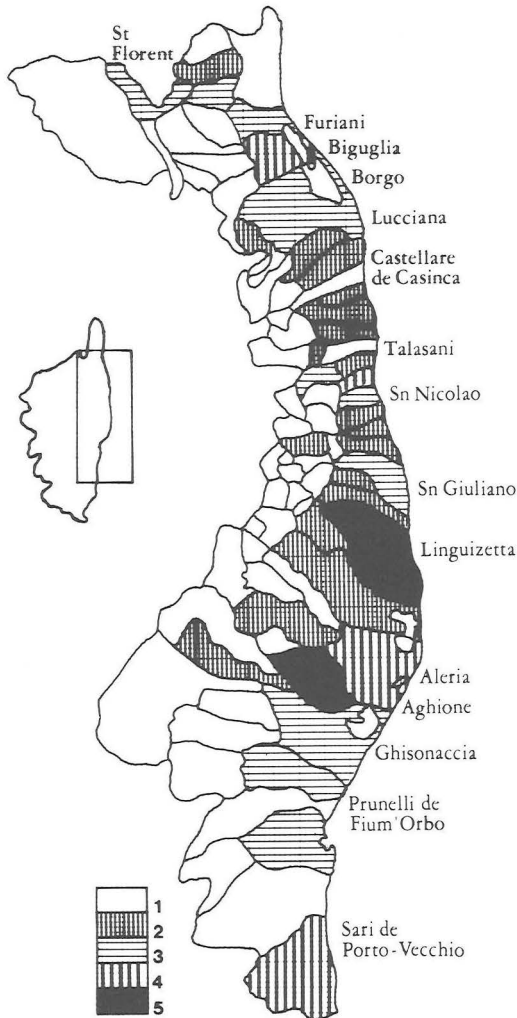
Vid sidan av emigrationen från Korsika har det under hela 1900-talet ägt rum en flykt från bergsbyarna ner till exploateringsområden vid kusterna. De mest markanta av dessa är de två centralstäderna Bastia i nordost och Ajaccio i sydväst. Balagne i nordväst med turiststaden Calvi är ett annat område liksom den östra kustremsan, där de två senaste decenniernas explosiva utveckling haft stora konsekvenser för boskapskötseln på Korsika.

Trots att 3/4 av öns uppodlingsbara mark ligger på östra slätten har den p g a malaria varit obebodd i 100-tals år. Endast som betesmark var området en värdefull resurs. Först på 1800-talet mutas denna del av ön in i kommuner.

Mot slutet av l'Ancien Régime förvånade sig Abbé Gaudin över den öde slätten i öster, som inte innehöll en enda boning, och vars ägare inte odlade ens en femtiondedel (Abbé Gaudin 1787). I början av 1800-talet konstaterade baron de Beaumont, att "träsken på Korsika var lika vanliga som vägarna ovanliga" (Baron de Beaumont 1822). Inte förrän amerikanerna efter krigsslutet 1945 besprutade de vattensjuka markerna med DDT blev området tjänligt för permanent bösättning.

Vid denna tid anlades några enstaka, isolerade bysamlingar nära havet (exempelvis Ghisonaccia), frånskilda sina grannbyar av en obebodd, monotont böljande slätt.

Men utvecklingen gick snabbt och repatrierade fransmän från nordafrika (svart-fötter) skapade med hjälp av tusentals invandrade gästarbetare på kort tid en ekonomisk och demografisk explosion. Med arbetsflit och stort kunnande, med omfattande investeringar och tekniska resurser gjorde de vad korsikanerna själva inte förmått, att på nytt odla upp jorden.

Figur 1:6 (efter Renucci 1974:276) illustrerar utvecklingen för slättområdet mellan Bastia och Porto-Vecchio under åren 1962–1968. Här syns befolkningsnedgången i öns centrala delar och befolkningsexplosionen vid kustområdet tydligt, tillsammans skapande två korsikanska samhällen; ett långsamt förtvinande och ett starkt dynamiskt. Statistiken grundar sig på relationen mellan födda och döda (naturlig folkökning) i kommuner med 1. födelseunderskott (mindre än 1), 2. svag expansion (1 till 1,5), 3. snabb expansion (1,6 till 2,9), 4. accelererad expansion (3 till 4,9), 5. våldsamt expansion (mer än 5).

I dagligt tal hör man ofta grovt förenklade utsagor om dessa ekonomiska framsteg.

Se här vad svart-fötterna kan. På några år har de lyckats med vad de lata korsikanerna själva inte ens vågat försöka göra. Nu blomstrar slätten, vin och citroner ser du nu där förut bara några får gick och betade, vackra vita villor växer upp, allt detta tack vare skicklighet och hårt arbete!

KORSIKA — ett nytt Algeriet?

SOS 4/10 1976

"Korsika är på väg att bli en symbol för en kamp som rör vid de flesta av 70-talets politiska kardinalfrågor i Västeuropa: den ojämna ekonomiska utvecklingen i olika regioner, reaktionen mot byråkrati och teknokrati, sökandet efter en identitet i kulturmönster från tiden före den kommersiella masskulturens genombrott."

Korsikanerna sprängde jetplan i ny protestvåg

SOS
28/7
1976

AJACCIO. Polisen på Korsika meddelade på onsdagen att den arresterat 30 korsikanska lastbilsförare och "separatistiska uppvigglare" vilka misstänks för delaktighet

tydlig då det gamla planet skulle tas ur tjänst inom kort.

"Med fasthet"

I Paris beordrade inrikesminister Michel Poniatowski polisen att fullfölja undersökningen av attentatet och flygplatskravallerna "med yttersta fasthet".

upp planet genom att utlösa ett par sprängladdningar i det.

Omedelbart efteråt gjorde polisen chock mot folkmassan och kravallerna fortsatte till långt in på onsdagsmorgonen. Andra sammanstötningar mellan demonstranter och polis inträffade i huvudstaden Ajaccios centrum, men inga

Korsika: Stormig rättegång mot separatis- ter

PARIS. Tre korsikanska separatister, som lett en bombvåg, dömdes på tisdagskvällen till 13 års fängelse vardera i en stormig rättegång som dramatiserade den belägenhet Napoleons födelseö befinner sig i.

Horder av sympatisörer ropade "Fransmän, bort från Korsika" och vitade med den korsikanska flaggan efter det att domen fallit.

Domstolen dömdes tio andra åtalade till fängelse i mellan ett och tio år, tre fick villkorlig dom och fyra frikändes.

De 21 männen dömdes för att ha utfört 36 bombdåd de senaste två åren. De var främst riktade mot statliga institutioner och Parisbaseerade banker, både på Korsika och i Parisområdet.

Ingen av bomberna har orsakat några dödsfall, men skador för miljontals kronor har vållats.

Den korsikanska nationella befrielsefronten, vilken de flesta av den anklagade erkände sig tillhöra, har strävat efter att undvika att spilla blod i sin kamp att få slut på 21 års franskt styre av Korsika.

De anklagade, som var mellan 24 och 44 år gamla, kom från alla skikt av det korsikanska samhället. De var studenter, arbetare, affärsmän, en bonde och en biodlare.

De anklagade hävdade att Korsika håller på att bli dominerat av utländska företag och turistkomplex, medan lokalinvånarna nonchaleras av de franska myndigheterna och förnekades rätten att sköta sina egna affärer.

"Vi talar om ett folk som inte vill dö ut", förklarade en av försvarsadvokaterna. "Vi är ett folk på väg mot utrotning. Korsika är ett framtidens land, men inte för sitt eget folk."

DN:s Birgitta Edlund om Korsika — "en fransk koloni" DN 15/6-79

Dödsstraff hotar motståndsmän

Figur 1:7. Under senare år har det politiska våldet på Korsika kraftigt trappats upp.

Denna polarisering mellan "lata" korsikaner kontra "arbetsamma" nykomlingar är mycket vanlig. Egna observationer på ort och ställe snarast förstärker uppfattningen om en stark och livskraftig "nybyg-garkolonisation" i kontrast till initiativsvaga öbor, som stillatigande åser hur det ena tillfället efter det andra går dem ur händerna.

Men helt stillatigande är nu inte alla. De senaste åren har det politiska våldet på Korsika trappats upp och då inte minst riktat sig mot just olika invandrargrupper; svartfötter, kontinentala fransmän, nordafrikanska gästarbetare med flera.

Det är gott om organiserade motståndsrörelser. En av de mest kända är ARC (Azzione per a Rinascita di a Corsica), bildad 1967 och reorganiserad 1974 (ARP). Den tar avstånd från våldsgärningar och är en vänsterorienterad, demokratisk rörelse. Kampen går ut på att rädda Korsika som etnisk minoritet genom upprättande av en autonomi inom ramen för den franska republiken.

Mer våldsamt är FPCL (Front Paysan Corse de Libération), som har litet stöd hos befolkningen på grund av sin mycket radikala och militanta hållning. Medlemmarna, som kämpar för ett helt självständigt Korsika, tar på sig ansvaret för flertalet av de många attentat, som utförs på ön. En annan organisation är Ghuistizia Paolina, baserad på en klandynasti.⁷

Våldet tenderar att öka på Korsika. Under 1973 utfördes 32 attentat av växlande allvarsgrad (Laffont 1976), år 1978 var antalet 217, en siffra som nästföljande år överskreds redan i maj månad (DN 15/6 1979).

En icke fullt lika kontroversiell invasionsvåg utgör de senaste årens kraftiga turisttillströmning. Ökningen är stor. År 1952 beräknades antalet inresande till 60 000, år 1972 till 700 000 (Renucci 1974:382). Men turism är ingen ny företeelse på Korsika. Facklitteraturen kring ämnet visar på ett både tidigt och omfattande intresse för utvecklandet av turistnäringen på ön. Efter första världskriget bildades exempelvis *Bulletins de la Corse Touristique* (1924) med målsättningen att öka den redan då relativt stora turisttillströmningen. Under senare år har ett flertal vetenskapliga arbeten utkommit kring denna näringsgren, som idag omfattar ca 15 % av Korsikas totala produktion.

Turismens utveckling på Korsika kan delas upp i tre perioder.

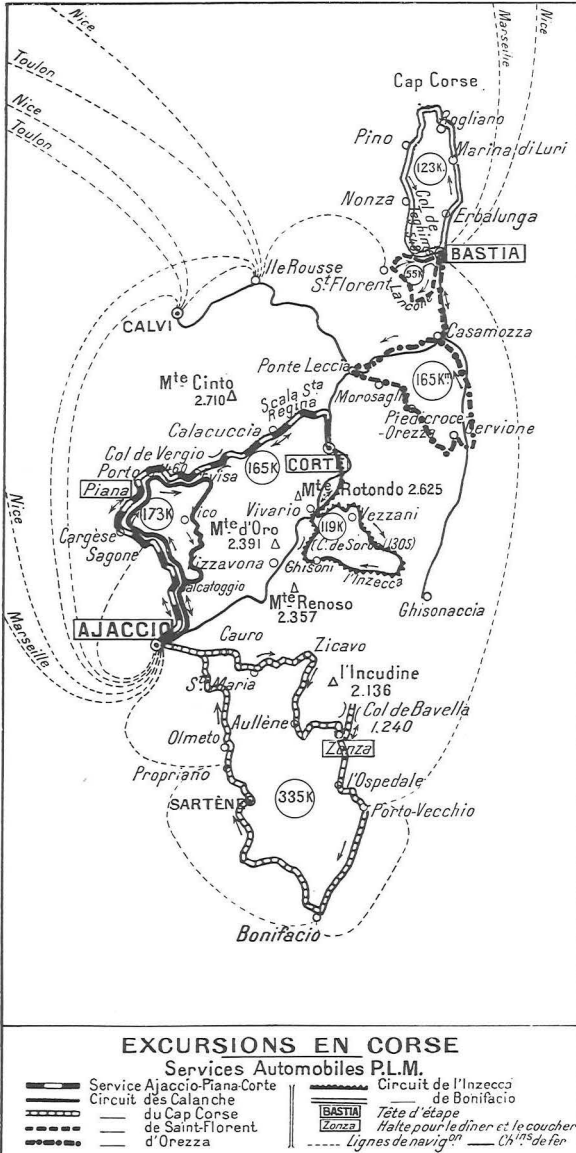
Den första omfattar senare hälften av 1800-talet och början av 1900-talet. Någon turism i ordets moderna betydelse är det knappast fråga om. Antalet resenärer var litet och bestod i huvudsak av människor från den privilegierade överklassen i västeuropa, företrädesvis engelsmän. De tillbringade förvånansvärt lång tid, vanligen från november till april i Ajaccios milda vinterklimat. År 1877 bildades ett syndikat med uppgift att bli a skapa en ståndsmässig lösning på logifrågan för den gästande aristokratin. Efter diverse förseningar uppfördes i Ajaccio Le Grand Hôtel och Hôtel Continental år 1894 och Cyrnos-Palace två år senare. Det utländska ägandet i branschen var totalt och t o m hotellpersonalen hämtades från kontinenten. Någon kontakt mellan den kontinentala överklassen och det korsikanska folket förekom knappast.

Bakgrunden till denna begynnande turism finner vi i romantikens framhävande av vild och orörd natur liksom dess smak för exotism och spänning. Allt detta fanns i rikligt mått på Korsika. Men först genom fransmännens kraftiga utbyggnad av vägnätet i början av 1800-talet blev det realiserbara mål för i första hand upptäcksresande,

LA CORSE

*Services Automobiles
de Tourisme*

Figur 1:8. På 1920-talet blev bilresor runt Korsika ett spännande turistäventyr. Kartan är hämtad från en reklambroschyr från 1924 och visar de olika exkursionernas färdvägar.

författare, poeter och målare. Bilismen kom sakta igång och omfattade mest endagsturer, eftersom övernattningsmöjligheter i det inre av ön var mycket begränsade.

Den andra perioden omfattar mellankrigstiden. Fortfarande är de stora debarkationsstäderna Ajaccio och Bastia primärmålet för turistströmmen. Men nu i huvudsak för en annan social kategori, den sommargästande medelklassen i Frankrike. Någon lagstadgad betald semester fanns inte förrän 1936 men redan under 20-talet börjar denna nya form att växa fram. Inreseströmmen kan delas upp i två kategorier; vinterturister och sommarturister. Den senare bestod mest av korsikaner bosatta på kontinenten. Under sommarmånaderna återvände de till sin födelseby för att träffa släkt och vänner och fly undan värmen vid kusterna.

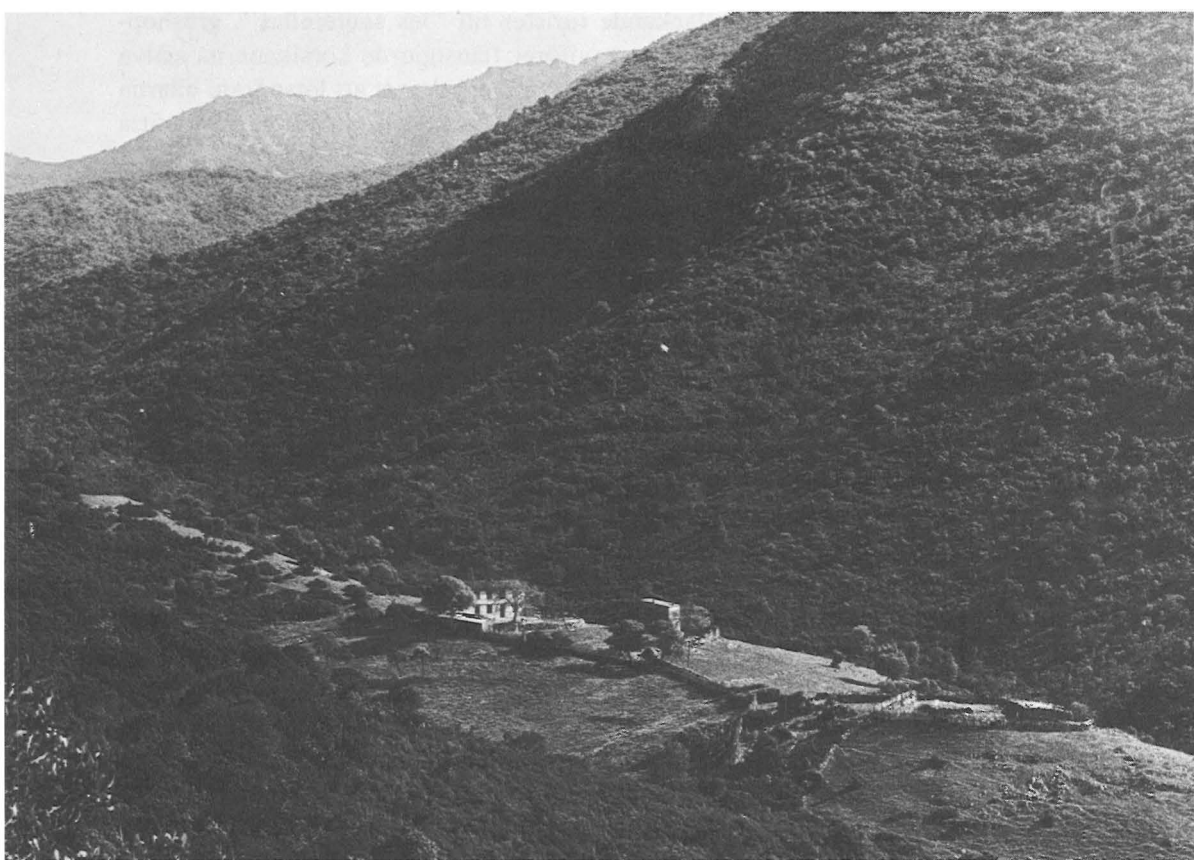
Bilturer till bergsbyarna blev nu allt vanligare och av folkhumorn döptes dessa kringflackande turister till "les sauterelles", gräshoporna. Som bilägare och chaufförer tjänstgjorde korsikanerna själva och kombinerade på så sätt det svåra uppdraget att lotsa fram bilarna på obekväma och svårframkomliga vägar med uppgiften att berätta om landets säregna kultur. En av dessa många "gräshoppor" var vår egen Prins Wilhelm, som i sin reseskildring "Korsikanskt" (1932) bl a berättar om spännande bilturer runt ön tillsammans med korsikanen Alberti.

Sammanfattningsvis omfattade denna mellankrigsperiod två sorters turister med koncentration till två skilda säsonger. I båda fallen var det fråga om ett privilegierat skikt inom medelklassen. Folk i gemen hade reellt sett små chanser till semester på annan ort, även om lagen gav dem formell möjlighet.

Detta förhållande ändras under nästföljande period, som börjar efter kriget och bland de 100 000-tals resenärer, som nu varje år reser till Korsika kan man grovt urskilja tre grupper:

1. Turister vilka besöker ön nästan uteslutande under sommarhalvåret. Fransmännen dominerar tätt följda av tyskarna, som gjort Korsika till något av sin egen ö, likt svenskarna med Mallorca.
2. Korsikaner bosatta på kontinenten. Dessa besök fördelar sig över hela året men visar en kraftig stegring under sommaren.
3. En liten grupp byråkrater inom sektorn för handel, administration, industri-tekniska arbeten etc.

En speciell organisation, SETCO (Société pour l'Équipement Touristique de la Corse) arbetar sedan något decennium tillbaka med turistutvecklingen på ön. Den optimism, som från början kännetecknade budgetplaneringen, har idag betydligt dämpats. Men fortfarande anser många, att turismen utgör den korsikanska ekonomins räddare och hävstång.

Figur 2:1. Tuaradalen vid Golfe de Girolata på Korsikas västkust. I detta isolerade område med höga berg och snårig buskvegetation (macchia) tillbringar en herdefamilj vinterperioden från oktober till maj. Under sommarhalvåret bor familjemedlemmarna uppe i bergen i centrum av ön.

2. Transhumans – ett rörligt betessystem¹

La piaghja è u muntagna – slätten och bergen

En åsnas långdragna hulkande och hickande väcker mig. Jag ligger på en enkel fältsäng, halvt påklädd under en tung grå filt. Luften är kall och fuktig och det luktar våt cement från rummet bredvid. Tillsammans med en herde från bergsbyn Casamaccioli kamperar jag sedan några dagar i bottenvåningen av ett nybyggt hus, ”överstens chateau”, som vi skämtsamt kallar det.

Platsen är Tuara, en isolerad bosättning på Korsikas västkust. Här lever under vinterhalvåret en herdefamilj om fem personer; föräldrar och tre vuxna söner. Jag känner dem sedan ett halvt år och har varit där många gånger förut. Sett hur de driver in djuren på kvällen, mjölkar, gör ost. Pratad och skämtat i största allmänhet.

Men den här gången är det något alldeles speciellt med mitt besök. Det är tiden för den stora vårflyttningen upp i bergen och jag har, inte helt utan besvär, fått löfte att göra vandringen tillsammans med herdarna.

Sängen bredvid är tom. Snabbt slänger jag av mig filten, snör på pjäxorna och går ut. Klockan är knappt mer än tre och halvmörker råder. Men himlen är helt klar och förebådar en varm dag.

Den närmsta timmen sjuder av liv. José och François driver in getterna i den med risflätning omgärdade hagen, mjölkar djuren och bär upp kannorna till husen. Under tiden lastar Etienne en mula med proviant och utrustning för två dygn. Samtidigt surrar man på två åsnor med klövjesadlar fast den dyrbara kopparkitteln för tillverkning av bruccio-ost liksom de 11 hönsen instoppade i två spjällådor.

Senare på morgonen, när bröderna och gethjorden lämnat Tuara, skall föräldrarna gå upp till landsvägen med åsnorna där deras snart fullastade Renault 4 L väntar. Föräldrarna är till åren komna och orkar dåligt följa med barnen på den långa vandringen. Dessutom måste någon stanna kvar för att göra osten från morgonmjölkningen,

se över husen, lägga in redskapen, låsa alla dörrar, blockera vattenledningen från cisternen uppe i olivlunden. Tre kor, som tillhör José, äldste sonen, lämnas kvar och får ströva fritt i landskapet sommaren igenom.

Efter en stor kopp cafe-au-lait med uppblötta bitar av biscotti är det dags att ge sig av. Bråkande och fnysande drivs getterna ner för kullarna till vadstället vid Tuaraplagen. Här är vandringens lägsta punkt. Vågorna från Portugolfen rullar tungt in mot den steniga stranden, nu helt ödslig och tom. Men snart nog kommer lyxkryssare från franska och italienska Rivieran att ankra i bukten med sitt avfall av tomma plastflaskor, hopknycklade cigarrettpaket, pappkartonger och gasoltuber. Djuren, som annars är vana att beta fritt i macchian följer nu snällt stigen och den timplånga vandringen upp till landsvägen går utan problem. För några dagar sedan hade jag tillsammans med bröderna och två av deras släktingar arbetat med att förbättra stängslen utmed stigen. Med enkla risgården täppte vi till de hål där macchian inte själv bildat ogenomträngliga murar.

Figur 2:2. Med enkla risgården täpper man till de hål där macchian inte själv bildar en ogenomtränglig mur längs med vandringsvägen. Tuara, maj 1968.

Figur 2:3. Getherdar på vårvandringen upp i bergen, maj 1968.

Under hela förmiddagen driver vi i maklig takt hjorden framför oss längs med den smala och krokiga landsväg, som klänger sig fast utmed bergen på nordsidan av Golfe de Porto. Så fort tillfälle ges, stannar djuren upp för att beta. Än här, än där rusar ett par tre getter iväg upp för branten eller ner för sluttningen och måste med stenkastning, rop och visslingar drivas tillbaka in i flocken. På en mula rider en av bröderna något 100-tal meter i förväg för att varna bilisterna. Trafiken har under senare år ökat kraftigt och därmed skapat nya problem för de vandrande herdarna.

Vägarna, klassificerade som de sämsta i Europa, är slingriga och gropiga, och inte minst turisterna kör alldeles för fort. Med hög hastighet rundar de en kurva för att kanske i nästa ögonblick befinna sig mitt inne i en skock får, getter, kor eller grisar.

Mot lunchtid har vi nått fram till Porto, en av Korsikas mest kända turistorter. Överallt är liv och rörelse. Hotell och pensionat rustar för fullt inför sommarsäsongen, fyller på förråd, reparerar, bygger till. De privatägda husen är ofta överdimensionerade med plats för många nattgäster till hutlösa priser och med dålig standard.

Uppe vid bron delar sig vägen. En går längs med kusten söder ut förbi Piana och Cargese ner till Ajaccio. Vi följer den andra, den som leder mot öster, rakt in i Korsikas centrala bergsmassiv. Bakom oss försvinner Medelhavet alltmer i ett dis. Till höger reser sig bergsvägen brant, nu i maj klädd i blommande macchia. Till vänster Speluncaravinen med sitt eviga brus från den av snösmältningen bräddfyllda Porto-floden. Framför oss solbelysta, snöhöljda berg, målet för vår vandring.

Mot kvällen, efter drygt 40 kilometers marsch, slår vi läger vid Caprichiole, den lilla geten. Det är en grotta alldeles intill vägkanten inte långt från byn Evisa. Terrängen är vild och otillgänglig. Vi driver ut getterna på en liten bergskam, där de branta sidorna får tjäna som naturliga stängsel. De mjölkas genast och får sedan en välbehövlig vila under kvällen och natten.

Efter en knapp timme kommer en tjock hotellägare från Porto upp för att hämta mjölken. De tre bröderna följer honom sedan ner igen medan jag blir ensam kvar för att vakta djuren. Natten är kall och klar. En lätt bris sveper ner från bergen rakt in i den fuktiga grottan. Ur det becksvarta mörkret kommer en och annan fnysning från getterna, annars är allt tyst.

Strax före midnatt hör jag ljud från en bil, som mödosamt arbetar sig upp för den branta vägen. Ibland är ljudet helt nära, ibland försvinner det nästan bakom ett berg. Efter tio minuter skär strålkastarljuset genom mörkret, bilen stannar och Etienne stiger ut. I Porto har han och hans bröder ätit och druckit en del och han är nu arg och irriterad över att behöva ligga i den kalla och ogästvänliga grottan medan de två andra följer med bilen ner till hotellets varma sängar.

Men tidigt nästa morgon är de åter på plats med varmt kaffe och bröd. Vi äter under tystnad, hopkurade i den kyliga morgonluften. Efter gårdagens långa vandring och magra bete ger djuren ingen mjölk så vi börjar gå nästan med en gång. Leder och fötter ömmar på både oss och djuren och det går knaggligt i början. Hela tiden bär det uppåt genom Korsikas olika vegetationsbälten. En kort genväg runt byn Evisa leder genom väldiga kastanjelundar, planterade under Genuas maktperiod för mer än 200 år sedan. Något högre upp kommer vi in i den svalskande Aitoneskogen, en av de få som finns kvar. Vid middagstiden efter en passage genom nyutsprucken bokskog lämnar hjorden på nytt vägen. Bland stora klippblock klättrar vi brant uppför och når lite senare fram till Manivella-passet. Det ligger i den mäktiga, nord-sydgående bergskedja, som bildar skiljemur mellan Korsikas västra kustområde och den högplatå i centrum av ön som kallas Niolo.

Nedanför ligger ännu en stor skog och längre bort i centrum av dalen öppnar sig en sjö. Under eftermiddagen går vandringen sakta ner mot högplatån medan getterna betar på de karga och torra markerna längs med vägen. Vid Maison Forestière de Popaja stannar vi

en halvtimme för att ta en pastis och vila fötterna. Så fortsätter vandringen och mot kvällningen för en stig oss från huvudvägen ner genom kastanjelundarna fram till Casamaccioli, herdarnas hemby.

Den första etappen av vårvandringen är till ända.

Till de många byarna här uppe i Niolo samlas under maj och juni får- och getherdar från vinterboplatser utmed hela norra och mellersta Korsikas kustområden. Här är de födda, här har de vuxit upp och gått i skola och här känner de sig hemma. De äger hus, trädgård, några kastanjeträd och är modernt installerade med TV, kylskåp, frys och tvättmaskin.

Glädjen att återse barndomsvänner och yrkeskamrater är stor men blir knappast långvarig. I byns närhet finns inte betesmark nog för alla hjordarna och så fort djuren vilat ut drar man vidare upp till det alpina sommarbetet. Dvs man måste först avvakta lämpligt väder. Tuarafamiljen brukar vänta 7–10 dagar i byn men i år fördröjde snö och kyla avmarchen ytterligare en vecka.

Endast en del av familjen utför denna vandring. Tillsammans med två herdar från en grannfamilj går José och François upp med djuren i början av juni. Målet är Campotile, en högplatå längs med floden Tavignanos övre lopp.

Allt avstånd räknas här i tid. Efter två timmars oavbruten klättring från Casamaccioli når man bergskammen vid Bocca a l'Arinella (1 522 m ö h) och efter ytterligare fyra timmar boplatzen Tramizzole. De två andra herdarna fortsätter med sin fårhjord ännu en timmes väg västerut till Vaccaja.

I denna isolerade miljö lever herdarna ensamma i mer än två månader med en daglig rutin av morgon- och kvällsmjölkning, ostberedning och bevakning av djuren.

Mot slutet av juli eller i början av augusti sinar getterna och tackorna, eftersom de längre fram mot hösten skall föda. Hjorden släpps då lös i bergen och herdarna går ner till sina byar. "Nu har vi semester", säger de och ägnar merparten av sin tid till social samvaro med kortspel och drinkar på byns kaféer och barer. I oktober hämtas djuren ner till byarna och några dagar senare återvänder familjerna till sina olika vinterboplatser på slätten.

Ett nytt arbetsår tar sin början.

Vi har följt en av Korsikas många herdefamiljer på vandringen från kusten till bergen och även berört sommarperioden i de högre bergsregionerna liksom höstvandringen tillbaka ner till kusten.

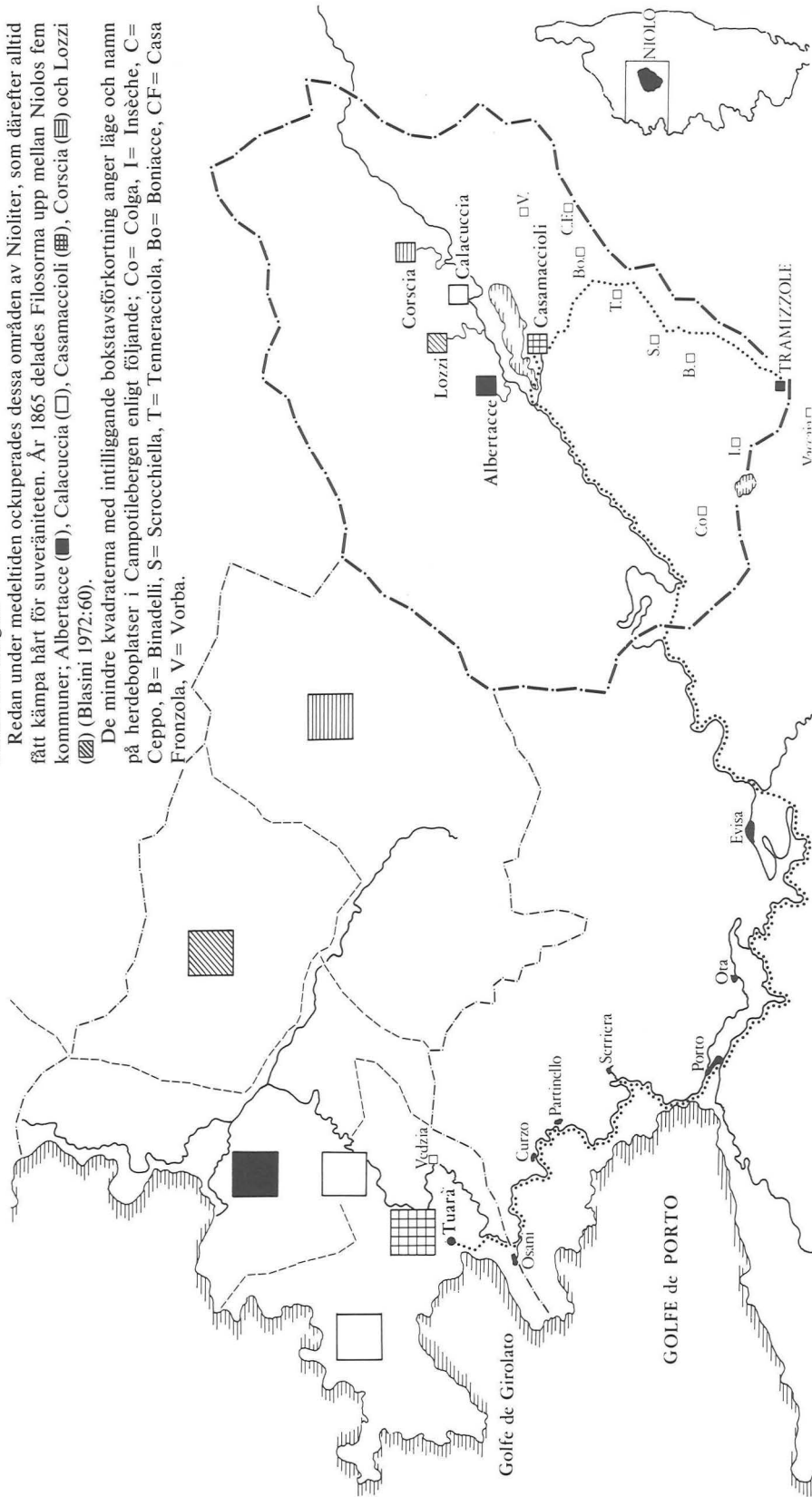
Det är denna årliga förflyttning mellan slätten och bergen, mellan la piaghja è u muntagna, som kallas *transhumans*. Betessystemet förut-sätter utnyttjandet av två ekologiska nischer, vinter- och vårbetet i lågländerna, sommarvegetationen i bergstrakterna. Den senare perioden kan delas in i två perioder, tiden i bergsbyn och tiden på det alpina betet.

1. Gräns för Niolo
2. Gräns för Filosorma
3. Gräns för betesområden
4. Landsväg
5. Säsongsvandring

Figur 2:4 visar herdefamiljen Lucianis säsongsvandring (transhumans) i maj 1968 mellan vinterboplatserna Tuara på Korsikas västkust och sommarboplatserna i byn Casamaccioli och alpmrådet (Tramizzole). Till kantonen Niolo (1) hör även Filosorma (2). Beteckningen är gemensam för ett område från Argentella (Golfe de Cuani) söder om Calvi ner till Golfe de Girolata. Det inbegriper Fangoflodens delatdalgång med angränsande områden; Sia, Marzulina, Paratelle. Mezania kallas den region, som ligger mellan kusten och bergen.

Redan under medeltiden ockuperades dessa områden av Nioliter, som därefter alltid fått kämpa hårt för suveräniteten. År 1865 delades Filosorma upp mellan Niolos fem kommuner; Albertacce (■), Calacuccia (□), Casamaccioli (▣), Corscia (▤) och Lozzi (▨) (Blasini 1972:60).

De mindre kvadraterna med intilliggande bokstavsförkortning anger läge och namn på herdeboplatser i Campotilebergen enligt följande; Co= Colga, I= Inseche, C= Ceppo, B= Binadelli, S= Scrocchiella, T= Tenneracciola, Bo= Boniace, CF= Casa Fronzola, V= Vorba.

Produktionsenheten är i stort sett densamma oavsett vilken av de tre boplatserna det är fråga om (slätten, bergsbyn, alpområdet). Under den lite långtråkiga sommarperioden i bergen händer det emellertid, att en släkting kommer upp och stannar en vecka eller två för att som det heter "donner un coup de main", vilket snarare betyder "hålla sällskap" än "hjälpa till".

Vid sidan av den släktbaserade arbetskraften består de övriga produktionsfaktorerna av husdjur, betesmark och köksträdgård. Teknologin är svagt utvecklad och produktionen sker efter gamla beprövade metoder. Boskapskötseln kan karakteriseras som extensiv och köksträdgården sköts utan större effektivitet. Många odlar lucern i begränsad omfattning men merparten komplementfoder måste köpas utifrån.

Får- och getskötseln utgör basen i ekonomin. Att någon herde har båda typerna av djur samtidigt är ytterst ovanligt.² En hjord på 120 djur anses som lägsta lönsamhetsgräns för en familj om 4–5 personer medan 500 djur redan uppfattas som "en vacker hjord". Medeltalet ligger på ca 150–250 djur per produktionsenhet.

Djuren hålls om möjligt samman och hjorden överföres vid arvs-skiftet intakt till en av sönerna med ekonomisk kompensation för de övriga barnen. Betesmarken måste herdarna till största delen arrendera och här varierar förhållandena starkt mellan slätt och berg. Uppe i Niolo är all egentlig betesmark kommunal. De privata jordlotterna är små, splittrade och duger dåligt som betesmark för fåren och getterna. Djuren har begränsat utrymme och måste under den korta tiden i byn efter vårvandringen utfodras med majs och hö.

Bergsområdet utanför och ovanför bygränsen är bl a fördelat mellan de fem kommunerna i Niolo; Albertacce, Calacuccia, Casamaccioli, Corscia och Lozzi. Gränsdragningen är av gammalt datum och i flera fall resultat av långa och bittra tvister byarna emellan.

Herdarna har betesrätt för sina djur bara på hemkommunens mark, där de betalar ett symboliskt arrende. Områdena kring floden Tavignanos övre lopp tillhör byarna Casamaccioli och Calacuccia. Dessutom äger kantonen Niolo stora markområden på Korsikas västkust, där samma förmånliga hyresregler gäller. Men naturförhållandena är ytterst ogynnsamma, speciellt för fårskötseln. Därför tvingas många herdor att under vinterperioden söka bättre betesplatser på andra håll längs med Korsikas kuster. Men den marken är eftersökt också av andra intressenter; privatpersoner på jakt efter tomt till drömvillan, vinodlare från Algeriet, stadsplanerare med hotellprojekt och turistrybyar i sikte. Konkurrensen är hård och herdarna får betala höga arrenden till markspekulanter, som under tiden lugnt kan invänta rätt ekonomiskt läge.

Nästan alla fårherdar säljer mjölken direkt till Société de Roquefort, som under hela 1900-talet haft monopolställning som grossist på Korsika.

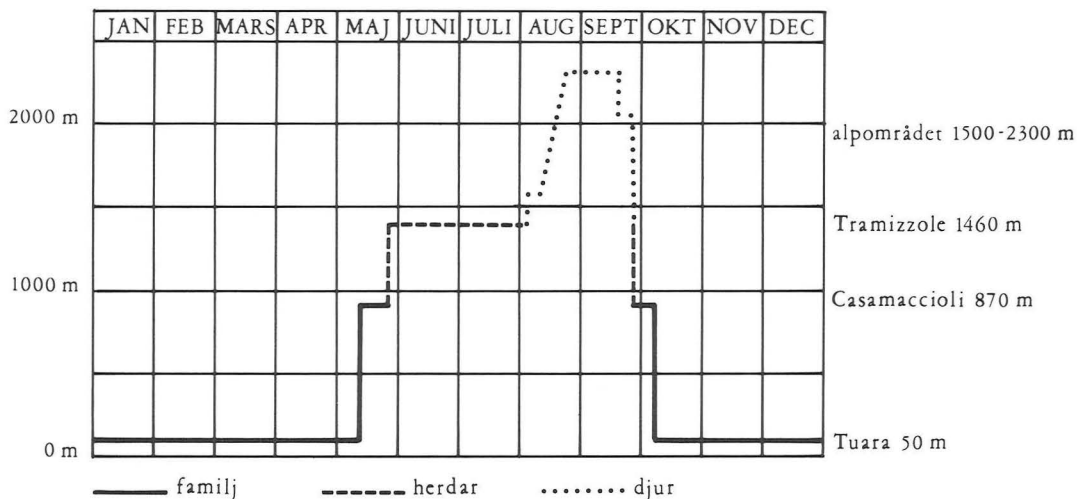
För getherdarna är situationen annorlunda. Roquefortkoncernen befattar sig inte gärna med getmjölk varför herdarna måste bereda osten året om. Förtjänsten är större men naturligtvis också arbetsinsatsen. Merparten ost lämnar herdarna till någon lokal grossist. Resten avyttrar de genom direktförsäljning via ett gammalt och mödosamt etablerat kundnät, spritt över hela norra Korsika.

Låt mig sammanfatta principerna i betessystemet.³ Termen transhumans syftar på ett ekonomiskt system, som tillåter utnyttjandet av betesresurser i komplementära zoner. Djuren vistas utomhus året om (jfr fåbodväsen där djuren stallas under den kalla årstiden), och de långa migrationerna är koncentrerade till två tidpunkter per år (jfr nomadism med dess ständigt periodiska vandringar på mer tillfälligt fastslagna vägar och områden). Grafiskt ser en herdefamiljs migrationscykel under ett år ut som i figur 2:5.

Till skillnad från Lucianis i exemplet nedan splittras många herdefamiljer under vinterhalvåret. Mannen för en isolerad tillvaro i kustområdet medan hustrun och barnen bor kvar i den avfolkade bergsbyn. Situationen är resultatet av omvälvande strukturförändringar i det korsikanska samhället, där allt mindre utrymme lämnas för migration av herdefamiljen i sin helhet.

Men även tidigare har herdarna på Korsika utsatts för ett yttre tryck att bli bofasta, att anpassa sig efter gällande normer i mer domineran-

Figur 2:5. Familjen Lucianis transhumans år 1967/68 illustrerar tydligt de kraftiga nivåskillnaderna mellan betesresurserna. Från början av oktober till mitten av maj vistas familjen och hjorden i Tuara på låglandet nära kusten. Vårvandringen sker i två etapper, den första upp till bergsbyn Casamaccioli, den andra till alpbetet i Tramizzole. I början av augusti släpps djuren fria och söker sig då ännu högre upp efter bete. Efter knappt två månader samlas de ihop och förs ner till byn. En vecka senare börjar höstvandringen.

de samhällsskikt. Detta kommer tydligt fram i följande citat från mitten av 1800-talet.

Man känner väl till, att 4/5 av invånarna i Calacuccia består av herdar, som emigrerar till kustområdena innan hösten är slut och sprider sina hjordar från Fiumorbos slätter till Casincas och Balagnes. Om de inte föredrar att stanna i Galeria eller Girolata, områden tillhörande deras egna kommuner, så beror det på att de där inte finner för fåren nödvändig jordbruksmark med dess efter sädeskörden spirande betesgräs.

Bete för getterna finner herdarna överallt runt Galeria. Det är också där de tillbringar död-säsongen. Endast dessa herdar har glädje av de vidsträckta markområdena i fråga. De odlar några parceller, resten tjänar till föda för djuren, glupska och destruktiva. Återvändande till hemmets härd, i hjärtat av deras berg, i maj månad, tillbringar Nioloherdarna ett liv i total sysslolöshet.

Skulle de inte ha en säkrare och behagligare framtid, om de använde tiden de tillbringar i ständig inaktivitet, att ympa och odla olivträd på slätten vid Galeria och i Filosorma, att odla upp den bördiga jorden som finns där i sådant överflöd (Carlotti 1845–1856, 4/1 1853).

Carlotti, som under mer än 10 år skrev ett stort antal artiklar om korsikanskt näringsliv var också djärv nog att fråga ”om inte förstörandet av de fria vandringslederna skulle leda till att herdeklassen minskade samtidigt som antalet arbetsföra i jordbruket ökade” (Carlotti 1845–1856, 23/2 1846). Vad han m a o ville skapa var ett jordbruksproletariat, en rörlig arbetskraft lämplig att sätta in i det expansiva jordbruket på slätten.

”*Friskt bete och bergsvatten*”⁴

Det brukar i ekonomiska sammanhang vara vanligt att koppla samman betesareal och hjordstorlek. Många forskare har fäst uppmärksamhet på hur boskapsskötare i olika kulturer låtit en överproduktion av djur präglade hushållsekonomin.⁵

Mitt eget material lämnar föga bidrag till detta fenomen. Tvärt om ser man hur herdarna i olika sammanhang anpassar migrationen till hjordstorlek och rådande yttre förhållanden, även om detta går ut över deras materiella och sociala välfärd. Ofta delas hjorden upp i grupper efter djurens ålder och kondition och säsongsvandringen bestäms därefter. Unga och sjuka djur migrerar ibland för sig och detsamma gäller unga tackor, som lammar senare än äldre.

Det kanske bästa beviset på denna omsorg om djuren finner vi i existensen av betessystemet transhumans som sådant. Rent tekniskt är det möjligt att utöva stationär boskapsskötsel på Korsika, främst för dem som är bosatta på slätten, men även för nioliterna uppe i bergen. Att så också sker skall vi se längre fram.

Nästan alla herdar som jag intervjuade angav klimatet som primärorsak till säsongsvandringen.

”Djuren behöver det”.

”Friskt bete och bergsvatten”.

”Djuren vill ha ombyte, precis som vi människor”.

”Vandringen är något de har i sig. Även utan oss herdar utför de den helt på egen hand”.

Svaren är entydiga. Herdarna menar allmänt, att betesvandringen gynnar djurens kvalitet och hälsa. Men verkligheten är mer komplicerad än så. Avgörande för Nioloherdarnas transhumans är i första hand deras svaga ekonomi. Med de naturliga betesmarkerna täckta av snö under en stor del av vintern och utan möjlighet att köpa vinterfoder i tillräcklig utsträckning återstår bara att söka bete längre ner mot de mildare kusterna, dvs att säsongsvandra. För den som har en liten hjord getter är detta relativt enkelt. Men med fler djur än 150 kan det för en fårherde vara mycket problematiskt att få tag i ett enhetligt och tillräckligt omfattande betesområde på slätten.

Oavsett hjordstorlek och typ av djur gäller det emellertid för herden att rätt kalkylera betespotentialen. Kunskap om betesområdets mikroklimat, god insikt i djurens beteenden och kondition, förhandlings-skicklighet och diplomati är viktiga komponenter i detta strategiska spel.

Visar det sig ändå, att den valda vinterboplatsen p g a exempelvis felaktig beräkning, ogynnsamt klimat, tillfällig missväxt, skogsbrand, bråk med markägare etc ger mindre än planerat, har herden följande möjligheter.

Den första och mest utnyttjade är att köpa komplementfoder om nu sådant går att skaffa och om herden har råd.

Den andra är att flytta djuren till ett annat betesområde, vilket kan vara svårt, för att inte säga omöjligt, om missväxt varit den utlösande faktorn.

En tredje möjlighet är att dela hjorden och med utgångspunkt från en vald vinterboplats med dess givna betesresurser behålla så många djur som möjligt. Resten arrenderas ut till andra herdar på kontrakt om sex månader.

Som sista åtgärd återstår för en herde i krissituation bara nödslakt, men det sker ytterst sällan. Köttet har minimalt värde och kan bara avyttras inom släkt- och trängre vänkrets. Staten griper inte in med

Figur 2:6. Herde med får á la piaghja (Balag

ekonomiska subventioner och möjligheter att försäkra djuren mot naturkatastrofer finns inte. Springer ett djur bort eller omkommer på annat sätt får herden ingen ersättning. Bara ett direkt trafikolycksfall på de alltmer osäkra vägarna täcker försäkringen.

Problem att få tag i tillräcklig betesmark till rimligt pris, svårbevästrade terrängförhållanden, plötsliga väderleksväxlingar är några av de faktorer, som begränsar hjordarnas storlek.

Större hjordar skulle också medföra mindre arbetsro, ständigt sökande efter bortsprungna djur, längre mjölkningsspass och mer ost att göra. Med det handlar inte enbart om brist på arbetskraft. Det är också fråga om den enskilde herdens kapacitet inom ramen för det han anser fysiskt och tidsmässigt rimligt att prestera. Att den under senare år ökade räntabiliteten inom yrket inte automatiskt medfört en motsvarande höjning av antalet djur kan vara värt att notera. Ett svar med många dimensioner gav en herde i Casamaccioli. Diskussionen rörde sig kring yrkets lönsamhet och jag frågade, varför han inte försökte öka antalet mjölkdjur eller förbättra produktionen för att få mer ost.

Ja, visserligen skulle vi tjäna bättre men då också få arbeta så mycket mer – och vad nyttar det till? Vi har allt vi behöver, mat, kläder, husrum – frihet. Vad mer behöver man? Man är inte gjord för att arbeta! *Casamaccioli 15/5 1968*

Ett filosofiskt svar, långt ifrån konkret verklighet. Sanningen är snarare, att det med dagens betessystem är ytterst komplicerat att utan en lång rad konsekvenser höja produktionsnivån.

I Nioloherdarnas transhumans är det idag mer fråga om att anpassa djuren till naturliga betesresurser i marginella områden, än att skapa ett permanent beroende till uppodlad ängsmark och tilläggsfoder.

Strövande satt i system

Sedan mer än en halvtimme hade José suttit på huk intill muren. Orörlig, tyst, som fastvuxen i stenarna med pipan i mun och kängorna uppsnörda. Vaksamt tittade han bort över dalen där de betande getterna långsamt men självmant drog sig upp mot boplatsen. Om en stund skulle han gå ner och mana på dem den sista biten så att kvällsmjölkningen inte kom i gång för sent. *Tramizzole 14/6 1971*

Utifrån en så lättjefull bild av djurens övervakning kan det verka paradoxalt att påstå, att just denna aktivitet är en av de svåraste inom herdeyrket.

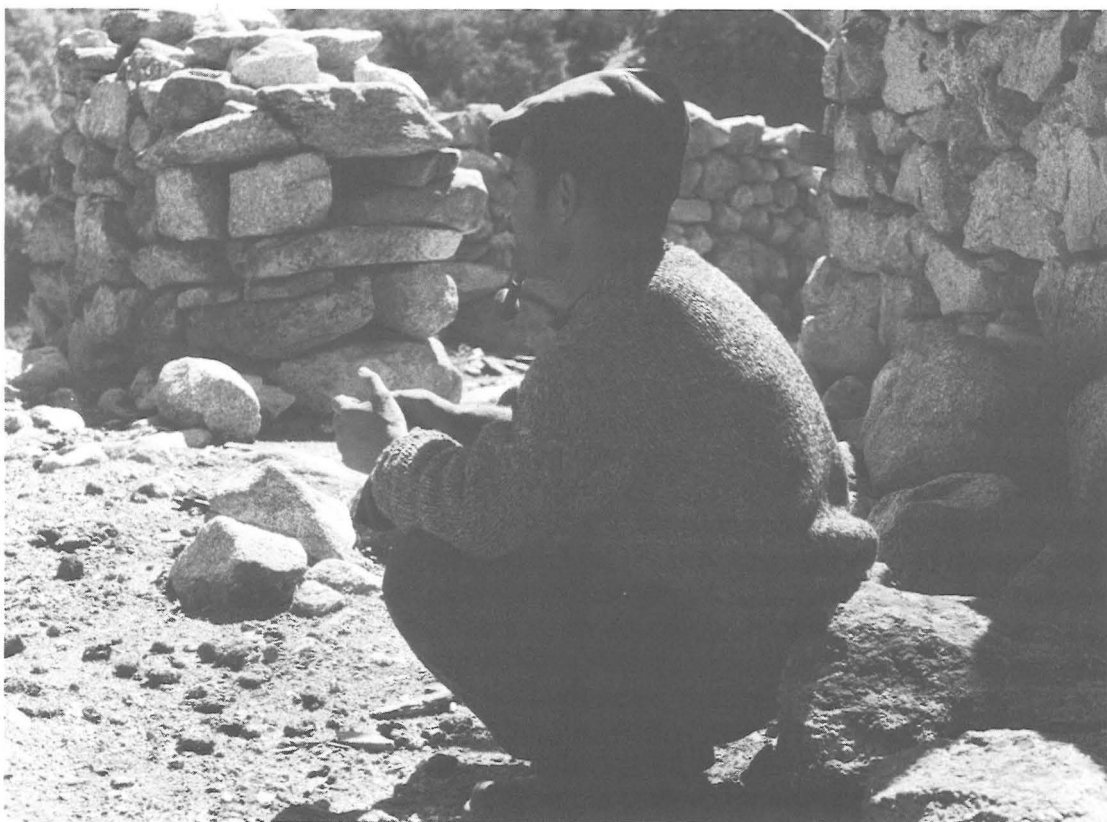
Klippa får, mjölka, bereda ost kan alla lära sig. Men följa och leda hundratals djur i svår och otillgänglig terräng – det är inte ett yrke – utan en konst.

Först vid niotiden på morgonen kom vi iväg i Jean-Pierres Peugeot. Men bara ett par kilometer nedanför byn mötte vi Julien gående ensam uppåt vägen i ösregnet, iklädd gult oljeställ och sydväst. Tidigare på morgonen hade han lovat vakta Jean-Pierres getter medan vi körde med ost till grossisten i Bastia.

Har förlorat dem, skrek han. Kan inte längre finna hjorden! Fantastiskt, tänkte jag. Han har varit herde hela sitt liv och nu blir han av med en hel gethjord på mindre än en timme. Jean-Pierre blev knappast arg. Vände bara bilen, körde upp kanske 6–700 meter, stannade och gick ner ett stycke i macchian. Strax därpå var hjorden återfunnen. *Tomino Cap Corse 16/3 1976*

Exemplet antyder, att djurens s k fria kringirrande i själva verket sker både systematiskt och kontrollerat och är ett resultat av en väl genom-

Figur 2:7. José Luciani i Tramizzole.

tänkt strategi från herdarnas sida. Med utgångspunkt från djurens naturliga betesvanor har varje herde förbättrat hjordens teknik att röra sig fritt och själv finna bete och vatten inom ett begränsat område.⁶

I det korsikanska språket existerar åtminstone två ord för att beteckna en hjords betesområde. Det första är *u rughjone*, som syftar på den mark herdarna hyr av privatpersoner eller kommuner. När Nio-loherden söker sig ner till slätten för att hyra de nödvändiga betesmarkerna säger man "fà u rughjone".

Vid sidan av denna ekonomiska och juridiska betesterm finns också ett annat ord, *l'imbestita*. Det avser områdena för den fria vandring, som hjorden spontant gör varje dag utan större tillsyn av några herdare. Att detta kan bli aktuellt bara i områden med gott om utrymme och utan störningar av andra hjordar, odlingar och bebyggelse säger sig självt. Dvs idag huvudsakligen uppe i bergen, åtminstone för fårherdarna, som vid kusten lever i mer tätbebyggda områden.

Varje morgon efter mjölkningen sätter herden sina djur på spår, dvs anger huvudriktningen i betesgången. Denna följer djuren sedan under hela dagen för att mot kvällen mer eller mindre självmant åter närma sig boplatsen. Regniga och kalla dagar kan de vara hemma redan tidigt på eftermiddagen medan vackert väder ofta tvingar herden att mana på dem den sista biten. Vallhund förekommer vanligen inte på Korsika.⁷

Utän att fördjupa mig ytterligare i betesgångens teknik kan jag nämna, att en hjords imbestita varierar i längd och riktning allt eftersom säsongen fortskrider. I början är den relativt begränsad till sin längd. Men efter hand som tackorna sinar fram på sommaren utsträcks de dagliga rundorna till ett allt vidare område. Även under den sista, helt fria perioden, då hjorden lämnas "vind för våg", har den ett bestämt betesområde dit den självmant söker sig och där herden vid tiden för höstvandringen också med stor sannolikhet återfinner den.⁸

Till hjälp vid lokaliseringen av hjorden använder herden små klockor (tintennulu), som vid gynnsam väderlek hörs 2–3 kilometer.⁹ Bara tre till fyra djur bär klocka, vilket räcker för att ange djurens position och beräknad marschtid hem – ett gott bevis på avancerad inläring vid betesgången. Här skiljer sig Korsika markant från gran-nön Sardinien. Där präglas boskapsskötseln av institutionaliserad stöld av djur, omfattande nog för att bli en ekonomisk realitet. Dessutom bekräftar en djurstöld herdens status som riktig man – "é non ruba, non é nomo" (Secchi 1972:133).

De sardiska herdarna måste följaktligen noga vakta sin hjord dygnet runt.¹⁰ För att försvåra arbetet för tjuvarna bär över hälften av djuren klockor (Laurans 1975:64).

En stor del av hemligheten bakom den korsikanska betestekniken ligger i hjordens reproduktion. En bra herde vet att alltid bevara åtminstone en kärna av getter eller får i sin hjord, födda inom den-

Figur 2:8. Nere på slätten är betesområdena ofta små och utspridda. Överallt begränsas djurens rörelsefrihet av vägar, hus och uppodlade fält (bilden visar dalgången väster om byn Macinaggio på norra Cap Corse).

samma. Han är därmed inte omedveten om inavelns faror utan byter då och då avelsbock så att nytt blod tillförs hjorden.

Med tanke på de krav som ställs på djurens betesgång förstår man vikten av en sammanhållande enhet i hjorden och dessa djur bär på korsikanska också ett särskilt namn, *capre patronale* (ägarens getter) till skillnad från de som köpts in från andra herdor, vilka kallas *capre cumpradicce* (köpegetter).

Vid försäljning av en hjord händer det, att man låter den stanna kvar inom sina bestämda betesområden medan herden i stället flyttar. Detta gäller i första hand alpområdet där herdarnas egen mobilitet är relativt stor. Man försöker således att hålla sin hjord så homogen som möjligt och varje inslag av främmande djur utgör ett hot mot en invand betesgång.

En herde i Campotiledalen berättade, att han fick lämna sin brors boplats och flytta till en närbelägen för att djuren inte kunde finna en rytmisk och till omgivningen anpassad imbestita.¹¹ En annan framhöll, att han blev tvungen att byta vinterort därför att hans får av någon outgrundlig anledning åt av mandarinträden, som växte på betesområdet.

Just betesgången under vinterhalvåret är för flertalet herdar förenad med stora svårigheter. Till skillnad från i bergen är betesarealerna små. Vanligtvis hänger de inte heller samman, utan begränsas av otaliga hus och privattomter, odlingar för vin och citrusfrukter, trafikerade vägar etc.

Martini i Ostriconi på nordkusten hade sin stora hjord om 800 får delad i tre enheter (1976) och måste nästan varje dag flytta alla djuren mellan olika betesfält.

Getherdarna har det däremot lättare. Familjen Luciani, som vi följde på vårvandringen upp till bergen, kunde även under vinterhalvåret i Tuara tillämpa en betesteknik liknande den de använde i bergen. Det beror på att naturens utformning här hjälper till att begränsa betesområdet. I väster ligger havet, i norr, öster och söder sträcker sig höga bergskammar likt gripklor runt boplatsen. På morgonen släpper man djuren i macchian och de strövar sedan i huvudsak fritt dagen igenom. Med god kännedom om djurens betesvanor vet herden med förvånansvärd exakthet ändå var de befinner sig vid varje bestämd tidpunkt på dagen.

Djuren och produkterna

Carlotti beskriver i sin monografi över jordbruket på Korsika geten i följande termer:

Den korsikanska geten är liten, väger 30 till 40 kilo. Huvudet är ganska stort, hornen parallella, bakåtböjda och starka, halsen kraftig, nacken smal, bringan bred, kroppen långsmal, ryggen framskjutande med sluttande länd; medelstor buk, smala lår, breda magra ben, seniga och mycket robusta, lång päls, rödbrun, rödgul eller svart med insprängt vitt, sällan vit, mörk rand längs med ryggraden, raka rörliga öron.

Den normala gången är det robusta djurets, smidig, beredd att hoppa, att kliva upp mot, ibland också klättra i träden, att bestiga klippsprång med höga utsiktspunkter som för att begrunda landskapet.

Mjölkavkastningen är en liter om dagen under en laktationsperiod av 180 dagar, den kan om djuret sköts bra gå upp till två liter, och

sjunka till en halv om det inte sköts. Foderbasen är skott från omgivningens buskar och träd, ljung, arbousier (slags lagerträd), ginst, björnbärsbuskar; alla sorters gräs är dess naturliga föda (Carlotti 1936:142f).

Två tillgångar betonas. Förmågan att livnära sig på torftig föda och anpassningen till den extremt besvärliga naturomgivningen på Korsika.

I motsats till inom getaveln har man sedan ett sekel tillbaka arbetat med att förädla den korsikanska fårrasen. Så utlyste exempelvis kommunalrådet i Calacuccia i Niolo den 18 november 1906 en pristävling om bästa fårrasen (Faucher 1923:278f). Under senare år har man emellertid allt mer förstått att värdera den korsikanska rasen och försök har gjorts att inplantera den i franska alperna.

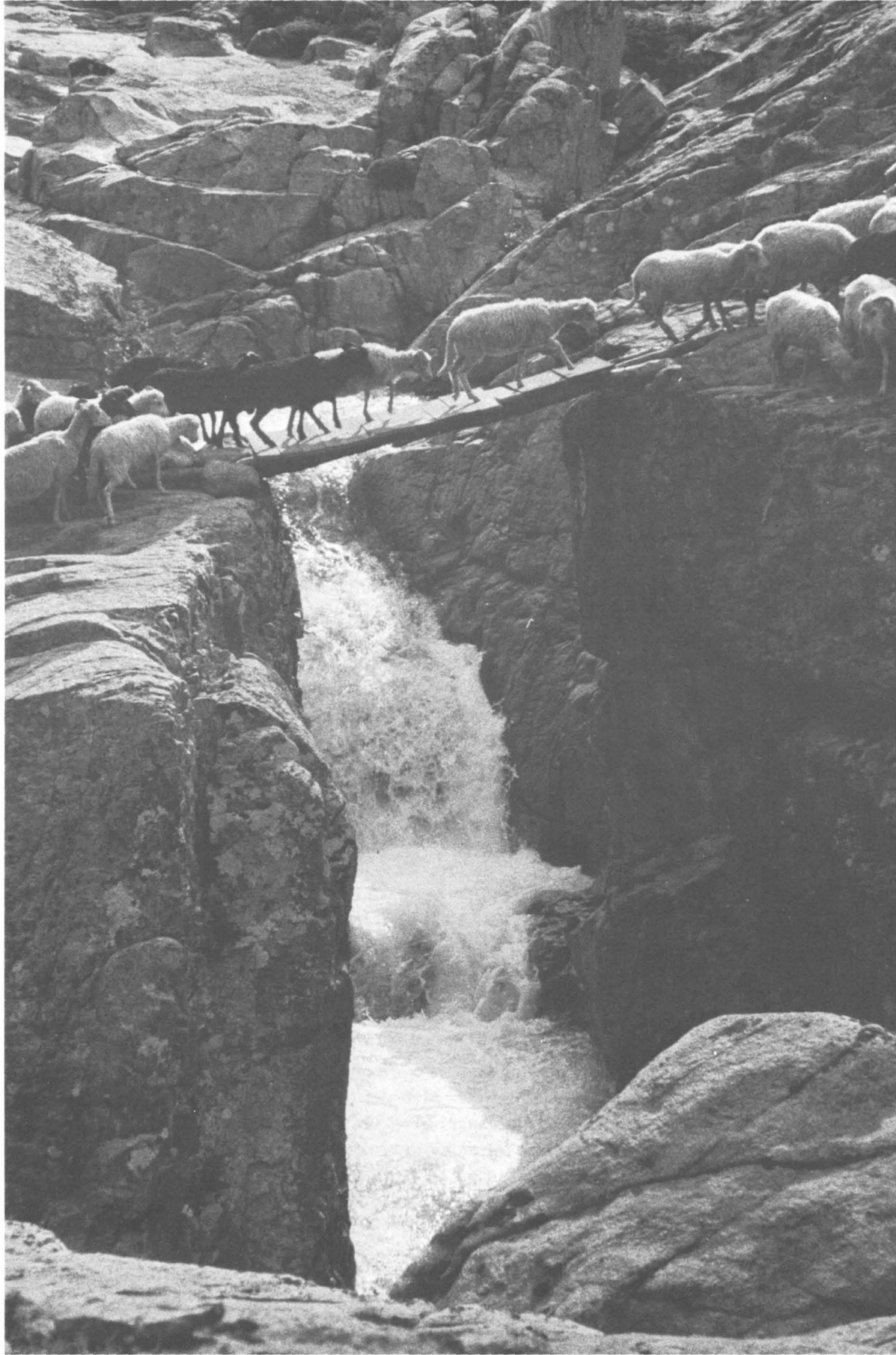
Fårets vikt når knappast över 30 kilo; de späda lemmarna, den smala länden, de föga utvecklade låren, allt vittnar om ett magerlagt djur. Slaktad ger fåret inte mer än 12–15 kilo kött, ett lamm på 3–5 månader från Diois eller Baronnies väger lika mycket. Fårpälsen, vanligen svart, är mycket öppen. Den täcker varken ben eller mage. Ullen är grov och rak och faller i långa stripiga testar. Men dessa djur, från många aspekter så ograciösa, har många anmärkningsvärda kvaliteter; de är tåliga och raska och deras härdighet mot betesbrist och torka är åtminstone lika stor som de algeriska fåren . . . Det korsikanska fåret är förvånansvärt väl anpassat till transhumans i ett kuperat landskap, extremt fattigt på foderängar och dåligt försett med beten. Nästan överallt förflyttar sig fåren ständigt för att finna föda och under alla säsonger är de utsatta för de hårdaste existensvillkor (Faucher 1923:278).

Herdens arbetsår omfattar: 1. säsongsvandringarna 2. laktations- och lamningsperioderna 3. arbetet med hjordens rekrytering. En väl-skött get-/fårhjord byggs upp kring två faktorer: 1. bra mjölkdjur med stora, åtskilda spenar, lätta att gripa 2. bockar/baggar av god kvalitet.

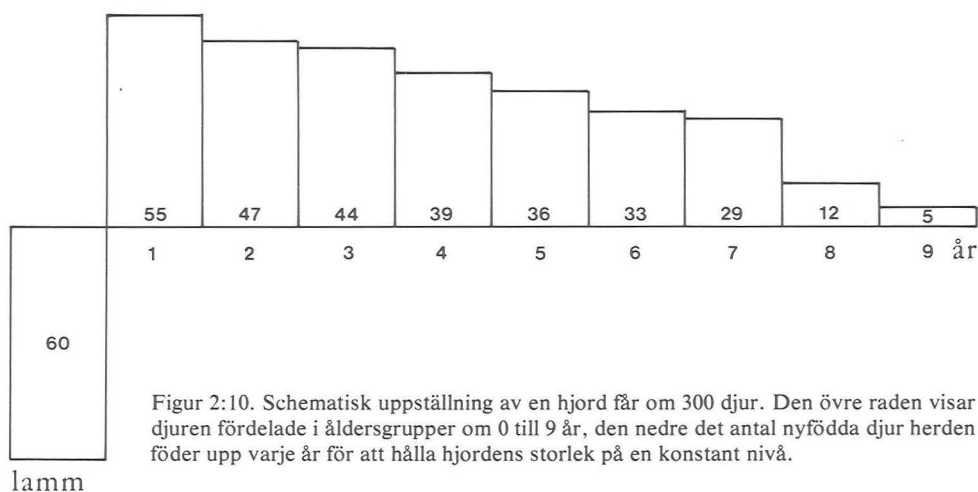
En normal livscykel för en get eller ett får varierar mellan 7–9 år. Påverkande faktorer är bl a klimat (torka, regn, sen snösmältning etc), byte av betesområde, herdefamiljens kapacitet och yrkeskunnande, juverinflammation och andra sjukdomar.

Laktationsperioden har jag beräknat till sju år. Detta är ett medeltal. Vissa djur ger mjölk bara vartannat år. Några kanske har en spene, andra skadar sig etc. Men det finns också de som både ger mycket mjölk och lever länge, 14–15 år nämnde några herdar.

Rekryteringstakten för en hjord brukar vara omkring 20–25 % per år. Det innebär att man på en hjord om 300 djur varje år behåller 60–75 stycken för avel. Siffran kan tyckas stor med tanke på djurens

långa livslängd. Att hjorden ändå inte ökar i antal från år till år beror på flera faktorer. En är den höga olycksfrekvensen genom svårartade terrängförhållanden, åskregn och hagelskurar, torka och kyla. Till detta kommer en mindre förlustkvot orsakad av vilda djur. Örnen tar en del lamm och killingar och fårägarna måste varje år räkna med ett bortfall på 5 % enbart på grund av räven, som framför allt uppe i bergen kan vara mycket aggressiv. Förvildade hundar utgör också en fara. En herde i Lumio vid norra kusten fick säsongen 1975/76 inte mindre än 18 djur rivna. Slutligen reducerar man antalet på frivillig väg genom slakt och försäljning av improduktiva djur (se det kraftiga bortfallet av 7-årstackorna i figuren nedan).

Figur 2:10. Schematisk uppställning av en fjord får om 300 djur. Den övre raden visar djuren fördelade i åldersgrupper om 0 till 9 år, den nedre det antal nyfödda djur herden föder upp varje år för att hålla fjordens storlek på en konstant nivå.

De sextio lammen motsvarar 20 % av fjordens storlek. Resten går till slakt. Normalt kan man räkna med ett lamm/killling per tacka eller get. Det är av största betydelse för fjordens kvalitet att denna selektion går fackmässigt till. Lika viktigt är att ha bra bockar/baggarna. Två till fyra brukar vara vanligt på en fjord om 100–150 djur. För att undvika inavel byter herdarna med varandra eller köper nya.

Men någon garanti för fjordens allmänna hälsotillstånd ger inte denna metod. Bockarna/baggarna är inte testade och parningen sker inte kontrollerat. Eftersom flertalet herdarna inte skiljer han- och hon-djur åt inträffar två dräktighetsperioder, en primär och en sekundär. Denna dubbling skiljer markant ett korsikanskt "get-/fårår" från motsvarande franska eller svenska, där man bara tillåter en dräktighet per år.

Uppfödning för enbart köttproduktion har aldrig förekommit bland herdarna. Däremot utgör försäljning av *killingar* och *lamm* ett viktigt kontanttillskott till familjernas ekonomi. Om möjligt söker varje herde själv avyttra sina produkter. Nästan uteslutande sker detta genom ett

Figur 2:9. Tåliga och robusta får är en nödvändig förutsättning för betessystemet transhumans.

under årens lopp väl utbyggt kundnät av släktingar och vänner. Tillfällighetsförsäljning till obekanta sker bara genom rekommendation eller under turistsäsongen.

I den reglerade get- och fårskötseln är säsongen för avsalu av lamm och killingar november och december. Men eftersom en oreglerad avel är vanlig, tänjs tiden ofta ut till att omfatta hela året. Så var det exempelvis för Tuarafamiljen, som alltid hade olägenheten med nyfödda djur att räkna med vid förflyttningarna men som också kunde avyttra killingar när helst kontanttillskott behövdes.

Ull var före syntetmaterialens tid en viktig vara och kvinnorna på Korsika spann, vävde och tillverkade kläder precis som på många andra håll i Europa. Under senare tid har ullen funnit allt färre köpare. Herdarna säljer den otvättad och kvaliteten är inte den allra bästa.

Figur 2:11. Herdarna avlivar djuren med ett knivstick i halspulsådern. Blodet tar de ej tillvara. För att man lätt skall kunna avskilja skinnet från kroppen blåses djuret upp. Förr gjorde man det med munnen men numera används cykelpump (Jaco Luciani, Vedzia).

Fåren klipps i april–maj ungefär två veckor före vandringen upp i bergen. Ullen säljs i kilovikt eller skänks bort enligt följande alternativ:

till grossist, som då köper upp merparten
till madrassfabriker (bättre priser än hos grossisten)
till enskilda personer (bättre priser än hos grossisten)
som gåva till släkt och vänner
som betalning till den som klipper.

Getskinnen torkas och säljs sedan till en garvare. På senare tid har de i vitt och grått melerade killingskinnen blivit en efterfrågad turist-souvenir.¹²

Djurens *spillning* tillvaratas knappast längre mer än som gödning i den egna trädgården. Någon enstaka gång har jag sett hur en släkting eller bekant gjort sig besväret att i mjölkkningsfällan samla ihop en säck eller två. Under den äldre jordbruksperioden utgjorde fallgödsling under betesgång en viktig del i arrendet i kustområdena.

Basen i korsikansk får- och getskötsel är mjölkhushållningen. Djuren mjölkas två gånger per dag, tidigt på morgonen (vid fyra-fem-tiden) och sent på kvällen (vid sju-åtta-tiden). Det tekniska förfarandet är olika för får och getter.

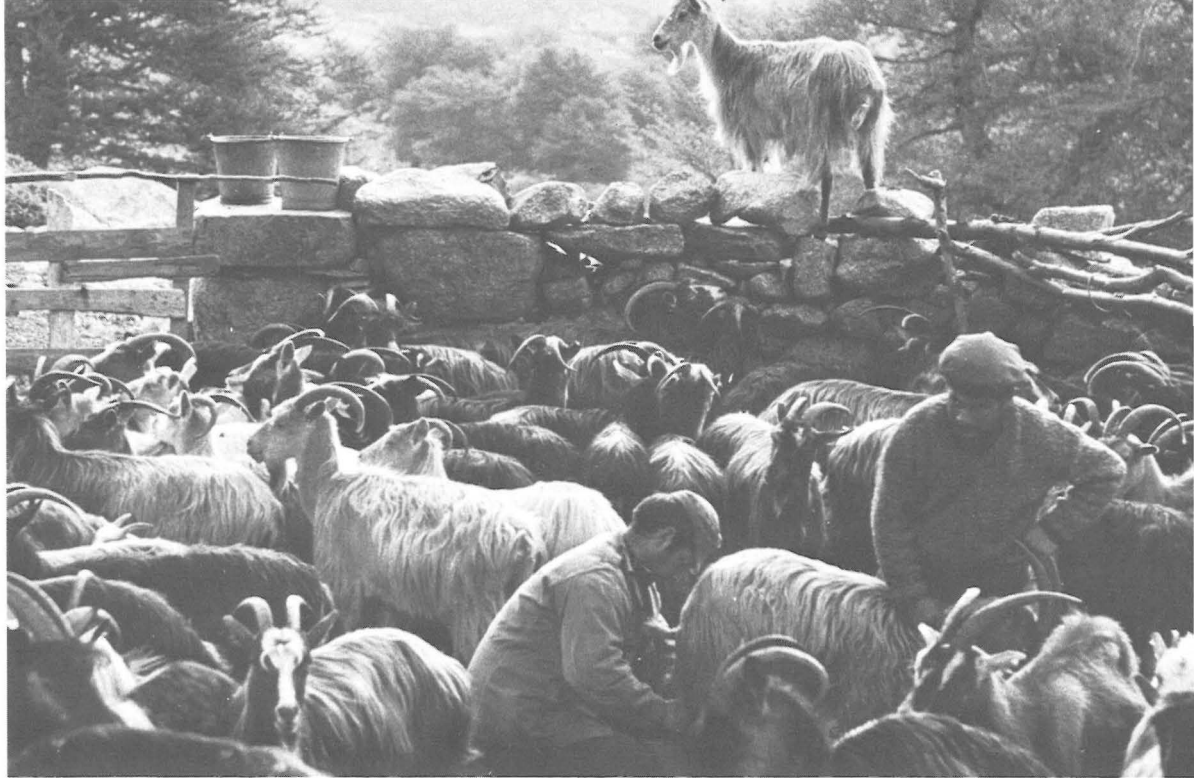
På Korsika är mjölkningen en manlig sysselsättning. Detta kan förklaras av att det är männen, som har hand om vallningen och ensamma utför de långa och krävande säsongsvandringarna med djuren varje vår och höst. De känner därför bättre än kvinnorna till djurens olika lynnen och karaktärsegenskaper.

Herdens förhållande till sina djur kan pendla mellan ömsint kärleksfullhet och hårdhet, ja elakhet. Från att i ena stunden med smekningar och mjuk röst visa sin tillgivenhet kan han i nästa ögonblick med sparkar och slag låta obehärskad vrede gå ut över hjorden.¹³

För att t ex få ett djur att springa dit man vill kastar man stenar, som ofta också träffar. I mjölkkningshagen spottar man djuren i huvudet när de bråkar eller drar dem i benen.

Mjolk som födoämne har av naturliga skäl använts i mycket ringa grad i hushållet. Hållbarheten är kortvarig i det varma klimatet. Avstånd och kommunikationssvårigheter är stora. Vad jag själv kunnat iaktta dricker herdarna sällan mjölk. När det förekommer är det i blandning med kaffe (café-au-lait). I barnens kosthåll däremot ingår en del mjölk, men många herdefamiljer föredrar att köpa den mindre feta, pastöriserade komjölken från butikerna.

I princip all mjölk konserveras som ost, antingen av herdarna själva eller av mjölkcentralerna. Undantaget är den mjölk som går till lammen/killarna. För varje produktiv tacka måste man räkna bort en, alternativt två månader per år beroende på om mjölken skall gå till de

Figur 2:12. Getterna mjölkas i en ganska liten, cirkelrund hage (mandria) om 7–10 m i diameter. Även om det ofta är trångt kan djuren röra sig fritt och herden måste hela tiden komma ihåg vilka djur han mjölkat och vilka som är kvar. Alla getherdar har därför namn på de flesta av sina djur. Namngivningen bygger på djurens ålder, färg, mönster, horn, födelseplats och lynne¹⁴ (bilden från herdeboplatsen Tramizzole i Niolo).

Figur 2:13. Fåren mjölkas i en långsmal inhägnad (compulu), i bergen gjord av sten och metkroksliknande till formen, nere vid kusten rak och i ett slags staketkonstruktion. Fåren motas in och trängs samman varefter herdarna själva stänger vägen för djuren genom att sitta på huk mjölka de får som är närmast utgången. När det är klart efter 15–30 sekunder¹⁵ släpper de djuren förbi sig, flyttar fram en bit och tar nästa (bilden från herdeboplatsen Ceppo i Niolo).

Figur 2:14. Framför allt getskötseln kräver att herden har god kunskap om de enskilda djurens karaktärsegenskaper och lynne.

ungdjur som slaktas (1 månad) eller till hjordens rekrytering (2 månader).

Över hela Korsika förekommer två typer av *ost*, löpeost (casgiu eller furmaghu) och brocciu. Båda är mycket gamla till form och framställningsmetod och säljs i såväl färskt (frescu) som lagrat (vecchju) tillstånd. På södra delen av ön finner man dessutom andra typer, bl a ett slags rökost av sardisk påverkan.

Principen för *ostberedning* är den samma för alla herdarna i Niolo. Först gör man löpeosten och i direkt anslutning till denna också brocciu. Det tekniska förloppet för respektive ost har jag delat upp i följande etapper:

Löpeost

1. Den ännu spenvarma mjölken silas genom en linneduk eller något likande ner i ett stort kärl (caghjatoghja). Förre la man en liten risbukett över hålet i ett silkärsl av trä (u collu). I dag börjar det bli vanligt med färdiga sildukar, tillhandahållna av Société de Roquefort.

Figur 2:15. Löpen (arredu) tillverkar herdarna själva. Nydiade lamm/killingar slaktas och löpmagarna hängs upp till torkning (bilden). De klipps sedan sönder i mindre bitar och läggs i en flaska med vatten. Efter en tid är löpen klar att använda. Bara undantagsvis köper herdarna i Niolo färdig, kemiskt tillverkad löpe (presura). De menar att ostar gjorda av denna luktar löpe när de blir gamla och att de får en pipig textur. En bra ost skall vara kompakt (serratu).

Figur 2:16. Mjölken silas genom en bit lakansväv, en risbukett eller en silduk tillhandahållen av Société de Roquefort.

2. Löpe slås i och man rör långsamt med en stor träslev (cochja). Därefter skall mjölken koagulera, en procedur som tar 1–1 1/2 timme beroende på temperaturen och kvantiteten löpe. I allmänhet föredrar herdarna att använda mindre mängd löpe och i stället vänta längre på att mjölken skall koagulera.
3. Nu vidtar det känsliga momentet att bryta sönder ostmassan (rompe u caghjatu). För säkerhets skull föregås det alltid av ett kors-tecken med träsleven över mjölkkaret.

Tekniken skiftar beroende på om det är get- eller fårmjolk och om man vill göra mycket brocciu och lite vanlig ost eller tvärt om.

Getherdarna rör sakta med träsleven så att ostmassan sjunker till botten och vasslan (u seru) flyter upp. En ostkorg (fattoghje) trycks ner och man tar bort så mycket vassla som behövs för att göra en mindre brocciu. Vill man i stället göra fler sådana, rör man hastigt i ostmassan, som blir sönderdelad och flytande. Tekniken kallas ”a rompula” och är mindre vanlig i Niolo.

Ostmassan från fårmjölken är fetare och mer kompakt. Här är det svårare att få upp vasslan som i stället samlas upp i efterhand.

4. Med en hålslev (a paletta) eller en djup träslev håller man så försiktigt upp den vitgula ostmassan i korgarna. Förr var de flätade av strandag, numera tillverkas de av plast i en modell identisk med den gamla handgjorda. Korgarna står i rad på en långsmal bräda (la scaffa), försedd med rännen utmed sidorna som i ena kortänden sammanlöper till en spets. Brädan lutar något så att vasslan utan spill kan rinna ner i en stor kopparbunke (paghjolu). Under kraftig avrinning sjunker ostmassan snabbt ihop i korgarna. Hela tiden fyller man på tills de är nästan fulla.
5. Efter ett tag dubbleras man ostarna (appiccià i casju), dvs tar en korg och vänder ostmassan i den upp och ner på en annan.
6. Så står de till sig ett tag varefter de vänds över i en tom korg under lätta skakningar så att osten får rätt form. Vändningen upprepas ännu en gång, sedan får de stå och torka en timme.
7. Ostarna är nu klara för en första saltning. De gnids in med salt och ställs så på kant i en fyrkantig ränna. Mot kvällen tillsätter man ytterligare salt och om de skall konserveras en längre tid mer dagen därpå. Färsk väger osten strax under kilot, lagrad omkring 6 hg.

Den tillvaratagna vasslan används för att göra *brocciu-ost*.

- a. Kopparkitteln (paghjolu), nästan helt full med vassla, placeras över öppen eld och upphettas försiktigt. Här är det viktigt att använda rätt ved som inte flamlar upp häftigt och okontrollerat.
- b. Vid 60–70° (avmätt med handen) håller man i en mindre mängd färsk mjölk (u puricciu) i ungefärliga proportioner 4–1.
- c. En näve grovt salt tillsätts och blandningen värms ytterligare till strax under kokpunkten.
- d. När den första bubblan syns, ”kommer brocciu” (vene). Man tar snabbt kitteln från elden och skummar försiktigt på ytan.
- e. Så förfar man på samma sätt som med löpeosten. Men en hålslev av järn skedas massan försiktigt över i korgar, till denna ost ungefär dubbelt så stora och alltid i fläteteknik.
- f. Till sist dubbleras ostarna och saltas mer eller mindre kraftigt beroende på om osten skall säljas färsk eller i lagrat tillstånd. I Niolo väger en brocciu sällan under 2 1/2 kilo.

Lagring av osten

De herdar som framställer ost i stället för att avyttra mjölken till en central säljer den om möjligt vidare efter en mycket kort lagringsperiod. Orsaken är vanligtvis brist på tillräckligt stora och kalla förvaringslokaler.

Familjen Luciani i Tuara, exempelvis, bevarade osten i ungefär tio dagar, stående på kant i långa trälådor, innan de lät den gå vidare till

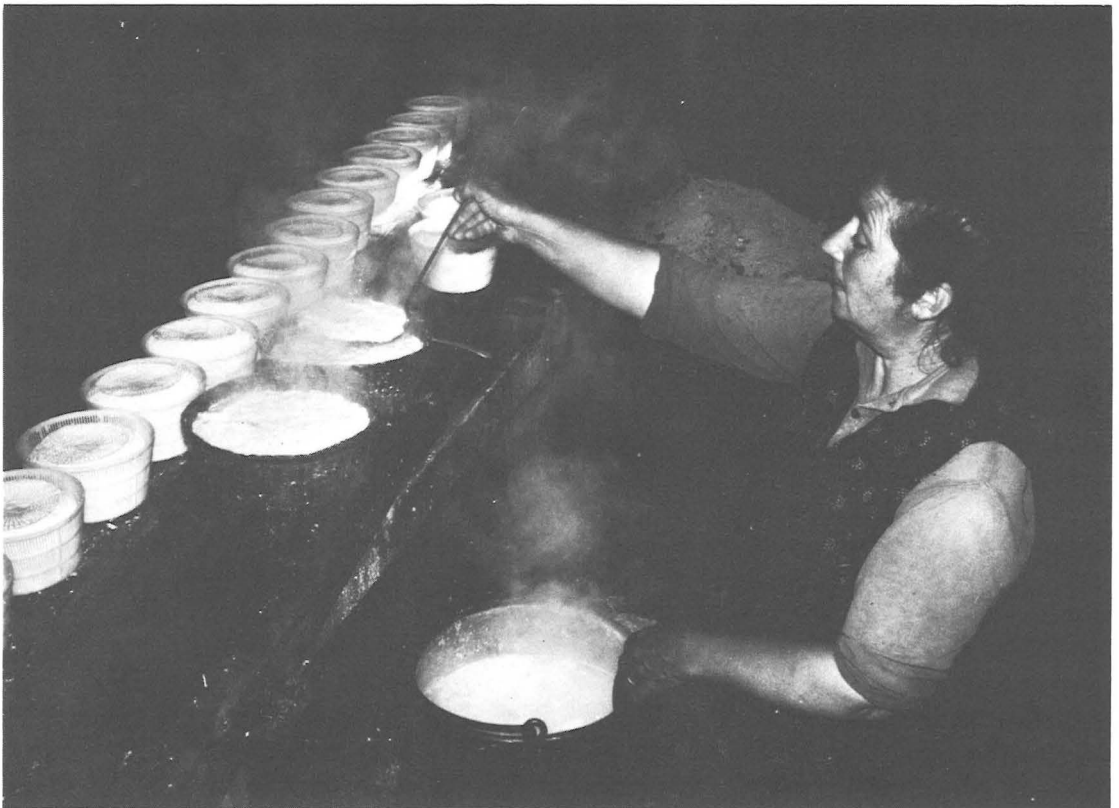
en uppköpare. Osten var då fortfarande färsk och innehöll stora mängder vatten.

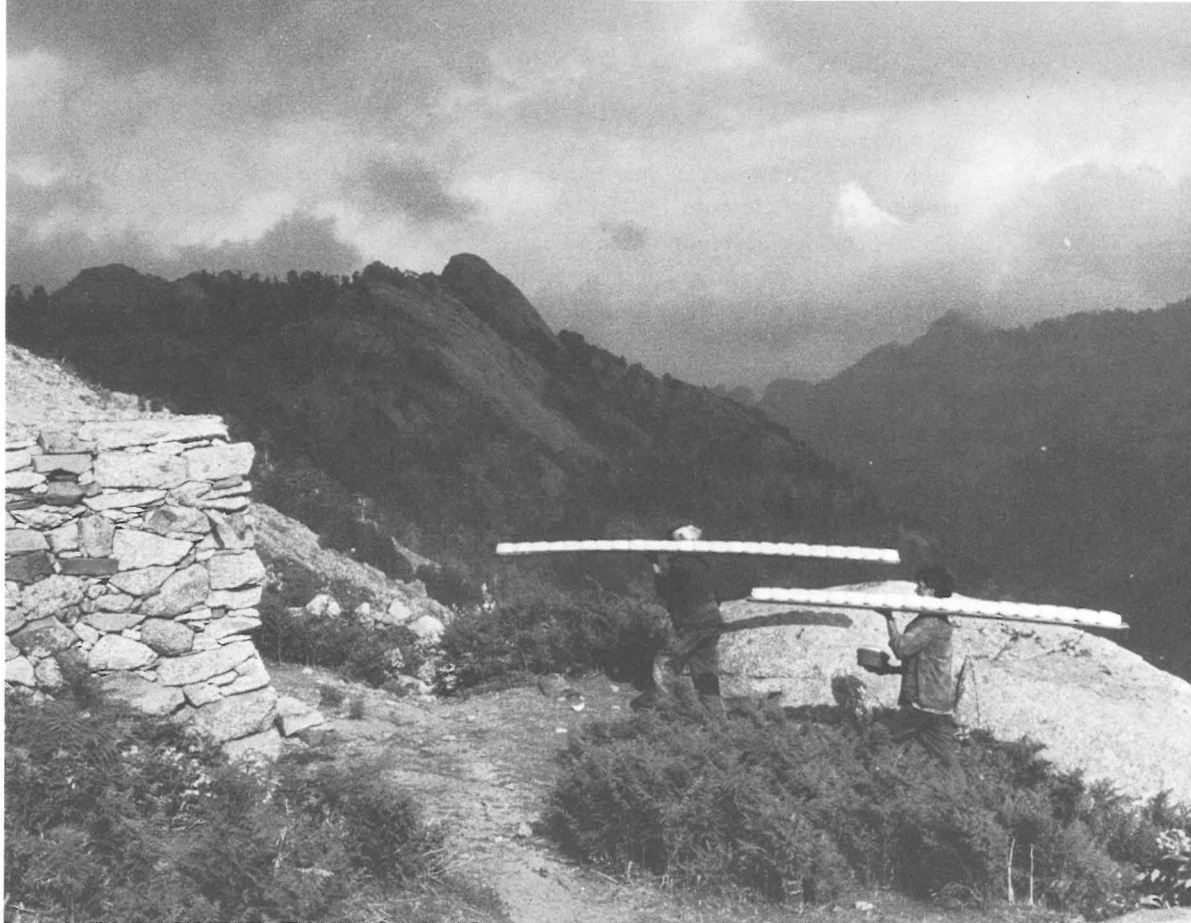
Hos grossisten vidtar den egentliga förädlingen av osten (fighja u casgiu), ett arbete som för det mesta utförs av kvinnor. Under den alpina perioden däremot måste nästan alla herdarna lagra osten själva. Dels för att snabba transporter från och till grossisten inte går att genomföra, dels därför att den största uppköparen Société de Roquefort stänger verksamheten under sommarmånaderna.

I stora drag följer alla herdor samma produktionsinriktning och teknologi. Men inom denna givna ram finns utrymme för individuella variationer. Låt mig börja med aveln.

Kvalitetsskillnaden mellan herdarnas hjordar är ofta påtaglig. Där några tillåter fri parning året om bemödar sig andra om kontrollerad avel, tidsbestämd och med noga utvalda bockar. Detsamma gäller selektionen vid hjordens reproduktion. Huvudprincipen är att till avel spara de lamm/killingar vars mor visat sig vara ett bra mjölkdjur.

Figur 2:17. Arbetsfördelningen mellan könen är ofta noggrant preciserad på Korsika. Mjölknigen liksom bevakningen av djuren utförs alltid av män. Däremot har inte sällan kvinnan hand om ostframställningen, som här i Tuara, där hustrun i familjen framställer den dyrbara brocciu-osten.

Figur 2:18. På långa brädor (scaffa) bär herdarna in ostarna i mörka, svala ostkällare av sten. Boplatz Boniacce i Niolo sommaren 1971.

Varje herde känner naturligtvis denna regel men alla följer den inte i lika hög grad.

Djurens allmänna hälsotillstånd varierar. Varje hjord har sjuka djur men långt ifrån alla herdare ser till att de får adekvat vård. Men sjuka eller svaga (lågproducerande) djur behöver naturligtvis inte alltid tillskrivas "vanskötselns" konto. Även ekonomiska förhållanden liksom herdens rent affärsmässiga begåvning spelar in.

De sista åren har varit dåliga och många djur ger ingen mjölk alls. Se så få! Vad är det för något! (sa herden och pekade på de färdiga ostarna på la scaffa). I höstas fick vi i Tuara köpa cirka 150 höbalar, transportera dem i lastbil från slätten vid Bastia till Col de la Croix. Sedan med egna djur plus Battis och François' åsnor i en och en halv dag ta ner balarna till husen. Det fanns knappt något bete. Fick köpa majs också för dyra pengar. *Tramizzole 9/6 1971*

Alla har nu inte råd att köpa komplementfoder när betet tryter. Djuren blir svaga och sjuka och ibland måste nödslakt tillgripas. Svårt får också de herdar, som inte har förmåga eller pondus nog att försäkra sig om goda ekonomiska avtal. Över huvud taget är det en ständig balansgång mellan nettovinst och utgifter för bete och komplementfoder. Skall djuren ge ordentligt med mjölk måste de också ha fullgott bete vilket i sin tur kostar mer pengar.

En herde från Calacuccia vandrade med sina får den långa vägen ner till Cap Corse. Varje år räknade han med 40–50 F per djur i beteskostnader och "helst 70–75 om de skall må bra". Blev året dåligt var han tvungen att köpa majs för lika mycket.

Djurens mjölk kan av orsaker som de nyss nämnda vara av ganska så skiftande kvalitet, såväl mellan olika hjordar, som under skilda delar av året.

Figur 2:19. Lagringen av ost uppe i bergen sker i speciellt konstruerade byggnader av sten (casgila), som oavsett yttre förhållanden håller en jämn temperatur (12–14° C). Under den tid då herdarna flyttat ner till bergsbyn (augusti–september) måste någon med jämna mellanrum gå upp till alpboplatsen för att som det heter "ge osten en hand". Man torkar av osten på ytan samtidigt som den vänds ett kvarts varv. Proceduren är nödvändig för att förhindra mögelangrepp. Boplats Tramizzole i Niolo sommaren 1971.

I maj är mjölken mindre fet än under vintern. Inte alls så bra. Den ger alldeles för mycket vassla eftersom getterna då äter av buskarnas knoppar och blommor. *Tuara 12/5 1968*

Nu krävs omkring sju liter mjölk för en ost, på vintern bara tre. *Stazzio 26/6 1971*

Allmänt talar herdarna om vårost (veranincu) och bergsost (muntanacciu). Den förra är mager, den senare hård och fet.

Mikroklimatets inverkan på betet betyder mycket för ostens kvalitet. Ligger snön länge på våren blir gräset rikligare. Då minskar även risken för parasiter samtidigt som marken bättre kan absorbera vattnet från den långsamma snösmältningen.

Också ostberedningen leder till individuella skillnader, trots att principen är lika överallt. Saltmängd och smak varierar och vissa herdar har rykte om sig att göra "dålig", "salt" eller "smutsig" ost. Möjligheter att fuska finns också. En del herdar drygar ut tunn mjölk med billigt mjölkpulver. Ostmängden ökar på bekostnad av kvaliteten. Detsamma blir resultatet om man manipulerar med den dyrbara brocciu genom att lägga löpe i vasslan.

Hela lagringsproceduren är en ytterst känslig hantering. För slarvig eller för sällan utförd tvättning av osten gör att den lättare angräps av mask och mögelsvamp eller blir för salt.

När jag på mina vandringar mellan de olika boplatserna i bergen bad herdarna gissa var den ost jag bar med mig kom ifrån, kunde de med förvånansvärd exakthet ange rätt bergerie.

Ost i parti och minut

Den flera mil långa vägen mellan två av Korsikas mest kända turistorter, Porto och Calvi på västra kusten, slingrar sig fram genom en nära nog total ödebygd. En taxichaufför, som under mer än 20 år kört på sträckan menade, att den innehöll 1467 kurvor. "Jag har räknat dem, varenda en", sa han.

Vid en av dessa många kurvor, inte så långt norr om bron över Tuarafloeden, finner man en skylt vid vägkanten. Den är strategiskt placerad, precis i en skarp kurva där bilisten med nödvändighet måste hålla låg fart.

"FÖRSÄLJNING – ost, killingar, hudar" står det att läsa på masonitskivan i enkel, lite valhänt text. Knappt 30 meter upp för den branta sluttningen ligger herdeboplatsen Vedzia. En gammal stenhydda med terrass och soltak, en mindre, lite finare träbarack, en förfallen inhägnad samt en nyare gethage med solida träkonstruktioner alldeles

Figur 2:20. Jaco Lucianis vinterboplats Vedzia nere på Korsikas västra kust.

vid foten av en brant bergsvägg. Dessutom några enkla trä- och plåtskjul, en cabane för osttillverkning och en ostkällare.

Här bor under vinterhalvåret getherden Jaco Luciani från bergsbyn Casamaccioli. Sommaren tillbringar han i Vaccaja i västra delen av Tavignanodalen på en herdeboplats som han delar med två grannar. De har en färhjord, som med krav på bättre vinterbete håller till på de bördiga slätterna i Balagne.

Landskapet i Vedzia är vilt och otillgängligt. Branta raviner skär genom de höga bergen. Överallt växer macchian tät och det är hart när omöjligt att ta sig fram utan god lokalkännedom. Men en duktig getherde kan i kombination med affärsbegåvning leva gott i en till synes karg och ogästvänlig natur.

För att maximalt utnyttja situationen, har Jaco anpassat hela produktionen till sommarmånadernas turistsäsong. Till skillnad från herdefamiljen i det närbelägna Tuara, som flyttade ner från bergen i början av oktober, förskjuter Jaco den transhumana årscykeln två

månader fram på året. Han skiljer bockarna från övriga hjorden och släpper till dem sent på året, så att killingarna kommer först i januari-februari mot normalt november-december. På så sätt slipper han själv vara i Vedzia under förvintern och går dit först mot slutet av januari. Men djuren tar han däremot ner i oktober, varefter de får sköta sig själva under vintermånaderna. Detta är kanske förvånande men låter sig göras tack vare terrängens beskaffenhet (enbart macchia utan ömtåliga odlingar och liknande) samt djurens betesvanor. Hjorden har varit knuten till Vedzia i ett 20-tal år och alla djuren är födda på platsen och tränade till den speciella livsformen.

Hela denna manipulation har som mål att bättre anpassa produktionscyklen till en ny ekonomisk situation. Under senare år har sommarturisterna kommit att utgöra en mycket viktig kundkrets, här liksom på många andra håll. Den enkla skylten vid väggkanten lockar deras intresse för exotism, antyder möjligheten att få se en primitiv herdeboplat på nära håll, att få träffa och prata med en äkta korsisk herde.

Den vinst Jaco gör är betydande. Våren 1976 gav grossisten Saravelli i Calenzana 9 F kilot för getosten.¹⁶ Direkt kunde Jaco sälja sin ost *stykkevis* (ca 600 gram) för 10 F, dvs i det närmaste för dubbla priset. Getskinnen är attraktiva turistsouvenirer. Hos Jaco kostar de 10 F stycket, grossisten betalar honom 5 F.

En annan viktig kundkategori utgör privatpersoner i närliggande byar som Curzo, Partinello och Porto. De beställer osten i förväg och kommer själva och hämtar den. Ytterligare en grupp klienter finner Jaco i omgivningens affärer och turisthotell. Också här drar han nytta av den explosionsartade turistinvasionen under sommarmånaderna.

Även under sensommaren och hösten uppe i Niolo går all produktion till ett fast utarbetat kundnät i byarna Casamaccioli, Calacuccia och Albertacce. Inte i något fall utnyttjar han uppköpare, vilket är ovanligt bland de herdar jag kommit i kontakt med.

En förklaring finner jag i Jacos personlighetstyp. Till sin läggning är han ytterst social med förmåga att ta folk. Pratar gärna med stor inlevelse och patos, med livligt minspel och yviga gester, men är samtidigt en god lyssnare. Dessutom ser han bra ut, också det en viktig resurs i denna bransch.

Går vi bakåt i tiden finner vi en annan förklaring. Redan som ung, under den tid han arbetade som herde tillsammans med sin far, lärde han sig direktförsäljningens alla finter och knep och började då också bygga upp delar av den nuvarande kundkretsen.

Jag var ensam pojke och flyttade varje vinter runt med min far.

Under kriget gick vi ner till Montemaggiore (östra slätten), bara vi män. Vi levde ytterst enkelt i en cabane utan bord, utan tallrikar. Så bytte vi vinterplats till Algajola (mellan Calvi och Ile-Rousse på

Korsikas nordvästra kust). Där var vi ända till 1950, bodde bra i riktigt hus med bord. Fram till 1957 drev vi ett bageri i Casamaccioli och hyrde då ut hjorden under vintern. De sista 20 åren har vi så varit här nere i Vedzia. Förr gällde det att komma först med osten till byarna, exempelvis i Castagniccia, för att få sälja.

”Ost till salu! Köp Niolo-ost!” skrek man.

Vi bar den i lådor på ryggen i de trånga gatorna och stigarna, eftersom varje by ofta bara hade en stor bilväg. Ibland tog vi ost också åt andra herdor. *Vedzia 1/4 1976*

Jaco får med sin privata, strategiskt inriktade och vinstgivande försäljning av hela produktionen direkt till kunderna stå som exempel på ena ytterligheten i distributionen.

I en ställning mellan minut- och partihandel kommer flertalet av de andra herdarna. Som exempel väljer jag en familj vi redan känner, Lucianis i Tuara. De avyttrar sina produkter på följande sätt:

Vintersäsongen

1. Egen försäljning till minuthandlare (affärer och hotell) men också till enskilda personer i byarna omkring Tuara (Girolata, Osani, Partinello, Curzo och Porto)
2. Grossist Saravelli i Calenzana (merparten ost)

Sommarsäsongen

1. Egen försäljning i hembyn samt försäljningsturer i bil till grannbyarna (se figur 2:22)
2. Grossist Saravelli i Calenzana
Grossist Santini i Casamaccioli (merparten ost)

Vinterboplatsen Tuaras isolerade läge hämmar självfallet en egen distribution till kunderna. All ost måste klövjas på åsnor eller mulor upp till landsvägen innan den kan köras runt i bil till de olika byarna. Men av större betydelse än de praktiska besvären är helt säkert de svaga kundunderlaget. Vintern är ”fel” period med tanke på att den huvudsakliga kundkretsen utgörs av affärer och hotell, framför allt i turistorten Porto. Dessutom flyttar en stor del av den fasta befolkningen under vinterhalvåret till Ajaccio eller någon stad på kontinenten.

Familjen Luciani vandrar upp till bergen i mitten av maj, dvs precis när turistsäsongen tar sin början. På så sätt gör de försäljningsmässigt en klar förlust. Som vi såg i föregående fall, går det att stanna kvar i området längre fram på sommaren. Vatten och bete finns fortfarande i tillräcklig mängd ännu en månad eller två om än med större krav på

vallning och eventuellt komplementfoder. Men för att detta skall löna sig måste de ökade utgifterna och besvären kompenseras med en annorlunda försäljningsteknik (direkt till kunden) och det är inte lätt. Dels är marknaden till stor del mättad (bl a av ovannämnde Jaco från Vedzia), dels måste de medvetet bryta mot traditionen. Eventuella ekonomiska fördelar under en förlängd vintersäsong skulle leda till sociala kostnader under sommarsäsongen, eftersom de då inte får sin friperiod i bergsbyn på samma gång som de övriga herdarna. En annan återhållande faktor är att ingen av bröderna Luciani är särskilt intresserad av försäljningssidan. Alla är tysta och lite buttra och beblandar sig inte gärna med främmande personer.

Allt detta leder till att merparten av herdefamiljens produktion varje år går till en central uppköpare. Proportionerna mellan avyttring till egen kundkrets och grossist beror delvis på det rådande klimatet. Säsongen 1967–68 var dålig med lång och besvärlig torka under

Figur 2:21. Herdefamiljen i Tuara säljer merparten av sin getost till en kringresande uppköpare från Calenzana i Balagne. Ungefär var tionde dag klövjar de osten på mulor upp till landsvägen, där uppköparen väntar med bil för vidare transport till de stora ostkällarna. Där lagras den och exporteras sedan vidare till franska fastlandet. Bilden visar vägning av ostlådor.

våren, sommaren och förhösten. Den minskade produktionen medförde ökad efterfrågan hos lokalbefolkningen. Många kom själva med packåsnor till Tuara från byarna runt omkring för att köpa ost till ett allt högre pris ju längre säsongen varade (före jul 3,80, i början av året 4,00 och i april-maj 5,00 F/st).

Under vandringen upp till bergen äger en byteshandel rum mellan familjen och ägaren till Hôtel du Pont i Porto. I gengäld mot tjänster som bilskjutsar, nattlogi m m får hotellägaren mjölk och ett mindre parti ost.

Sådana till synes små och obetydliga transaktioner har i själva verket stort ekonomiskt och socialt värde. Ofta utgör de bitar i ett större ekonomiskt bytessystem (arbetshjälp, lån av mulor, verktyg m m) och upprätthåller samtidigt en vänskapsrelation.

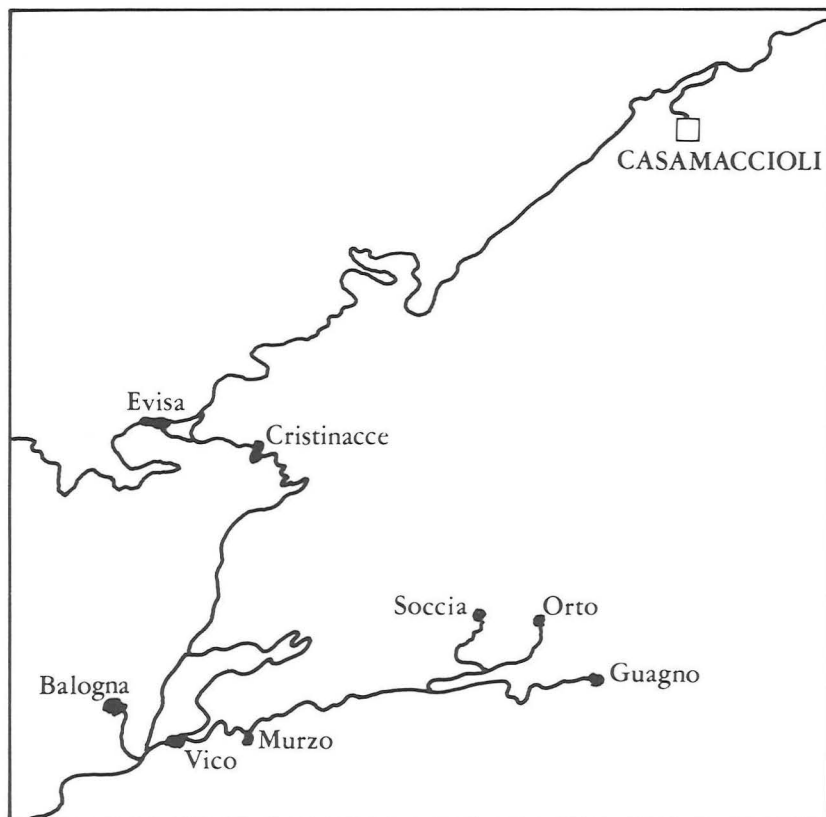
I Girolata strax väster om Tuara bor Mimi Santini, 77 år gammal (1976). Hennes far var herde i Casamaccioli och vandrade varje vinter ner till Tuaraområdet. I början av seklet (1908) byggde han ett hus i Girolata och bosatte sig där permanent med familjen. På långt håll är Mimi släkt med Lucianis i Tuara. Förr träffades de någon gång varje vinter men på senare år består kontakten enbart av en enkel bytestransaktion; två lådor apelsiner från Mimis tre apelsinträd mot några ostar från Lucianis. Vänskapsrelationen är bekräftad.

Ett eget, relativt begränsat kundnät har Lucianis utvecklat också uppe i bergen. När sommarsäsongen är slut och osten någorlunda lagrad förs den lastad på åsnor ner till Casamaccioli. Bruccion är alltid efterfrågad och kan avyttras direkt i byn. För övrigt råder överproduktion i Niolo vid denna tid och alla herdor med egen försäljning tvingas utanför hemkantonen.

Resten går till en grossist i Casamaccioli, les frères Santini. De två bröderna har stor ostkällare och omsätter ca 10 000 kilo om året (1976) med försäljning över hela Korsika. De gör ingen ost själva utan köper upp herdarnas sommarproduktion och lagrar den i omkring fyra månader. Därefter säljs den till en mängd kategorier uppköpare i parti och minut runt hela ön; turister, privatpersoner, hotell, affärer och varuhus.

En stor kund är Perese i Ajaccio. På rue Stefano har han en ytterst elegant butik med försäljning av "Specialités Corses". I taket hänger charkuterier av olika slag, figatelli, lonza, coppa, jambon corse. På hyllor med spegelglas bakom står flaskor med korsikanskt vin och myrtenlikör, vackra krus och glasburkar med honung, lärkpastej och karameller. I kyldisken trängs kvalitetsostar från hela Korsika.

Ett kvarter från butiken ligger torget, alldeles intill fiskhallen vid hamnen. Här utgör "ostgummorna" ett iögonfallande inslag i den

Figur 2:22. T-S Lucianis har byggt upp en kundkrets väster om Niolo, i huvudsak omfattande byarna Evisa, Vico, Christinacce, Socca, Orto, Guagna och Murzo. I början av oktober, alldeles före höstvandringen ner till kusten, kör de runt med bil och säljer så mycket ost de kan till släkt och vänner.

Figur 2:23. Grossisten Santini i Casamaccioli förser ostarna med tryckta "Niolo-etiketter", något som ger dem ökat saluvärde.

PRODUIT CORSE

FROMAGE DE BREBIS

LE NIOLO

matière grasse indéterminée

Frères SANTINI

CASAMACCIOLI

Tél. : 14

brokiga bilden av människor, djur och salustånd. I svarta kläder och hucklen sitter de i långa rader bakom vaxduksklädda bord med ostar av de mest skiftande sorter, sammanklumpade under regionsbeteckningar som fromage de Vico, de Venaco, de Coscione, de Zona, pur Niolin. Några har eleganta omslag av papper med tryckta etiketter men flertalet saknar "firmanamn" och kvaliteten är högst skiftande. Vill man ha en standardiserad produkt får man köpa osten i specialbutik eller på ett varuhus för ungefär dubbla priset.

Lucianis distributionsform har fått stå som typexempel på hur flertalet getherdar säljer sina produkter. Formen karakteriseras av begränsad distribution direkt till kunden enligt traditionellt mönster i förening med omfattande leveranser till grossisthandeln.

Innan jag lämnar getherdarna skall jag nämna en ny försäljningsform, gemensam för dessa och fårherdarna.

Under sommarmånaderna på det alpina betet har de senaste åren en direkt försäljning till fjällvandrare vunnit spridning. Genom Campoti-

Figur 2:24. På torget i Ajaccio utgör "ostgummorna" ett iögonfallande inslag i den brokiga bilden av människor, djur och salustånd. I svarta kläder och hucklen sitter de i långa rader bakom bord med ostar av de mest skiftande slag.

lebergen går idag en vandringsled, som på några ställen leder förbi ett par av herdarnas boplatser (Colga, Insèche, Ceppo). Många turister stannar upp, pratar en stund och köper kanske en ost eller två. Det ger bra förtjänst men också nya problem.

En bit öster om glaciärsjön Lac de Nino, på sluttningarna upp mot Punte Artica, ligger en av Korsikas högst belägna herdeboplatser, Insèche (2 040 m ö h). Under sommarmånaderna turas tre bröder från Calcatoggio om att vara där för att sköta fårhjorden, göra ost och sälja den till förbipasserande turister – samt skydda husen från vandalisering. Jag låter en av herdarna själv berätta:

Vi måste stanna här uppe hela sommaren, även när djuren inte längre ger någon mjölk. Det är många turister som passerar, en del vill köpa ost. Bra typer. Som folk är mest. Andra bara förstör. Bryter sig in och tar saker. *Insèche 4/7 1971*

Herdarna på Colga i Valdo-Niello skogen på vägen ner mot Popaja menade emellertid, att turisterna inte alls generade.

Vi behöver inte stanna kvar för deras skull utan går ner till byn (Vico) omkring den 1 augusti. Djuren lämnar vi kvar till oktober. *Colga 5/7 1971*

Till skillnad från fårherdarna, bereder alla getherdarna ost av mjölken året om. Som jag tidigare nämnt, beror detta på att mjölkcentralerna antingen vägrar köpa getmjölk eller erbjuder ett alltför lågt pris.¹⁷ En annan orsak är att förtjänsten på getost kraftigt ökat den senaste 10-årsperioden. År 1968 var priset för en ost à 600 gram 4,50 F, år 1971 7–8 F och år 1976 10 F.

Den centraliserade produktionen gäller bara fårosten. Runt Korsikas kuster ligger i dag (1976) sex stora uppköpscentraler av får mjölk (Aleria, Bastia, Ajaccio, Stillicione, Ile-Rousse och Porto-Vecchio). Produktionen är således helt inriktad på vinterhalvåret och endast en central (Corte) är förlagd till det inre av ön.

Säsongen omfattar oktober till slutet av juni med reducerade leveranser under oktober, november och december på grund av lammningen, successiv ökning fram till april, sedan på nytt avtagande.

Det industriella utnyttjandet av får mjölk har gamla anor på Korsika. Redan 1893 installerade Société de Roquefort den första mj lkcentralen f r osttillverkning i Ile-Rousse (Lumio). Vid denna tid hade jordbruket stagnerat med p f lj d att boskapsstocken väsentligt ökade. En av orsakerna var den snabbt stigande efterfrågan på för mjölk. På kort tid lade Sociétén under sig nära nog hela den korsikanska marknaden.  r 1904 fanns 16 mj lkcentraler, 1908 22 stycken, 1918 118 stycken och i januari 1920 var antalet 158. Vid denna tid representera-

de Korsika 1/7 av hela Roquefort-koncernens produktion. År 1921 uppgick det totala antalet får till en 1/4 million, en siffra som enligt den officiella jordbruksstatistiken placerade Korsika som tredje departement inom Frankrikes fårskötsel vad gäller mjölkproduktionen (Faucher 1923:281).

Herdarna mötte utvecklingen med tillfredsställelse. Mjölkspriset steg med väldig fart, 0,18 F per liter i början, 0,50 F år 1914, 1,25 F år 1920 medan arrendekostnaderna för betesmarken höll sig relativt konstanta.

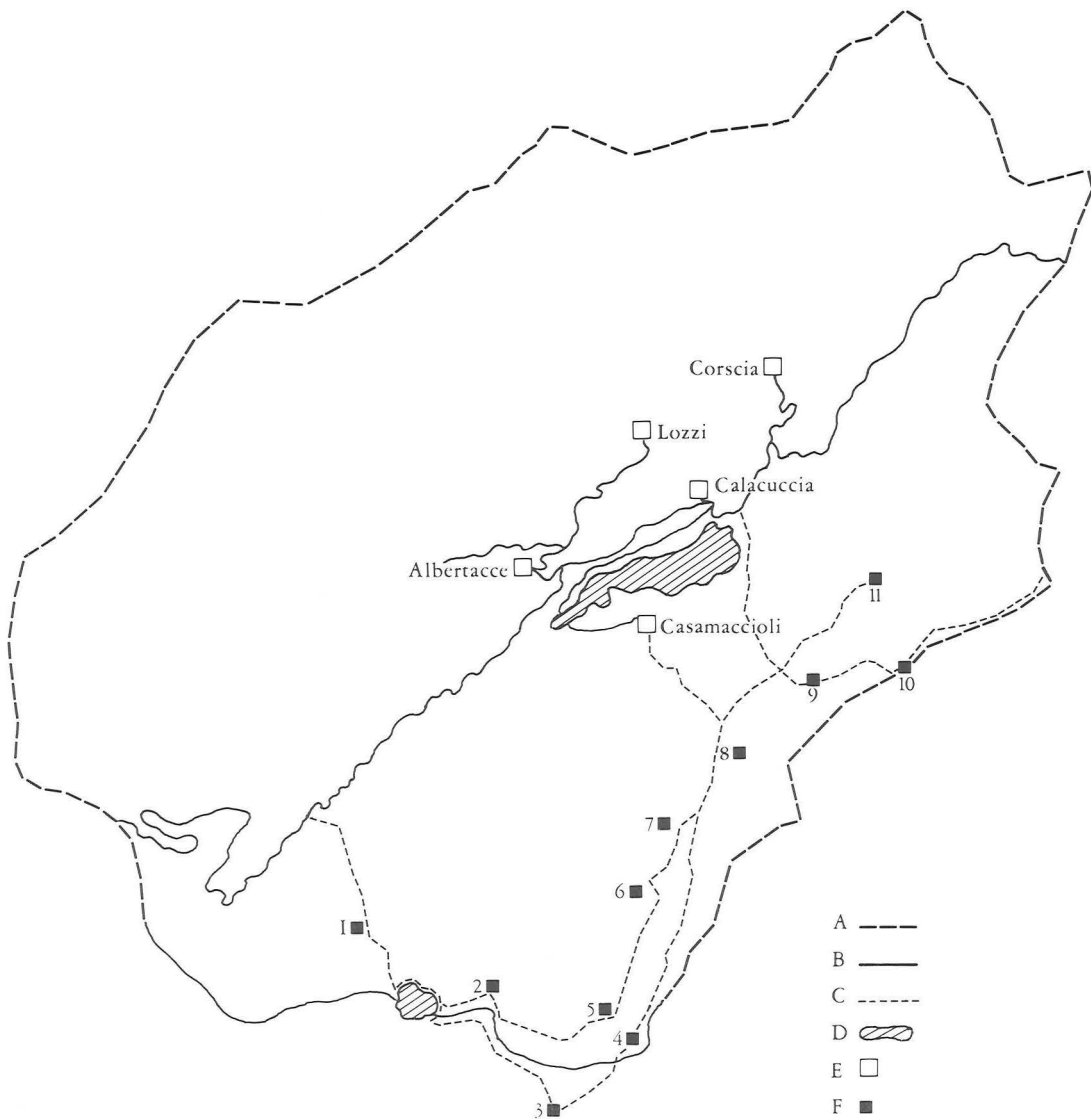
Idag är meningarna delade om Roquefortkoncernens närvaro på ön. Dess nära nog totala dominans gör det mycket svårt för inhemska grossister att hävda sig. Detta är enligt min mening i första hand ett politiskt problem till vilket jag återkommer i kapitlet om Makt och maktlöshet.

Låt mig nu till sist sammanfatta distributionen. Herdarna delas in i tre kategorier:

1. Den första, som är mindre vanlig, omfattar enbart getskötseln. Herden avyttrar här alla produkter utan fördyrande mellanhand. Kundkretsen består av vänner och släktingar men framför allt av affärsinnehavare, hotellägare och turister. Herdens arbetsinsats ökar betydligt men det gör även förtjänsten.
2. Nästa kategori omfattar också getherdar. I denna hamnar flertalet. Mjölken avyttras inte utan förädlas direkt till ost. Merparten av denna liksom skinn och killingar går vidare till grossist. Resten distribuerar herden själv till ett relativt fast uppbyggt kundnät. Spontan försäljning sker endast i begränsad omfattning.
3. Den tredje kategorin består enbart av fårherdar. Alla säljer merparten mjölk och lamm till någon större uppköpscentral, vanligtvis Société de Roquefort. En del lamm, uller liksom sommarosten avyttras så långt möjligt direkt till en mer eller mindre fast kundkrets.

Vandringsvägar och vinterkvarter

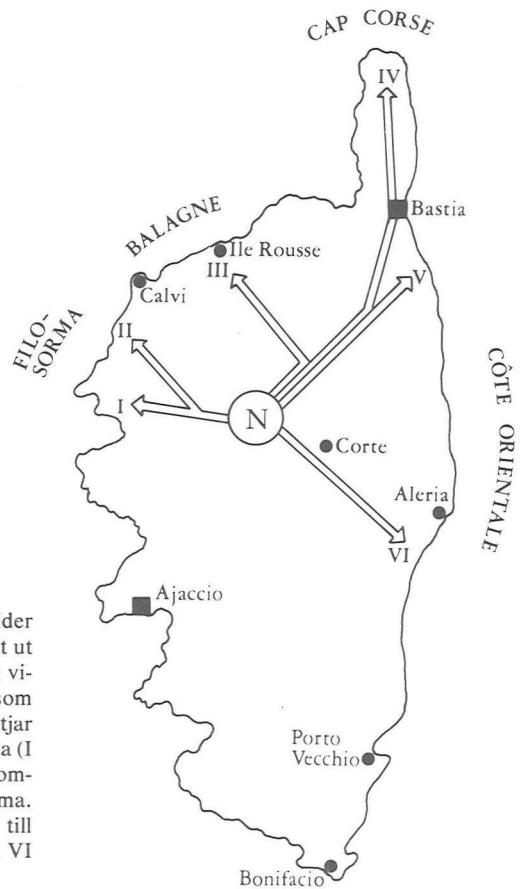
I detta avsnitt är min utgångspunkt Campotile, herdarnas alpmråde uppe i Niolo. Figur 2:25 visar samtliga befolkade boplatser i detta område år 1971, antalet hjordar och deras storlek, vilken bergsby de tillhör samt ort för vinterbetet säsongen 1970/71. Några av dessa herdar får nu tjäna som faktaunderlag för en beskrivning av vandringsleder och bostadsförhållanden.

Figur 2:25. A= kantongräns. B= väg. C= stig. D= sjö. E= by. F= herdeboplatz i alpområdet (bergerie).

Kartan visar Niolo med dess fem byar (kommuner) samt de herdeboplatser i alpområdet (Campotilebergen) som var bebodda sommaren 1971. Följande tabell tar upp boplatsernas namn, får-/gethjordarnas antal och storlek på respektive boplatz, herdarnas hembyar och slutligen hjordarnas uppehållsort vintersäsongen 1970/71. I de fall då herden valt att lämna bort sina djur under vintern står hans egen uppehållsort inom parentes.

Herdebopplats	Antal djur	Hemby	Vinterbete
1 Colga	180 getter	Vico	Vico
2 Insèche	200 får	Calasima	Lumio
	190 får	Calcatoggio	Calcatoggio
3 Vaccaja	125 får	Casamaccioli	Lumio (Casamaccioli)
	120 getter	Casamaccioli	Vedzia
4 Tramizzole	180 får	Casamaccioli	Castifao (Casamaccioli)
	140 getter	Casamaccioli	Tuara
5 Ceppo	150 får	Casamaccioli	Migliacciario
6 Binadelli	210 får	Calacuccia	Calacuccia
	130 får	Calacuccia	Lumio
	240 getter	Calacuccia	Tomino
	160 getter	Calacuccia	Scala di S. Regina
7 Scrocchiella	135 får	Calacuccia	Lumio
8 Tenneracciola	220 får	Calacuccia	Calacuccia
9 Boniacce	500 får	Calacuccia	Ostriconi
10 Casa Franzola	250 får	Calacuccia	Querciole
	210 getter	Calacuccia	Tomino/Ersa
11 Vorba	450 får	Calacuccia	Algajola

Figur 2:26. Från Niolo (N) sprider sig herdarna under vinterhalvåret ut över hela norra Korsika. Kartan visar de sex stora vandringsleder som herdarna sedan gammalt utnyttjar för sin transhumans. De två första (I och II) leder till kantonens eget område på västra kusten, Filosormia. Led III går till Balagne, led IV till Cap Corse medan lederna V och VI för ner till östra kusten.

1. En herdefamilj, Lucianis från Casamaccioli (Tuara) har vi redan berört i detta sammanhang. Vandrigen mellan bergsbyn och Tuara följer en led, som sedan lång tid tillbaka förbundet kantonen Niolo med dess egna betesområden på västra kusten, Filosorma. Sträckningen är Casamaccioli, Col de Manivella, Fôret d'Aitone, Evisa, Porto, Partinello, Curzo, Col de la Croix, Tuara.

Bland herdarna är det vanligt att tala om "klassiska" vandringsvägar och slättområden. En sådan "nerv" är denna väg västerut. Också herden Jaco från alpboplatsen Vaccaja följer leden på sin väg till Vedzia. Han tar två dagar på sig för att gå ner – med nattkvarter i Porto. Vandrigen upp i bergen kräver tre dagar. Som jag redan visat, försköt Jaco hjordens rekryteringscykel två månader fram på året för att bättre kunna utnyttja turistsäsongen. Det betyder också, att killingarna kommer sent (i mars) och därför inte är starka nog att klara den ansträngande marschen upp till bergsbyn på två dagar.

En vandringsled är vanligen gemensam för alla herdor medan marschfart, raster och övernattningsplatser växlar. Förr, då hjordarnas antal var långt större än nu, sökte herdarna anpassa tidpunkten för vandrigen upp och ner så, att växtligheten längs med leden om möjligt fick tid att återhämta sig. Betesbristen kunde ändå vissa år vara i det närmaste akut och en praktiserad lösning var då att gå en alternativ väg, kanske något längre men med bättre grästillgång utefter dikesrenarna.

En sådan passerade genom byn Ota. I stället för att gå huvudvägen ner mot Porto korsade man floden nere i den väldiga Speluncaravinen och följde så vägen längs med norra stranden förbi Ota till havet.

2. En annan klassisk vandringsväg leder ner mot slätterna vid Fangoflodens utlopp. Ingen av herdarna i Campotile gick dit hösten 1970. Däremot hade många gjort det tidigare och då vandrat vägen från Casamaccioli/Calacuccia över Col de Vergio (1 464 m ö h). Där vek man av till höger och följde på bergsstigar Monte Cintos västsluttningar över passen Guagnerola och Capronale ner till St:e Marie och Monte Estremo. Sedan var det bara att ta vägen utefter Fangoflodens södra strand till betesmarkerna vid Galeria. Dessa var mest lämpade för getskötsel och bara i undantagsfall sökte sig fårherdar dit.

3. Vinterområdet för dessa herdor låg bl a i Balagne, ett mer än 250 km² stort backlandskap på norra Korsika, mellan Lumio i väster och Belgodere i öster, mellan havet i norr och Tartaigneskogens högsta åsar i söder.

Flera herdor sökte här vinterkvarter hösten 1970. Alla följde "den vanliga vägen" som de uttryckte det. Först gick de landsvägen ner genom Scala di Santa Regina, en flera kilometer lång ravindal utmed Golofloden med väldiga klippformationer och stenblock i ett nästan helt sterilt landskap. Vid Ponte Castirla tog de vägen rakt norrut till Popolasca, följde stigen över berget vid Piedigriggio fram till stora

landsvägen mellan Ponte Leccia och Asco. Där fortsatte vandringen i nordlig riktning förbi byarna Moltifao och Castifao. Efter ännu en bergsetapp nådde de vägen vid Cima del Mutereno, följde den västerut över passet Col de S Colambano (682 m ö h) fram till byn Belgodere. Där spred sig sedan herdarna i olika riktningar beroende på var de lyckats få vinterkvarter.

Längst gick Vital Alfonsi från bergerie Scrutchella (byn Calacuccia) – över floden ända bort till Lumio, en bergsby ovanför de bördiga slätterna öster om Golfe de Calvi. Hit hade han sökt sig ett 10-tal år nu, kanske mindre på grund av god betestillgång än därför att hans bror och svägerska erbjöd honom mat och logi i sitt hus uppe i byn.

Till Algajola, inte så långt därifrån, men mer norrut mot kusten till, förde Jean-Baptiste Lecca från bergerie Vorba (byn Calacuccia) sin 450 djur stora fårhjord. Hela vägen från hembyn och dit avverkade han på tre dagar. Det var en dag mindre än vad Alfonsi behövde, trots att den sistnämnde lastade hjorden på järnvägsvagn sträckan Gare di Regino–Lumio. Nästan alla herdar som någon gång ”gjort Balagne” angav för övrigt olika vandringstempon, marschdagar och rastplatser.

En tredje herde som valde Balagne var Ange Martini från bergerie Boniace (byn Calacuccia). Han bosatte sig vintern 1970/71 i Ostriconi, dit han vandrade på endast två dagar med nattkvarter i Polasca Casta. Tillsammans med sin familj om 6 personer provade han nu för första gången detta område vid norra kusten alldeles väster om Agriatesöknen. Tidigare hade de två säsonger varit längre västerut, på slätten intill flygplatsen vid Calenzana (i Montemaggiore). Dessförinnan hade hans far och sedan också han själv i över 40 års tid haft sitt vinterkvarter i Francardo. Detta slättområde nedanför Scala di Santa Regina tjänade förr som betesmark för många av Niolos hjordar men var som Martini uttryckte det ”ett överexploaterat område där man bara kunde stanna med en liten hjord”.

Men även för det nuvarande vinterkvarteret var hans hjord så stor, att den måste delas i flera mindre enheter. Ungdjuren och de övriga som ej gav någon mjölk (ca 150–200) stannade i Popolasca under vintern. Resten av de 800 djuren delades upp i 2 alternativt 3 mindre hjordar allt efter betestillgång, passningsmöjligheter m m.

Många herdar går inte Balagneleden i dess fulla sträckning utan stannar på halva vägen. Det gjorde Joseph Negroni från bergerie Binadelli (byn Calacuccia) det aktuella året. Liket de andra herdarna drev han sin gethjord ner genom Reginapasset och följde så vägen norrut vid Ponte Castirla. Men i stället för att gå ända till Popolasca slog han vinterläger i dalgången alldeles öster om vägen. Betet är där magert och består mest av macchia. Läget långt in i landet på en höjd av 6–700 m ö h antyder också ett klimat, som kan bli nog så barskt under vintern. Snö förekommer ofta. Djuren vistas ändå ute men samlas i klungor under olivträden när det är kallt.

Figur 2:27. "A la piaghja" sydost om Ile-Rousse.

4. Nästa stora led går till ett betesområde, som på grund av det stora avståndet från Niolo är något mindre frekventerat än de övriga. Det är Cap Corse, den långa och mycket bergiga landtunga, som likt ett förmanande pekfinger riktar sig mot franska fastlandet.

Två bröder med var sin gethjord gick dit hösten 1970. Båda tillhörde Calacuccia by men bodde under alpperioden skilda från varandra.

Antoine Castellani hade förr delat bergerie Binadelli med brodern Jean-Pierre men djuren trivdes aldrig och han tvingades flytta till bergerie Casa Fronzola (jfr s 54). Vandrigen mellan bergen och slätten gör de inte tillsammans men följer däremot samma sträckning. Antoine berättar:

Har varit i Tomino nära 20 år nu. Min bror gifte sig med en kvinna från byn i slutet av 40-talet och då blev det naturligt för mig att också vandra dit. Vi bor var för sig men har mjölkkningsfällorna på

samma plats några kilometer från byn. Ger varandra en hand då och då när det behövs. Förr gick man till fots, 120 kilometer ända upp till Korsikas nordspets. Fem dagar tog det. Den vanliga vägen ner genom Scala till Francardo (1.a natten). Nästa dag längs med vägen till Barchetta, där vi slog läger andra natten. Den tredje hade vi hunnit till Biguglia söder om Bastia. Dagen därpå fortsatte vi längs med östra kusten upp till Pietracorbara (4.e natten) och under den femte dagen kom vi så fram till Tomino. De sista åren vi vandrade till fots passerade vi om möjligt Bastia tidigt på morgonen för att inte trafiken skulle störa djuren. Nu lastar vi hela hjorden på bil och kör upp på en halv dag! *Casa Fronzola 29/6 1971*

Antoine stannar inte hela tiden i Tomino. Mot vårvintern till flyttar han ännu en bit norrut på Capet till byn Ersä. I maj vandrar han åter upp till Niolo, nära två månader före sin bror.

5. Som framgått av inledningen, var tidigare den nu hårdexploaterade östra slätten många Nioloherdars verkliga vinterkvarter. Avståndet var inte alltför långt, marschvägen komfortabel och snabb och viktigast naturligtvis, här fanns gott om lättåtkomligt bete i ett gynnsamt vinterklimat. Men i de bördiga gräsängarna fanns potentiella resurser för mer lönande näringar än boskapsskötsel. Efterkrigstidens nykolonisation med permanenta odlingar av vin- och citrusfrukter har steg för steg reducerat de forna betesmarkerna. Idag finns bara spridda rester kvar för främmande herdar, nioliter eller andra.

Endast två herdar valde östra slätten som vinterkvarter hösten 1970. Från bergerie Casa Fronzola gick bröderna Sylvestre och Faustain Paccioni (byn Calacuccia) ner till Querciole vid väg 198 söder om Porettaflygplatsen. De två föregående åren hade de varit i Lozari i Balagne och dessförinnan i Algajola, där deras far och farfar alltid bott under vintern.

De är unga, omkring 25 år, och provar nu för första gången östra slätten. Vandringen tar två dagar med nattkvarter i Francardo. De följer raka spåret österut precis som alla de herdar, som skall till Cap Corse eller några av de andra betesmarkerna i det s k Casincaområdet på norra slätten; Biguglia, Borgo, Casamozza. Man går längs med landsvägen ner genom Scala, förbi Ponte Castirla, Francardo och Ponte Leccia till vägskälet vid Casamozza.

6. Den andra hjorden som gick till östra slätten hösten 1970 ägdes också den av ett brödrapar, Camille och Charles Santini. Men i motsats till Paccionis befinner de sig i slutet av herdekarriären. I över 40 år har de slitit med sina får och är nu gamla och trötta med värkande leder och långsamma gester. Men ännu fortsätter kampen, fortfarande gäller det att skaffa vinterbete för djuren.

Denna säsong söker de sig ner till Migliacciaro långt söder ut på slätten, en plats där Camille bott en gång tidigare i början av 30-talet.

Utgångspunkten har alltid varit densamma, bergerie Ceppo och bergsbyn Casamaccioli.

Deras vandring till södra slättområdet gick förr den gamla leden på stigar över Bocca a l'Arinella (1 592 m ö h) ner genom Tavignanoravinen till Corte. Därifrån följde de i huvudsak vägen längs med floden ner förbi den kända rast- och nattlogiplatsen Pont di Piedicorte till Cateraggio vid stora vägen mellan Bastia och Bonifaccio. Men nu på äldre dar är vandringen till fots alltför mödosam och i stället transporterar de sina djur på lastbil längs med kustvägen förbi Aleria till Casamozza och vidare upp till Casamaccioli.

Jag har beskrivit sex viktiga vandringsvägar i Nioloherdarnas transhumans. De leder fram till fyra stora betesområden, Filosorma, Balagne, Cap Corse och Côte Orientale (östra kusten). Filosorma skiljer sig från de tre övriga genom att sedan gammalt tillhöra kantonen Niolo. Här betalar herdarna bara en symbolisk arrendesumma till skillnad från Balagne och Côte Orientale, där kostnaderna även för det kommunalt ägda betet kan bli nog så höga. På Cap Corse är markhyran fortfarande låg eftersom växtligheten mest består av macchia.

Gemensamt för flertalet Nioloherdar är, att de varken äger bostad eller betesområden på slätten. Detta skiljer dem – och deras form för transhumans – från en annan kategori herdar, också den representerad i Campotileregionen sommaren 1971.

Sommartranshumans

Längst västerut i Campotile ligger två mycket gamla herdeboplatser, Insèche och Colga. De tillhör båda Niolo men befolkas sommardag av i huvudsak "utbölingar" med hemort längre väster och söder ut på Korsika. Tack vare speciella kontakter har dessa herdar ändå fått tillträde till denna annars så geografiskt och socialt slutna värld.

Niolo, som är hemort för de herdar jag hittills berört blir tillsammans med sommarvandringen upp till det alpina betet ett främmande inslag i Colga- och Insècheherdarnas livsmiljö. Som exempel kan nämnas bergerie Insèche där två fårhjordar höll till sommaren 1971. Det var tidigare boplatser för herdar från Calasima i Niolo och fortfarande stannar tre bröder med sin fårhjord här uppe under sommarperioden (med transhumans till Lumio i Balagne vintern 70/71). Men det är den andra hjorden som är av intresse i detta sammanhang. Den tillhör tre bröder i 50-årsåldern (François, Xavier och Jean Squaglia), bosatta i Calcatoggio nära Golfe de Sagone norr om Ajaccio. Där är de födda och uppvuxna och är nu väl installerade med bekvämt hus,

bil och traktor. Inkomsten baseras på fåravel (190 djur) kompletterad med ett 20-tal getter samt svinuppfödning. Någon gång i lugnt väder går de också ut i golfen för att fiska. Marken i byn arrenderar de för bete men också för odling av majs och korn. Tack vare ett gynnsamt klimat – och eget komplementfoder – kan de stanna vid kusten långt in på sommaren. År 1971 flyttade två av bröderna med hjorden till Insèche först den 30 juni där de blev kvar fram till den 3 oktober.

Vandringen följer landsvägen upp förbi Vico över Col de Sevi (1 272 m ö h) och ned igen på andra sidan passet i den kraftiga lutningen runt hårnålskurvan och fram till Christinacce. Där lämnar de vägen och går via Capa di Melo på bergsstigar över ännu ett pass, Col de St Pierre (1 446 m ö h), viker av österut, passerar Lac de Nino och når något senare Insèche. Första dagen hinner de upp till St. Roch, vilar där på förnatten och startar sedan på nytt klockan 02 för att vara framme vid middagstid. Vandringen ner på hösten har samma förlopp.

Denna sommarvandring à la muntagna av herdar bofasta på slätten väljer jag att kalla ”*sommartranshumans*” (transhumance estivale) efter Gilbert (1975:4). Motsvarande term för Nioloherdarnas vandringar blir då ”*vintertranshumans*” (transhumance hivernale). För definitionen av det övergripande begreppet transhumans spelar det däremot ingen roll om man har sin fasta utgångspunkt på slätten eller i bergen. Det centrala är årsrytmen mellan vinter- och sommarbeten samt att djuren vistas ute året om.

De två slättherdarna i exemplet ovan vandrar fortfarande upp till Campotilebergen varje sommar. De kan emellertid knappast ses som representativa för sin kategori. Enligt DDA (1975:4) utför mindre än hälften (42,9 %) av slättherdarna en transhumans, som sträcker sig utanför den egna kommunen.

En av orsakerna till detta är bergskommunernas ovilja att upplåta betesmark till främmande herdar. I Niolo, liksom på många andra platser, håller man hårt på regeln, att herden måste vara född där för att få betesrätt – ”*ci vuole nasce per pasce*”.¹⁸

Också slättherdarnas boskapsskötsel är variationsrik. Två exempel kan ge en antydan om detta, hämtade från Calviregionen på nordvästra Korsika och från områdena kring Ghisonaccia på östra slätten.

På några steniga ängar med magert blekt gräs ligger bergerie Stazio. På ena sidan slingrar sig vägen fram genom bergig och eländig terräng till Calvi en mil längre norrut. På den andra ligger havet och Port de Nichiarcto, en djup bukt som skär in i det karga landskapet. Bebyggelsen är till sin funktion typisk för slätten. Här finns mjölkningshagar, hus för ostframställning och lagring, också en cabane. Men herdarna bor inte på platsen. I stället pendlar de morgon och kväll i bil mellan mjölkningsplatsen och bostaden inne i byn alternativt staden.

Så gör också den här herden, André Colombani och hans hustru. De bor i ett stort hyreshus i Calvi och har två flickor, 17 och 20 år, som går i skola i Bastia. André har varit herde sedan 15-årsåldern och så även hans hustru. Båda har yrket i arv från sina fäder. "För länge sedan bodde de gamla alltid i Stazzio", berättade André, men själva flyttade vi några år efter giftermålet från Calenzana till Calvi, som låg betydligt närmare Stazzio. André och hustrun är nu i 50-årsåldern och har en hjord på 175 getter. Osten avyttrar de till Saravelli i Calenzana, som varje vecka kommer förbi med sin bil. Dessutom gör de en bra förtjänst på att sälja mjölken direkt till kunder i Calvi, som under dagen och kvällen kommer hem till deras lägenhet och hämtar färdigfyllda flaskor med sina namn på.

Någon boplatz i bergen har de aldrig haft. I stället skickar de framemot mitten av juli iväg getterna, som sedan självmant söker sig upp till sluttningarna mot la Mutrella. Där rör de sig på kända stigar och betesområden. Bara då och då går André upp för att se till att allt är i ordning, oftast i samband med jakt, som är hans stora fritidsintresse. Samma praktiska betesteknik tillämpar han nere vid kusten.

Djuren är dresseade och vet exakt var de finner gott bete. Därför behövs ingen bevakning utan de gör turen under dagen och kommer ner mot "la bergerie" vid 18-tiden. En annan hjord, ovan vid omgivningen, skulle aldrig klara sig här. *Stazzio 26/6 1971*

Både André och hans hustru betonade vid flera tillfällen hur annorlunda de levde i förhållande till Nioloherdarna.

De är de riktiga herdarna på Korsika. Det är dem du skall studera, inte oss. Med oss är det inget märkvärdigt . . . också maten de äter är annorlunda, förstår du. Mera kött och salt i bergen. *Stazzio 26/6 1971*

Den herdefamilj jag just beskrivit lät getterna utföra en kortare transhumans men stannade själva kvar nere på slätten. För länge sedan hade deras föräldrar vandrat upp och bott med djuren under sommaren, men efterhand blev det för dem liksom för andra herdor allt vanligare att bo kvar vid kusten året om.¹⁹

En liknande utveckling har ägt rum överallt längs Korsikas kuster. Från den östra slätten visar jag detta med ännu ett exempel, koncentrerat till själva vandringsformen. Dominique Grandeani är 56 år (1971). Lång, mager och senig. Kallar sig herde och jordbrukare (cultivateur). Hans far var också herde och bodde när Dominique föddes i Aleria. Vid den tiden vandrade de med sina får upp till det ständigt snöklädda Monte Rotondos östsluttningar (en dag längs med vägen upp till Venaco, ytterligare en dag på stigar). De flyttade sedan

till Migliacciaro där de nu bott sedan ett 15-tal år tillbaka. Övergången skedde i etapper. Utgångspunkten för cirka ett kvarts sekel sedan var fårskötsel i kombination med jordbruk (kornodling, kor, grisar, mulor, oxar för plöjning m m, höns). Från början vandrade hela familjen upp till bergen, senare olika delar av den i omgångar. Detsamma gällde djuren. Först följde alla med upp, sedan fåren och de djur som ej behövdes för jordbruket på slätten, till sist upphörde säsongsvandringen helt.

Djuren sinar i alla fall i juli och finner bete ändå även om det är bättre för dem att gå upp. *Migliacciaro 18/6 1971*

Faktorer bakom beslutet att helt stanna på slätten var enligt honom själv 1. försämrade fysik efter hand som han blev äldre, 2. bättre bostad – familjen höll just på att inreda ett nytt hus i byn, 3. inget bestämt bergerie i bergen. Under årens lopp hade de fått byta ofta.

För slättherdarnas del märker man en utveckling från lång transhumans omfattande djur *och* människor till kort transhumans för enbart djuren. Denna förändring är märkbar i varje enskild herdes livscykel men gäller också för utvecklingen under 1900-talet i stort. Samma tendens till reducerad transhumans fann jag hos herdarna i Niolo. För båda typer av herdar gäller, att deras val av vinter- respektive sommarboplats i hög grad bestäms av två faktorer; betessituationen och bostadsfrågan.

Nioloherdarnas vinterboplatser

Under 1900-talets början vandrade herdefamiljerna i sin helhet ner till vinterboplatser vid kusten. Men denna form för transhumans är inte särskilt gammal. Ännu tidigare var det vanligt, att endast några av männen gick ner med djuren, lämnande resten av familjen kvar i bergsbyn. Nere på slätten hyrde de betesmark för innevarande säsong och levde så från oktober till maj under ytterst enkla förhållanden. En utländsk resenär från 1700-talets slut begrundar herdarnas eländiga livsföring:

Dessa säregna herdar lämnar klipporna när vintern närmar sig och går ner till slätten med sina hjordar. Ett ihåligt träd, ett gammalt ruckel, en mörk jordkula är ofta deras enda skydd för natten. Kastanjebröd och getost är vardagsmaten och de läskar sig i första bästa bäck. Ock likväl är det dessa öns vackraste män, som genom sin livsföring förskräcker oss i vår veklighet (de Pommereul 1779:551).

Långt fram på 1800-talet tycks situationen vara densamma:

Man hade ingen cabane (enklare bostad) utan sov under bar himmel direkt på marken, insvept i en stor, egenhändigt tillverkad kappa av gethår (peloni) runt en öppen eld (Blanchard 1914:236).

Fortfarande är bostadssituationen dålig. Som jag tidigare nämnt, äger Nioloherdarna över lag varken hus eller mark. De lever i baracker eller bristfälligt underhållna hus, ofta till rena ockerhyror.

Ange Martini från Calacuccia, Campotiledalens störste fårägare med en hjord på över 800 djur 1976, bodde under mycket enkla förhållanden nere på slätten. Hösten 1971 flyttade familjen bestående av man, hustru och fyra barn från sin bostad därför att huset var dåligt och låg illa till, högt uppe på en kulle utan väg. Transportproblemen blev stora, både för varuleveranser och för minsta grabben, som gick i skola i Ile-Rousse.

Den nya bostaden i Ostriconi låg bättre till. Men huset, som egentligen var en nedlagd kvarn, var helt utan moderniteter. Familjen åtog sig då att på egen bekostnad utföra en enklare renovering, bl a målning och indragning av elektricitet. Den från början relativt blygsamma hyran höjdes emellertid snabbt av ägarinnan, som taktiskt utnyttjade herdefamiljens belägenhet; nyrenoverad bostad, relativt bra och mödosamt framförhandlade betesområden²⁰ samt fungerande skolgång för pojken.

Figur 2:28. Ange Martini från bergsbyn Calacuccia bor under vintersäsongen i en gammal nedlagd kvarn nära Ostriconi (Ile-Rousse).

Figur 2:29. Bilden visar Niolo-herden Joseph Negronis vinterkvarter säsongen 1975/76, beläget i dalgången söder om Castiglione.

Dålig bostad hade också en herde från Calacuccia i byn Moltifao vintern 1975/76 (jfr s 126), även här beroende mera på markägaren än den egna ekonomiska situationen. Än sämre vinterkvarter hade samma säsong en annan herde från Calacuccia, Joseph Negrone, vilket bilden ovan ger en uppfattning om.

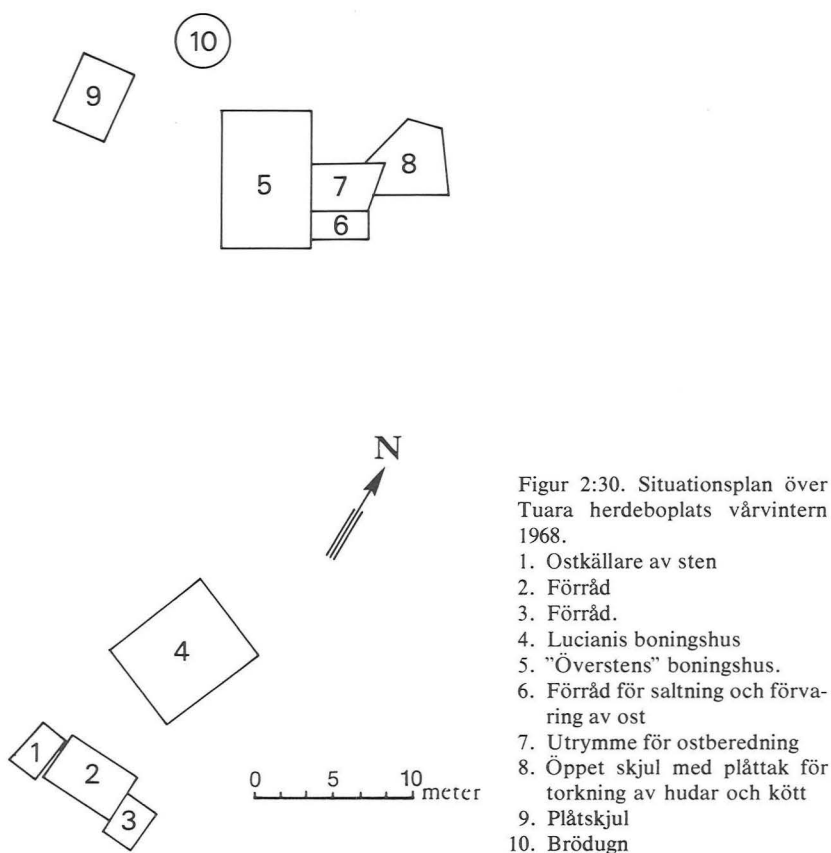
Jaco Luciani i Vedzia på Korsikas västkust levde som vi såg i ett tidigare avsnitt enkelt, trots att han bott där i 20-talet år. Annars var möjligheterna stora att friköpa en tomt för de herdor som utnyttjade kommunens mark i Filosormaområdet. Så hade Tuarafamiljen gjort för att få ett riktigt hem med god komfort också under vinterhalvåret. I dag ger Tuara snarast intryck av att vara en permanent boplats med sina i sten uppmurade hus, planterade olivträd och slätterängar (jfr figur 2:1).

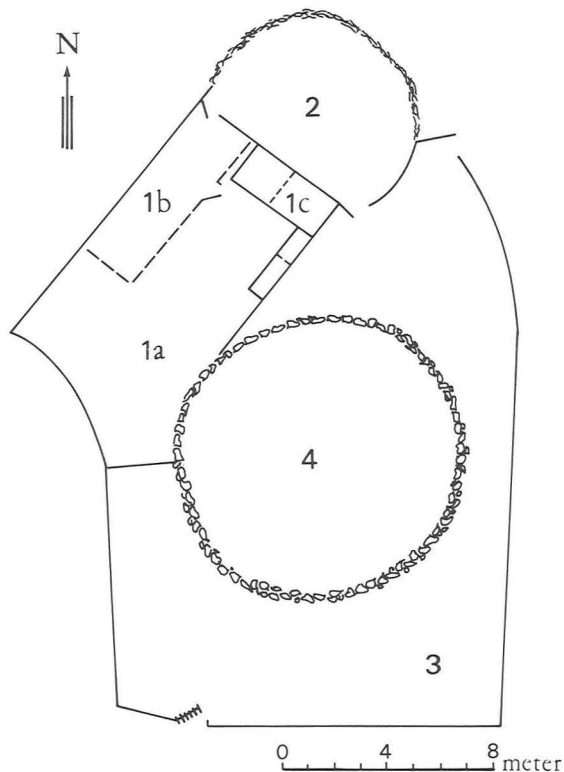
På figur 2:30 ser vi hur husen i Tuara ligger diagonalt samlade i två grupper på vardera sidan om en gårdsplan. Familjen Luciani bor i ett äldre, nästan kvadratisk hus av otuktad sten (4), medan det avlånga huset (5) är en, när uppmätningen gjordes 1968, ännu icke färdig tvåvåningsbyggnad i cement. Den tillhör en släkting till Lucianis, allmänt känd som le Commendant (översten). Innevarande år, 69 år gammal, gifte han om sig med en kvinna strax över de 40, vilket

väckte en viss uppståndelse. Hans tidigare position som överste i franska armén gör honom till något av en ståndsperson i hembyn Casamaccioli. Ekonomiskt välbärgad äger han förutom detta nybygge en stor och modern villa i bergsbyn samt ett hus i Bastia, där han tillbringar större delen av vintern.

De övriga husen är förråds- och ekonomibyggnader. Deras funktioner har alltefter behov ändrats med åren. Bröddugnen (10) används fortfarande (1968) för biscotti vilket är något av en kuriositet på Korsika. Allmänt upphörde hembakningen redan före kriget, fick ett naturligt uppsving under själva krigsåren, då självhushållningen kom tillbaka ute på landsbygden, för att nästan helt försvinna i slutet på 40-talet.

Husklungan ligger på en smal, låg ås, som följer dalgången ner mot floden Tuara. Ca 100 meter nedanför husen i sydostlig riktning ligger inhägnader, stall och mjölkningsplats. De är, som figur 2:31 visar, grupperade runt en gammal tröskplats (aghia) för urtrampning (4). I början av seklet odlade man här som överallt annars på Korsika säd, och uttjänta tröskplatser vittnande om denna tid, finner man fortfarande lite varstans i terrängen.

Figur 2:31. Skissen visar inhägnader, stall och mjölkningsplatser i Tuara vårvintern 1968.

1 Stall, täckt med bjälkar, brädor och plåt, indelat i tre sektioner:

a) rastplats vid dåligt väder, b) bås, c) två större och två mindre kättrar för killingar, sjuka getter etc

2 Mjölkningshage (chiostra)

3 Ytterhage för icke mjölkgivande djur, utfodring, eventuell övernattnig etc

4 F. d tröskplats

Hagarna är delvis inhägnade med flätat ris till en ganska anseelig höjd för att getterna inte skall hoppa över. I övrigt är materialet plank och sten. Utöver ovannämnda byggnader finns ett något förfallet, oanvänt stall nere på slätten, tidigare avsett för hästar och oxar, samt i anslutning till slätten en mindre hölada, halvt ingrävd i backen. Ladan fylls varje vår med ca 25 balar à 70–80 kilo för att täcka mulornas foderbehov under vintern, då det naturliga betet ofta blir otillräckligt på grund av torka. Norr om boningshuset finns en källa med en mindre reservoar försedd med tappningskran.

Lucianis i Tuara är exempel på en Niolofamilj, vars dubbla bosättning är uppbounden till två permanenta platser. Bergsbyn är fortfarande "hemma" men la piaghja (slätten) utgör inte längre något främmande eller fientligt.

De flesta herdar strävar efter att få en bestämd vinterboplats där betestillgången är säkrad och bostadsstandarden hög, men långt ifrån

alla har ekonomisk möjlighet att förverkliga detta. Trots detta talar Dumont (1952:237) om "herdens triumf" och Simi (1965:106) om "herdens imperialism". Vad författarna syftar på är de privata uppköp av mark, som blev möjliga mot slutet av 1800-talet och framåt i samband med jordbrukets nedläggning. Flera herdar med kapital utnyttjade också denna möjlighet, några t o m skuldsatte sig kraftigt i sin iver att bli markägare på slätten. Renucci nämner, att en Nioloherde köpt 70 ha i Belgodère, en annan 120 ha vid foten av Cervione (Renucci 1974:232). Simi, som gått igenom köpekontrakt för vissa byar i "Centralsänkan" visar, att mellan 1960 och 1963 hade herdar tillskansat sig majoriteten av de lotter som var till försäljning, 10 av 15 i Moltifao, 12 av 15 i Castifao (Simi 1965:106).

Själv frågar jag mig, om inte denna "herdens imperialism" trots allt utgör en kortvarig parentes i korsikansk boskapsskötsel. Många mark- och husköp på slätten får idag ses som felspekulationer om syftet med dem var att skapa en bas för vintertranshumans. Prisstegringen på mark det senaste decenniet gör det omöjligt för herden att själv äga betes- och odlingsområden i tillräcklig omfattning.²¹ Samtidigt blir det allt svårare att komplettera med arrenderad mark. Nioloherdarna måste därför välja att permanent bosätta sig på slätten och då intensifiera får-/ getaveln enligt moderna metoder, om ägorna skall ha någon praktisk betydelse i ekonomin.

Flera herdar jag talat med betonade också dessa problem och några hade tagit konsekvenserna av dem och sålt hus och jord på slätten för att i stället helt satsa på en ekonomisk utvidgning i hembyn. Jean Luciani i Casamaccioli hade tidigare mark i Algajola i Balagne, dit också vintervandringen gick. I början av 60-talet intensifierade han arbetet med svin- och nötavel i bergsbyn, sålde marken på slätten och har sedan dess lämnat bort sin färhjord under vintern.

Vid sidan av pengar kan äktenskap vara ett medel att förbättra sin ekonomi. Här är herden vanlottad, eftersom hans aktier på äktenskapsmarknaden alltid varit mycket låga. By- och kantonendogami uppfattas av många herdar som en missad chans. Bättre är att söka utvidga de sociala och ekonomiska gränserna genom giftermål med någon från slätten. I bästa fall kan man då säkra både mark och hus under vintersäsongen.

Några av de herdar jag studerat har också lärt känna sin blivande hustru under en årlig vandring ner till slätten. Ett bra gifte enligt de andra herdarna hade Jean-Pierre Castellani från Calacuccia gjort. I slutet av 40-talet gifte han sig med Marie-Jeanne i byn Tomino på nordspetsen av Cap Corse. Vid arvsskiftet efter föräldrarna fick hon del i huset och därtill en bit mark, som de under årens lopp kunnat utvidga genom köp av angränsande mark. Fortfarande vandrar han varje år med sina getter upp till sommarboplatsen i Niolo, där han

Figur 2:32. Jean Luciani är exempel på en herde som utvecklat en alternativ inkomstkälla i bergsbyn vid sidan av fårskötseln. Från oktober till maj arrenderar han varje år ut sin fårjord till en herde på slätten för att i stället ägna sig åt uppfödning av kor och svin samt framställning av charkuterivaror.

skild från hustrun, som alltid stannar i hembyn, bor i bergerie Binadelli.

Detta är ännu ett exempel på dubbel bosättning med två permanenta boplatser, här med tyngdpunkten lagd till slätten. Vandringens sträckning är densamma nu som förr men tidsperioden i bergen kortare. På den egna marken odlar de korn och lucern och har dessutom grisar, höns och kaniner, som alla kräver sin passning.

”Det är alltid lättare när man är två”, sa Jean-Pierre och tillade sedan att han inte längre hade speciellt bråttom med att komma upp till Niolo. Han hade precis släppt ut getterna från mjölkningshagen och de gick nu sakta till kvällsvila på ängen nedanför. Innan vi började gå hem till byn drog han mig med in i macchian och sa:

Titta! Här skall jag röja med bulldozers, 800 F om dagen kostar de. Man har sagt mig att Somivac återbetalar 80 % av utgifterna för nyröjning. Det kan det vara värt för att få lucern och mer mjölk. Längre fram kan jag nog stanna här hela året. Sålde för ett tag sedan

60 djur. Med en mindre hjord blir det möjligt att bo i Tomino året om. Då slipper jag den hårda vandringen till bergen och får vara med familjen hela tiden. *Tomino 15/3 1976*

Jean-Pierre i Tomino är exempel på en herde med stor framgång i sina ekonomiska förhållanden. Satsningen på att förbättra situationen nere på slätten har i motsvarande grad reducerat betesvandringens omfång. Men denna situation är ovanlig bland Nioloherdarna. Utmärkande för flertalet har i stället varit en stundtals nära nog desperat kamp efter vinterbeten.

Figur 2:34 visar Nioloherden Camille Santinis migrationer under ett helt liv. Han växte upp i Casamaccioli, där både fadern och farfadern var herdar. Efter bara tre års skolgång började han arbeta, först med sin far, sedan ensam med familjen och nu slutligen tillsammans med brodern. Med utgångspunkt från hembyn och sommarboplatsen Cepo har Camille bytt plats inte mindre än tretton gånger, ibland t o m två gånger under samma säsong. Familjen följde alltid med ner till slätten, låt vara i bil medan han själv fram till de senaste åren vandrade med djuren. När barnen gick i skola i Borgo och Bastia kom de efter till bergsbyn i juni.

Figur 2:33. I Tomino på Cap Corse har Jean-Pierre Castellani en stor och modernt inredd bostad. Familjen disponerar övervåningen i de två högra hussegmenten.

När en herde i likhet med Camille måste byta vinterboplatz ideligen får han också en större arbetsbörd under själva vandringen. Hjorden, som varje gång är ovan vid vägen, kräver ständig passning till skillnad från de djur som går en intränad led mellan vinter- och sommarboplatz. Än mer gäller detta vallningen, som på okända betesområden blir extra arbetsam.

De hittills valda exemplen på herdarnas vandringar och vinterboplatser har visat på variationer inom ramen för det tidigare definierade betessystemet transhumans. Nästföljande exempel kommer att föra oss utanför detsamma. Som illustration använder jag fårherden Mathieu Geronimi, bergerie Binadelli, (bergsbyn Calacuccia). Migrationskartan fig. 3:7 visar, att han och ännu en herde från samma bergerie inte utförde någon transhumans hösten 1970. I stället övervintrade hjorden i Calacuccia i primitivt byggda skjul till skydd

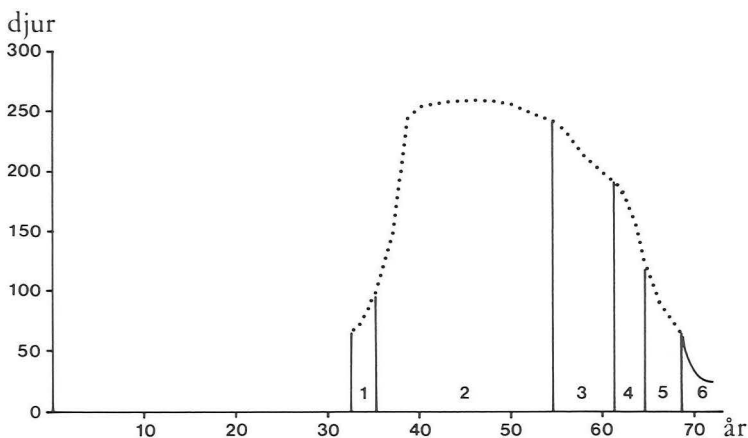

Figur 2:34. Camille Santini från Casamaccioli (C) har under sin herdekarriär tvingats uppsöka inte mindre än 10 skilda vinterboplatser. Varje sommar har han däremot kunnat återvända till alpboplatzen Ceppo uppe i Niolo.

mot den värsta snön och kylan. Detta var i första hand möjligt av tre orsaker: 1. att man är relativt ensam om att göra så eftersom det magra betet runt byn annars inte skulle räcka till, 2. att man har råd att komplettera fodertillgången med majs, hö m m den tid djuren måste vara inomhus, 3. att hjorden är relativt liten för att kostnaderna för stall och komplementfoder inte skall bli för stora.

När jag fem år senare i mars 1976 på nytt träffade Mathieu hade han samma år även slutat med att gå upp till Binadelli på sommaren. Han var "trött" som han uttryckte det och merparten av arbetet med den nu 50 djur stora fårhjorden skötte hans kompanjon och tillika svåger. De hade alltid arbetat tillsammans och tidigare vandrat ner till flera av de betesmarker som Nioloherdar mest frekventerar. De började i Ersä längst norr ut på Cap Corse (för mycket macchia), prövade sedan Biguilia (där betena var för små för den stora hjord de då hade). I Lumio (Balagne) blev det bara en säsong, fylld av vedermödor med torka och betesbrist ("när det inte blev bra där kunde vi lika väl flytta till något nytt som att försöka igen på samma plats nästa år"). Aleria och Cateraggio på östra slätten var bra men blev efter hand alltför exploaterade och de sista 7–8 åren (fram till 1971) arrenderade de ut hjorden, i sin helhet eller delad beroende på om de fann någon herde som kunde ta hand om alla djuren eller inte.

Till en geografisk bild över en herdes olika vinterboplatser kan också fogas variationer i hjordstorlek relaterat till livscykel. Figur 2:35 visar detta för Mathieu Geronimi. Hans herdekarriär delas in i sex stadier, resultat av ett komplicerat samspel mellan variabler som naturförhållanden, ålder, familjestorlek och ekonomi. Förloppet är mer eller mindre allmängiltigt för många av herdarna i Niolo, bara med den skillnaden, att kurvan (yrkesutövandet) börjar 10–15 år tidigare hos de flesta.

Figur 2:35. Diagrammet illustrerar variationer i en herdes hjordstorlek relaterade till olika faser i hans livscykel.

1. Ett första försöksstadium under ett par år med relativt liten hjord om 80–100 djur.
2. Kraftig expansion under "de bästa åren".
3. Långsam reducering av hjorden på grund av minskad familjestorlek (närmast anhöriga) samt försämrad fysik.
4. Vår- och höstvandringarna upphör för herden, som i stället hyr ut hjorden till någon herde på slätten.
5. Slutar helt med transhumans och stallar djuren under en del av vintern i bergsbyn Calacuccia.
6. Slutar nu också med att gå upp till bergen under sommaren och låter i stället den starkt decimerade hjorden beta i byns omgivning-
ar.

Ett sista stadium, till vilket herden i exemplet ovan ännu inte kommit, innebär ytterligare reducering av hjordens storlek till under det ekonomiskt lönsamma. Mest för nöjes skull och "av gammal vana" behåller han 5–15 djur "för att ha något att syssla med".

Punkt fem är intressant. Som jag redan nämnt frångår Mathieu här principerna för transhumans och ersätter systemet med något som kan liknas med fåbodväsen. Djuren vistas större delen av året i byn, under den kallaste tiden i enkla stall, för att under några korta sommarmånader föras upp till "alpen". I takt med att hjorden minskar blir den också allt mer stationär.

Så var det också för Campotilebergens äldste herde (75 år 1971). Han bodde i en grotta under två väldiga stenar i bergerie Tenneracciola och hade sedan några år tillbaka valt att övervintra i Calacuccia. Direkt fysiska svagheter låg nu inte bakom detta beslut. Trots sin höga ålder var han mycket vital och kallades allmänt av yrkeskollegorna för "den riktige herden". Han skötte tillsammans med sin hustru en hjord på över 200 djur, begav sig först av alla upp till alpmrådet "och gick i ösregn utan parasoll", för att citera en herde i Casa Fronzola.

Migrationsminskningen behöver nu inte hänga samman med hög ålder i och för sig. Vi såg hur exempelvis Camille Santini (Ceppo) trots sina drygt 60 år fortfarande utförde lång transhumans med en relativt stor hjord.

Omvänt kan även herdar "i sina bästa år" föredra att stanna kvar i sin hemby, förutsatt att de har någon form för komplementärt arbete. Så gjorde Tuarafamiljens arbetspartner i bergerie Tramizzole, Jean Luciani från Casamaccioli. Sedan 1960 hade han varje höst arrenderat ut sin färhjord (200 djur) till en herde i Castifao, som den 1 oktober kommit upp till byn och hämtat djuren. Den 1 maj hämtade Jean själv hem sin hjord. En månad senare gick han upp till Tramizzole med alla sina djur; får, kor och svin (jfr fig. 2:32).

Vid sidan av ekonomiska fördelar betyder bekvämlighetsaspekten

mycket liksom den sociala trygghet bylivet ger. Till och med unga herdor lämnar hellre bort sin fårhjord till någon på slätten bara för att få vara kvar i byn över vintern. Så gör tvillingbröderna Albertini i Casamaccioli. Under vintern drar de sig fram med lite ströjobb här och där för en öl och några Francs "nog för att kunna betala dagens pastis".

Oavsett vilka faktorer som leder till att stanna i bergsbyn över vintern, så tycks detta vara ett sent påfund, styrt av strukturförändringar i samhället. "Förr", berättade en herde för mig, "fanns inte så mycket som en enda get kvar här under vintern. Djur och herdor, alla skulle vi ner till la piaghja".

"Det finns inga riktiga herdor längre", sa Antoine Castellani, en gammal och giktbruten före detta herde, "som varit med under den hårda tiden".

Idag är det äldre tiders slit och vedermödor som räknas och många har svårt att acceptera förändringarna inom den boskapsskötsel, de med tiden fixerat i minnet, idealiserat och institutionaliserat.

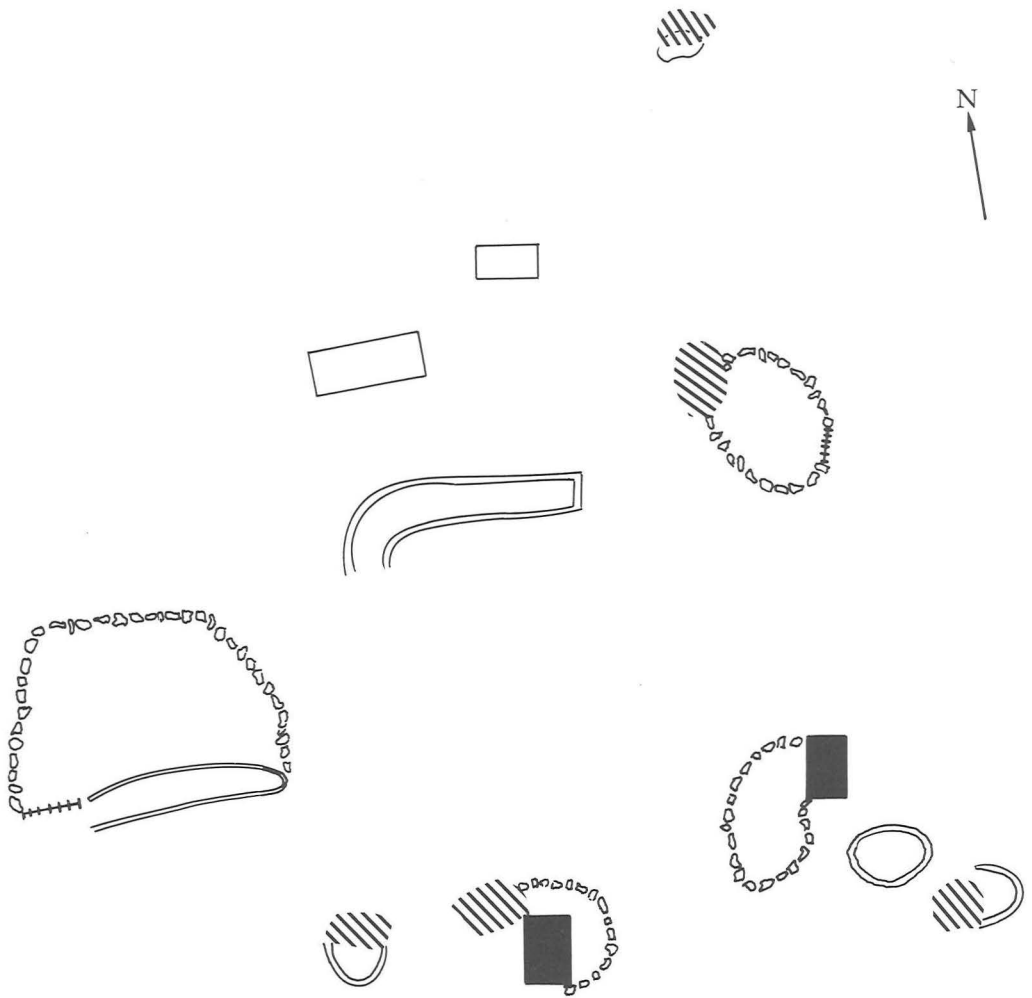
I mitt avsnitt om "Vandringsvägar och vinterkvarter" visar jag på säsongsvandringarnas variationsrikedom och komplexitet. Samtidigt är det möjligt att spåra mer generella mönster i materialet.

Flertalet herdor går fortfarande de gamla lederna ner till traditionellt beprövade betesområden vid kusten. Men ökade svårigheter att få tag i betestekniskt och ekonomiskt fördelaktiga markområden har lett till en allt kortare transhumans, där man i högre grad än tidigare utnyttjar regioner mellan bergen och slätten. För Nioloherdarna har utvecklingen också inneburit tätare byten av vinterboplatser än tidigare, då man ofta år efter år kunde gå ner till samma område.

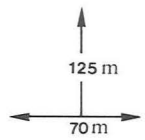
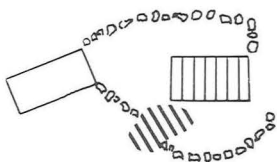
Andra förändringar i vandrigen kan relateras till herdarnas livscykel. Grovt sett märker man då en tendens till minskad mobilitet i takt med ökad ålder. Samtidigt reduceras hjordens storlek. I vissa fall leder denna utveckling av betessystemet till att principerna för dess existens – utnyttjandet av två komplementära betesområden – elimineras. Via en form som liknar fäbodväsen slutar man helt att vandra med djuren, som i stället stallas i bergsbyn under den kalla perioden på vintern.

Tydliga tecken på reducerad transhumans finner man också hos de herdor, som äger hus på slätten. En utveckling från lång transhumans omfattande djur och människor till kort transhumans som enbart gäller djuren tycks vanlig.

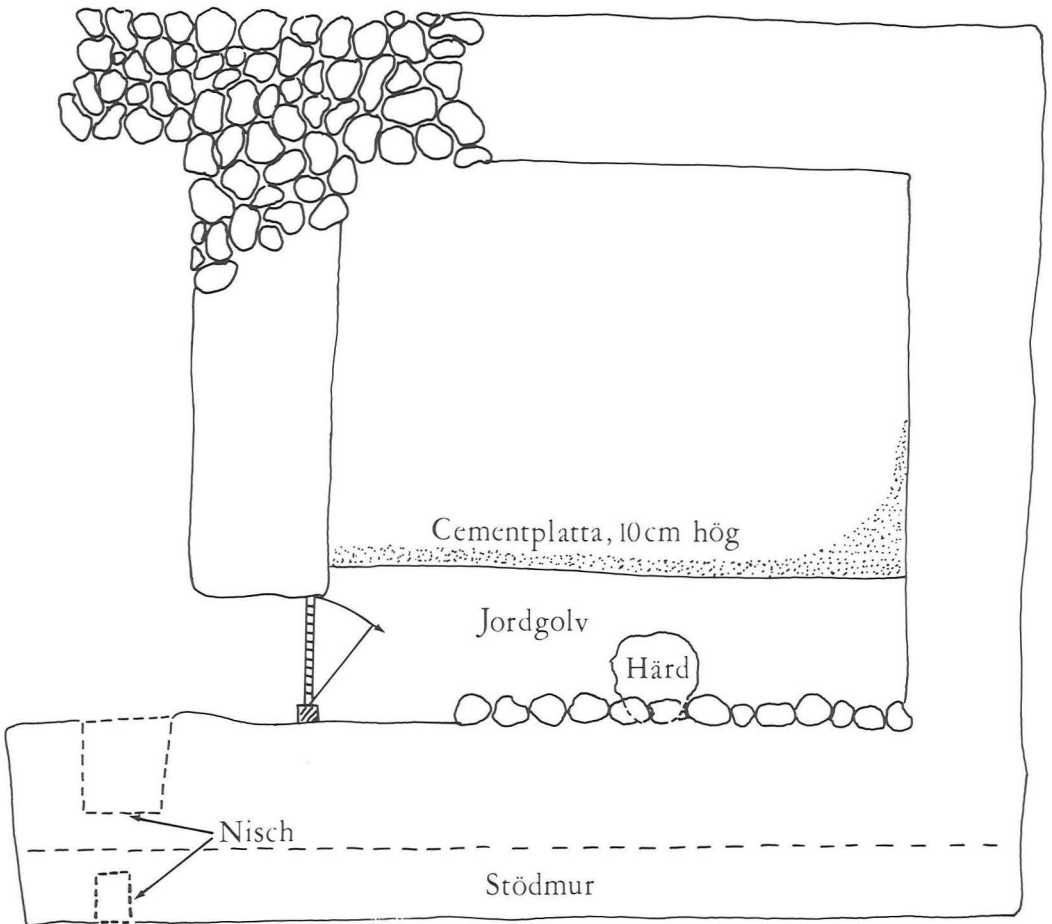
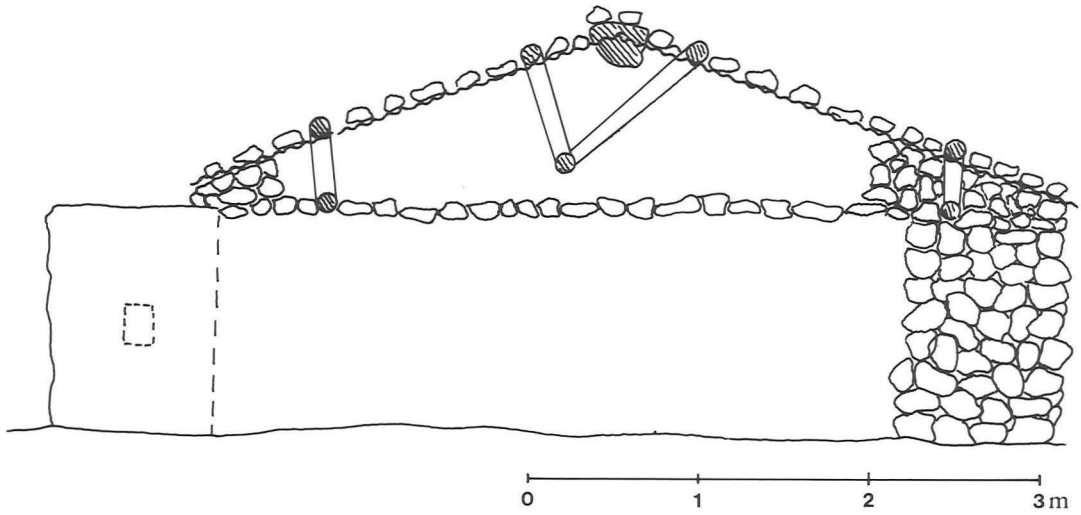
Systemet transhumans är som vi sett ytterst tånjbart och någon kulturellt inlärda formel att rätta sig efter existerar minst av allt. I stället måste varje herde ständigt ompröva sin situation därför att de olika variablerna aldrig är konstanta över någon längre tid. Årstider, nederbörd, torka, snö, skogsbrand, djurens särprägel, tillgänglig betesmark, bostäder, kommunikationsförhållanden, samhällsservice,

- 1
- 2
- 3
- 4

Figur 2:36. Situationsplan över herdeboplatsen Tramizzole i Campotilebergen (sommen 1971).

Figur 2:37. Tvärsnitt och planritning av en herdebostad (a capanun) i Campotilebergen (Tramizzole sommaren 1971).

skolgång för barnen och mycket, mycket mer – allt matas in i herdens medvetande och präglar från gång till gång vandringens utformning.

Sommarboplatsen

För merparten Nioloherdar representerar vinterboplatsen fysisk och social isolering i främmande miljö, ekonomisk osäkerhet och ovana arbetsförhållanden. I bergen under sommarmånaderna är situationen snarast den motsatta. Här känner herdarna sig hemma. Marken tillhör deras hemkommun, boplatsen har de återvänt till år efter år, naturen är välkänd för såväl människor som djur.

Större delen av dagen rör sig herdarna i ett geografiskt begränsat rum vid själva boplatsen och dess närmaste omgivning. Så liknar exempelvis Tramizzole till sin utformning de andra boplatserna i Campotilebergen. Alla karaktäriseras de av sitt isolerade läge och temporära utnyttjande. Oavsett inbördes variationer kan man ta fram vissa baskomponenter i en boplats utformning, vilket figur 2:36 över Tramizzole visar (uppmätningen gjord 1971).

Herdarna bor i "a capanun" (1), enkla stenbyggnader uppförda av otuktad sten utan bindemedel. Taket är av stockar och brädor, förr täckt med flata stenar, nu allt oftare med korrugerad plåt. Byggnaden saknar fönster och har bara en låg ingång intill gaveln på ena långsidan. Framför ingången finns en liten förgård (tustrone) omgärdad av en meterhög stenmur.²²

Löpeosten bereds på förgården till ett uttjänt boningshus medan bruccion, som måste värmas upp, görs under tak (2).

För djuren finns mjölkningsfällor; i mitten den avlånga "u compu-lu" för fåren, höger om denna den runda "a mandria" för getterna. Dessutom "a chjostra", en större inhägnad där fåren stängs in över natten till skydd för räven.

Osten förvaras i naturliga grottor, som överst på skissen, eller i specialbyggda "casgile"(4).

Vid konstruktion av hus och murar utnyttjar man så långt möjligt större stenblock i terrängen (3).

Den logiska rytmen mellan dessa enheter blir: 1. från bostaden till mjölkningshagen, 2. från denna till platsen för ostberedningen, 3. därifrån till ostkällaren, 4. tillbaka till bostaden.

De olika enheterna och det funktionella sambandet mellan dem går igen på varje boplats i Campotilebergen. Alla ligger relativt högt, mellan 1 500 och 2 000 m ö h. Det är något högre än exempelvis på sydslutningen av Monte Cinto i norra Niolo. Man återfinner dem på en dryg halvtimmes marsch från varandra, utspridda i ett mångskiftande landskap. Några ligger inklämda i steniga raviner (Binadelli,

Figur 2:38. Herdeboplatserna i Campotilebergen ligger alla relativt högt – vanligen mellan 1 500 – 2 000 m ö h. Några av dem ligger inklämda i steniga raviner, andra öppet med vid horisont runt om. En tredje kategori återfinnes tätt intill en stor skog (bilden föreställer Casa Fronzola sommaren 1971).

Scrocchinella, Tramizzole) andra öppet med vid horisont runt om (Vaccaja, Insèche, Casa Fronzola, Boniacce) medan en tredje kategori återfinns tätt intill en stor skog (Teneracciole, Vorba) eller ett väldigt bergsmassiv (Ceppo). Men gemensamt för dem alla är att de skall innehålla följande komponenter:

Närhet till rinnande vatten, antingen en bäck eller en aldrig sinande källa, för djur, hushåll och rengöring av kittlar, ostkorgar m m.

Närhet till stenmoras för konstruktion av grottor/hyddor för ostens förvarande.

Närhet till skog för bränsle till ostframställning och uppvärmning av bostäderna.

Andra saker att ta hänsyn till är risken för laviner på vintern och jordskred på sommaren. Förr var det värdefullt med matjord för trädgårdsland, här och var t o m åker för sädesodling. Viktigt är också ett relativt fritt synfält runt boplatserna, så att man med blicken kan följa vilken väg hjorden tar när den släpps fri efter morgonmjölkningen.

En arbetsdag i Tramizzole

Vi vaknar precis klockan fyra. Elden har för länge sedan slocknat. Det är rått och kallt i den mörka stenhyddan. Ingen säger ett ord. Ser knappast på varandra. François gör snabbt upp eld. José häller färdigkockt kaffe från en vinbutelj ner i en kastrull och ställer den på trefoten. Långsamt, tankfullt stirrande in i elden, snör de på sig pjäxorna.

De två bröderna sover nästan alltid i sina kläder, lägger sig bara rakt upp och ner på den låga trälaven, för det mesta utan filt eller täcke. Bara skorna tar de av sig för torkning intill kvällsbrasan.

Elden ger liv åt stela, frusna kroppar. Flammorna mejslar ut våra smutsiga, skäggiga ansikten mot bakgrunden av de grå väggstenarna, där glänsande droppar av fukt söker sig ner mot jordgolvet. Vi dricker vårt kaffe under tystnad. Brännande hett i Duralexglas med massor av socker i. När François strax efter går ut bryter han tystnaden och säger: ”Vi får dåligt väder. Jean går inte upp idag heller”.

Ute är det gryning. Molnen drivs tunga fram över bergen av en kall och frisk tramuntana. Under natten hade getterna gått till nattvila på kullen 200 meter högre upp. De som har mjölk motas nu in i fällan, ett drygt hundratal ungefär. Det blir trångt och ett väldigt fnysande och stångande. Med stenar, spottloskor och rop håller herdarna djuren i schack, drar dem intill sig i bakbenen, mjölkar snabbt, knuffar undan, tar nästa. Efter en knapp timme är det klart och mjölken – två spannar nu mot tre på kvällen – bäres ner till en gammal uttjänt cabane. François häller mjölken genom den silduk José spänt upp mellan munnen och händerna över en stor zinkbalja. Löpe hålls i varefter François och jag går upp till hyddan för att värma oss med het mjölk och kaffe med brödbitar i. José äter inget utan följer med djuren ner i dalen. ”Det behövs egentligen inte”, säger François. ”Men han har inget att göra och dricker aldrig morronkaffe.”

Vid halvsju-tiden är ostmassan klar att hållas upp. Tjugo stycken plastkorgar ger tio färdiga, dubblerade ostar. Samtidigt värms brucion upp i sin stora kopparkittel, hängd i en krok över den öppna elden. Omkring klockan nio börjar de första bubblorna synas, kitteln lyfts av och strax därpå ångar den dallrande ostmassan i två vackert flätade vidjekorgar. De dubblas, vänds några gånger liksom de övriga ostarna och vid halvelva-tiden är det dags att bära upp dem till ostkällaren för saltning och förvaring.

José har nu kommit tillbaka och sitter och väntar med pipan i mun medan François gör maten. Brynt grovhackad lök med två burkar ärtor i. Bröd och ost, en liten burk paté. Vatten. Vi äter utomhus, sittande på stenmuren som omgärdar hyddan. Efter maten går François och José in för en lång siesta, från omkring halv tolv till fyra. Så följer ett par timmar av stillsam aktivitet. François börjar så smått förbereda kvällsmaten, skalar potatis och lök, lägger dem och mæng-

Figur 2:39. Tramizzole tidigt en morgon i juni 1971. François Luciani har tillsammans med sin äldre bror mjölkat getterna och går nu ner för att bereda ost. Till höger ligger en ostkällare, halvt ingrävd i marken.

der med spagetti i en stor järngryta med vatten, som sedan får stå och puttra över elden i flera timmar. José går på nytt ner till getterna, som nu kommit tillbaka i närheten av Tramizzole. Ingen gör sig någon brådska. Allt följer en väl inarbetad rutin. Mellan kvart över sju till klockan åtta mjölkas getterna på nytt varefter mjölken silas och ställs undan till morgondagen.

Vi äter kvällsmat till skenet av en flammande och värmande brasa. Soppa, som mer liknar gröt, bröd, ost och vatten. Till skillnad från morgonen är atmosfären nu mera samtalsvänlig. François skrattar gott och lite illmarigt när jag påpekar, att några av getterna har andra öronmärkningar än deras. "Getter förirrar sig så lätt", säger han och tillägger: "Men en har vi köpt!" José hade dagen innan varit hos herdarna i Ceppo och då lyssnat på Monte-Carlors nyhetsut-sändning. En arab i Marseille hade gått in i en vapenaffär för att köpa en kniv. Plötsligt knivskar han försäljaren, stal vapen och barrikade-rade sig. "Marseille är en farlig stad. Alldeles för många araber"! Vi pratar om detta ännu en stund, sitter sedan tysta en halvtimme och ser in i den falnande elden. Så snörar vi av oss pjäxorna, lägger oss utan ett ord och somnar medan vedträna långsamt förkolnar.

Denna dag, den 11 juni 1971, var inte på något sätt unik för livet i Tramizzole. Men ändå är varje dag lite olik nästa. En dag samlar man in ved vid Tilaghiuravinen eller i skogen Döda hästen. En annan går åt till letande efter bortsprungna djur, en tredje till att behandla sjuka. En fjärde ägnas åt forellfiske i Tavignanofloden alldeles intill boplatsen. En femte kommer några turister förbi, man pratar en stund, säljer kanske en ost. En sjätte går man själv på besök till grannboplatsen för en timmes skvaller eller två. Med jämna mellanrum kommer också någon upp från byn med proviant och senaste nytt på lokalfronten. Så går dagarna, en i sänder i jämn lunk, med små avbrott av stor betydelse.

Låt mig fortsätta i generella termer. Jag fann, att det överallt gick att dela in arbetsdagens organisation i ett cykliskt förlopp om fyra faser; mjölkning, ostberedning, övervakning av hjorden och vila, där antingen alla utom en upprepas två gånger per dygn (det mest vanliga, exempelvis på Tramizzole), eller där alla fyra faserna nära nog identiskt kommer igen två gånger (exempelvis Ceppo, där herdarna gör ost också efter kvällsmjölkningen).

När ostproduktionen är slut omkring månadsskiftet juli–augusti går herdarna ner till sin bergsby. Den lite långtråkiga, föga produktiva tiden i bergen förbyts nu i intensivt familjeliv, släktträffar och ändlösa sittningar på byns barer. Kulmen i detta sociala spel äger rum den 8 september varje år. Då börjar den tre dagar långa marknaden i Casamaccioli, tillägnad Jungfru Maria.

3. Arbetsformer

I föregående kapitel gick jag igenom boskapsskötselns tekniska organisation. Detta kapitel kommer att behandla produktionens sociala organisation.

Citaten i inledningen gav prov på hur korsikanen präglas av en negativ inställning till arbete i allmänhet och samarbete i synnerhet. En historisk tillbakablick styrker *inte* dessa påståenden.

*Bysamfälligheten – la communauté villageoise*¹

Fram till första världskriget förekom organiserade bysamfälligheter på Korsika med väl utvecklade former för samarbete. Framför allt i de på boskapsskötsel inriktade bergsbyarna var den kollektiva, för att inte säga demokratiska andan stark. I Niolo nödvändiggjorde det ekonomiskt osäkra och hårda herdeyrket en såväl ekonomisk som social samhörighet. På det förstnämnda planet var vattenreglering och nyttjanderätt till kollektivt ägda markområden² av olika slag viktiga uppgifter för bysamfälligheten. Marken delades in i tre komplementära sektorer:

1. Skog och betesmark tillhörde bykollektivet och alla som var födda i byn hade oinskränkt rätt att utnyttja dessa resurser, som åtminstone fram till mitten av 1800-talet var mer än tillräckliga.

2. Nästa kategori av gemensamt ägd mark var de öppna fälten runt omkring byn (prese).³ De bestod av smala parceller (lenze), som varje år omfördelades för privat bruk. Den viktigaste uppgiften för byför-

Figur 3:1. I kantonen Niolo är all bebyggelse samlad i fem större byar. Separationen av bostad och agrart exploaterad mark följer här ett gängse mönster inom stora delar av medelhavsområdet. I förgrunden syns byn Casamaccioli, bakom den Albertacce och högre upp på Monte Cintobergets sluttningar skymtar Poggio.

samlingen var att reglera den agrara kalendern för detta kollektiva rotationssystem; fri betesmark, uppodling och fördelning av åkermark samt trädesläggning.

Vad man bestämde var således vilken mark som skulle uppodlas, dvs bli prese, ombesörja lottningen som fördelade lenze, välja markvakter som övervakade de öppna fälten och förhindrade att vilda såväl som tama djur ödelade säden samt diktera reglementet för sanktioner vid överträdelser av bestämmelserna, stöld av djur etc. På flera håll sökte byarna också sinsemellan reglera prese-fältens trädesperioder så att herdarna kollektivt kunde utnyttja väldigt stora markområden inom kantonen – ett slags open-fieldsystem i stil med Skånes vångalag (Lamotte 1956a:57).

3. En tredje kategori utgjorde den privata marken (*chiosi*), som vanligen låg mitt inne i de öppna prese och därför fick skyddas med murar av sten (*circolo*). Här kunde ägaren odla vad han ville eller låta marken ligga i träda. Samma rättigheter gällde trädgårdslotterna intill boningshusen i byn.

En annan viktig byangelägenhet var upprättandet av herdeboplatser i bergen. Dessa var – och är fortfarande – byns gemensamma egendom, även om de vanligen uppfördes av enskilda herdor, som sedan hade ”moralisk” utnyttjanderätt. Men rent juridiskt förelåg inga hinder för andra herdor från byn att slå sig ner på vilken som helst av de existerande boplatserna, vilket också förekom då och då.

I ett slutet, korporativt bysamhälle var det bygemenskapen – inte den enskilde – som rådde. Här fanns konfliktreducerande institutioner som jämnade ut olikheterna mellan medlemmarna, exempelvis den periodiska omfördelningen av jorden.

På basis av bygemenskapen fungerade även den s k *chiamata*.⁴ För att hjälpa exempelvis en änka eller en tillfälligt handikappad familj samlades byns män (vanligen med en representant från varje familj) en söndag för ett kollektivt dagsverke. Det kunde vara fråga om att hugga, samla in och transportera hem ved, röja upp i kastanjelunden, plocka kastanjer, plöja en åker eller något liknande – och detta utan att förvänta någon gentjänst.

Som man berättat mig fanns däremot krav på ömsesidigt utbyte vid en annan form för samarbete, kallad *operata*. Här gällde det mer omfattande aktiviteter som exempelvis röjning av stigar och vägar eller att bygga hus, där familjerna gemensamt sköt till arbetskraft och redskap.

När man på sommaren skulle hämta ner osten till byn från alpboplatsen var det mycket vanligt att man lånade varandras mulor och åsnor. Denna senare, nära nog institutionaliserade form för ömsesidig hjälp förekommer än i dag medan däremot de övriga arbetena ersatts med köpta tjänster.

Bysamhället präglades av en egalitets- och solidaritetsideologi. En

god illustration till detta var det månghundraåriga kyrkogillet *la Confrèrie*, som för Calacuccias del grundades år 1695. Medlemmar i denna religiösa sammanslutning var män och kvinnor över 18 år, männen vid högtidligheterna klädda i sina karakteristiska vita, fotsida dräkter (*abitu biancu*) med toppformad huva (*u cagliariu*). Utöver omsorg för sjuka och fattiga fungerade sällskapet som en ekonomisk försäkring vid dödsfall genom att betala kista och ljus för den döde medlemmen, en i det närmaste oersättlig hjälp med tanke på den brist på kontanter, som tidigare utmärkte familjemedlemmarnas ekonomi. Utgifterna finansierades genom obligatorisk kollekt. Vid frånvaro fick medlemmen dessutom erlägga en mindre ersättning (böter). Bara brådslande arbete och boskap på annan ort var accepterade ursäcker.

Med en alltmer utvecklad penningekonomi försvann gillet praktiska funktion i början av 1950-talet. Däremot vidmakthålles den gamla processionen (*Ranitula*) med en Mariabild varje år i byn Casamaccioli i samband med marknaden där den 8 september (*Santa di u Niolu*).

Figur 3:2. En begravning i byn är en angelägenhet för alla. Man samlas utanför den dödes hus (bilden), gör visit och följer sedan vagnen med kistan ut till kyrkogården.

På många håll är det fortfarande grannarna som gör maten åt den sörjande familjen och deras långväga släktingar. Byns övriga medlemmar anstår det att visa öppen sorg samt hedra den dödes hem med ett besök.

Vid likvaker i äldre tider sjöng utvalda kvinnor traditionella gråtkväden, s k "voce-ri".

Familjen – ett arbetslag

Förr arbetade ofta alla medlemmar i familjen tillsammans. Fadern och ett par söner hade hand om djuren, hustrun skötte hushållet och barnens uppfostran men tog också del i boskapsskötseln. Övriga barn och kanske någon far- eller morförälder arbetade med trädgården, de små åkerlapparna, vedhämtningen, kastanjeplockningen på hösten etc. I dag är boskapsskötseln mer specialiserad och arbetsuppgifterna är inte längre omfattande nog för att sysselsätta alla medlemmarna. Fortfarande dominerar emellertid familjen som produktionsenhet men nu vanligtvis bara med en eller två fullt sysselsatta med djuren.

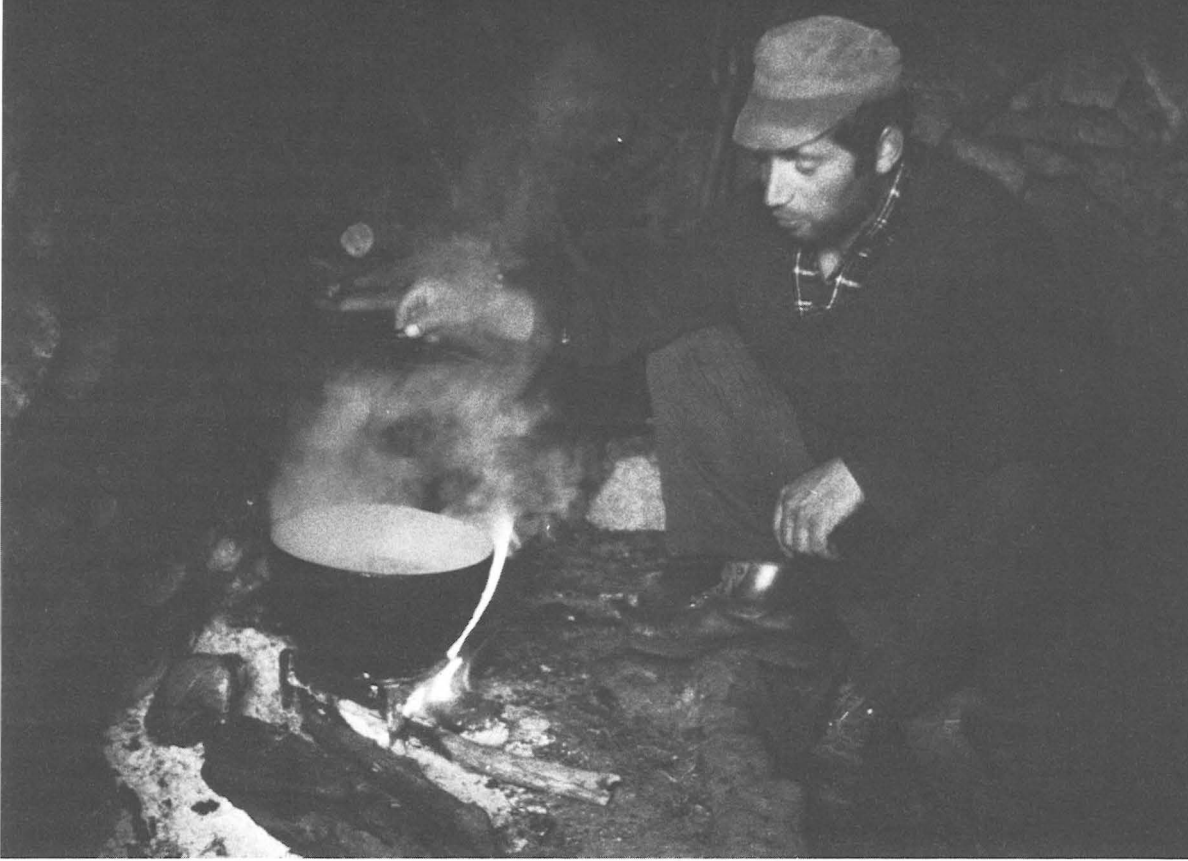
Familjen Luciani i Tuara (Casamaccioli) tillhörde, när jag första gången lärde känna dem (1967) den äldre arbetstraditionen med alla närvarande familjemedlemmar aktivt deltagande i getskötseln. De två döttrarna hade tidigt lämnat hemmet för äktenskap på kontinenten, helt i linje med rådande giftermålsmönster.

När jag några år senare besökte familjen på nytt, hade yngste sonen Etienne gift sig och flyttat hemifrån. Nu försörjde han sig, hustrun och deras ettårige son som murare och hjälpte bara sporadiskt sina bröder med getterna. Fadern började bli gammal och överlät alltmer arbetet till sina vuxna söner, François och Joseph. När jag senaste gången råkade familjen (1976) hade de till min förvåning sålt sina getter och slutat som herdar. Detta trots en relativt fördelaktig ekonomisk situation med egen bostad och fri (kommunal) betesmark under vinterhalvåret.

För ett par år sedan hade modern (Anne-Marie), råkat ut för en tragisk olycka. Det var under vintern nere i Tuara. Anne-Marie arbetade som vanligt med ostberedningen. När hon skulle flytta en stor kopparkittel föll hon olyckligt och skadade ett ben. Till en början tycktes det inte så allvarligt men skadan förvärrades. Komplikationer tillstötte och ledde efter ett tag till döden.

För familjen var detta naturligtvis i första hand en personlig och emotionell förlust. Men också praktiskt medförde händelsen stora förändringar. Hjorden såldes till en herde i grannbyn Albertacce. François (32 år) omskolade sig till elektriker på en 6-månaders snabbkurs och Joseph (37 år) hankade sig fram på enklare handräckningsjobb i byn. Hushållet skötte de själva, nu i all enkelhet, och fadern (71 år) ägnade större delen av dagen åt kortspel på Colombo bar.

Denna händelse låter oss ana en mer komplicerad arbetsbild än vad boskapsskötselns officiella status som "manligt" yrke först ger vid handen. Att den s k markservicen innehåller långt mer än tvätt och matlagning skall vi strax få exempel på. Frågan är, om det egentligen inte är en allvarlig missuppfattning att i etnologiska termer tala om herdeyrket på Korsika som typiskt manligt. Detta yrke är i det närmaste otänkbart utan någon kvinna i bakgrunden, må det sedan vara

Figur 3:3. Under sommarperioden uppe i bergen lever herdarna ett isolerat liv, långt ifrån släkt och vänner. Bostaden är enkel liksom mathållningen. Bröd och vattmig soppa står nästan varje dag på matsedeln, rent kött däremot mer sällan.

modern, hustrun, någon syster eller svägerska. Ingen av de många herdor jag under alla åren varit i kontakt med stod utanför en sådan relation.

Herdor som var ungarlar bodde ofta i föräldrahemmet och fick den löpande servicen utförd av modern. Uppe i bergen skötte de visserligen mathållningen själva men då ytterst enkelt. När jag blev bjuden på mat i någon herdebostad ursäktade man sig alltid med att jag fick ta det som det var, "det finns ju inget kvinnfolk häruppe". Bara på två ställen mötte jag en mer nyanserad och rik mathållning. Annars bestod matsedeln mest av soppa på spagetti, lök och/eller potatis, korv, sardiner, ost, mängder av gammalt bröd etc. Som dryck vatten. Korven och det torkade kött man undantagsvis åt hade nästan alltid kvinnorna gjort.

Det är överhuvud taget intressant att se, hur de flesta herdor så självklart fann sig i en standardsänkning när de måste leva utan kvinnlig hjälp. En herde i Calacuccia berättade om tiden före kriget. När han och hans manningar arbetade tillsammans nere på slätten såg de alltid till att ha en kvinna med, som kunde stå för hushållet. "Annars

blev det ingen reda med arbetet." Men jämfört med andra kategorier på Korsika har nog herdeyrkets karaktär bidragit till, att männen fått större insikt i den traditionellt kvinnliga arbetsfären.

I dag är det alpina arbetsområdet männens värld. Så var det inte förr. På flera boplatser flyttade både man och hustru upp för att hjälpas åt och fortfarande besöker en och annan kvinna sin man uppe i bergen. Kvinnliga herdar förekommer också på Korsika, om än sparsamt (t ex André Colombanis hustru, se s 86). Inte så långt från Jaco Lucianis vinterboplatz (Vedzia), i Fangodalen en bit upp från flodmynningen, arbetar två systrar helt själva med en hjord getter. Kvinnliga herdar betraktas inte med löje av männen, snarare med viss respekt och beundran. Men någon särskild hänsyn tas inte och de förväntas kunna jobbet lika bra som sina manliga kollegor.

Männen erkänner inte gärna den tunga arbetsbörda, som åvilar de korsikanska kvinnorna. Den är för dem självklar, något som ej behöver ifrågasättas. Men ämnet är ömtåligt, det märker man snart. Tydligen är männen medvetna om att arbetsfördelningen mellan könen inte är helt rättvist balanserad. Det cirkulerar en skämthistoria om detta på Korsika, som jag inte kan låta bli att återge:

En korsikansk kvinna hade nyss blivit änka. Under hela sitt gifta liv hade hon slitit och kämpat för att hålla ihop familjen, skött hem och barn, djur, åker och trädgård, huggit ved, plockat kastanjer. Antoine, hennes man hade mest suttit på krogen, spelat belote, pratat, druckit vin. När mannen dött bad hon att få liket kremerat, något mycket ovanligt på Korsika. Därefter hällde hon askan efter sin döde man i ett stort timglas. Varje gång hon sedan kokte ägg, tog hon fram timglaslet, ställde det på bordet framför sig, vände bryskt på det och utropade: "Arbeta nu, Antoine"!

Det tunga arbete som är förenat med herdehustruns vardag är inte enda anledningen till att många kvinnor drar sig för en sådan tillvaro. De ständiga flyttningarna mellan vinter- och sommarboplatzen frestar inte bara rent fysiskt utan splittrar dessutom ofta familjen. Det är något av en sjömanshustrus roll den kvinna påtar sig, som äktar en korsikansk herde. Den ekonomiska osäkerheten förenad med relativt låg standard bidrar naturligtvis också till att kvinnan tänker sig för både en och två gånger innan hon gifter sig med en herde. Ytterligare en faktor som negativt påverkar giftermålsfrekvensen bland herdarna är problemen med barnens skolgång. Barn till herdar lyckas ofta sämre än andra, vilket säkert beror på splittrat familjeliv och de många flyttningarna.

Den katolska kyrkan understryker att kvinnans plats är i hemmet och barnuppfostran vilar nästan uteslutande på henne. Framförallt under skolgången minskar möjligheterna för herdens hustru och barn

inte bara att aktivt delta i arbetet med djuren, utan också att följa med säsongsvandringarna. Olika alternativ är här möjliga och jag skall redovisa de viktigaste. Vilka lösningar de enskilda familjerna sedan valt beror på en mängd olika faktorer, ofta av individuell och personlig art, och problemen är alltför komplexa för att med annat än några enstaka exempel summariskt redovisas:

1. Avbruten skolgång: I början av seklet, då skolgången var mindre utvecklad än nu, berättar många av de äldre herdarna, hur deras föräldrar "löste" skolproblemet helt enkelt genom att ta dem ur skolan efter några år. Barnen behövdes bättre i produktionen och ansågs dessutom inte ha nytta av sina skolkunskaper i det herdeyrke som väntade dem. Exempel: Charles Santini från Casamaccioli, som bara gått tre år i skolan (på 20-talet). Flera äldre jag talat med kunde dåligt både läsa och skriva och några var helt analfabeter, andra nyanalfabeter.⁵

2. Familjen anpassar sig helt till betesvandringarna med splittrad skolgång som följd. Exempel: Ange Martini (Calacuccia). Hela familjen flyttar samtidigt och barnen går i skola på slätten från oktober till början av maj (Ile Rousse) och resten av tiden (maj–juni) i bergsbyn.

3. Hustru och barn stannar hela skoltiden nere på slätten och flyttar upp till bergen när skolan är slut i juni. Exempel: Camille Santini (Casamaccioli). Denna familj har bytt vinterboplatz ovanligt många gånger (jfr s 95). Under barnens aktiva skoltid återkom de emellertid varje år till en och samma plats nere vid kusten (Borgo). Föräldrarna prioriterade barnens skolgång och sökte anpassa boskapsskötseln därefter. Av deras fyra barn har den yngsta flickan fortsatt till studentexamen i Bastia och universitetsstudier i Nice.

4. Hustru och barn stannar i bergsbyn, där barnen går i skola medan fadern ensam vandrar ner till slätten. Exempel: Jean Thomas Geronemi (Calacuccia). Valet betingades bl a av, att familjen var bra installerad hemma i bergen, dåligt i slättbyn Girolata. Girolata saknade också undervisningsmöjligheter samtidigt som avstånd och kommunikationssvårigheter till skolbyn Partinello var stora. Betesområdet var emellertid bra och faderns kontakt med andra herdor och med byinvånarna god. Någon anledning att anpassa vinterbetet till barnens skolgång ansågs inte föreligga.

5. En möjlighet är också att barnen inackorderas hos någon släkting på annan ort och går i skola där. Exempel: Tous-Saint Luciani (Casamaccioli). Vinterboplatzen Tuaras isolerade läge med lång och besvärlig väg till närmaste skola i Partinello gjorde, att föräldrarna valde att låta barnen bo hos släktingar i Balagne, där skolmöjligheterna var bättre.⁶

Herdeyrket innebär onekligen en "orättvis" konkurrenssituation för barnen.⁷ Men många föräldrar har så långt deras knappa resurser

räckt till försökt kompensera detta med olika medel.⁸ Exempelvis betalar de med stora uppoffringar som följd dryga inackordering-skostnader för att barnen efter den ordinarie skolan skall kunna fortsätta utbildningen till studentexamen, ja t o m längre, som vi såg i ett exempel ovan.

Vi skall nu återvända till en herde jag tidigare talat om i samband med Nioloherdarnas strategiska äktenskap (jfr s 92). Det är Jean-Pierre Castellani från Calacuccia i Niolo, som större delen av året är bosatt i Tomino där hustrun äger hus och mark. Det som intresserar i detta sammanhang är arbetsfördelningen inom familjen.

Familjens sammansättning är följande: Föräldrarna är i 50-årsåldern och har fem barn. De tre äldsta, två pojkar och en flicka, är alla gifta och bor inte längre hemma. Pojkarna arbetar på stadshuset i Lyon och representerar den nya våg av utvandring, som är så vanlig bland ungdomen på Korsika idag. Flickans man är murare och hans syster är i sin tur gift med den näst äldste sonen, François. Den tredje pojken utbildar sig också han till murare på en treårig kurs i Ajaccio.

Inget av barnen har visat någon håg för herdeyrket, även om alla provat på det genom att hjälpa till under uppväxttiden, också flickan. "Hon kan både mjölka och göra ost lika bra som en man", sa frun och menade, att det var lika viktigt att också kvinnan lärde sig handskas med djuren, inte minst om mannen blev sjuk eller behövde vara borta några dagar.

Arbetet med djuren delas mellan mannen och hustrun. Bara vid vissa tillfällen kommer barnen för att hjälpa till, exempelvis vid gris-slakten på vintern, då årets charkuteriförråd bereds.

Deras inbördes arbetsrutin är i stort följande: Arbetet med gethjorden sköter mannen om; säsongsflyttning, bevakning, utfodring, mjölkning, slakt etc samt distribution och försäljning av osten i Bastia. Hustrun, som bor året om i Tomino, tar varje dag hand om mjölken, gör osten och "ger den en hand" under förvaringstiden. Hon paketerar den också i trälådor klara för leverans till grossisten. Ibland ombesörjer hon även transporten. Jean-Pierres bror, Antoine, är också herde och vandrar med sin gethjord från Calacuccia till Tomino precis som brodern, men de utnyttjar inte samma bergerie uppe i bergen. Under en stor del av vinterperioden hjälps de åt med mjölktransporterna från stallet till byn, en sträcka på cirka tre kilometer längs en fin och väl röjd stig. Men mot slutet av säsongen flyttar Antoine med sin hjord något norr ut på Cap Corse, mot byn Ersa och då blir det Marie-Jeanne, som får ta hand om mjölktransporterna. Det innebär, att hon måste gå upp klockan halv sex i stället för sju på morgonen, vilket hon framhöll som slitsamt. Inte minst med tanke på att den långa arbetsdagen sällan slutar förrän omkring tio på kvällen.

Men annars ligger hennes största aktivitetsfält utanför arbetet med djuren. Utöver hushållsbestyren med matlagning, städning, tvätt etc

sköter hon en ganska stor trädgård med allehanda grönsaker. En annan uppgift är uppfödningen av grisar, två till fyra stycken varje år beroende på behovet. Hon köper dem själv i mars och konserverar köttet efter slakten genom saltning, torkning och rökning. ”Om man skulle äta det färskt, vad skulle då vara kvar”, sa hon. Höns, kaniner och andra smådjur tar också tid liksom de större uppköp hon måste göra i Macinaggio eller Bastia som komplement till det varubilarna för med sig. Transporterna är här liksom överallt annars på Korsika ett stort problem och familjen har två bilar, en Peugeot 404 Cabriolet och en Renault 16.

Sammanfattningsvis kan man dela in hustruns verksamhet i tre sektorer:

1. Hushållsarbetet med de löpande sysselsättningarna och barnuppföstran tar naturligtvis inte lika stor tid längre nu när barnen med ett undantag är utflugna. Men när det gäller vissa sysselsättningar inom denna sektor, exempelvis matlagning, så står tidsvinsten inte i proportion till antalet färre munnar att mätta. Proceduren blir i stort den samma oavsett om kvantiteten avser tre eller sex personer. För städning gäller delvis detsamma liksom för uppköp m m. Men barnen är

Figur 3:4. Under de långa perioder då männen är hemifrån vilar allt ansvar för hus och familj på kvinnan. Bilden visar Marie-Jeanne i Tomino under arbete med djur och mjölktransporter (mars 1976).

inte bara en belastning utan också en produktiv kraft. Tidigt får de lära sig hjälpa till hemmet och i denna familj har alla utan undantag arbetat med getskötsel.

2. Den andra sektorns omfång har därför stått i direkt proportion till barnens arbetsinsats med getterna. Tendensen har varit, att när barnens arbetskapacitet kunnat tas i anspråk, så har den länkats in på boskapsskötseln, medan hustrun mer inriktat sig på hushållet och den allmänna servicen.

3. Något av detsamma gäller den tredje sektorn. Arbetet med trädgården och husdjuren har mer berott på tidsomfånget i de två andra sektorerna än på familjens absoluta behov av produkterna i fråga. Många gånger kunde det vara mer ekonomiskt att köpa exempelvis vissa grönsaker än att odla dem själv.

Figur 3:5. Schematisk framställning av en herdehustrus tre huvudsakliga arbetsområden.

Arbetsfördelningen mellan könen är inte symmetrisk. Kvinnorna lär sig ofta männens sysslor medan det mer sällan är tvärt om. Bliu hustrun sjuk griper genast en kvinnlig släkting in. I vardagslivet – när allt rullar normalt – är arbetsfördelningen relativt bestämd. I familjen ovan, exempelvis, arbetar Jean-Pierre ute på fälten, Marie-Jeanne med trädgården. På så sätt upprätthålles en traditionell arbetsfördelning mellan könen.⁹

I entrén till Castellanis hus till höger på väggen hänger en tillskuren träbit med texten: "Una bona Dona de Casa é l'onore e la ricchezza d'una famiglia" (en god husmor utgör familjens heder och rikedom).

Den bakomliggande värderingen talar sitt tydliga språk. Kvinnan skall stanna i hemmet. Föräldrar och manliga syskon ställer hela tiden krav på hjälp i hushållet, kanske inte alltid klart uttalat, men dolt bakom ordspråk som det nyss refererade, bakom begrepp som familjesolidaritet, släktkänsla etc.

Officiell statistik understryker detta på ett närmast förkrossande sätt. Den korsikanska kvinnan yrkesarbetar minst i hela Frankrike;

mindre än 1/5 av de yrkesaktiva utgörs av kvinnor. Det är siffror i paritet med Sicilien (Rochefort 1961:85) och t o m lägre än Sardinien (Renucci 1974:269). Statistiken säger att merparten kvinnor på Korsika är "non actif". Det beror bl a på att även om både man och hustru är yrkesarbetande inom boskapsskötseln står endast mannen upptagen som aktiv. Ideologin att kvinnorna skall stanna i hemmet blir ett bra redskap i en ekonomi baserad på boskapsskötsel – där, som framgått ovan, kvinnornas arbetsinsats är absolut nödvändig. Den dag de korsikanska kvinnorna återfinns som självständiga yrkesutövare i statistiken kommer boskapsskötseln inte att kunna fungera i sin nuvarande form.

"L'agua corre, u sangue stringhje" lyder ett korsikanskt ordspråk (vattnet rinner sin väg men blodet förenar). En god illustration till detta kan följande händelse ge: Sommaren 1971 lärde jag känna en välbärgad herdefamilj med en av de största hjordarna i Niolo. Djuren sköttes av fadern och hans två äldsta söner. Hustrun hade hand om hushållet och en pojke i lägre skolåldern. Familjens fjärde barn, en flicka i 20-årsåldern arbetade på en fotofirma i Bastia.

När jag nästa fältarbetsperiod besökte familjen i deras vinterhem på slätten nära den välkända semesterbyn Ile Rousse var deras ekonomi fortfarande mycket stabil. Sönerna arbetade som förr med sin far och deras fårhjord uppgick nu till 800 djur, en för korsikanska förhållanden hög siffra. Men familjesituationen hade radikalt förändrats. Jag låter flickan i familjen själv berätta vad som hänt:

Det var en helt vanlig dag för några år sedan. Min pappa var ute och vaktade fåren. Mamma arbetade med något i hemmet. Plötsligt hör hon flygplansbuller på nära håll och ser hur ett plan störtar alldeles intill den plats där pappa håller till. I tron att han blivit skadad eller rent av dödad beger hon sig hals över huvud den flera kilometer långa vägen bort till olycksplatsen. Framkommen helt utpumpad finner hon pappa utom all fara men sinnesrörelsen lägger sig inte och på kvällen drabbas hon av en hjärnblödning och blir partiellt förlamad. Sedan blev hon långsamt allt sämre och dog två år senare.

Ostriconi 31/3 1976

Genast efter det att modern blivit sjuk gav dottern upp sin yrkeskarriär i Bastia och flyttade hem för att ta hand om hushållet. Sedan dess har hon ensam skött om familjen alltifrån de vardagliga göromålen till uppfostran av den yngre brodern. Själv menade hon, att hon blivit alltför tjugig och orolig, framför allt mot "minstingen", som nu var 14 år och gick i skola i Ile Rousse. Bakom ständiga upprepanden om ansvarskänsla och familjesolidaritets, något som jag inte hade anledning att betvivla, fanns en underton av bitterhet. Hennes accepterade, men trots allt ofrivilligt valda roll som "hushållerska" åt fyra män,

gav små möjligheter att bli fri och själv bilda familj. Som om hon ville övertyga mig, och kanske också sig själv, hur svårt det var att lämna de sina någon längre tid sa hon:

Förra året höll jag nästan på att bli tokig av längtan när jag tvingades vara borta från hemmet i två veckor hos släktingar på kontinenten.
Ostriconi 31/3 1976

Figur 3:6. Françoise Martini har efter sin mors bortgång tagit hand om hemmet och sköter nu mathållning och övrig service åt sin far och sina tre bröder (Ostriconi i mars 1976).

Sammanfattningsvis kan man säga, att de gifta herdarna över lag rekryterar arbetskraften inom ramen för den konjugala familjen. För de ogifta herdarna blir i stället den natala familjen basen för samarbetet. Många är exempelvis de brödrapar, som under lång tid, ibland hela livet, valt att arbeta med en gemensamt ägd hjord. Bara undantagsvis finner man herdor, som lever och arbetar med sina djur utan någon permanent hjälp. Så gjorde Joseph Negroni från Calacuccia. Utöver mycket sporadiska hjälpinsatser av olika släktingar, främst i samband med säsongsvandringarna, sköter han ensam sin hjord om 160 getter.

Man vänjer sig. Allt tar lite längre tid, men får man bara vara frisk är det inga problem. *Castiglione 28/3 1976*

Det är viktigt, att vid diskussionen av arbetsformer skilja mellan statistisk verklighet och ideell norm. De många ensamma och ogifta herdor man idag finner inom yrket motsvarar på intet sätt ett ideal. Snarare existerar på Korsika motsatsen till vad vi i Sverige brukar kalla "vara-sig-själv-nog-mentalitet". Det värsta som kan drabba en människa är att bli ensam, det uttrycks med all tydlighet i ordspråket: "Tagliami cap'e pedi, ma lampami nde i mei" (hugg av huvudet och fötterna på mig, men kasta mig åt de mina).

Släkt och vänner – sällskap och arbetshjälp

Saknar man familjemedlemmar söker man nästan undantagslöst en arbetspartner inom den närmaste släkten. Så gjorde en herde i Calacuccia, som under lång tid bildat arbetslag med sin sväger. Här liksom de i förra avsnittet beskrivna arbetsformerna gäller det för herdor, som delar det ekonomiska och praktiska ansvaret för hjorden under flera år, kanske livet ut.

Parallellt med detta existerar ett mera sporadiskt samarbete, ofta av ganska diffus karaktär. Det är här släktingar och vänner får sin största betydelse. Relationen är känslig, oklar och så långt jag kunnat se är det aldrig fråga om skriftliga kontrakt med reglerad lön. Regeln är muntliga överenskommelser om samarbete för mat, husrum och "litet extra" för en eller ett par månader åt gången. För- och nackdelar markeras från båda håll. Herden binder sig inte till ett för honom ogynnsamt samarbete men riskerar å andra sidan att förlora en bra arbetskarl till någon annan.

"Arbetstagaren", som ofta är en äldre, före detta herde, är nöjd med att "få tiden att gå", "ha något att göra", "att kunna ge patron en hjälpsam hand, vi är ju släkt", men kan naturligtvis ibland känna sig utnyttjad.

Något skall man ju göra och jag klagar egentligen inte. Men det jag gör tjänar inte så mycket till. Ofta rena rutinarbetet. Det sämsta är, att man aldrig är ledig. *Vedzia 2/4 1976*

Så sa en man i 50-årsåldern, Etienne Luciani från byn Casamaccioli. Under vintersäsongen hjälper han sedan några år tillbaka sin kusin med dennes getter i form av mjölkning, ved- och vattenhämtning samt en del småsysslor. Ägandets tillfredsställelse och drivkraft saknades menade han, samtidigt som åren bara rann iväg utan att det blev någon större skillnad.

En dag när patron var borta kom också ett konkret ekonomiskt missnöje i öppen dager och han redogjorde omsorgsfullt för både sin egen och, inte minst sin patrons, ekonomiska situation, som han uppenbarligen kände in i minsta detalj. "Han gör pengar han!" sa Etienne, men framhöll samtidigt, och inte utan en viss stolthet, att patron också var smart och duktig till att arbeta. Tidigare arbetade Etienne som heltidsanställd grovarbetare med åtta timmars arbetsdag och reglerad fritid.

Men lönen var dålig, bara 30 F om dagen vilket inte räckte till ett par byxor ens, bara till mat och pastis. *Vedzia 2/4 1976*

Under sommarhalvåret då kusinen är uppe i bergen tar han själv jobb på byggen i byn. Som handräckare av tegelsten till de utbildade murarna, "som sliter mycket mindre än vi, bara lägger dit stenarna som vi släpar till dem", tjänar han 1 250 F i månaden, de 2 500–3 000 F. "Är det rättvist det?"

Exemplet visar på en relativt långvarig arbetsgemenskap knuten till en bestämd period av året. Tidigare vandrade herden med hela sin familj ner till bopplatsen och hade då varken det praktiska eller sociala behovet av hjälp utifrån.

Det tycks vara så, att framför allt ogifta släktingar utgör en arbetskraftsreserv för dem som äger får- och gethjordar. Vid behov tillkallar man en svåger, farbror eller kusin för arbete med säsongsvandringen, slåtter, tillfälliga transporter eller vid sjukdom. Särskilt idag när så många herdor arbetar ensamma eller inom ramen för en reducerad familj utgör detta säkerhetsnät en viktig ekonomisk garanti. Hjorden är ett riskfyllt kapital där kvalificerad hjälp snabbt kan behövas utan längre dröjsmål.

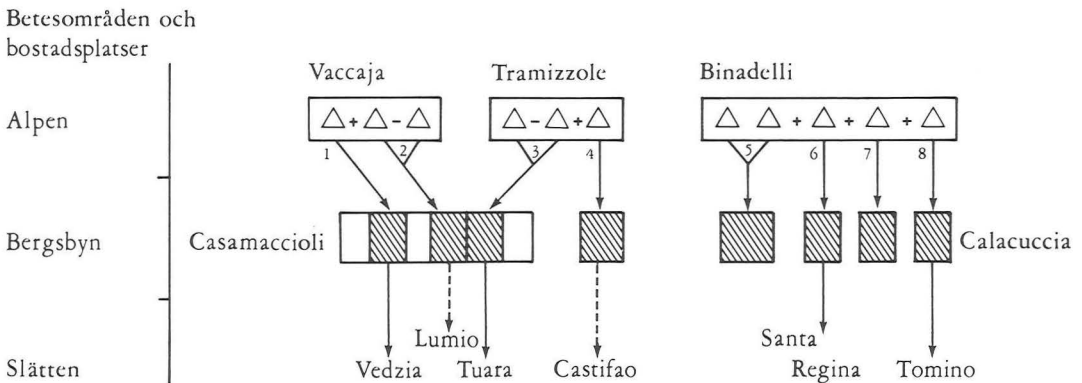
Man kan tycka, att detta förhållande borde leda till mer organiserade arbetsformer mellan herdarna, inte minst i bergen. Där bor de på samma plats, känner varandra väl sedan barnsben, arbetar med samma näringsform, må vara med mindre variationer mellan får- och getskötsel. Men trots att jag vid flera tillfällen ägnade lång tid åt herdarnas "alpperiod" kunde jag bara finna exempel på kortfristiga

hjälpinsatser mellan herdarna. I Tramizzole sov Jean och bröderna José och François i samma cabane, gick upp samtidigt och mjölkade först Jeans får, sedan de andras getter. Ost gjorde de var för sig liksom allt annat utöver vedhämtning och matlagning.

Liknande förhållanden rådde i Vaccaja. Där mjölkade tvillingbröderna först sin egen fårhjord och hjälpte sedan Jaco, som är ensam med sina getter. Detsamma gjorde man i Casa Fronzola där det också fanns en får- och en gethjord.

Inte heller förr sträckte sig samarbetet längre, trots att man då var många fler på varje bergerie. Santini, ostgrossisten i Casamaccioli och före detta herde berättar:

Även när de var en sju, åtta hjordar på samma bergerie hade de ingen större organisation utan bildade t ex flera matlag. Arbetena sköttes i stort var för sig. *Casamaccioli 16/6 1971*

Figur 3:7 tar utgångspunkt i tre alpina boplatser i Campotilebergen; Vaccaja, Tramizzole och Binadelli. Övre raden visar ägarna till fyra get- och fyra fårhjordar sommaren 1976 med deras respektive hemby (mellersta raden) samt uppehållsort under vintern (nedre raden). Tecknet Δ står för herde, - för syskonrelation. Plustecknet (+) skiljer ut de olika herdarna/hjordarna från varandra, medan rektanglarna i mellersta raden står för herdarnas bostadssituation i bergsbyn, där några är nära grannar i samma huslänga, andra bor i separata hus.

På den första alpboplatsen Vaccaja lever en getherde tillsammans med två bröder, som har en fårhjord. I Casamaccioli bor alla tre i samma huslänga (jfr s. 164) vilket också de två nästföljande herdarna i Tramizzole gör. De är också bröder och delar boplatserna med en annan herde i Casamaccioli. Han bor i en stor nybyggd villa mitt i byn. Nästa alpboplatser omfattar enbart herdarna från Calacuccia. Den första hjorden ägs av två släktingar tillsammans, de övriga tre av olika herdarna utan närmare släktskap. I bergsbyn bor de var och en på sitt håll. Vi ser hur herdarna under sommarhalvåret har nära kontakt med varandra medan de under vintern har skilda boplatser i Korsikas kustområden. Av de åtta hjordarna vandrar sex ner till slätten. Av dessa stannar ägarna till två (en från Vaccaja och en från Tramizzole) kvar i bergsbyn under vintern. De två resterande hjordarna utför som framgår av figuren ingen transhumans utan djuren stallas i bergsbyn.

Sammanfattningsvis understryker figuren de nära släkt- och grannrelationerna mellan herdarna. Samtidigt ger den en uppfattning om hur rent praktiska problem försvårar ett mer organiserat samarbete mellan dem. Flera är under en stor del av året spridda längs med norra Korsikas kuster, andra föredrar av olika skäl att stanna i bergsbyn.

Ett vanligt exempel på samarbete är att man lånar varandras mulor när osten skall fraktas ner till bergsbyn. Ännu ett är den årliga fårklippingen, *la tundera*. Omkring två veckor före marschen upp till bergen samlas grannskapetets herdar (en representant för varje familj) för att i tur och ordning klippa varandras får. Mat och dryck förekommer i riklig mängd och institutionen har stort socialt och informativt värde. Ändå håller den på att försvinna alltmer. En ny, mer ekonomiserande syn på arbetstiden börjar smyga sig in också hos herdarna. En herde i Lumio (Balagne), som fortfarande deltog varje år menade, att det tog alldeles för lång tid. ”Och när man kommer till den tionde herden smakar maten och vinet inte lika bra längre!”

Exemplen visar på institutionella, icke kontraktsbundna samarbetsformer, ofta mer präglade av social kontakt än faktisk Kooperation. Nästan alltid vilar de mer på territoriell och släktbaserad grund än på en rent ekonomisk.

Avtal och kontrakt

Ännu en form för samarbete mellan herdar visar de två streckade pilarna (figur 3:7) som leder till Lumio respektive Castifao. De innebär, att herdarna inte själva bosätter sig à la piaghja under vinterhalvåret. I stället hyr de ut sin hjord till någon herde. Till skillnad från vad vi tidigare sett är det nu fråga om arbetsformer av mer opersonlig och kontraktsbunden art mellan personer med samma status. Herdarna känner varandra väl men är sällan släkt. Tre former för kontrakt förekommer i Niolo; de två sista dock mer sällan.¹⁰

1. Kontrakt ”*a magna*” förenar hjordens ägare med en annan herde (vanligen på slätten) under en kort period, nästan utan undantag från den 1 oktober till den 1 maj. Allt ansvar vilar på den herde som tar hand om hjorden, både vad gäller föda och djurens väl och ve. Förlorar han fler djur än vad som anses normalt åligger det honom att ersätta förlusten. I gengäld får han all mjölk och 2/3 av hjordens tillväxt.

2. Närliggande denna form är ”*a mezzu*”, också den ett kontrakt mellan en herde som äger sin hjord och en annan herde på slätten. Varaktigheten växlar men omfattar vinterperioden, och här är det ägaren till hjorden som bekostar utgifterna för betet. Den mottagande herden skjuter bara till sin arbetskraft och produkterna (mjölk och tillväxt) delas lika. Eftersom slättherden varken behöver svara för pengar eller mark är detta en mycket fördelaktig form av kontrakt för honom – och därmed också föga tillämpad.

3. En annan, mindre vanlig form är ”*a livellu*”, förenande ägaren till hjorden, som själv ej behöver vara utövande herde, med en annan

herde för en lång period, ett till tre år, ibland ända upp till sex eller nio. Mottagaren ansvarar helt för hjorden och skall efter kontraktets utgång återlämna den i exakt samma skick som när han mottog den. Dvs om hjorden då räknade 200 djur med 40 st på 1 år, 25 på 2 år, 30 på 3 år etc, skall den återbördas i motsvarande proportioner. För egen del tar herden hela produktionen (mjölk och tillväxt) men ger ägaren 1 kilo ost per djur och år.

Det finns många anledningar till varför man lämnar bort sina djur. Några har jag redan berört; alternativt arbete i hembyn, svårigheter att få tag i bra bostad eller bete på slätten, ovilja att lämna bergsbyn och den sociala samvaron där, åldersskäl – dvs man orkar inte med vandringen och skötseln av djuren nere på det betestekniskt mer komplicerade slättnområdet utan nöjer sig med en mindre förtjänst. Andra orsaker kan vara tillfällig sjukdom eller minskad arbetsstyrka inom den egna produktionsenheten.

En annan temporär avtalsform mellan herdar, nu nästan så gott som helt försvunnen, är *cumpania*. Under ledning av en chefsherde – *capu pastore* – gick under vintersäsongen några herdar med sina hjordar samman för att gemensamt lösa svårigheterna med bete, bostad etc ”à la piaghja”.

Under vårvintern 1976 gjorde jag en ingående intervju med en före detta *capu pastore* (André Castellani) i byn Calacuccia. Det var i mars månad och regn och kyla fick alla att vara inomhus. Vi satt i köket framför några pyrande vedklubbar medan hustrun ansade grönsakerna till kvällssoppan vid det vaxduksklädda bordet. Då och då bröt hon in i vårt samtal med understödjande kommentarer, nickar eller grymtningar, speciellt då hennes man klagade över hur svårt livet var förr.

Jag satt fem år i tysk fångenskap. När jag kom tillbaka fick jag börja om från början med två tomma händer – från noll så att säga. Vi var flera herdar som slog oss samman under vinterhalvåret, nästan alltid släkt men någon gång också med helt främmande herdar. Jag minns bl a en från Castanicca.

Vi gick ner till Cateraggio (nära Aleria på östra slätten) och hela familjen deltog. Även barnen var med eftersom man där nere vid kusten började med skolbuss långt tidigare än här uppe i bergen.

Jag var *capu pastore* och förhandlade med markägarna. Bestämde ett pris för betesmarken men sen kanske året blev dåligt med regn eller torka och vi fick nästan inte ut någonting. Arrendet betalades i efterhand och alltid i reda pengar. Något kontrakt skrev vi aldrig. I bland betalade Sociéte de Roquefort arrendet direkt till ägaren för de pengar man fick för mjölken varje månad – det fanns de herdar som annars spelade bort sina pengar på kortspel. På så sätt var man vid säsongens slut nästan helt kontant med ägarna. Men jag själv

skötte alltid betalningen direkt. Låt oss säga att vi var fyra herdar som kom överens om att bilda en cumpania. Vi slog då ihop våra hjordar och delade sedan upp djuren i tre kategorier; de som gav mjölk, de som skulle lamma eller just hade gjort det och de som inte gav någon mjölk. Den viktigaste uppgiften för mig var att räkna antalet mjölkdjur. Det var i proportion till detta antal som herden fick sin förtjänst när avdragen för de gemensamma utgifterna var betalda (bostad och mat, betesmarker, komplementfoder, transporter med bil och/eller åsna etc).

Vi hade ofta gemensamt hushåll och räknade bara det som köptes utifrån, exempelvis olivolja, ris, spagetti, bröd. Om man slaktade ett lamm så tog man i gott samförstånd ett från den ena hjorden en gång och ett från den andra nästa. Min hustru skötte allt, även för de andra . . . vi var ju släkt. Men när de andra också tog sina hustrur med sig hade vi oftast skilda hushåll. *Calacuccia 23/3 1976*

HJORDAR	1 MJÖLKDJUR	2	3
I djur 150	116	20	14
II „ 120	93	15	12
III „ 220	169	30	21
IV „ 170	132	22	16
660	510	87	63

Figur 3:8. Schematisk framställning av organisationsformen cumpania.

Deltagarna i en cumpania var alltid aktiva herdar med sina respektive familjer, ofta släkt med varandra. En av männen valdes till capu pastore och fick bära huvudansvaret för djurens skötsel under vinterhalvåret samt sköta förhandlingarna med markägarna.

Arbetsuppgifterna i övrigt delades i princip lika med vissa smärre förmåner för chefsherden. Vinsten (ev förlusten) stod i proportion till det antal mjölkdjur varje herde kunde tillräkna sig och här räckte det med att djuret givit mjölk bara 7–8 dagar under säsongen. Lamm och ull skötte var och en för sig. Fördelarna var bl a att arbetet gick lättare. Bevakningen blev bättre vilket krävdes i takt med att den ökade exploateringen av kustområdet ofta splittrade betesmarken med många förflyttningar som följd. För ensamma herdar och för dem som var mindre företagsamma innebar en cumpania både säkrat vinterbete och garanterat sällskap under en annars långtråkig och isolerad vintersäsong. Gentemot mjölkuppköparna, främst Société de Roquefort, fick man inte bättre priser för mjölken än andra herdar, men kom enligt André Castellani i ett bättre läge, eftersom Sociétén var

mer intresserad av stora hjordar. Hjordens storlek var däremot en nackdel när det gällde relationen till markägarna. Eftersom inga kontrakt skrevs, låg all makt i händerna på dem. Om herdarna ville förbättra sin bostadsstandard och exempelvis bygga en cabane, var det vanligt att markägaren nästa år höjde arrendet och ställde ultimatum – betala mer eller sök andra betesmarker. Och det var inte så lätt med en stor hjord vilket ofta ledde till att herdarna under vintersäsongen bodde eländigt.

En capu pastore fick dela samma villkor som de övriga i laget, åtminstone på pappret. Men i praktiken var han den ende som hade exakt kontroll över den ekonomiska situationen och allmänt menar herdarna, att så gott som alla chefsherdar tillskansade sig fördelar på de andras bekostnad. Joseph Negroni tyckte att bara ett fåtal cumpania fungerade bra. "De flesta capu pastore låg bara på rygg och latade sig".

Följande visa kritiserar capu pastore för hans lättja och girighet och för att han tar hand om alla pengar som blir över. Den är skriven under mellankrigstiden av poeten Petru di Niolo och heter "Certi cape pastori" (uppgift från Ravis-Giordani).

1. Under vintern
när vädret är dåligt
finns de alla på krogen
fyllda av lättja
och skuldkontot växer
på kamraternas bekostnad	3. Men när maj månad kommer
sluträkningens månad
hade de inte längre så bråttom
De skjuter på resan
och åter i byn
har de inget eller lite att ge
2. Herdarna på slätten
går vakt
vaktande fåren
utsatta för bergsvinden
solen och regnet
Det är deras lön	4. Om de är fordringsägare
byter de metod
De presenterar räkningen
för alla herdarna
och om man inte betalar
behåller de fåren för egen räkning

En cumpania bestod av flera självständiga herdefamiljer, var och en bildande en egen produktionsenhet. Oavsett om man valde att gå samman eller ej några månader under vinterhalvåret, följde då liksom nu boskapsskötselns sociala organisation i huvudsak principen en hjord – en herde (-familj).

Organisationen innebar ett samgående mellan herdar med udden riktad mot markägarna nere på slätten. Men den kom också att fungera som ett vapen mellan herdarna. En stark capu pastore i ledningen för flera hjordar kunde förhandla sig till goda betesmarker medan de enskilda herdarna många gånger kom i kläm. Konkurrens mellan olika cumpania förekom ofta, något som bara gynnade markägarna.

Denna tävlan om knappa resurser är än starkare accentuerad idag. I stället för att gemensamt försöka skapa större och effektivare betesmarker, köpa modernare utrustning etc opererar herdefamiljerna självständigt, ofta i öppen konflikt med varandra.

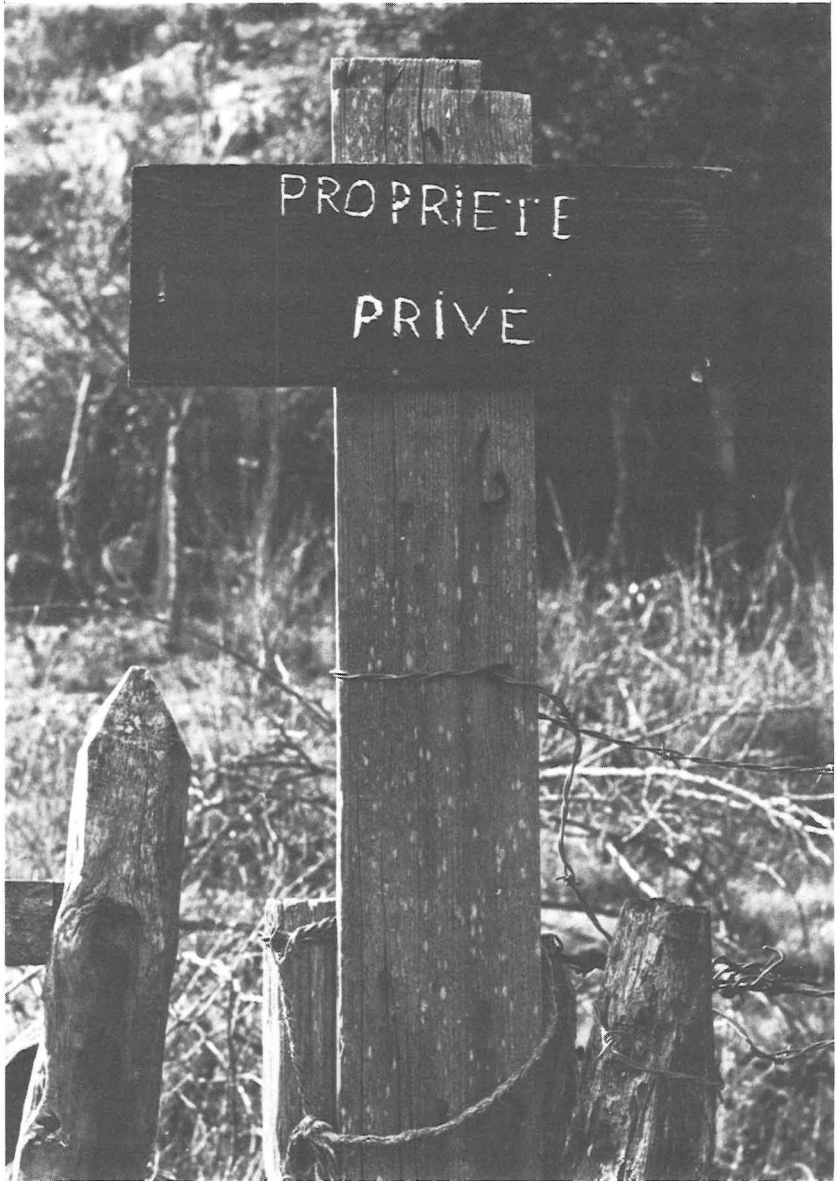
Jag skall belysa detta med en kort situationsbeskrivning. Det gäller en yngre herde, Sylvestre Paccioni från Calacuccia. Vinterhalvåret 1975/76 uppehöll han sig tillsammans med några andra herdar från Niolo i byn Moltifaos omgivning. Under kvällsmjölknigen började vi diskutera rådande arbetsformer mellan herdarna.

Det är omöjligt att få med de andra herdarna här i någon som helst form för Kooperation. Vi skulle kunna organisera vår mjölkning och ostframställning i stället för att som nu var och en varje morgon står och gör sin egen ost – är det klokt det? Men alla är rädda för att någon skall få övertag över de andra (devenir chef) och låter det hellre bli vid det gamla. *Moltifao* 20/3 1976.

Han spottade ilsket efter ett bångstyrt får, grep ett annat i bakbenet, drog det intill sig och återupptog mjölkningen. Det mekaniska ljudet från de smala mjölkstrålarna, som med kraft sköt ned i byttan, underströk hans känsla av förtvivlan och hopplöshet. Själv ung socialist och rörelsens ledare i kantonen Calacuccia kände han sig låst och handlingsförlamad. Klämd mellan två sköldar: å ena sidan konservativa och tvehågsna herdar/yrkeskamrater, å andra egensinniga markägare utan annat intresse än att öka den egna förtjänsten.

När mjölkningen var klar gick vi upp till honom för att prata över ett glas vin. Huset var byggt i otuktad sten, flera våningar högt och tjänade främst som lagerlokal för potatis, majs och en del andra jordbruksprodukter. På nedre botten fungerade en stor, ödslig sal med öppen spis som arrendebostad, sparsamt möblerad med ett ekbord, några flätade stolar och ett skåp. På andra våningen låg ett litet ouppvärmigt sovrum med en dubbelsäng för Sylvestre och hans bror. Trots att temperaturen i rummet inte gick många grader över fryspunkten vintertid påstod Sylvestre att han aldrig frös. "Det är bara en fråga om vana – och många täcken", sa han och skrattade.

Men snart kom allvaret tillbaka när vårt samtal fördes in på hans relationer till markägaren. Alltsedan 1971, den första vintern här i Moltifao, hade han förgäves sökt få till stånd ett skriftligt arrendekontrakt på åtminstone 7 eller 9 år. Men patron hade envist vägrat, klamrande sig fast vid den gängse traditionen på Korsika att bara ge herden ett muntligt avtal om utnyttjanderätt för innevarande vintersäsong. "De är rädda", sa Sylvestre. "De tror att marken kan tas ifrån dem om man upprättar ett skriftligt långtidskontrakt." Markägarna vill självfallet ha ett rörligt kapital och långtidskontrakt med herdar riskerar att sätta käppar i hjulet för en snabb och lönande affär.

Figur 3:9. Många av dagens korsikanska markägare är inte i direkt behov av det ekonomiska tillskott som en utarrendering till herdarna innebär. Hellre än bråk och "osäkra avtal" låter de marken ligga outnyttjad i förvissning om att den ändå stiger i värde.

Kontentan blir, att herdarna utestängs från möjligheten att förbättra boskapsskötseln. Med ettårskontrakt är det omöjligt att investera i mer långsiktiga projekt; uppodling av mark för foderväxter (majs, lucern etc), byggande av baracker för djuren, renovering av bristfälliga bostäder.

Det senaste exemplet har berört två viktiga problem inom dagens boskapsskötsel i Niolo; dels de horisontella motsättningarna mellan individuella utövare av samma yrke, dels de vertikala banden mellan herdarna och markägarna på slätten. Båda verkar i samma riktning – inbördes konkurrens i stället för organiserat samarbete.

Martini i Ostriconi (hemby Calacuccia) underströk denna årliga strid om knappa betesresurser och tillade, att han för egen räkning fick förhandla med inte mindre än 22–25 markägare för att få de erforderliga betesområdena för sin stora fårhjord.

De horisontella motsättningarna mellan herdarna inbegriper inte bara dem som är bosatta i Niolo. Under sin jakt efter lämpliga vinterbeten måste de också kämpa mot sina yrkesfränder nere på slätten. Detta förhållande har förstärkts i samband med de senaste årens jordbrukspolitiska utveckling, temat för nästföljande avsnitt.

Herdar och jordbrukspolitik

Parallellt med de äldre samarbetsformer jag hittills diskuterat har under senare tid en nyorientering inom boskapsskötseln ägt rum. Min uppfattning är, att denna utveckling verkat hämmande och splittrande på de mer traditionellt inriktade herdarna i Niolo.

Det hela började strax efter andra världskrigets slut. Frankrike stod inför väldiga återuppbyggnadsarbeten för att få ekonomin på fötter igen. På nationellt plan genomfördes inventeringar av landets "svaga" områden och i Inventaire Départemental (1949) fastställdes Korsikas prekära läge med en kraftig befolkningsminskning och en uppodlad areal på bara 7% av öns totala yta. Dessa förhållanden ledde till ett flertal programförklaringar kring öns ekonomiska förnyelse med inspiration bl a från sardiska exempel. De målsättningar som då kom fram har tjänat som rättesnöre för de senaste årens ekonomiska utveckling.

För att ekonomiskt få Korsika i paritet med övriga departement i Frankrike bildades år 1957 SOMIVAC (Société de la mise en valeur agricole en Corse). Intentionerna var storslagna med en på alla plan genomgripande förändring av den ekonomiska strukturen som yttersta mål. Projektet byggde på en naturgeografisk indelning av Korsika i tre höjdzoner, en för bergen, en för slätten och en för mellanliggande regioner. Trots detta ambitiöst upplagda politiska program blev den ekonomiska satsningen i huvudsak begränsad till att omfatta slätten i öster, "Frankrikes bördigaste trädesmark" för att citera René Dumont (Dumont 1952:233).

Till en början gällde det att skaffa fram mark, vilket skedde på tre olika sätt: För det första lyckades man erhålla långtidsarrende (50 år) på stora områden kommunal mark, täckt med macchia och föga pro-

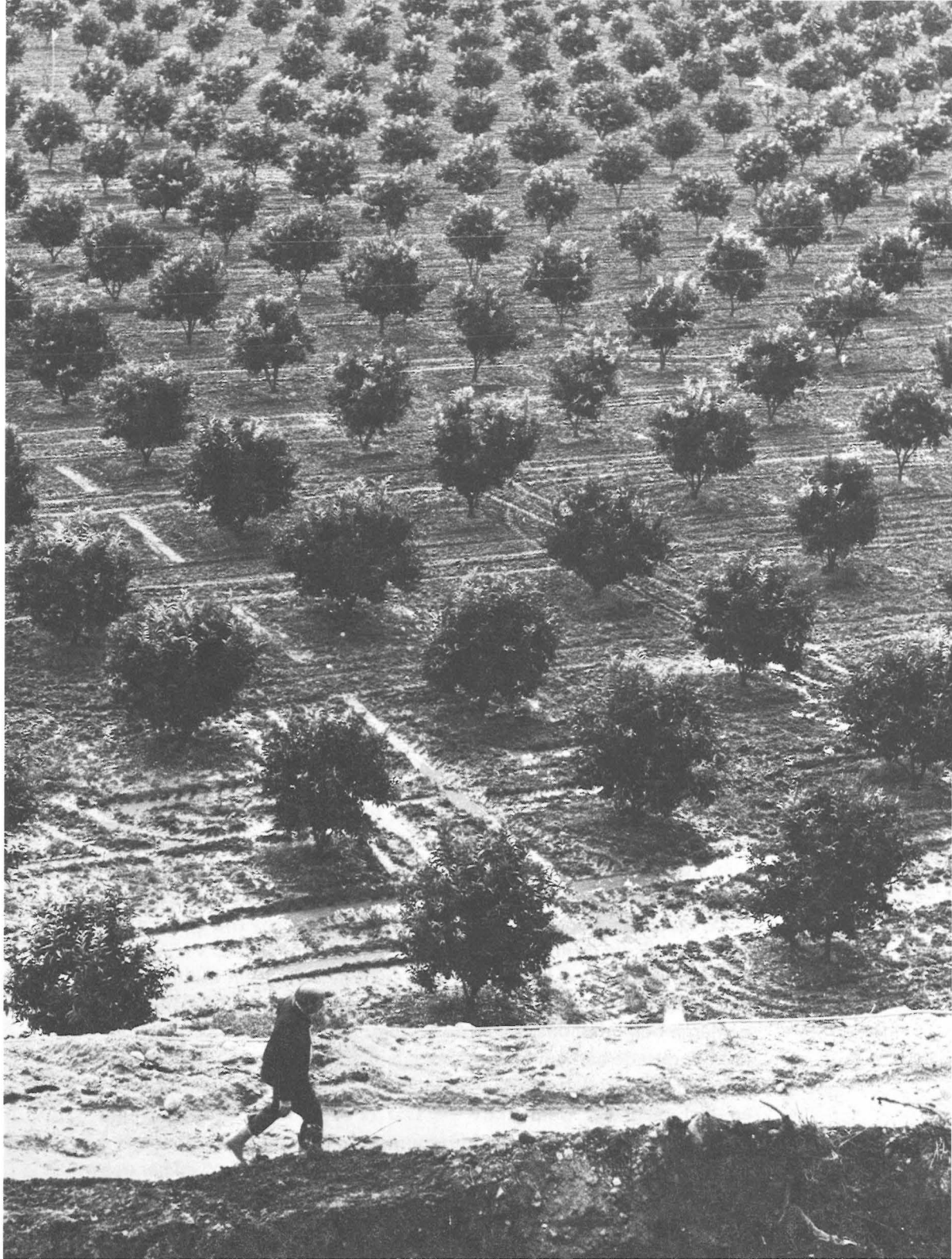
duktiv. För det andra lyckades man i konflikt med lokal familjetradition köpa in också privat mark, speciellt då i Ghisonaccia med omnejd. För det tredje arrangerade man ett slags brukningskontrakt gällande privatägd mark så att SOMIVAC åtog sig röjningen om ägaren förband sig att bruka den nyvunna arealen.

Själva iordningsställandet av marken har bestått i s k démacchisering, rotborttagning, plöjning och gödning. Så har man grävt eller djupborrat brunnar för konstbevattning, dragit fram avlopp och installerat elektricitet, byggt omfattande ekonomibyggnader, stängsel etc.

De främsta grödorna är som tidigare nämnts fruktträd av olika slag, främst citrusfrukter (totalt 50 % av nyodlingen) och vin. Båda odlingsformerna har varit lika negativa för herdarnas boskapsskötsel, eftersom stora markområden nu bundits upp året om till skillnad från förr, då jordbruket var inriktat på sädesproduktion. Men 1957 års programförklaring talade om statliga bidrag och subventioner också till boskapsskötare på slätten. Vid ett personligt besök hos SOMIVAC i Bastia fick jag vetskap om dessa som byråkraterna uttryckte det ”moderna herdar”. En sådan familj skall jag nu beskriva med avseende på ekonomi och social organisation.

Familjen Carlotti bor i Cateraggio på Korsikas ostkust, alldeles norr om Aleria. Egentligen är det mer fråga om en klan av flera familjer, etablerad och välkänd inte bara i trakten utan över stora delar av ön.

Jag kom med bussen från Bastia, steg av vid vägskälet i Cateraggio, alldeles där vägen går västerut, in mot bergen och Corte i öns centrum. Jag gick fram till en bar vid torget intill busshållplatsen där en man i 40-årsåldern satt och gungade på en stol. Han tittade intresserat på mig när jag frågade honom om han kände till en Vincent Carlotti och sa: ”Jag är också en Carlotti – hans bror. Vad vill ni honom?” När jag redogjort för mitt ärende svarade han vänligt, att brodern var på kommunalkontoret strax intill och att vi ju alltid kunde gå dit och höra. Halvvägs framme mötte vi honom i en splitterny röd Citroén 504 på väg ut till sin farm och jag erbjöds genast att följa med. Vi fick med en gång mycket god kontakt. Hela hans sätt och väsen tillhörde den nya tiden på Korsika; öppen och frimodig, så fjärran från de långt mer tystlåtna och inbundna herdarna i Niolo. Lågmålt men samtidigt distinkt berättade han om farmens sociala och ekonomiska uppbyggnad, de tekniska installationerna och de för- och nackdelar moderniseringen fört med sig. Som aktiv i FDO (Fédération Départementale Ovine), en fårfarmarnas fackförening, var han mycket väl insatt i politiska och ekonomiska frågor. Efter lunch träffades vi på en bar och under ackompanjemang av en grupp sjungande ungdomar, ledda av en något pastispåstruken ”trubadur” iklädd ostämd gitarr och amerikanska jeans, diskuterade vi igenom herdeyrkets situation på Korsika idag. Tillsammans med två bröder och en svåger hade han bildat en s k

Figur 3:10. Citrusodling på östra slätten.

GAEC (Groupement agricole d'exploitation en commun), ett slags intresseförening, vanlig inom jordbruket över hela Frankrike. Det är mindre fråga om en ekonomisk sammanslutning i egentlig mening men gentemot banker och andra kreditinstitut, inte minst SOMIVAC, är en GAEC förutsättningen för att erhålla goda lånevillkor.

Av de 180 000 F som stall och tekniska installationer kostade familjen Carlotti erhöll de inte mindre än 120 000 i rena subventioner. Men en förutsättning var, att man hade mark och startkapital. Farfadern hade köpt upp närmare 150 ha vattensjuk och malariahärjad mark under en tid då den var i det närmaste gratis, samtidigt som han utnyttjat situationen till fördelaktiga arrendeavtal över lång tid.

Alla herdar hade för 20 år sedan chansen att få bra avtal om 30, 50 eller t o m 70 år men nästan inga tog den! *Cateraggio 19/3 1976*

Med en areal på ca 300 ha håller Carlottis nu en hjord om 800–900 får och odlar samtidigt vin, majs, lucern samt en del citrusfrukter. Totalt är åtta personer knutna till företaget, vars främsta fördel enligt Carlotti var erhållandet av en tillräckligt stor och ekonomiskt konkurrenskraftig farm i stället för flera små, uppsplittrade bruksenheter utan möjlighet till modernisering.

Minst 400–500 djur måste man ha för att det skall bli lönsamt med mjölkmaskiner. Dessutom måste man ha egen mark så att man kan odla foderväxter. I den traditionella skötseln utnyttjas djurens kapacitet alltför dåligt. De får ofta fel foder och de sanitära förhållandena är hemska. *Cateraggio 19/3 1976*

Nära nog all mjölk (90 %) avyttrar de till Société de Roquefort.

Att göra egen ost i stor skala lönar sig knappast. Det är nästan omöjligt att bryta sig in på den korsikanska ostmarknaden i dag. För det första har Société de Roquefort en mycket stark monopolställning, för det andra måste osten vara lagrad 7–9 månader och hålla absolut jämn kvalitet, något som kräver stort kapital. *Cateraggio 19/3 1976*

En grundförutsättning för denna moderna form för boskapsskötsel är goda ekonomiska förutsättningar. Men det intressanta med exemplet är, att även mer etablerade och långvariga organisationsformer i större skala fortfarande i huvudsak vilar på släktbasis. Detsamma gäller distributionen av ost inom korsikansk boskapsskötsel. I Casamaccioli finns "les frères Santini" Niolos stora ostgrossister och ett annat exempel är Fromagerie de Furiani, Pierre Agostini i Bastia. Det senare än en av de få organisationer, som på familjebasis lyckats ta

upp konkurrensen med uppköparjätten Roquefort, om än så länge i liten skala.

Jag nämnde inledningsvis, att den politiska utvecklingen hämmat boskapskötseln i Niolo snarare än befrämjat den. Detta har sin förklaring i, att SOMIVAC tvärtemot sina långtgående intentioner kom att verka selektivt. De ekonomiska utvecklingsexperterna ägnade hela intresset åt östra slätten, dvs de områden som var stora nog för en maskinteknisk expansion. I stället för att skapa en som man uttryckte det, "rénovation", dvs en förändring och utveckling av ett redan existerande ekonomiskt system, blev det från början fråga om en "innovation". Genom att spendera miljontals francs på en nykolonisation av vissa kustområden bidrog man aktivt till att förstärka det ekonomiska förfallet av öns inre. För planerarna blev det fullt logiskt att backa upp de redan ekonomiskt välbärgade herdarna på slätten, som i exemplet ovan, en utveckling som kom att skärpa de sedan gammalt existerande motsättningarna mellan Nioloherdarna och slättherdarna.¹¹

Först 20 år efter reformprogrammets realisering framkommer seriösa försök att hjälpa de ekonomiskt eftersatta herdarna i Niolo. Det senast lanserade reformprogrammet, en 5-årsplan för åren 1976–1980, har SOMIVAC kallat *Rénovation Agricole de la Corse de l'Intérieur*. Uppläggningsen följer den tidigare utstakade, kapitalistiska inriktningen genom ekonomisk satsning på redan befintliga, privata enheter samtidigt som man lovar arbeten åt dem som inget äger (jfr Carlotts idéer från mitten av 1800-talet, s 47). Följande huvudpunkter presenteras (här i något förkortad form) i "Schema des actions à entreprendre pour la rénovation agricole de l'intérieur de l'île" (SOMIVAC 1975).¹²

1. Garantera brukarna ett varaktigt besittande av tillräckliga markområden (vidsträckta, permanenta betesmarker, GAEC-bildningar etc).
2. Förbättra ekonomin genom aktioner för att höja markens produktivitet. (En sådan är IRAM – l'Intervention pour la Renaissance Agricole de la Montagne. Hjälpen omfattar långtgående subventioner fördelade på två kategorier; (a) nyröjning och markförbättring (b) uppförande av stall och andra, enklare byggnader.)
3. Förbättra boskapsstammen genom selektion och kontrollerad avel (stuterianläggningar), med bättre foder och förbättrade sanitära förhållanden samt genom mjölkkontroller och annorlunda vallningsteknik.
4. Förändra och kommersialisera produkterna genom att skapa intressegrupper för producenterna, försäljningskooperativ, etiketterade kvalitetsprodukter m m.
5. Öka den fackliga kunskapen genom jordbruksskolor, informa-

- tion och popularisering av facktidskrifter, anläggande av försöksjordbruk och stipendier för besök av desamma, t ex den i Altiani.¹³
6. Förbättra levnadsförhållandena genom att förenkla tillträde till urbana centra för landsbygdens folk, favorisera lokalisering av hantverk med hjälp av subventioner, förbättra service och bostäder.
 7. Gynna etablering av yngre jordbrukare.
 8. Arbeta för att förbättra marken samtidigt som den naturliga miljön skall bevaras, dvs förhindra skogsbränder och annan markförstöring.

I slutkapitlet återkommer jag till programmets inriktning. Här nöjer jag mig med att redovisa de två exempel på denna nyorientering inom boskapsskötseln i Niolo, som jag fann under mitt senaste fältarbete våren 1976.

Det första avser en mindre sammanslutning *över* släktgränserna. I Casamaccioli har två män i yngre medelåldern, 44 respektive 33 år (1976), bildat en GAEC och genom förmånliga lån och subventioner

Figur 3:11. Strax väster om byn Albertacce i Niolo bygger en ung herde ett nytt stall för sina getter. Meningen är att han skall kunna bo uppe i bergsbyn året om i stället för att säsongsvandra ner till slätten under vinterhalvåret.

börjat bygga en sk hangar (stall uppfört av cementblock, täckt, värmeisolerat och försett med el och rinnande vatten) alldeles intill byn på egen mark. Genom att själva stå för arbetet så långt som möjligt blir företaget relativt billigt samtidigt som de för en lång tid försäkras sig om ett fast, betalt arbete – och detta så redan innan rörelsen kommit igång. Längre fram tänker de köpa getter av alpin ras, utvalda och i rätt ålder för maximalt produktionsutbyte. Djuren kommer att stallas året om med undantag endast för korta rastpass.

”På så sätt kan vi stanna i hembyn hela tiden, bygga ordentliga hus, leva ett anständigt liv och slippa gå upp i bergen eller ner till slätten”, sa den ene herden entusiastiskt när han visade mig runt i den halvfärdiga byggnaden.

Samma entusiasm visade en ung, repatrierad korsikan i Albertacce, 33 år. Han hade under många år arbetat som sättnare i Paris men tröttnat på ”ett vettlöst arbete och en skrikande chef”. Han läste därför ett år på en lantbruksskola utanför Paris, återvände till sin korsikanska hemby och började så i försiktig skala med 75 getter.

Man tjänar sitt uppehälle, det räcker. Frisk luft och ingen chef som gör livet surt för en, det är skäl nog för att börja jobba så här.
Albertacce 23/3 1976

Vi stod för tillfället i hans halvfärdiga stall, där flera vänner var i full gång med att hjälpa honom med bygget. Själv körde han skottkärran med cementblocken till murarna och hade väldigt bråttom. ”När det här är färdigt skall jag ha 120 getter, det blir fint”, sa han och stack iväg efter ett nytt lass sten. När han så efter en stund kom tillbaka igen avbröt han arbetet och sa:

Det blir bra det här – och vet du – jag lyssnar hellre till getklockans spröda klang än till sättmaskinernas vansinneslarm!
Albertacce 23/3 1976

Han berättade vidare, att en släkting också skulle bygga ett nytt stall med hjälp av SOMIVAC-pengar, trots att det nuvarande var välkonstruerat och ordentligt täckt. Jag fick också veta, att det var denne herde som köpt bröderna Lucianis gethjord efter Anne-Maries tragiska bortgång. Men eventuellt skulle släktingen längre fram sälja getterna och satsa på den alpina rasen. Inte heller för honom var det fråga om att säsongsvandra till slätten:

Transhumans hör en gången tid till, vitsen är just att få stanna kvar här i byn året om.
Albertacce 23/ 1976

4. Att äga och vilja ha

Vid beskrivningen av det äldre bykollektivet gav jag exempel på kulturella institutioner, som bromsade den ekonomiska ojämlikheten mellan byinvånarna (periodisk omfördelning av jord, änkehjälp etc). Innehållet i detta och följande avsnitt behandlar två dimensioner av dagens stratifieringssystem i Niolo; ekonomi och status. Detta kompletteras längre fram med ett kapitel om makt.

Jordinnehav och arv i Niolo

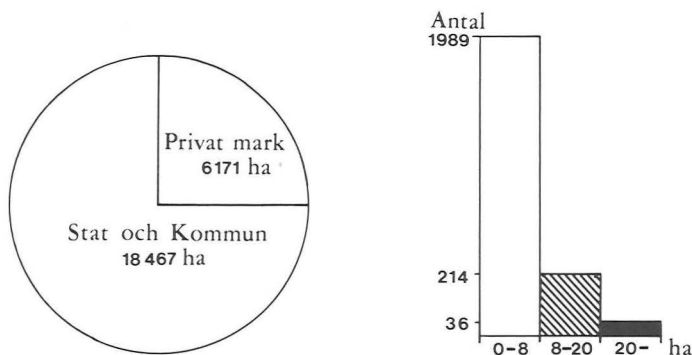
Följande tabell visar ägofördelningen av mark i Niolos fem kommuner år 1970 indelad i tre grupper; ägare med (1) 0–8 ha, (2) 8–20 ha och (3) över 20 ha (efter Blasini 1972:88).

Kommun	Egendomsfördelning			
	från 0 till 8 ha	8 till 20 ha	mer än 20 ha	varav privata
Albertacce	404	67	12	10
Calacuccia	561	40	5	2
Casamaccioli	261	29	8	3
Corscia	379	35	7	4
Lozzi	384	43	4	3
Niolo totalt	1 989	214	36	22

De typiska dragen i ägostrukturen framträder tydligt. Ett övervägande antal enheter omfattar mindre än 8 ha, få är medelstora och bara 36 av 2239 är på 20 ha eller mera. Av de senare är knappt hälften admini-

strativa enheter i kollektiv ägo (Staten, ONF – Office National des Forêts, EDF – Barrage de Calacuccia et de Corscia, kommunerna Casamaccioli, Albertacce, Calacuccia och Corte).

Fördelningen framgår än tydligare av figurerna här nedan, där vi ser hur begränsad den privata äganderätten fortfarande är i Niolo.

Figur 4:1 och 4:2. I Niolo är den privata äganderätten till mark starkt begränsad. Som framgår av figuren till vänster (4:1) äger stat och kommun 3/4 av all mark i kantonen.

Karakteristiskt för den privata marken är dess starka uppdelning. Diagrammet till höger (4:2) visar, att nära 2 000 ägare innehar markområden på mindre än 8 ha medan 214 ägare har en markareal mellan 8–20 ha. Bara 36 ägor omfattar mer än 20 ha (efter Blasini 1971/72:99).

Frånvaron av storgodsägare (signori) skiljer ut Niolo från stora delar av övriga Korsika, t ex Balagne, Cap Corse och den sydvästra delen (Au delà des Monts) där, framför allt förr, godsägarna höll folket i ett järnhårt grepp. Under ett besök i en liten bergsby söderut på ön berättade den familj jag bodde hos bl a om flykten från landsbygden och om folkets relationer till sina patroner:

Utflyttningen från byarna hade mycket att göra med patronernas hållning till folket. När det fanns en chans att bryta bundenheten så var det knappast underligt att de unga tog den. Varför arbeta hårt för patron när man kunde vara sin egen och dessutom leva bättre?

Förr fick vi samla kastanjer, rensa dem, hämta ved för torkningen, fukta och stoppa ner dem i en säck, lätt vätad, för att så med en klubba skilja skal och frukt åt. Sedan skulle vi torka dem i bakugnen och så till slut gå till mjölnaren för att få dem malda. Och så ge hälften till patron eftersom det var hans mark! Detsamma gällde oliverna, alltid ge hälften. Till och med idag låter markägaren hellre kastanjerna ruttna än att han ger folket en chans att plocka dem.

Men vi är ändå rätt lika idag, även om de har mer pengar än vi. Vi behöver inte längre buga och säga signor! *Pietraserana 20/3 1976*

När man på Korsika talar om storgodsägare är det mer fråga om en

maktposition än om verkligt stora markområden.¹ Aristokratin har alltid varit mycket fattig. Maestrati berättar, att Korsika (år 1814) var ett av de få departement från vilket det var omöjligt att erhålla en lista på 50 elektorer betalande den direkta avgiften på 300 F.

Vid det tillfälle då listan på de privilegierade skulle levereras innehöll den bara 14 namn, och man blev tvungen att komplettera, vilket inte gick utan svårigheter. Vad beträffar de 100 valbara på 1 000 F, upptog den inte någon korsikansk elektor med undantag för general Comte Horace Sebastiani tack vare hans egendomar belägna på kontinenten. (Maestrati 1964:48).

Splittringen av mark i små egendomar är som framgått av diagrammet ovan det vanliga. Vid mitten av 1950-talet börjar denna av minifundier (småjordbruk) helt dominerade ägostruktur att successivt förändras. Markegendomar omfattande i medeltal under 10 ha ersätts av medelstora ägor på omkring det dubbla (Renucci 1974:346). Utvecklingen är inte unik för Korsika utan förekommer i hela Frankrike, där mycket små gårdar börjar försvinna "till gagn för medelstora", medan de stora inte ökar i antal (Mendras 1971:55).

Sina djupaste rötter har denna utveckling i liberalismens syn på marken som handelsvara. Uppfattningen att privat kunna äga mark var tidigare ett i det närmaste okänt fenomen på Korsika. Chiva ger ett talande exempel på hur exceptionellt individuellt ägd mark var långt in på 1600-talet. I ett köpebrev från en by i det centrala Korsika, daterat 1602, står det, "att köparen för sig själv och sina släktingar, till ett pris bestämt av två accessorer erhåller denna inhägnad med rättigheter att diovare, tenere, possedere, godere, soffruttare, luogare, accrescere, aumentare, vendere, donare, permutare, alienare et farne come delle altre sue cose proprie." Vilket Chiva översatt med: "the right to: have, hold, rent for cash, for fixed quantities in kind, to give a life interest in, to increase, enlarge, sell, make a gift of, to exchange, and to dispose of it just as with other property belonging to him" (Chiva 1963:103).

Exemplet understryker, att allt markägande egentligen bara är en aspekt på relationer mellan människor. Man anar också hur komplicerad innebörden av begrepp som privat och kommunal kan vara. Detta gäller i högsta grad för Korsika, där privatägandet hela tiden omgärdas av restriktioner och begränsningar. Ett säreget drag i den gamla bysamfällighetens ekonomi, som på sina håll gäller ännu idag, var möjligheten att privat inneha träd medan marken de stod på ägdes av exempelvis kommunen. Lamotte har för 1800-talet också påpekat skillnader mellan "jus coltivandi" och "jus pascolandi", där en ägare kunde sälja sin mark och ändå bevara rätten till fritt bete för sina djur (Rondeau 1964:67).

Det är viktigt att framhålla, att privat inte är liktydigt med individuellt ägt utan står i motsats till kommunal. Egendomen tillhör kollektivet, familjen, klanen och inte den enskilde privatpersonen. Detta märkte jag tydligt i samband med arkivstudier över markförhållandena i Casamaccioli, där successionen inte var ordentligt uppföljd. Över hälften av alla parceller är odelade i mantalslängderna, ofta bara rubricerade med "les héritiers de . . ." (arvingarna till . . .).

Vid arvsskiftet råder likadelningsprincipen på Korsika. Men barnen har vanligen bara juridisk (dvs formell) besittningsrätt till sina arvslotter. Fortfarande är det kollektivet som bestämmer utifrån den grundläggande uppfattningen "parte ricchezza, torna poverta" (delad rikedom går över i fattigdom). Det anses fullt normalt, att bara en av sönerna skall gifta sig och flickorna får ofta ut sin lott i reda pengar eller i natura. "Om man måste dela, föredrar man att ta av frukterna, inte av kapitalet" (Ravis-Giordani 1976a:172).²

Eftersom också de som emigrerat behåller sin arvslott, blir varje beslut om förändring förenat med ibland oöverstigliga svårigheter. I vissa fall måste det till 20–25 underskrifter för att frigöra en kvarts hektar mark.³

Många av jordinnehavarna är spridda över hela världen, andra bortglömda, okända. Fenomenet fungerar som ett slags hänglås på stora delar av marken i Niolo. Sammanslagning av jordlotter, jordförbättring, bevattningsanläggningar men också renovering av hus, allt blir problematiskt eller omöjligt mot bakgrund av sådana ägoförhållanden.⁴

De tabeller och siffror jag redovisat i detta avsnitt gäller generellt för hela Niolo. För att visa hur situationen ser ut på individplanet exemplifierar jag med två av våra vid det här laget välbekanta herdefamiljer. Vi skall nu se närmare på deras ekonomi.

Kapital och investering

Att fråga människor om deras ekonomiska situation är ingen lätt uppgift. Bland de korsikanska herdarna var ämnet extra känsligt. De flesta blev oerhört förtegnaså fort frågor om antal djur, ägoförhållanden, priser, förtjänst etc kom på tal. Bara med några få familjer kunde jag efter lång bekantskap resonera mer ingående om deras ekonomi och få de upplysningar jag i stort önskade. Mer generellt delas herdarnas kapital in i fyra grupper:

1. Get- eller fårhjord, lastdjur, övriga husdjur.
2. Markområden av olika beskaffenhet.
3. Bostadshus och ekonomibyggnader.
4. Kapitalvaror som bil, TV, tvättmaskin, frysbox etc.

Markstrukturens utformning är av stor betydelse för herdarnas investeringsmöjligheter och kapitalackumulation. För att förstå detta presenterar jag hur två herdars markinnehav fördelar sig geografiskt och kvalitetsmässigt (se figur 4:3).

Den första familjen, Tous-Saint Luciani, bor under vinterhalvåret nere vid kusten, där de äger bostadshus och ekonomibyggnader med tillhörande tomtmark. Övrig mark är kommunal. Boplatsen uppe i bergen (Tramizzole) är också kommunal. I Casamaccioli äger familjen dellägenheter i två större hus, ett s k "maison en hauteur" och ett radhusliknande (jfr s 164). Som framgår av markbeskrivningen, utgör kastanjelundar en stor del av ägorna. För en boskapsskötande familj med getter har dessa inget direkt värde, men kan arrenderas ut till andra, inriktade på svinavel.

Vid sidan av ett mindre skogsparti, som myndigheterna värderat relativt högt, äger de en sedan lång tid tillbaka nedlagd åkerlott och ett 1966 tillköpt markområde av låg kvalitet (8,24 a). Familjen har också två trädgårdslotter, men bara den ena utnyttjades någorlunda effektivt för grönsaksodling. "Det är tungt att gräva och dessutom kommer en varubil med grönsaker två gånger i veckan från Calacuccia", förklarade äldste sonen. Fram till moderns död var annars självhushållningen väl utvecklad i denna familj precis som i de flesta andra. Totalt äger familjen Luciani knappt mer än två ha och representerar därigenom en av Korsikas många minifundiefamiljer.

Betydligt mer mark har Jaco Luciani, granne och avlägsen släkting till ovannämnda Lucianis. Samma ägosplittring möter vi även här. Vid sidan om trädgård och kastanjelundar har familjen drygt fem ha öppen mark av mycket låg kvalitet, mest sten och grus. Vintersäsongen tillbringar de precis som föregående herdefamilj i Filosorma på Korsikas västkust, boplats Vedzia. Där äger de några enklare bostäder (jfr figur 2:20) men ej marken. I Casamaccioli har familjen del i samma radhus som Tous-Saint (jfr figur 5:6) samt ett sedan flera år tillbaka utarrenderat bageri.

Jag återgår för ett kort tag till kartan över ägostrukturen i Casamaccioli. Tre typer av paraceller är företrädade: kvadratiska, rektangulära och remformade. Den tredje typen, som ofta har anknytning till en bäck, är uteslutande reserverad för trädgårdar. En kortända mynnar ut vid bäckfåran och vattnet leds direkt in till parcellen. I de fall då man istället bygger ut ett konstgjort bevattningssystem, blir trädgårdslotten fyrkantig.

Ett annat karaktäristiskt drag är ägornas placering i landskapet. Alla ligger i princip så, att man har direkt tillträde från någon väg eller stig. Bara ett fåtal är helt omgärdade av andra markområden. De är då ofta kringbyggda av en mur och längs den löper en smal passage, "u passu".

En parcellering som den nu beskrivna har väl dokumenterade nack-

delar. Det går åt mark för fria passager, tid för dem som utnyttjar marken etc. Men den har också fördelar, vilka är långt mindre omskrivna. En sådan är dess riskspridande verkan. I Niolo, där jordmån och mikroklimat varierar högst betydligt, är detta inte utan värde. Vissa år slår frosten hårt på fälten i Alate, andra går den ner mot Lapidelle. En sommar sinar bäckarna till trädgårdarna bakom kyrkan, en annan längre bort i Fontanaccia.⁵

Men för dagens specialiserade herde har allt detta liten eller ingen betydelse. Bara i begränsad omfattning odlar man foder på de få åkrar, som inte är nedlagda och som betesmark förslår fälten inte långt. Därför ligger inte heller markinnehavet till grund för en eventuell

Figur 4:3. Kartan visar byn Casamaccioli i Niolo med närmast omkringliggande, starkt parcellerade markägor i början av 1970-talet.

Källa: Service du Cadastre (Bastia), Commune de Casamaccioli;

Tableau d'assemblage (Kartmaterial) section A feuille 3

” B ” 1-3

” C ” 2

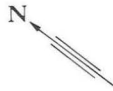
Extrait de la Matrice Cadastre (utdrag ur matrikel, markinnehav),

Compte 108 och Comte 117.

De vågrätt streckade markarealerna tillhör herdefamiljen Tous-Saint de Joseph Luciani (1), de vertikalt streckade herdefamiljen Tous-Saint de Jacquot François Luciani (2). (3) markerar vattendrag och (4) vägar eller stigar. Den geografiskt splittrade ägobilden är tydlig. Dessutom äger båda herdefamiljerna mark långt utanför den presenterade kartan. Den första familjen har en mindre, tallbevuxen tomt en bra bit söder om byn och den andra har fem parceller med ofruktbar mark i Campagnola några kilometer väster om byn.

Tre saker är iögonfallande vad gäller byns markägor; den starka parcelleringen, deras ringa storlek och geografiska spridning. Karakteristiskt är också typvariationen av parceller. Detta är en reminiscens från 1800-talets ekonomiska autarki, då varje familj i byn hade del i odlingsbar jord, kastanjelund, gräsområden och trädgård. En uppställning av de två herdefamiljernas markareal indelad efter parcellernas storlek och beskaffenhet förtydligar denna bild.

(1)	ha	a	m ²		(2)	ha	a	m ²
		2	01	trädgård		2	95	
		6	25					36
		10	59	kastanjeträd		46	39	
		3	76			1	60	
		76	17			21	86	
		28	36			18	04	
		5	94			—	—	
		—	—	ek		1	09	
		68	60	tall		—	—	
		8	34	betesmark	1	91	58	
		—	—		1	11	00	
		—	—			64	05	
		—	—			32	55	
		8	24	trädesmark		2	67	
		—	—		2	33	74	
		—	—			3	30	
			39	impediment			39	
		—	—			2	50	
		—	—				58	
	2	18	65		7	34	65	

VIGNALE

FONTANACCIA

LAPITRELLE

ALATE

PIETRAFESSA

- 1
- 2
- 3
- 4

Figur 4:4. Insprängt mellan byns hus finner man överallt små köksträdgårdar. För många herdar spelar de fortfarande en viktig roll i ekonomin. De vanligaste grödorna är potatis, bönor, tomater, lök, morötter, persilja och sallad.

ekonomisk differentiering mellan herdarna. De tillhör alla småbrukarkategorin, trots att några har dubbelt så mycket mark som andra. Sett utifrån en nutida lönsamhetsaspekt blir de ekonomiska skillnaderna marginella.

Dagens ekonomi är i stället baserad på vad djuren ger i ren kapitalinkomst, och jag skall nu visa detta med tre exempel på en beräknad årsbudget för en genomsnittsherde med 110 mjölkdjur.

Bland folk i allmänhet på Korsika lever föreställningen stark, att herdarna tjänar grova pengar på sitt yrke. Med viss modifikation är påståendet inte helt oriktigt. Under 70-talet har priserna på mjölk och ost kraftigt gått upp samtidigt som antalet utövare drastiskt sjunkit. Roquefortkoncernens monopolställning med export av i huvudsak all ost gynnar herdarna, som härigenom får en friare marknad hemma.

Ekonomisk översikt för en hjord *får*, baserad på 110 mjölkdjur budgetåret 1975/76

Försäljning av mjölk till Roquefortkoncernen	110 × 80 l × 2,50 F	22 000
Försäljning av lamm	85 × 100 F	8 500
Försäljning av hudar	85 × 10 F	850
Beredning av ost och bruccio (110 × 10 l = 1 100 l)	330 kg à 14 F 90 kg à 24 F	4 620 2 160
Försäljning av 17 får	17 × 100 F	1 700
		39 830
Kostnader för betesmark, kraftfoder och underhåll		- 13 000
		Behållning 26 830 F

Väljer herden att själv bereda osten i stället för att sälja mjölken till en uppköpscentral, blir kalkylen annorlunda.

Beredning av ost och bruccio (110 × 90 l = 9 900 l)	2 530 kg à 14 F 750 kg à 24 F	35 420 18 000
Försäljning av lamm	85 × 100 F	8 500
Försäljning av hudar	85 × 10 F	850
Försäljning av får	17 × 100 F	1 700
		64 470
Kostnader för betesmark, kraftfoder och underhåll		- 13 000
		Behållning 51 470 F

Ekonomisk översikt för en hjord *getter*, baserad på 110 mjölkdjur budgetåret 1975/76

Beredning av ost och bruccio (110 × 110 l = 12 100 l)	2 200 kg à 14 F 840 kg à 24 F	30 800 20 160
Försäljning av killingar	87 × 100 F	8 700
Försäljning av hudar	87 × 5 F	435
Försäljning av 16 getter	16 × 80 F	1 280
		61 275
Kostnader för betesmark, kraftfoder och underhåll		- 4 000
		Behållning 57 275 F

Ett flertal faktorer bidrar till att räntabiliteten i exemplen ovan måste reduceras med ca 20 %; herden kan bli sjuk, eventuellt också tvingas anställa hjälp, missväxt kan inträffa och djuren drabbas av epizootier.

Men trots detta är årsförtjänsten god, speciellt för getherdarna (och ett fåtal fårherdar), som själva ombesörjer ostberedningen. Skillnaden mellan dessa och det övervägande antal fårherdar, som lämnar mjölken till en grossist är markant. Men i praktiken är siffrorna svåra att jämföra, eftersom arbetet med gethjorden och ostberedningen tar 4–5 timmar mer tid per dag. Därtill kräver arbetet oftast två personer, förutsatt att hjorden inte betar i områden där den kan klara sig utan tillsyn medan herden bereder osten.

Inkomstsumman för en herde bygger på samma poster varje år; mjölk och ost, lamm/killingar, ull/hudar. Årsförtjänsten blir emellertid helt avhängig utgifterna i samband med hjordens skötsel; transportkostnader, betesmarker, komplementfoder.

I årskalkylerna ovan adderade jag dessa utgifter till bestämda medelvärden (13 000 F respektive 4 000 F). Men variationerna och osäkerheten i denna post är stora. Skillnaden i utgifter mellan ett bra (regnigt) och dåligt (torrt) år kan ligga på 50–70 % enbart för komplementfoder. Till detta kommer sedan utökade arrendekostnader, om nu herden kan få tag på större betesareal. Grovt räknat, menar många, hamnar utgifterna för betesmark och foder för en fårherde utan egen mark på i medeltal 50 % av bruttoinkomsten. Självt finner jag procentsatsen för hög och har som framgått av kalkylerna ovan räknat med ett lägre tal.

Fåren ställer större kvar på betet än getterna. I avsnittet "Vandringsvägar och vinterkvarter" såg vi, hur fårherdarna om möjligt vandrade ner med sina djur till de bördiga slätterna i Balagne och Côte Orientale. Getherdarna nöjde sig däremot med att utnyttja mer marginala betesområden, exempelvis Cap Corse i norr eller det till hemkommunen hörande Filosorma i väster. Olika migrationsorter ger påtagliga skillnader i ekonomin, vilket tabellen på s 145 visar.

Blir vädret dåligt efter vårvandringen upp i bergen tvingas herdarna vänta i bergsbyn längre än normalt. De måste då utfodra djuren med majs, vilket naturligtvis ytterligare minskar vinsten.

Som framgått är den ekonomiska situationen för många herdar relativt bra men också labil. Till skillnad från exempelvis jordbrukare, som inte blir av med sitt kapital (marken) vid missväxt, riskerar herdarna att förlora stora delar av sitt. Därtill kommer, att herdens kapital egentligen tillhör två skilda ekonomiska sfärer. Den ena består av jord och hus och kan svårligen säljas eller köpas, bara överlåtas via arv. Den andra innefattar hjorden och de pengar som kommer ut av den.

Det är i denna sista sfär, som de ekonomiska transaktionerna vanli-

Kostnaderna för en hjord med 110 mjölkdjur under vintersäsongen 1975/76

Vinterboplatz	Transport i samband med transhumans	Betes- arrende	Komplementfoder hö	majs	Total kostnad
Balagne	till fots		110 balar à 11 F = 1 210 F	2 ton à 850 F = 1 700 F	12 910 F
		10 000 F			
Östra kusten	till fots		150 balar à 11 F = 1 650 F	2,5 ton à 850 F = 2 125 F	10 725 F
		7 000 F			
Cap Corse	lastbil = 1 600 F		100 balar à 11 F = 1 100 F	2 ton à 850 F = 1 700 F	4 800 F
		400 F			
Filosorma	till fots	0	60 balar à 11 F = 660 F	2,5 ton à 850 F = 2 125 F	2 785 F

gen görs. Men för att ett företag skall bli vinstrikt och kunna expandera, måste det finnas kontinuitet i den ekonomiska kedjan från profitackumulation till produktiva investeringar i den egna rörelsen. Hos Nioloherdarna är denna kontinuitet bruten. Som jag ser det, är detta en kärnfråga i herdarnas nuvarande existensvillkor. De kan helt enkelt inte investera vinsten inom ramen för den egna produktionsenheten, exempelvis genom att köpa upp ytterligare mark. Inte heller går det utan vidare att investera i ökad hjordstorlek. För det krävs mer arbetskraft men också större betesområden. Fårherdarna måste arrendera dessa, vilket kan kosta mer än vad det ger i vinst. Ett citat av Sylvestre Paccioni får sammanfatta detta problem.

Med hårt arbete tjänar vi rätt bra på djuren. Men vi kan inte placera våra pengar i själva produktionen eftersom vi bara får beteskontrakt på ett år i taget. I stället för att få plöja upp åkrarna här nedanför huset och odla majs har jag denna säsong tvingats köpa för 6 000 F. Är det inte för djäkligt!

Det finns flera unga herdar, som min bror och jag. Fulla av energi och arbetslust som vi inte kan få utlopp för. Och ändå existerar det en lag i Frankrike som säger, att marken skall tillhöra den som brukar den . . .

Det behövs en revolution här på ön! *Moltifao* 20/3 1976

Status och prestige

Äganderätten i Niolo uppvisar en relativt homogen struktur. Ekonomiskt tillhör herdarna samma "klass". Vanligen sammanfaller klass-tillhörighet och social status, men det behöver inte alltid förhålla sig så. Den respekt personen åtnjuter kan vara större än hans förmögenhet. Omvänt kan han betraktas som en streber eller uppkomling utan verklig chans att bli accepterad eller nå den prestige hans ekonomiska klasstillhörighet "normalt" förlänar.

Därmed sagt, att social status (olikheter i prestige och anseende) ofta, men inte alltid, är positivt korrelerad till makt och ekonomi. Prestige är med andra ord den gemensamma effekten av flera variabler såsom egendom, umgänge, yrke och livsstil. Ekonomiska resurser är viktiga men pengar måste överföras i beteende och egendom som i sin tur måste användas i umgänget och accepteras av andra.

Emigration är inte utan betydelse i diskussionen av status och prestige. För korsikanen är det svårigheter hemma (ekonomiska, politiska, sociala) men också den relativa attraktionskraften hos mottagarlandet, som får honom att flytta. Men oavsett om push- eller pullfaktorerna drar starkast vid migrationsbeslutet håller många tanken på remigration levande. Det är inte alltid för att skapa ett nytt liv borta från hemorten man flyttar, utan för att komma tillbaka med förbättrad ekonomi och höjd prestige. På Korsika var det fråga om "en funktionsnärernas emigration", skriver Rondeau (1964:83) och visar, att många tog tjänst i staten för att vid relativt unga år få ut en mindre pension tillräcklig för att kunna leva i sin hemby resten av livet.⁶

Många herdor har emigrerat och för att finansiera detta kanske valt en så drastisk utväg som att sälja sin hjord. Men långt ifrån alla exempel manar till efterföljd. Att byta en traditionsbunden och särpräglad livsmiljö mot en främmande och helt annorlunda värld leder ofta till en kulturchock. Språk, yttre miljö, tempo, umgängesformer, moral – allt är annorlunda. En av våra herdor, José Luciani, försökte för några år sedan lämna herdeyrket och sin familj i Casamaccioli för att försörja sig som brevbärare i Paris. Efter sex dagar var han tillbaka i sin by, oförmögen, som han sa, att anpassa sig till den både främmande och skrämmande storstadsmiljön:

Det var alldeles för jäktigt och alltför mycket folk. Och jag blev så trött av att springa ut och in i husen med all den där posten ...
Tuara 13/5 1968

Hög status, inte bara i bysamhället, utan också mer allmänt på Korsika, ger officiella och militära titlar. I Casamaccioli hade en morbror till familjen Luciani, översten kallad, mycket högt anseende och de unga i militärtjänst prälade gärna i sina uniformer vid hembesöken.

Om äldre tider skriver Germanes:

Korsikanerna avundas det celebra och uppmärksammar de tecken på värdighet som hos oss ger rang i samhället eller åtminstone kännetecknar en nobel person (Abbé de Germanes 1771–76).

Den korsikanske historikern Girolami-Cortona säger på liknande sätt:

Korsikanen har alltid älskat ärans och titlarnas odödlighet (Ambrosi 1912:393).

Oavsett ekonomisk ställning är också yrkesskicklighet en källa till prestige hos herdarna. Säkert beror detta inte minst på yrkets karaktär, där naturförhållanden, väder och vind etc ställer stora krav på individuell kunnsighet och initiativförmåga.

I de flesta herdefamiljer lägger man även stor vikt vid äldre former för självhushållning och sällan saknas något av hemlagad figatelli (korv), sangui (blodkorv blandad med aromatiska örter), prisuttu

Figur 4:5. Tvillingbröderna Albertini i Casamaccioli (Vaccaja i juli 1971).

(färsk skinka), lonzu (rökt grisfilé), tripette (inälvsmat) etc. Självklart finns också olika sorters ost, och som gäst fick jag ofta njuta av den underbara färskosten bruccio, som ännu ljummen efter tillagningen serverades som dessert med socker och hemgjord eau-de-vie. I många kök, den plats där en främling vanligtvis får uppehålla sig, hänger skinkor och korvar till torkning – och allmän beundran och avund. Hos flera familjer fick jag dock uppfattningen, att man hellre skröt med sin gastronomiska rikedom än konsumerade den.

Ytterligare ett medel till prestige är bostadshusets form och utseende. Tydliga inslag i landskapsbilden, även i områden av mer egalitär struktur, är höga, stora, ofta vitkalkade hus med fritt, upphöjt läge. Genom sin stora kontrastverkan till omgivningens grå, tätt hopgyttade stenhusrader, förlänar de en känsla av rikedom och makt.

Även inredningen kommunicerar välstånd. Under en tidig morgonpromenad i byn Casamaccioli blev jag plötsligt inkallad av en äldre dam, som var i färd med att sopa gången ut mot gatan. Jag hade inte träffat henne förut medan hon liksom de övriga i byn väl kände till vem jag var och vad jag gjorde. Av den anledningen ville hon också visa mig vad hon kallade "sitt museum". Det var ingen missvisande beteckning, ty i taket och på väggarna fanns överallt äldre bruksföremål, prydligt upphängda eller utställda i god museal anda. I salen innanför stod tunga, rikt ornamenterade möbler.

Kontrasten mellan denna prestigegivande, borgerliga – eller kanske bättre – "finkulturellt" präglade stil och den i de flesta övriga hem så krimskramsbronade var påtaglig. I de senare hopade sig en allsköns blandning av prydnadssaker alltifrån havssnäckor förvandlade till hörnlampor, Napoleonaskfat, väggalmanackor med Jesus eller Mireille Mathieu, leksaksbilar och koralluppsättningar till gamla skjutvapen.

I den mån man har bil återfinns sällan det prestigetänkande, som kännetecknar exempelvis svensk uppfattning. Bland herdarna i Niolo är bilen enbart ett transportmedel, en tillbucklad bruksartikel, som ena dagen är fullastad med leriga småbarn, nästa med leriga grisar. Men andra, mer välbärgade herdar bosatta på slätten, har inte sällan mycket eleganta personbilar, till konstruktion och utseende långt utöver vad deras praktiska funktion kräver.

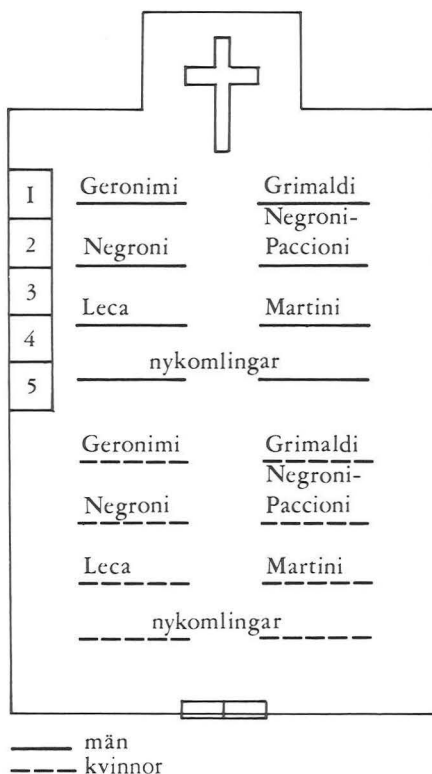
På kyrkogården i Casamaccioli finner man en differentiering efter rang och värdighet, både vad gäller gravplatsens belägenhet och gravvårdens utsmyckning. Finast är om familjen kan bygga ett eget gravkapell och vid infarten till varje by finns små, slutna byggnader med madonnan i en nisch på framsidan.

Inom den andliga sfären fanns förr en klar betoning av den sociala rangordningen i bysamhället (la Confrérie). Så var exempelvis bänkordningen i kyrkorna noga preciserad efter familjetillhörighet med de "förmästa" männen placerade längst fram medan kvinnor och övriga

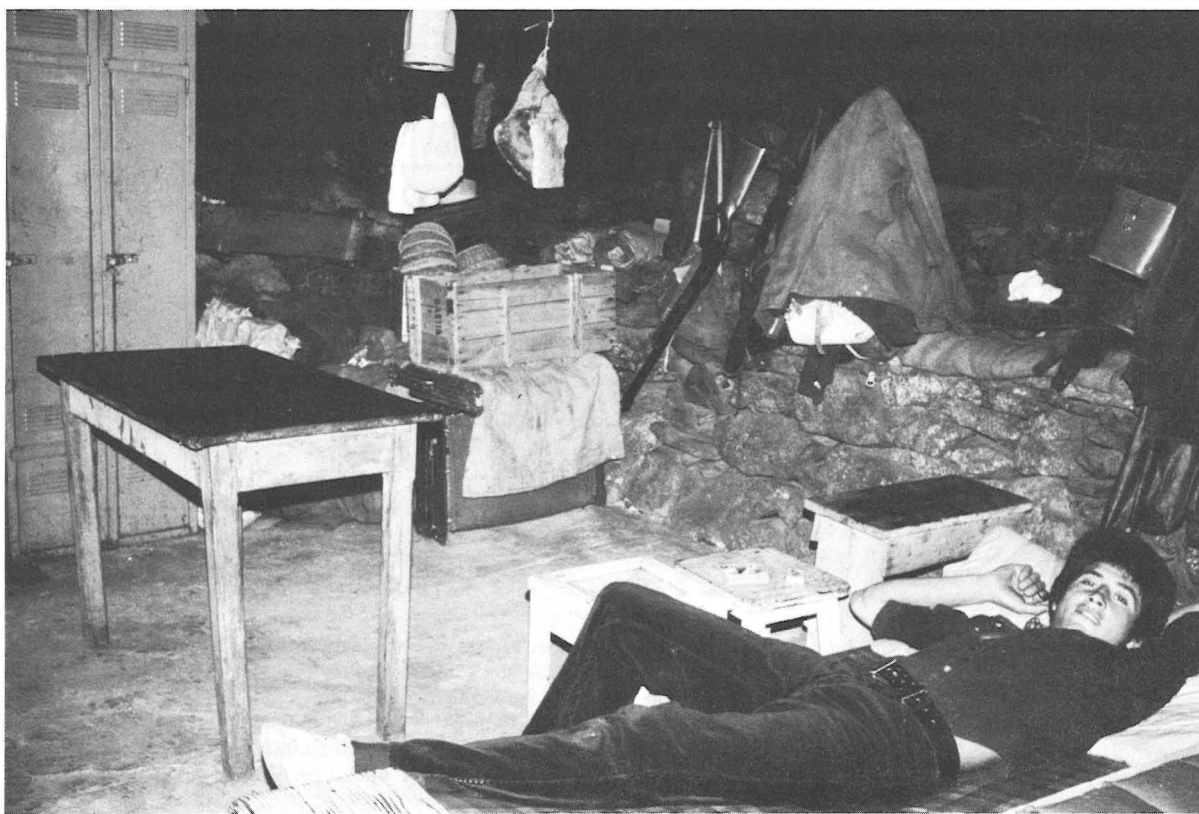
män höll till nere vid utgången. Även om reglerna inte är lika strikta numera, fungerar principen i viss mån fortfarande. De gånger jag själv besökte en gudstjänst blev jag undantagslöst, i de fall jag var känd i byn, framknuffad från min strategiskt valda plats längst bak i kyrkan till den främre hedersregionen.

Men även om man vet vad som ger status och prestige i samhället är detta inte alltid så enkelt att uppnå. Traditionens och vanans makt, medmänniskornas bedömningar, kanske fördömande, orken; detta är spärrar som hindrar människor från att realisera vad de i grund och botten vill, trots att yttre begränsningar till synes har undanröjts.

Jag skall ge ett konkret exempel. När jag levde uppe i bergen förvånade det mig ofta hur eländigt herdarna "valde" att bo. Inga sängar, ingen murad spis, otäta väggar och tak, för det mesta kallt, fuktigt och gott om spindlar och råttor. En verklighet, som självklart inte motsvarade deras ekonomiska möjligheter eller krav på levnads-

Figur 4:6. I det äldre bysamhället var medlen många att befästa den rådande hierarkin. Så var exempelvis bänkkordningen i kyrkan noga reglerad efter invånarnas sociala status. Figuren visar sittordningen i Calacuccia kyrka såsom den fungerade vid brödrasällskapetets (la Confrèrie) upplösning 1951. I främre delen av kyrkan satt männen på bänkar, i den bakre kvinnorna på stolar. På korstolarna till vänster framme i kyrkan satt i nämnd ordning conseillers, sous prieur, prieur, cassier och conseillers. (Uppgiften hämtad från franciskanerklostret i Calacuccia.)

standard. Bröderna Luciani klagade ofta över de usla förhållandena i Tramizzole och i Ceppo förmådde elden aldrig hålla den råkalla luften utanför hyddans otäta väggar.

Bara på ett ställe (Casa Fronzola figur 4:8) såg jag, hur man med små medel avsevärt förbättrat sin standard. Bostaden var en vanlig cabane men med gjutet golv, murad eldstad i ena hörnet, bord och stolar, enkla fältsängar, plåtskåp à la militärförläggning, transistorradio, gasoltuber för lampa och spis med två lågor. Ett arbete på några dagar, en vecka kanske. Transporter med "åsnekaravan", gjutningsarbeten, i stort inget mer. Själva tyckte de inte att det var något. "Så här kunde de andra också göra, om de bara ville". Marcel, en av de yngre, förstod inte heller varför man måste stiga upp så okristligt tidigt varje morgon. Visserligen satte han en stor väckarklocka på ringning redan kvart över fyra men detta bara för att kunna ligga och dra sig till fem. Också mathållningen var här långt utöver det vanliga uppe i bergen. I taket hängde korvar och skinkor, inte bara som skådebröd utan utnyttjade i en omsorgsfull matlagning.

Varför är det då så ovanligt att man med enkla medel gör det lite mera bekvämt för sig? Två svar skall jag ge i detta sammanhang.

Det första knyter direkt an till problemet med standardförbättringar i bergsregionen. En klart återhållande faktor är osäkerheten om yrkets framtid. Man vill inte investera tid och pengar i något som kanske ändå tar slut om ett par år.

Det andra svaret är långt mer komplicerat och har med den historiska bakgrunden att göra. Tidigare (s 50) citerade jag en herde, som påpekade hur nöjd han var med sin situation, att han hade allt man kunde önska. Denna till synes förnöjsamma inställning har många korsikaresenärer före mig noterat. Så skriver exempelvis Germanes följande i sin *Histoire des Révolutions de Corse* från 1770-talet:

Om en fattig bondfamilj äger ett litet hus, sex kastanjetråd och lika många getter och får så är man nöjd med sitt öde och tycker inte, att man skulle kunna bli lyckligare med ännu mer (Arrighi 1970:75).

Det kan emellertid vara riskabelt att överbetona innebörden i sådana uttalanden. Bakom de förnöjsamma orden kan det inte sällan ligga en form för eskapism – en flykt från andra alternativ – inför vilka svårigheterna att uppnå dem ibland upplevs som oöverstigliga. Det är

Figur 4:7 och 4:8. Standarden på herdarnas bostäder uppe i bergen skiftar. I Tramizzole (övre bilden) är stenhyddan dragig och kall, har öppen härd utan rökfång och endast några löst liggande plankor ovanpå jordgolvet.

I Casa Fronzola (nedre bilden) finns en murad spis, cementgolv, sängar, skåp, bord och pallar. Maten lagas på gasolkök och på kvällarna lyser man upp hyddan med en gasollampa (sommaren 1971).

med andra ord fråga om en värderationalisering för att göra en svår situation uthärdlig. Och ofta sker denna rationalisering inte på ett medvetet utan intuitivt plan för att först så småningom leda fram till en grundläggande värdering, upplevd som självklar och riktig.

Men även i de fall då förändringarna är tekniskt och ekonomiskt realiserbara är det inte säkert att man är förberedd kulturellt sett. Innovationer måste mogna i människors medvetande innan de kan bli verklighet. I så måtto tror jag på vanan, traditionen, som förklarande faktor till "eftersläpning". Ofta tar det också lång tid att inse vinsterna med det nya, en förutsättning för att innovationerna skall accepteras (frivilligt). Låt oss kalla tveksamheten för rationell skepticism. Detta är sammanfattningsvis den gamla synen hos Korsikas herdar, den som vilar på historisk grund.

Resonemangen är hypotetiska och det är onekligen svårt att klarlägga den verkliga relationen mellan värderingar och konkreta handlingar. En mer eller mindre klart uttalad önskan om bättre och "finare" boendemiljö kan i situationer där möjligheterna att realisera målen är obefintliga, medvetet kanaliseras över till andra, mer uppnåbara områden. Dvs fattigdom i sig minskar inte längtan efter välstånd och rikedom.

När så ekonomiska och andra praktiska förhållanden förändras, är det möjligt att dessa latenta önskningar kan lösgöras och överföras på handlingsplanet, en utveckling jag funnit tendenser till på flera håll på Korsika. På senare tid har man bl a börjat bygga friliggande hus, stora och relativt påkostade med dyra snickerier i dörrar och fönsterluckor etc.

Så gjorde exempelvis den herde, som under vintern lämnade bort sin hjord för att stanna i Casamaccioli och ägna sig åt svin- och nötavel. Hans stora hus låg helt fritt till skillnad från de traditionella "radhus" som fortfarande dominerar gatubilden i byn. Min första slutsats var, att här hade jag ett exempel på ett rumsligt såväl som socialt och kulturellt försök till frigörelse från bytraditionen. Men efter hand blev jag osäker på om denna tolkning var riktig. Kanske är det tvärtom så, att exemplet uttrycker kollektivets nya värderingar om en annan boendeform. Att handlingen bara utgjorde ett logiskt svar på vad alla herdar i princip ville men ekonomiskt inte kunde klara.

Exemplet lär oss också, att boendeformen inte automatiskt kan översättas i termer som kollektivism och individualism. Avgörande är intensiteten i det sociala kontaktnätet. Vi kan jämföra det med höghus – villabebyggelse i Sverige och ställa frågan, var är den sociala kontakten och kollektivismen störst (Daun 1976)?

Alla dessa skilda uttryck för prestige; boende, yrkesskicklighet etc, är i det korsikanska samhället, liksom i stora delar av det mediterrana området i övrigt, underordnade den största prestige faktorn, *hedern* (onore).

Det är hedern som avgör en persons anseende, målet för vilket allt annat bara blir medel. Med pengar kan man bibehålla eller förstärka den uppnådda hedern men långt viktigare än de materiella resurserna är de sociala och sexuella. För mannen kan de sammanfattas i de två begreppen manlighet och arbete, för kvinnan i kyskhet och fruktsamhet.

Ingendera av begreppen får eller kan uppfattas isolerade från varandra. Kyskheten, till exempel, har inget värde i sig. En kvinnas dygd är att vara oskuld vid giftermålet men samtidigt att ha många barn i äktenskapet.⁷ För mannen blir idealet att finna en balans mellan innebörden i de två begreppen manlighet och arbete. Ett korsikanskt ordspråk säger: "Un ti fa mi, ne troppo poveru, ne troppo cuglione", dvs gör dig aldrig för fattig, inte heller alltför manlig!

Arbete i sig är ingen dygd. Bara om det är förenat med ett mål, som leder till att bevara hedern, har det ett värde. På så sätt kan denna överordnade prestigefaktor delvis förklara herdarnas/korsikanernas inställning till arbete. Den som helt hänger sig åt arbetet lever inte upp till de grundläggande principerna i samhället. För det "outtröttliga" (infatigable) arbetet existerar det i korsikanska språket ett speciellt invektiv, "lucchese". Det syftar egentligen på den italienska arbetskraft, som framför allt under 17- och 1800-talen invandrade från Toskanska provinsen och angränsande områden. De slet på åkrar och i vingårdar och gjorde vad korsikanerna själva ansåg ovärdigt en man. I överförd betydelse är lucchese ett skällsord med djupt förakt.

"Det är säkert inte av en slump" säger Ravis-Giordani "att han (lucchese) blivit ett äktenskapligt substitut för bedragna flickor som ingen man vill ha. Alla fine di tanti quai un lucchese un manca mai" – bakom all förargelse finner man alltid en lucchese (1978a:196).

5. Det sociala landskapet

Herdar i korsikansk samhäll

”Jag mötte tre män och en herde”! Citatet är hämtat från en introduktion till korsikansk natur och näringsliv av Jean Noaro (1965:46). Herdarna skiljer sig från de övriga i samhället, i positiv eller negativ bemärkelse beroende på vem som säger det. Sett utifrån bildar de en nedvärderad yrkeskategori, otidsenlig och konservativ. Sett inifrån framhåller de också sin särställning. Herdarna upplever sig som de verkliga korsikanerna i denna det moraliska förfallets tid. De enda som värnar om öns traditioner och värderingar.

Om herdarnas sociala position längre tillbaka i tiden vet man rätt lite. Men uppgifterna är entydiga. De placeras i en grupp för sig långt ner på samhällsstegen.

En bild av den sociala skiktningen vid slutet av 1700-talet kan man få i Plan Terrier, där ”de mest ansedda står i den ordning som här följer; munkar, präster, läkare, advokater, köpmän, hantverkare och jordbrukare” (Plan Terrier; Volume I:92f, efter Simi 1965:162).¹

Herdarna är som synes inte ens upptagna som särskild grupp utan räknas in bland bönderna, som de dock klart ansågs stå under socialt och ekonomiskt.²

Från 1800-talets första hälft (1829) återger Prosper Mérimée korsikanernas traditionella indelning av sitt samhälle i fem ”kaster”. Överst står adeln (gentilshommes), i sin tur uppdelade i ”magnifiques” och ”signori”. Sedan kommer folkvalda ledare (caporali) och därefter borgare (citoyens), ”underklassen” (plébéiens) och främlingar (étrangers) (Mérimée 1964:21).

Det är emellertid svårt att ge en generell bild av den sociala strukturen på Korsika vid denna tid. Därtill är variationerna alltför stora från område till område.³ Men grovt sett är det möjligt att skilja den nordöstra delen av ön från den sydvästra, karakteriserad av stark social differentiering med en mäktig adel i toppen (sgio). En liknande jämförelse kan man göra mellan slättområdet Balagne och bergskantonen Niolo. Medan den senare kännetecknades av en homogen

struktur var de västra kustområdena starkt differentierade. Två grupper stod här mot varandra. Den ena var "i principali", som för att upprätthålla sin makt refererade till historiska fakta vid grundläggandet av sina hembyar, sitt adliga ursprung, den starka familjesolidariteten och de vanligen gemensamt ägda markegendomarna. Den andra gruppen, konstituerad av "populo minuto" (resten av folket), inbegrep dem som ägde lite eller ingen jord, var ofrälse och installerade i området sedan bara några få generationer tillbaka. Längst ner på skalan stod "pastori", ofta även kallade "populo di campagna".⁴ Förutom att uttrycken syftade på herdor med mycket begränsad hjordstorlek och utan mark i området, inbegrep "pastori" en konnotation av djupt förakt. Under placerades bara "lucchesi", de italienska gästarbetarna. De uppfattades som en verklig parias, ställd helt utanför bygemenskapen (Arrighi 1970:77).

Under 1800-talet utvecklas herdarna till en alltmer marginell grupp i det korsikanska samhället. Från de bofasta kustbornas sida talas allmänt om "bergsmännens" årliga ockupationer av deras mark, och i en serie artiklar från 1800-talets mitt skriver Carlotti om "herdarnas proletarisering, ordningens klassfiende, alltid i krig med lagen, bland vilka rekryteras de mest ökända av alla banditer" (Carlotti 1854 9/11).⁵

Många är de, som framhåller den konfliktyllda relationen mellan bofasta bönder och säsongsvandrande herdor. Så skriver exempelvis Blanchard från tiden omkring senaste sekelskiftet;

Men de (herdarna) konstituerade alltmer en särskild klass, ett folk för sig med dåliga vanor, misstänkta för att bränna skogar. Från bergen ner till slätten, överallt såg de bofasta på dem med samma misstroende (Blanchard 1914:232).

Författaren antyder i citatet ovan en stratifieringsprocess, hur motsättningar mellan två yrkeskategorier efter hand utvecklas och fördjupas. Den sociala strukturen bör ses som en effekt av ekonomiska förhållanden. Detta ger Lamotte exempel på i sin studie av byn Fozzano, där han på ett övertygande sätt visar hur en social differentiering växer fram utifrån sju jordbrukande familjer, som tillsammans grundade byn (Lamotte 1956b).⁶

Herdarna stod här utanför denna hierarki men ställde 1854 krav på att få vara med i den verkliga uppdelningen av slätten, något som förvägrades dem eftersom de sju familjerna besatt den politiska makten. Borgmästare Bernardini från en av familjerna gav sin syn på saken i la Délibération du Conseil Municipal de Fozzano (9/11 1854). Där framhöll han urinvånarnas "les communistes aborigènes" överlägsenhet, och skrev samtidigt mycket nedlåtande om de grupper, som nu ställde krav (Lamotte 1956b).

Figur 5:1. Herdar på bergerie Casa Franzola sommaren 1971.

Denna nedlåtande syn har många likheter med dagens.

Det är ingen hemlighet, sa en korsikansk lärare från Bastia till mig under en bilresa på väg upp i bergen till hans hemby Murato, att det är de mentalt sett enklaste människorna, som stannar kvar inom herdeyrket. Att gå där tyst för sig själv med sina djur dagarna i ända kan knappast befordra esprin och de som har något i huvudet söker sig också bort till andra yrken. *Murato 5/6 1971*

Allmänt talar man om herdarna som "ociviliserade, barbariska, primitiva, kriminella" för att ta några av de vanligaste invektiven. Nästan olustiga dimensioner får fenomenet i dagens turistindustri, där man med glättade vykort skildrar herdelivet som en pastoral idyll, en förljugen bild fjärran från de verkliga förhållandena. En parallell till den nu överallt i västvärlden så uttalade vurmen för böndernas materiella värld men ej för deras värderingar och livsstil.

Herdarna och omvärlden

Föregående avsnitt gav en illustration till den externa identifikationen av herdarna på Korsika. Nu går jag vidare och skildrar herdarnas interna identifikation, dvs de kriterier, som ligger till grund för upplevelsen av deras "vikänsla". Begreppet avser den skiftande identifikation, som grupper och enskilda individer ger uttryck för när de försöker besvara frågor som "vem är jag egentligen" och "vilka är vi egentligen" (Ofstad 1971:106).

Efter hand som jag bättre lärde känna Niolo, och då främst byn Casamaccioli, upplevde jag hur människorna där delade upp omvärlden i större och mindre enheter med vilka de identifierade sig alltefter situationen. Men hur och på vilka grunder denna indelning vilade var länge oklart för mig. Att klargöra detta ansåg jag viktigt för att nå en djupare förståelse av herdarnas kognitiva system.

När jag framdeles nämner *omvärlden* utanför – och i – lokalsamhället, syftar jag inte till att beskriva och förklara *hur* den är uppbyggd, utan hur den i vissa bestämda sammanhang *uttrycks* för medlemmarna i lokalsamhället. Avsikten är att peka på de objekt herden utifrån bestämda kriterier kan identifiera sig med. Betingelserna behöver inte vara desamma för en individ som för en annan eller för olika grupper och de kan även variera för den enskilde från tidpunkt till tidpunkt.

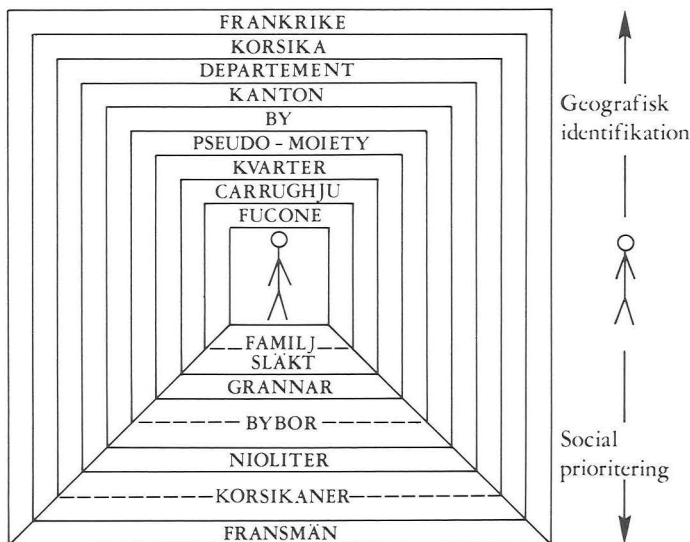
Every individual has a number of different social identities. What his rights and duties are varies according to the identities he may appropriately assume in a given interaction (Goodenough 1965:4).

Det är flera faktorer som avgör identiteten. I många sammanhang har individen inget eget val. Detta gäller främst tillskriven status (exempelvis kön, ålder, natal familj). Men också förvärvat identitet kan inte a priori ses som fritt vald, även om individen upplever och tror det.

Jag skiljer här på faktueella och ideella identitetskriterier. De förra avser betingelser, som faktiskt kan utlösa en identitetskänsla eller med andra ord de betingelser, som denna känsla i verkligheten grundar sig på. Med ideella kriterier avser jag de betingelser som vederbörande – utifrån vissa normer och värderingar – menar att känslan borde grunda sig på (Ofstad 1971:107).

Herdarnas omvärld kan beskrivas på flera sätt – ett är det strukturalistiska. Jag fann, att herdarna i sina försök att ordna upp omvärlden i gripbara enheter inte sällan använde binära oppositioner; piaghja – muntagna (områden för vinter- respektive sommarbeten), u cumunu – u sarratu (kommunal mark kontra privat), sulana – umbriccia (bergs-sluttningar på sol- respektive skuggsidan), poghju – fiumiale (upp-höjt läge kontra lågt, ofta en dalgång).

En annan möjlighet att beskriva herdens ”systematisering av kaos” är att konstruera en modell som tar utgångspunkt i individen/herden och sedan visar rumsliga/sociala enheter alltifrån den intima, precisa hemmasfären till den operationella, diffusa nationen.

Figur 5:2. Modellen visar hur en herde i Niolo delar in omvärlden samt relationen mellan den geografiska och sociala klassifikationen.

Modellen (figur 5:2) visar olika nivåer i en herdes identifikation. De är territoriellt baserade (övre halvan) men uttrycker för individen kategorier av människor med vilka han känner mer eller mindre samhörighet (nedre halvan). Samtidigt skär referensgrupper av social och ekonomisk natur, med vilka den enskilde herden identifierar sig väl så ofta och väl så starkt (exempelvis ålder, kön, yrke, religion, politik etc), rakt igenom denna geografiska uppdelning av omvärlden.⁷ Pilarerna till höger vill visa, hur individen vid en lojalitetskonflikt väljer att i första hand prioritera inifrån och ut, med minskad styrka mot periferin, följande den geografiska identifikationen.

Uppställningens absoluta och definitiva karaktär ger lätt för handen, att herden allt efter situationen identifierar sig med antingen den ena eller andra enheten, som om han från en given repertoar medvetet valde ett bestämt identifikations- och handlingsmönster. Naturligtvis är verkligheten långt mer komplicerad. Ofta byggs identifikationen upp genom en kombination av flera kriterier, dvs med referens till exempelvis *både* familjen, hemmet och byn. Bara i mycket klart definierade situationer hänvisar man i tal och handling till en, möjligen två bestämda enheter. De förr ofta förekommande byslagsmålen kan tjäna som exempel på situationer, där identifikationen för medlem-

marna i grupper var entydig och okomplicerad. Ett annat nutida exempel är den årligen återkommande la fête de la Santa (8 sept), där invånarna i Casamaccioli för några dagar gemensamt manifesterar en enad bykänsla gentemot de övriga byarna i Niolo och omvärlden i stort. Än starkare identifikationsobjekt utgör familjen, som vid situationer där det gäller att upprätthålla och försvara dess ära och heder närmast kan få imperativ karaktär (jfr vendettainstitutionen).

Men viktigare än att här diskutera graden av komplexitet när det gäller herdens identifikationsobjekt är att ta upp företeelsens faktiska funktion. Klassificeringen av omvärlden i ett hierarkiskt system, hur detta än är utformat i detalj, bildar en handlingsmodell för individen. Den utgör ett kognitivt schema med uppgift att förse individen med synpunkter och uppfattningar om hur han eller hon bör tänka, känna eller handla från fall till fall. Den mångfacetterade omvärlden systematiseras och bringas i ordning och vid identitets- och lojalitetskonflikter underlättas personens ställningstagande.

Modellens styrka är bl a att den visar på det relativa i lokalsamhället som referenspunkt för individens identitetskänsla och agerande. Men det betyder inte bara att man härigenom överger en enkel syn på lokalsamhället som sammanhängande enhet. Än viktigare funktion får modellen som analytiskt hjälpmedel när den för oss bort ifrån harmonitanken och i stället tvingar oss att se på uppdelning, specialiseringar, konflikter och konkurrens.

Individens skyldigheter och rättigheter bestäms av hans eller hennes agerande i en viss situation, av både egos och alters identiteter tagna tillsammans. Detta innebär, att en herde i Casamaccioli beter sig helt olika beroende på med vem han har kontakt. Gång efter annan märkte jag, hur "mina herdor" skiftade identitet vid förändring eller störning i interaktionssfären. Speciellt framgick detta vad beträffar språket. Kom en fransman från fastlandet in på ett kafé och slog sig ned bland en grupp herdor som talade korsikanska, behöll några i gruppen sitt modersmål medan andra genast skiftade till knagglig franska. Och detta även om främlingen förstod och eventuellt också talade korsikanska (Eidheim 1969).

Exemplet kan lätt mångfaldigas men det är inte interaktionsprocessen jag i detalj söker förklara utan själva kriterierna som sådana, som herden kan och har att välja mellan; mångfalden identitetsuppsättningar om man så vill.

1. Den minsta, men samtidigt viktigaste sociala enheten är familjen. Dess territoriella motsvarighet kallas på korsikanska *u fucone*, vilket betyder härd. Framför allt barndomen knyts rent konkret till det geografiska *u fucone*, eftersom köket med dess öppna härd för de flesta herdefamiljer tjänar som allrum med funktion av både barnkammare, matlagningsplats, matsal, TV- och samlingsrum.⁸

Grunden till den sociala enheten utgör äktenskapet. Majoriteten hushåll är sammansatta av konjugala familjer (kärnfamiljer), ofta utökade med residerande syskon, något som tycks ha varit den normala formen sedan slutet av 1700-talet (Dupâquier och Jadin 1972).⁹ Chiva karakteriserar den korsikanska familjetypen på följande sätt: "Tät struktur med stark sammanhållning och solidaritet, konstituerande en juridisk och ekonomisk enhet av första rang, ofta med gemensamt ägt kapital (mark, boskap, hus etc) under auktoritet av ett manligt överhuvud" (Chiva 1958:102). För de människor som tillhör u fucone blir denna enhet den primära referensgruppen med högsta prioritet i nästan alla situationer.

En korsikan tillfrågas alltid först varifrån han kommer, sedan vilken familj han tillhör. Den enskilde familjemedlemmens ära och heder är en sak för hela familjen och föräldrarnas heder alternativt skam överförs automatiskt på barnen. Familjenamnet är i högsta grad en tillskri-

Figur 5:3. Jean-Pierre Castellani med son (Tomino i mars 1976).

ven status, men övertas därför inte passivt från generation till generation, namnet förpliktar också.

Omsorgen för och hänsynen till familjemedlemmarna kan för en utomstående nordbo ibland verka både överdriven och överspänd. I dag har det ändå skett en viss uppluckring av familjesolidariteten och man är långt ifrån den fanatiska identitets- och samhörighetskänsla, som präglade 1800-talets korsikanska samhälle.

Ett mycket talande historiskt-litterärt exempel på detta ger Prosper Merimée i novellen "Mateo Falcone" (1829), byggd på ett faktiskt rättsfall några år tidigare.

En sårad "bandit d'honneur" förföljs av gendarmer. Utmattad och med bara några minuters försprång kommer han till sin släkting Falcones hus, där bara en minderårig son är hemma. Banditen gömmer sig i en höstack, förlitande sig på att pojken inte skall förråda honom. Adjutanten och sex soldater anländer strax därpå, och under ömsom hot, ömsom lockelser, tvingas det gråtande barnet att till sist röja gömstället. När hans far på kvällen får veta vad som hänt, förblindas han av raseri, leder ut sonen i macchian och skjuter honom! Som svar på den förtvivlade hustruns fråga: Vad har du gjort?, svarar han lakoniskt: Skipat rättvisa! (Merimée 1964:33).

Exemplet visar, att familje- och släktsolidariteten vilar på hedersbegreppet, och varje försök att missbruka detta leder oundvikligen till bestraffning – om inte alltid i så drastiska former som här. Sonen stod visserligen ur släktsynpunkt närmast sin far, men hade förrätt familjesolidariteten. Därför kunde han heller inte räkna med nåd. "U sangue un si vende" – blodet säljer man inte.

2. Den starka kopplingen mellan bebyggelsestruktur och social struktur är något utmärkande för de flesta byarna på Korsika. Den demografiska omvandlingen efter andra världskriget har bara delvis förändrat denna bild och byarna i Niolo ger fortfarande en klar uppfattning om ett för äldre tider karaktäristiskt levnadsmönster.¹⁰ Byplanen (figur 5:4) ger en uppfattning om husens inbördes gruppering och om vad som är typiskt.

De flesta husen ligger med gavlarna emot varandra i långa rader. Denna typ av "kedjehus" spelar en mycket central roll i byns sociala liv. En sådan sammankoppling av flera separata byggnadskroppar kallas *carrughju* och är till sitt ursprung baserad på familjen och släkten.

Framför allt tidigare var byendogamin högst påtaglig och bara i sällsynta fall sträckte sig giftermålsfältet utanför pieven (kantonen). Av 353 äktenskap ingångna i Albertacce under 1800-talets senare hälft var inte mindre än 86,7 % sammansatta av kontrahenter från byn.

Nästan lika hög siffra uppvisade vid denna tid Calacuccia, en annan by i Niolo (Lenclud och Ravis-Giordani 1973:209). Byendogamin innebar en förstärkning av redan existerande släktskapsband. Enheten blev mer homogen och sociala och politiska konflikter reducerades.

Låt oss se närmare på bostaden som referenspunkt och identifikationsobjekt för den enskilde individen. I sin idealtypiska utformning utgjorde carrughjun en viktig ram för släktgruppen. I möjligaste mån försökte man samla de sina så nära sig som möjligt genom att helt enkelt foga ett nytt segment till den tidigare byggnadskroppen. En rundvandring i de flesta korsikanska bergsbyar visar, att sådana "släktkedjehus" fortfarande är vanliga. I dag är släktingarna geografiskt mer spridda. Framför allt gäller detta kvinnorna, som vid giftermålet ofta måste flytta långt från sin hemby. Fortfarande är patrilokal residens den vanligaste bosättningsregeln vilket innebär, att den nygifta hustrun flyttar till sin makes/svärföräldrars carrughju. Av detta följer, att bostadsformen i princip är agnatiskt uppbyggd, dvs blodsläktingarna följer den manliga linjen (jfr släktschema, figur 5:7).

Figur 5:6 visar en carrughju och de där bosatta människorna i byn Casamaccioli våren 1976.

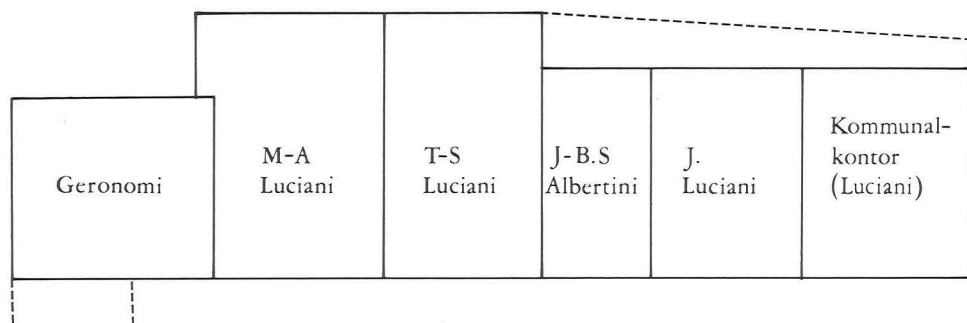
Psykologiskt spelar utformningen och funktionen av en carrughju en avgörande roll för individens självkänsla liksom för sammanhållningen inom familjen och slakten. "I vicini so cucini" säger ordspråket menande, att också grannarna tillhör slakten.

Men blodsbanden inom slakten kompletteras inte bara genom den "andliga släktskap" man känner med de övriga i carrughjun. Därtill kommer en framför allt förr utbredd förekomst av sk rituellt släktskap via gudföräldrar, som valdes efter två principer. Antingen förstärkte man redan existerande släkt- och vänskapsband eller så sökte man på detta sätt skapa nya förbindelser, om möjligt högre upp i samhällshierarkin.

Husen på Korsika ger i allmänhet ett mycket kompakt intryck.¹¹ De gråa, lätt förfallna stenväggarna med sina små och fåtaliga fönster vänder hela sin tyngd och slutenhet utåt mot gatan, mot en vilsen besökare, som förgäves får leta efter igenkännings- och välkomsttecken i form av gatunamn och nummer, namnskylt, ringklocka, blommor, gardiner eller vad det nu kan vara. Också interiört visar husen föga öppenhet. Det är lågt i tak och rummen är små, avskilda med massiva trädörrar, som nästan alltid är stängda. Hemmet är en borg, som skall skydda familjen mot fysiska faror, men också för hot mot familjens ära och heder, främst då kvinnornas.

Figur 5:4. Byplan över Casamaccioli (detalj). Huslängan rakt öster om kyrkan är Lucianis carrughju (jfr figur 5:5 och 5:6).

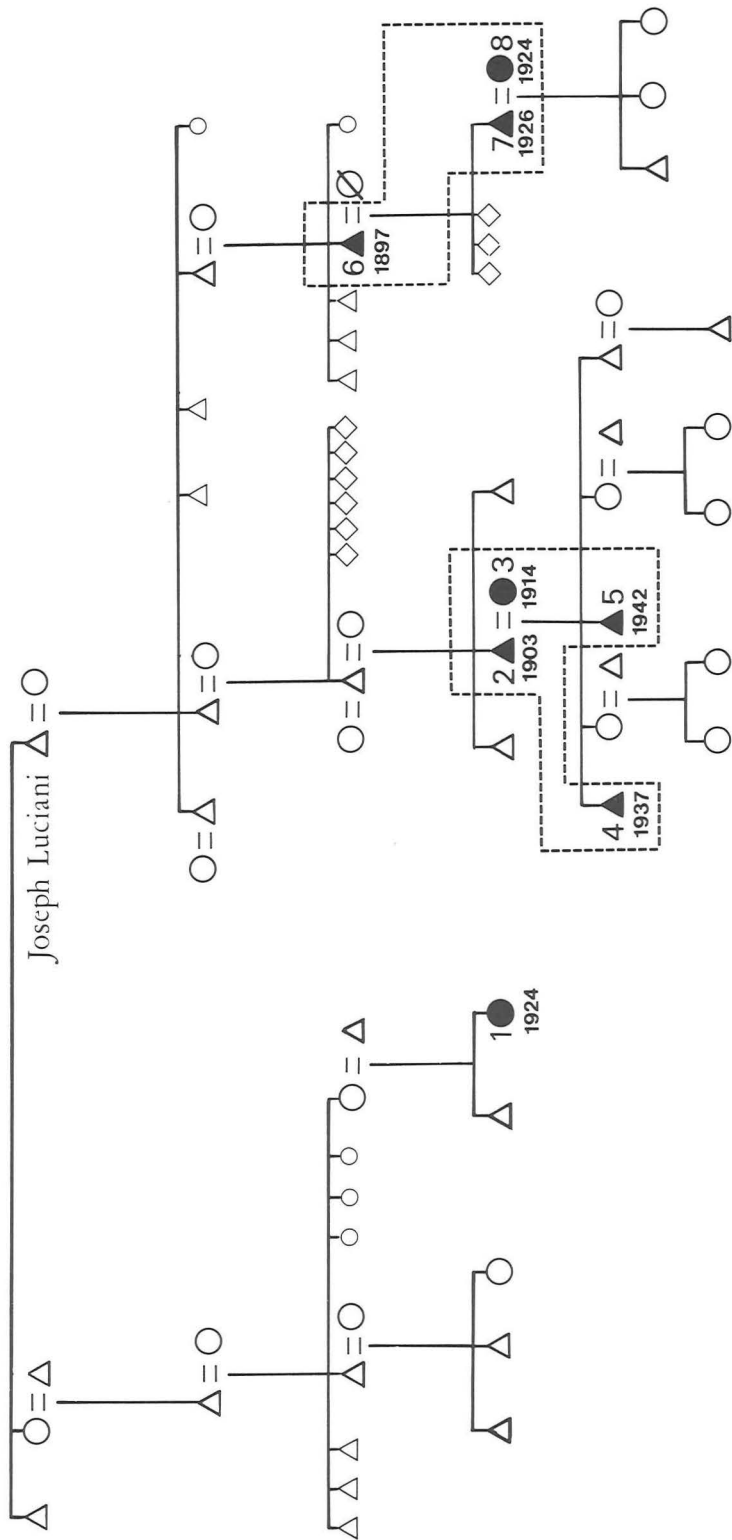

Figur 5:5 och 5:6. Foto och planritning av Lucianis carrughju i Casamaccioli (1976).

Figur 5:7. (Triangel anger man, cirkel kvinna, romb att kön är okänt, =äktenskap. Lodrät linje anger barn, vågrät syskon, streckad hushåll.) Ovanstående släktschema tar utgångspunkt i Joseph Luciani, som levde i Casamaccioli i början av 1800-talet. Av ättlingar i rakt nedstigande led bor idag två familjer i den carrughju som avbildats på figur 5:6. Den första är herdefamiljen Tous-Saint Luciani (2) och hans hustru Anne-Marie (3) samt deras två pojkar José (4) och François (5). Den tredje pojken i familjen (Etienne) är gift och har ett barn. Han arbetar som murare i byn medan de två döttrarna bor med sina respektive familjer på franska fastlandet.

Den andra familjen består av Tous-Saint de Jacquot Luciani (6) med sonen Jaco (7) och dennes hustru Brigitte (8). Som framgår bor dessutom en avlägsen släkting till de två ovannämnda familjerna, Marie Angèle Luciani (1), i ett annat av hussegmenten, jfr figur 5:6 (uppgifterna lämnade av Brigitte Luciani).

Figur 5:8. Husen på Korsika ger i allmänhet ett mycket kompakt intryck. De gråa, lätt förfallna stenväggarna med sina små och fåtaliga fönster vänder hela sin tyngd och slutenhet utåt mot gatan, mot en vilken besökare, som förgäves får leta efter igenkännings- och välkomststecken i form av gatunamn och nummer, namnskylt, ringklocka, blommor, gardiner eller vad det nu kan vara (Casamaccioli by i Niolo).

Men denna visuella verklighet, som kan upplevas nog så intensiv och påtaglig, står i bjärt kontrast till den korsikanska "lagen om gästfrihet" (Pitt-Rivers 1967:2157).¹² Denna mycket viktiga del av korsikansk moralkodex finns omvittnad i en mängd litterära källor, framför allt från äldre tid. Idag håller seden på att luckras upp, men i många isolerade bergsbyar möter man ännu stor gästfrihet och vänlighet, om man bara förstått att rätt tränga igenom den första muren av misstro och slutenhet.

"Korsikanens gästfrihet möter inga gränser när man väl blivit accepterad som vän", enligt Guide Bleu. En vanlig turistschablon, som emellertid äger full historisk täckning. En gäst mottagen i hemmet är "helig" och åtnjuter all omsorg och allt skydd så länge han eller hon vistas under husets tak. Följande talande exempel är hämtat från *Mémoires du Commandant Bernard Poli*, där en bandit, och vän till Poli, säger till dem som vill muta honom att ge sig:

Min vän, säger han kallt, om ni inte var hos mig, och om ni inte hade druckit ur mitt glas, så skulle jag skjuta er sex fot upp i luften. Jag svär vid Gud, att all vänskap mellan oss upphör, tag ert guld och gå som ni har kommit (Caisson 1974:116).

Gästfriheten som institution finns också uttryckt i rumsdispositionen med variation för de fattigas respektive rikas hus. Likt övriga mediterana områden finner man på Korsika ett eller flera rum vända mot entrén och den tillfällige besökaren. Hos de fattiga är det "la sala", ett allrum som vanligen inbegriper köket med den stora, öppna spisen (fucone). Utrymmet är stort nog för att räckta till både som matsal och tillfällig sovplats (på stengolvet eller på u bancale intill härden). Hos de mer bemedlade kommer man vanligen först in i en stor hall för att sedan föras in till "mottagningsrummet" (salottu), som med sin tunga, inte sällan vräkigt ostentativa möblering också tjänar som männens mötesplats i allmänhet.

Dessa speciella mottagningsrum accentuerar genom sin uppdelning av huset i en öppen, offentlig del och en stängd, privat, den känsla av slutenhet jag tidigare talade om. Medan vissa rum är tillgängliga för besökaren utgör resten av huset en avskild och otillåten värld. Inte heller nära släktingar har tillträde i hela huset.

En mellanställning mellan husets intima sfärer och byns offentliga (gator och torg, barer och kaféer) utgör den närmsta biten av gatan framför huset (la piazza) samt den längs med carrughjun löpande stebänken.

Man skall inte överbetona skillnaden mellan de två första identifikationsobjekten fucone och carrughju. I sin renodlade form var carrughjun bebodd av idel släkt och även om osämja naturligtvis förekom, utgjorde invånarna i husgruppen i förhållande till omvärlden en sammanhållen enhet. Så är det i hög grad fortfarande och utomstående, det må vara bybor eller främlingar, tvingas alla att respektera samma regler vid besök i en carrughju.

3. Nästa större enhet utanför carrughjun bildar *quartier* (quartier). I Niolo följer indelningen den mer eller mindre klart markerade uppdelningen av byn i klungor, som husen efter hand kommit att bilda. Någon allmän planering av byns tillväxt existerar inte, lika lite som ett medvetet planerat gatunät. Husen kommer i första hand och byggs ut alltefter mark- och ägoförhållanden.

Bebyggelsen är brokig och oregelbunden med få tecken på boendesegregation. Med undantag för en helt ny skola saknas också kommunal bebyggelse i byn Casamaccioli. Vallokal finns inte och kommunalkontoret är inrymt i familjen Tous-Saint Lucianis carrughju. Bara här och var i byn finner man ett fåtal "casone" eller "case capuraline". Det är äldre, större hus som tillhör familjer med en relativt sett

bättre ekonomisk ställning än de övriga byinvånarna. Under senare år har också modernare villor vuxit upp i byn. De är ännu bara ett fåtal, de flesta byggda med sommarsemestern eller pensionen i åtanke av korsikaner med arbete i städerna eller på kontinenten.

Som framgår av modellen (figur 5:2) har jag markerat kvartersenheten diffust. Någon etnocentrisk hållning mellan de olika kvarteren i byn har inte framkommit i intervjumaterialet. Möjligen kan man tänka sig att barnen identifierar sig med sitt kvarter och att detta kommer till uttryck i lekar och val av kamrater.

4. Något tydligare framträder etnocentriciteten mellan de två hälfter, som byn Casamaccioli traditionellt är indelad i (pseudomoiety). Den nordvästra delen kallas "E Petrelle" och den sydöstra "Alate", och som skiljelinje räknas landsvägen från Calacuccia. Bebyggelsemässigt omfattar de två hälfterna ungefär lika många byggnadsenheter (60 resp

Figur 5:9. Piazzan framför Lucianis carrughju. På stenbänken längs med huset eller på stolar med flätad halmsits uttagna från köket sitter husets invånare, företrädesvis männen, läsande sin dagliga tidning eller lugnt betraktande gatans aktiviteter. Som främling bör man veta att platsen är "privat". Endast om man är bekant med någon i huset – och bara vid direkt anmodan – sätter man sig ner tillsammans med de andra.

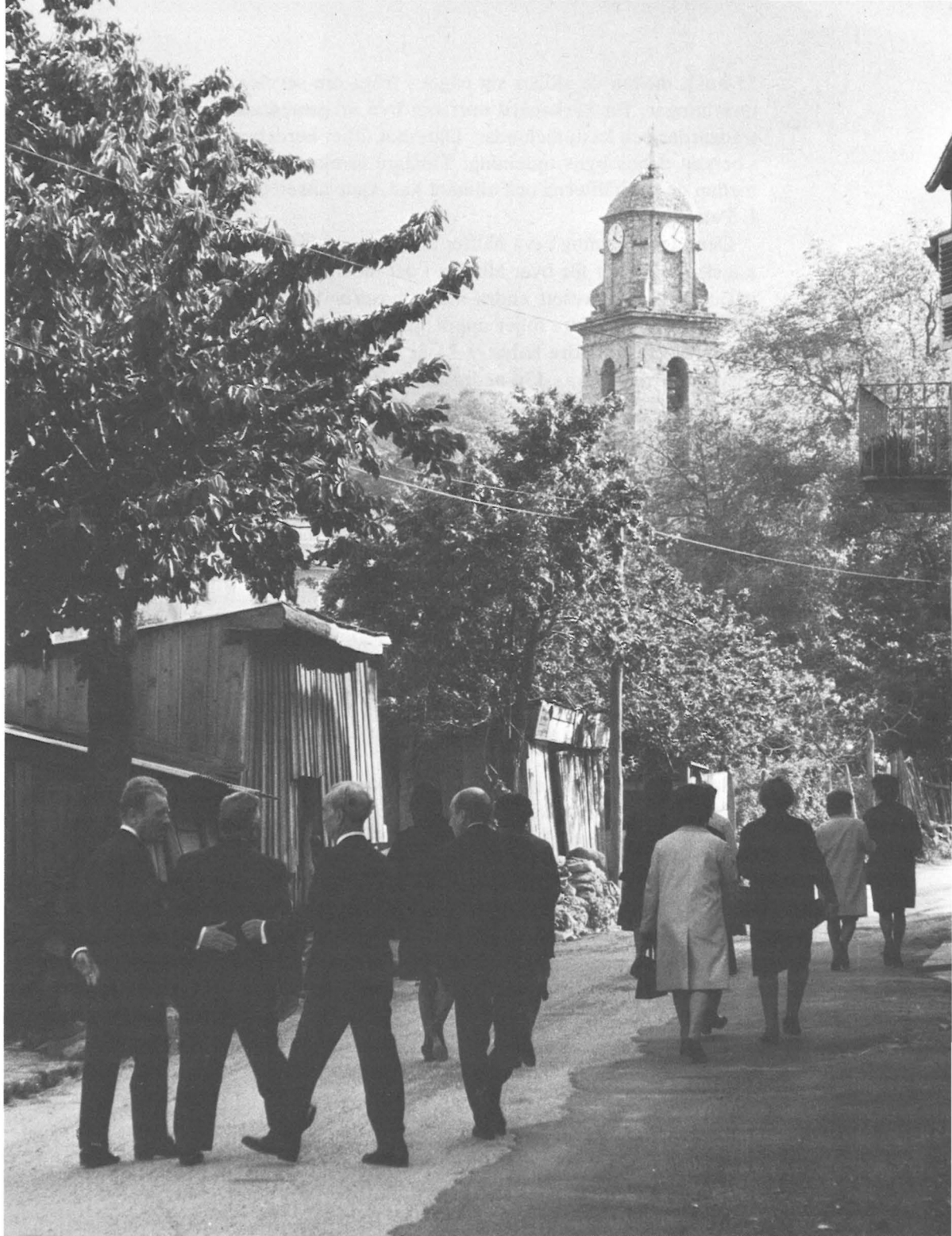
55 hus), medan de skiljer sig något i fråga om service och allmänna inrättningar. En kyrkogård norr om byn är gemensam liksom vissa trädgårdar och kastanjelundar. Däremot följer herdeboplatserna uppe i bergen delvis byns tudelning. Tidigare förekom interna byslagsmål mellan de två hälfterna och allmänt har Alate ansetts som "finare" än E Petrelle.

Denna uppdelning i två hälfter är inget specifikt vare sig för korsikanska byar eller för byar allmänt i det mediterrana området. Nästan varje by tycks oavsett andra indelningsgrunder också äga en "halveringsprincip". Ofta följer uppdelningen nivåskillnaderna i byn med en övre och en nedre halva.¹³ Så är det i grannbyn Calacuccia, där bynamnet reserveras för nedre delen medan den övre heter Bona Manacce.

5. Nästa steg i modellen är *lokalsamhället*, (commune) en benämning som jag reserverar för byns strikt geografiska ram.¹⁴ Trots den tidigare påtalade uppdelningen av byn utgör denna enhet det starkaste identifikationsobjektet näst efter familjen och släkten.

Förr var det framför allt fråga om ett bysamhälle, där medlemmarna knöts samman genom ett ständigt utbyte av tjänster och gåvor. I dag är mycket försvunnet men fortfarande manifesteras exempelvis gemenskapen vid invigning av ett hus. Till festen bjuds alla i byn efter bestämda regler. Så långt som möjligt undviker man också att arbeta när någon skall begravas. I stället gör var och en visiter och dagarna före har de närmsta grannarna hållit likvaka i tur och ordning. Förr spelade ungdomslagen en stor roll för bygemenskapen. En herde i Calacuccia berättade om ett omgifte, som ägde rum i byn för länge sedan. De nygifta underlät att bjuda in ungdomslaget, som då började trakassera dem med klockor och annat oljud (bagujuchiu, på italienska charivari). Ordningsmakten tillkallades och våldsamma slagsmål utbröt. En gendarm skadades allvarligt vilket ledde till att 14 ungdomar greps och fick sitta i fängelse tre månader.¹⁵

Den situationer då herdens/byinvånarens identifikation kanske tydligast sammanfaller med byn som territoriell enhet gäller vis à vis främlingar. Split och konflikter mellan de olika grupperna i byn får då temporärt ge vika för en åtminstone utåt manifesterad enhet.¹⁶ Främlingen (forestiero), framför allt om det är en man, uppfattas som ett potentiellt hot mot den etablerade ordningen i byn, mot vilket alla måste vara på sin vakt.¹⁷ Samtidigt påbjuder gästfriheten, att främlingen tas emot med aktning och respekt och inte sällan serveras han på baren en drink eller två av någon vänlig byinvånare. Men vänligheten är dubbelbottnad – som nästan varje sed. Parallellt med en ärlig och uppriktig givmildhet innebär seden också ett sätt för byinvånarna att få kunskap om "den hotande faran", och främlingen utfrågas i vederbörlig ordning om hemort, släkttillhörighet och ärende i byn.

Figur 5:10. Identifikationen med lokalsamhället är stark, inte minst för de många korsikaner som lever i försakingringen.

Varje försök av honom att sedan betala notan viftas bort, först vänligt, sedan nästan hotfullt om han insisterar. "U paesanu pagu", säger korsikanen och menar, att han i egenskap av byinvånare känner sitt kollektiva ansvar att väl bemöta och ta hand om den främmande.

Med stöd av Marcel Mauss' teori om reciprocitetsnormen vid bytesakten skulle man kunna säga, att invitationen till och betalningen av drinken endast innebär reglerandet av den skuldförbindelse som uppstått, när främlingen genom sin närvaro hedrar byn. Men ännu viktigare är Mauss' påpekande, att en gåvoakt också kan symbolisera ett krav på statusöverlägsenhet inför mottagaren. Om främlingen betalade notan skulle detta innebära att byinvånaren inte bara kom i ett slags skuldmässig beroendeställning utan också rent emotionellt kände sig underlägsen; som om han inte hade råd att betala. Alla försök att betala åtnjuten gästfrihet kommer mot bakgrunden av detta oförbehållsamt att uppfattas som rena förolämpningen. Här skiljer sig den korsikanska gästfriheten från den merkantilt beräknande, så vanlig i mer industrialiserade områden av Europa.¹⁸

Att som främling bli inbjuden i ett korsikanskt hem betraktas som en stor ynnest. Det vanliga är, att man träffas på offentliga platser, på det öppna torget om vädret tillåter eller på kaféer och barer. Men dessa offentliga inrättningar kan inte helt jämföras med dess motsvarigheter hos oss. Ett kafé eller en bar är inte bara ett ställe där man förtär något utan dess centrala funktion ligger på ett socialt plan. Var och en i byn har sitt stamkafé dit man går åtminstone en gång om dagen, vanligen flera. Här träffar man släkt och vänner, kanske också någon främling, och här utvecklas en nära och vänskaplig kontakt genom lokalskvaller, kortspel, drickande och ändlösa diskussioner om politik och allmänna världsgåtor. Att detta också företrädesvis är männens värld visar fotot från bar Colombo i Casamaccoli. Bilden gör oss samtidigt påmind om att rekreativa aktiviteter ofta är mer könsuppdelade än uppgifter inom arbetssektorn (se figur 5:11).

Alla främlingar behandlas inte lika. De som tillhör grannbyarna i Niolo är också outsiders men intar trots detta en mellanställning. Alla hamnar inte ofelbart i kategorin potentiella fiender. Med några har herdarna i Casamaccioli upprättat samarbete, med andra är de släkt.

Det är inte bara i förhållande till främlingar, som byinvånarna upplever en vi-känsla. Deras gemensamma erfarenhetsbas, präglad av social samvaro under lång tid, kunde åtminstone förr mobiliseras i konkreta, kollektiva aktioner. Mellan byarna i Niolo var det främst fråga om rättigheter till markområden och vattentillgångar, som ledde till tvister.

En gammal sådan, men med verkningar ännu i dag, började på 1700-talet mellan herdarna i Sidossi och herdarna i Calacuccia och Casamaccioli. Företrädare för de två sistnämnda byarna hade med förenade krafter slagit tillbaka ett anfall från invånarna i Corte och

striden gällde betesmarkerna uppe i bergen från Bocca a l'Arinella ner till Tavignanofloden (Pascioområdet). Herdarna i Sidossi ställde sig neutrala i konflikten vilket kom att stå dem dyrt. På grund av deras vägran att delta i expeditionen mot "cortesarna" förbjöds de att utnyttja de ovannämnda betesområdena och än i dag får ingen herde från Sidossi (som ligger mitt emellan Calacuccia och Casamaccioli) sätta sin fot i Pascioområdet.

Exemplet visar en situation, där byinvånarna bildade enad front mot yttre fiender. Men historiskt sett är detta ganska unikt, så vitt jag kan se. En förklaring finner man i byns politiska struktur till vilket jag återkommer i nästa kapitel. Men klart är, att man måste skilja på den starka identitetskänsla invånarna i Casamaccioli känner med sin by (campanilismo) och de fåtal gånger denna kanaliseras till konkreta aktioner. Frånvaron av det senare behöver inte innebära svag byidentifikation. Styrkan i den bestäms främst av andra faktorer. En sådan har jag redan nämnt, den gemensamma erfarenhetsbasen. Minneskunskapen sträcker sig långt tillbaka i tiden. Den omfattar barndomsupplevelser, kunskaper och föreställningar om händelser och tillstånd, allt bevarat i en ännu levande lokal berättartradition.

Förr var också den specialiserade yrkesinriktningen en viktig faktor för sammanhållningen mellan byinvånarna. Näringslivet var relativt odifferentierat och möjligheten att diskutera och förstå varandra stor. Den ekonomiskt och socialt homogena strukturen utgjorde en viktig grund för samhörighet och identitet. Så är det inte längre. De senaste decenniernas åderlåtning av befolkningspotentialen har brutit ner det gamla bykollektivet. Idag hotas också själva bybegreppet med dess krav på social organisation. Frågan är, om invånarna i Casamaccioli längre utgör en grupp i sociologisk bemärkelse. Under en stor del av året är byn nästan öde. De flesta husen står tomma och merparten ägare är bosatta på kontinenten eller övervintrar i Ajaccio eller Bastia. Flertalet av de ännu verksamma herdarna uppehåller sig 6–7 månader om året på slätten och ytterligare två i bergen. Några getherdar bor inte kontinuerligt i hembyn mer än tre månader per år. Statistiskt är siffran för befolkningsminimum (januari) 7 gånger lägre än för maximum i augusti – 140 invånare mot 1000 (Blasini 1972:69). Med undantag för Calacuccia uppvisar de övriga byarna i Niolo samma enorma diskrepans mellan maximum och minimum i befolkningstalet. Lozzi räknar för vintern 120 invånare mot 14 gånger så många under augusti månad (1700)! Calacuccia multiplicerar i egenskap av kantonhuvudstad och sin satsning på sommar- och vinterturism (Col de Vergio skidstation) bara sitt minimala (450) med fem.

Trots detta är identifikationen med hembyn stark, både för de få, som bor där permanent och för alla i förskingringen. Denna mänskliga transhumans, där byn under några korta sommarmånader lever upp till något av sina forna proportioner, betyder enormt mycket för

Figur 5:11. Ett kafé eller en bar är inte bara ett ställe där man förtär något utan dess centrala funktion ligger på ett socialt plan. Att platsen företrädesvis också är männens värld visar fotot från bar Colombo i Casamaccioli.

ekonomi och sociala kontakter. Så mycket, att man måste ifrågasätta värdet av ett bybegrepp, baserat på permanent residens. Banden mellan kvarvarande och emigrerade, periodvis återkommande före detta bybor, är så starka, att byns sociala territorium är vida mer omfattande och reellt fungerande än det strikt geografiska.

6. Vid sidan av den starka bykänslan existerar också en utpräglad bygdekänsla, geografiskt motsvarad av *kantonen* Niolo. Innan framkomliga vägar byggdes på 1800-talets mitt var bygdens isolering stor. Men invånarna i Niolo var för den skull inte okunniga om yttervärlden. Genom transhumans och årliga försäljningsturer med ost runt ön kände de väl till hur andra korsikaner levde. Ändå utgjorde Niolo en

Figur 5:12. I det centrala av Korsika ligger Niolo. Naturgeografiskt är området enhetligt. Som två väldiga käftar griper bergskedjorna Monte Cinto i norr och Monte Tozzo i söder om en långsträckt högplatå. I botten på denna ligger Niolos fem byar. Bilden visar en av dessa, Casamaccioli. I förgrunden till vänster syns en megalitgrav (dös), vittnande om att området var befolkat redan under neolitikum.¹⁹

egen värld. Abbé Gaudin, som 1787 gjorde en resa upp genom ravinen la Scala di Santa Regina till Niolo, skrev om nioliternas egen syn på hans färdväg:

Invånarna själva säger, att de lämnar helvetet och går in i paradiset (Abbé Gaudin 1787:132).²⁰

Naturgeografiskt är området enhetligt. Som två väldiga käftar griper bergskedjorna Monte Cinto (2702 m ö h) i norr och Monte Tozzo (2329 m ö h) i söder om en långsträckt högplatå. I botten på denna ligger Niolos fem byar (kommuner), Albertacce, Calacuccia, Casa-

maccioli, Corscia och Lozzi. (se bl a Castelnau 1908 och Keller 1958/59).

Dessa församlingar (byar) bildar tillsammans en administrativ enhet med mycket gamla anor. I nästan oförändrad form daterar den sig bakåt till tiden för Genuas påbörjade domain över Korsika (1300-talet). Enheten kallades då *pieve* och totalt sett var ön indelad i 62 sådana mer eller mindre självständiga kulturcentra. De hade långt utvecklat juridiskt och administrativt självstyre med särskilda lagar och förordningar.

Historiskt finns många vittnesbörd om hur invånarna i Niolo sluter sig samman för att kämpa mot "yttrevärlden". Giustiniani nämner en politisk konflikt på ön i början av 1500-talet. Niolo, som tagit parti för Lecaadeln i Cinarca och deras kamp mot Genua, blev år 1503 fullständigt ödelagt av Nicolas Dorias trupper. Befolkningen förbjöds att bygga hus eller över huvud taget uppehålla sig i Niolo. Förbudet hävdades först 1554 (Giustiniani 1888:24).

Nioliterna var hela tiden i opposition mot övermakten. Arrighi berättar, med stöd av Jaussins "Mémoires historique, militaires et politiques 1758 et 1759", hur herdarna i Niolo gjorde gemensam sak med invånarna i Vico-provinsen för att driva bort grekiska kolonistörer, som mot slutet av 1600-talet fått Genuas tillstånd att slå sig ned på tre obebodda platser mellan Golfe de Sagone och Golfe de Chiuni. Herdarna uppfattade dessa försök som ett slags "denationalisering", ett hot inte bara mot potentiella betesmarker, utan också mot den korsikanska nationalitetskänslan. År 1715 samlades omkring 2000 man från de två *pievi* Niolo och Vico för att med vapenmakt bli av med inkräktarna. Efter många års återkommande attacker och skövlingar tvingades kolonistörerna att definitivt ge upp 1731 och flytta till Ajaccio, där genuesarna erbjudit dem en fristad. Fortsatta försök att komma tillbaka misslyckades och först 1775 fick konflikten sin slutgiltiga lösning. Då erbjöds den grekiska kolonin en fristad i byn Cargese på Korsikas västkust (Arrighi 1970:78).²¹

Vid den tiden hade Korsika just sålts till Frankrike och herdarna i Niolo var helt koncentrerade på frihetskampen mot de nya inkräktarna. Här agerar invånarna i Niolo på nytt samfällt, då de 1774 under ledning av Thomas Cervoni gör uppror mot fransmännen. Nästan alla i området var partisaner och anhängare till frihetskampens ledare, Pascal Paoli, men folkresningen (1774) slutade nästan innan den hade börjat i ett snöpligt nederlag vid Francardobron. Bestraffningen blev hård och elva nioliter hängdes, trettio deporterades, hus och byar plundrades och brändes (Gregori 1967:215ff).

År 1789 anhöll *pieven* Niolo hos franske kungen om att få officiell bekräftelse på sina rättigheter till betesområdena Pasciu, Sia och Filosorma, att vägen ner genom la Scala di Santa Regina iordningställdes och att ett universitet upprättades i Corte! Först långt senare

(1851), bekräftades Niolos suveränitet över Filosorma (17 000 ha) och några år senare (1865) delades området mellan kantonens fem kommuner. År 1860 grundades byarna Galeria och Mansu i Filosormas västra del av Nioliter, som valt att lämna sin bergskanton för att bli bofasta jordbrukare nere vid havet.

Också senare finner man bevis på aktioner, där hela kantonen eller delar av den agerar samfällt. En skrivelse från år 1918 till Société de Roquefort visar, hur flera kommuner i Niolo g  r samman kring en förfrågan om förlängd distributionstid av mjölk. Denna händelse skiljer sig från merparten av de övriga jag presenterat genom att uteslutande vara kopplad till herdarnas yrkesliv. Annars var de äldre gemensamhetsaktionerna mer inriktade på kantonens frihetskamp, under medeltiden mot Pisa, därefter mot Genua och sedan mot Frankrike.

Alla dessa händelser har både varit uttryck för och bidragit till att skapa en identitetskänsla hos befolkningen i Niolo.   n tydligare har detta gällt den externa identifikationen. Under mina f  ltarbetsperioder i Korsikas kustområden hörde jag bara beteckningar som "herdar från Niolo" eller liknande. Någon distinktion mellan folk från de olika kommunerna gjorde man aldrig.

I sagor och sägner, i folkmun och talesätt omnämns Niolo respektfullt som "det verkliga Korsika", "h  rtat av Korsika", "herdarnas och bergsm  nniskornas område", etc. Herdarna i sin tur säljer gärna osten med varubeteckningen "pur niolin" vilket ger den ett extra försäljningsvärde.

Men Niolost  mpeln var, framför allt förr, långt ifrån entydigt positiv. Särskilt den jordbrukande befolkningen var kritisk mot herdarna från Niolo, behändigt sammanklumpade under beteckningen nioliter. Från 1700-talets början finner man många kritiska uttalanden om hårdföra nioliter, som hänsynslöst förde fram sina hjordar över bl a fredliga Balagnejordbrukares uppodlade marker. Befolkningen inom Calvis jurisdiktion protesterade   r 1703 mot Nioloherdarnas brutala härjningar, åberopande att dessa plundrade sädesfält, vin- och fruktträdgårdar samt begick våldtäkt och mord (Renucci 1974:61).

Denna och övriga händelser ger lätt vid handen, att kantonen Niolo utgjort ett reellt underlag för herdarnas vi-känsla. Men deras vilda framfart f  r inte uppfattas som resultat av några mer omfattande gemensamhetsaktioner. Sådana var relativt sett fåtaliga och den externa identifikationen bör inte förleda oss att överbetona inre samförstånd och homogenitet. Herdarna i Niolo har bara undantagsvis fungerat som en organiserad grupp. I stället är konflikterna mellan kommunerna legio som exempelvis den mellan Casamaccioli och Sidossi relaterad på s 171. Inte heller är det svårt att finna exempel på våldsamma stridigheter   cks   mellan de säsongsvandrande herdarna nere på slätten, dvs utanför kantonen.

Följande år (1704) kastade de sig över området kring Galeria, förlänad en *genuesare*. Oenighet och våld härskade, till på köpet i deras egna kommunområden och samtida arkivmaterial uttrycker tydligt en tid full av oordning, kottier och hämndakter. Det visar hur invånare i Albertacce stjal boskap från invånare i Casamaccioli, hur Calacucciabor söker förbjuda tillträde till betesområden inom en del av Sidosis revir medan grannkommunen Castirla protesterar mot byn Corscias bråkiga gränsöverskridningar (Renucci 1974:61).

Sammanfattningsvis är det konflikter, inte samförstånd, som är det normala i Nioloherdarnas agerande. Men det är en komplicerad konflikt, manifesterad på åtminstone tre olika plan. Två har jag redan berört; stridigheter mot den gemensamma fienden, bofasta markägare på slätten, men också mellan herdar från kommuner inom den egna kantonen. Därtill kommer en tredje front gentemot de Nioloherdar, som upphört med sin transhumans för att permanent bosätta sig i kustområdena, företrädesvis då *Filosorma*. Dessa "piaghjinchi" är avlägsna släktingar till dagens säsongsvandrande pastori vilket gör konflikten ytterst svårmanövrerbar med ett flertal olika lojalitetsband att ta hänsyn till.²²

7. Nästa nivå i Nioloherdens identifikation bygger på Korsikas gamla indelning i två block.

Vad beträffar dialekterna delas Korsika upp i två sektioner varav den ena genom sin utbredning är mer omfattande än den andra; *méridionale* (eller *Au delà des Monts*) och *septentrionale* (eller *En-deçà des Monts*). Den verkliga korsikanskan, talad av ungefär 2/3 av befolkningen, är i realiteten den i *En-deçà des Monts* ... (Bertoni 1916:147).

Språkligt men också på en mängd andra plan manifesterar sig en skillnad mellan nordöstra och sydvästra Korsika. Tindelningen följer i stort den geologiska vattendelare, som S-format klyver ön från nordväst till sydost. I äldre tider var de politiska skillnaderna mycket stora med det friare, på kollektivägd mark inriktade *Terre du Commun* i norr och det feodalt styrda *Terre des Seigneurs* i söder.

Ännu idag märker man denna klara uppdelning av ön, accentuerad av de två "storstäderna" Bastia och Ajaccio. I viss mån fungerar de som ett slags kulturella och ekonomiska magneter med var sitt kraftcentrum. Herdarna i Niolo identifierar sig huvudsakligen med Bastia och stora delar av deras handel är riktad åt det hållet. Men till skillnad från det vanliga mönstret i medelhavsområdet har städerna aldrig spelat någon avgörande roll för landsbygdens befolkning.²³ Ajaccio motsvarar den typ av stad, som "vänder regionen ryggen" medan

Bastia alltid varit mer "fästad vid Korsika" (Renucci 1974:324). Denna skillnad märker man mycket klart idag. Ajaccio är en i många avseenden modern stad i enlighet med kontinentalt mönster, Bastia däremot är nergången, traditionell, nästan lantlig till sin utformning. Mellan städerna finns en klart uttalad rivalitet, som också färgar av sig på landsortsbefolkningen. I Niolo håller man Ajaccioborna för snobbiga medan epitet som enklare, ärligare, rakare, tillskrivs invånarna i Bastia.

Upplevelsen av en "vi-känsla" för invånarna i respektive block hänför sig mest till mindre seriösa situationer och är inte helt olik vår egen landskapsidentitet.

Men uppdelningen har de senaste åren fått förnyad kraft med konsekvenser av ännu oanat omfång. Under 1970-talet skedde en kraftig upptrappning av det politiska våldet på Korsika med ständiga attentat och våldsdåd. Som en följd av detta delade franska staten år 1973 upp Korsika i två departement med var sin centralort och administration: 1. Liarnone (arrondissement Sartène, Ajaccio) och 2. Golo (arrondissement Bastia, Corte, Calvi). Man följde då den historiskt förankrade indelning jag ovan redogjort för. Att detta är en politisk handling med syfte att splittra ön och dess invånare står helt klart. Sedan Aleria-krisen i augusti 1975, då en gendarm sköts till döds och flera sårades, har den franska regeringen gått hårt fram, främst då mot FLC, den korsikanska befrielsefronten.

8. Trots att bara en ringa del av befolkningen aktivt stöder olika separatiströrelser finner man på Korsika den kanske starkast uttalade självkänslan i alla franska departement. Att vara korsikan ger en mycket påtaglig identitetskänsla, framför allt för alla de emigranter, som lämnat sin ö.

Mot bakgrund av ett historiskt arv, fyllt med invasioner, förtryck och ekonomisk utsugning kan man tala om att korsikanerna upplever ett slags "tribal stigmatisering" (Goffman 1972:14). Korsika står gentemot övriga Frankrike utelämnat, övergivet men blir på samma gång alltmer beroende av franska staten.

Detta förhållande hjälper till att förklara korsikanernas starka, för att inte säga gränslösa chauvinism. Intresset för sin ö och dess historia, för hembyn och dess traditioner måste uppfattas som ett svar på det växande hotet utifrån, ett sätt att skapa identitet och självkänsla i en värld där gamla normer alltmer luckras upp och försvinner.

Utomlands (eller i brevväxling med de hemmavarande) tilltalar man varandra med "compatriote" och skiftar gärna till sitt korsikanska modersmål. På universiteten i Frankrike bildar de korsikanska studenterna en grupp för sig.²⁴ Språket blir i detta sammanhang ett medel till självkänsla och självhävdelse, men kan också, beroende på situationen, leda till stigmatisering.

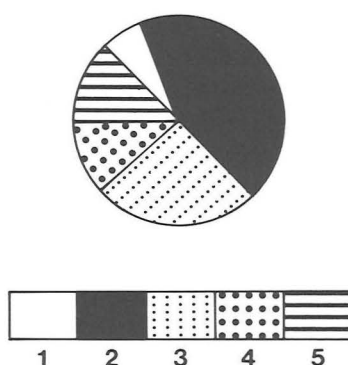
Överallt i Frankrikes större städer finner man korsikanska sammanslutningar och klubbar, kallade "amicales" (Association Mondiale des Corses, des Amis de la Corse et des Napoléoniens). Gentemot icke-korsikaner uppfattar sig invånarna på ön som tillhörande en etnisk grupp, ett folk med egen kultur och eget språk.²⁵

Men enigheten får inte överdrivas. Korsikanerna på kontinenten sluter sig visserligen samman, men är sinsemellan uppdelade i klaner och fraktioner. Kafélivet spelar i detta sammanhang en viktig roll. Ofta knyts en lokal upp till bestämda grupper eller så kan ett typiskt "Korsikakafé" delas upp i sin tur.

På Cour Mirabeau i Aix-en-Provence ligger "le Mazarin", ett stort och flott kafé. Inne i den egentliga kafélokalen samlas representanter för den respektabla bourgeoisien på Korsika, elegant klädda efter franskt manér i motsats till de vänsterinriktade korsikaner, som träffas på den inbyggda terrassen. De senare kommer nästan alla från småbyar, medan den inre gruppen tillhör klaner från de "bättre" familjerna i Ajaccio och Bastia.

I Toulon, för att ta ett exempel från en typisk kontinental "Korsikastad" formar korsikanerna ett enhetligt område med speciella affärer och barer men är inbördes uppdelade efter olika regioner på Korsika, exempelvis "amicale du Niolo". Dessa sammanslutningar fungerar som klubbar med uppgift att hjälpa nykomlingar med deras olika anpassningsproblem rörande språk, ekonomiska och juridiska frågor, annorlunda kultur etc.

Men det handlar inte bara om filantropi. Klubbarna ingår som viktiga länkar i det lokalpolitiska spelet med stränga solidaritetskrav på medlemmarna.

Figur 5:13. Korsikaner som emigrerar föredrar att flytta till någon "typisk" Korsikastad på kontinenten, där de sedan sluter sig samman socialt och ekonomiskt. Diagrammet visar bosättningsorten för de röstberättigade Calacucciabor (Niolo) som ej längre residerar i sin hemby (efter Renucci 1974:145).

1. Utanför Frankrike 2. Parisregionen 3. Marseille 4. De mediterrana departementen 5. Övriga Frankrike.

Stora sociala och ekonomiska intressen står på spel. Sett utifrån detta perspektiv bör man nog tona ner talet om etniskt samförstånd och i stället uttrycka relationen mellan korsikanerna i ekonomiska termer. Det innebär, att bara den fattigare delen av befolkningen är ”verkliga” korsikaner medan de rika står utanför i egentlig mening, eftersom de är infiltrerade i den statliga maktappraten. De upplever ofta en kluven identitet med starka solidaritetsband också mot det franska samhällssystemet, som de aktivt medverkar i och till stora delar har att tacka för sin ekonomiska och politiska maktposition.²⁶

9. Högst upp i den hierarkiskt uppbyggda modellen – och längst ifrån individen – har jag placerat *Frankrike*.²⁷ Inställningen till nationen är mycket sammansatt. När man som utlänning talar med en korsikan om Korsika och Frankrike, kommer snabbt en förebrående tillrättavisning: ”Vi är också fransmän!”

I nästa ögonblick använder de själva denna språkliga motsättning. En gång uppe i bergen, under en måltid tillsammans med några herdar, slängde en av dem matresterna på bordet och sa: ”Här gör vi som i Frankrike!”

Figur 5:14. Strukturen i den korsikanska administrationen uppvisar tydliga koloniala drag. Prefekt och underprefekter, direktörer för sektorer som jordbruk, post och telegraf, skatteväsen, banker och kreditinstitut är aldrig korsikaner. Byråkrater i hög ställning kommer nästan alltid från Frankrike och sitter sällan mer än två till fyra år.

Dualismen kommer ständigt fram, i skämt och i allvar. Enligt min uppfattning uttrycker den en reell och djup klyfta mellan nationen (kontinentala Frankrike) och ön Korsika. Någon större "vi-känsla" med franska samhället utmärker inte herdarna i Niolo. Tvärtom får det representera allt negativt i det egna samhället. Franskt är lika med anti-korsikanskt. I skolan tvingas man lära sig franska, senare kallas männen till värnplikt bort från släkt och hembygd, dagligen konfronteras man med franska statens representanter i skola och kyrka,²⁸ radio och TV, tidningar och böcker, telestationer och postkontor, banker och byråkrati. Nästan alla offentliga tjänster innehas av immigrerade fransmän. I så måtto råder på Korsika en kolonial situation.

Många herdar hävdade också, att de var ekonomiskt förfördelade, bedragna av den franska staten. SOMIVAC's utvecklingsplaner på östra slätten missgynnade öborna, som ej fick samma förmånliga krediter som de invandrade svartfötterna.

Vid samtal med korsikaner gjorde sig ofta en känsla av underlägsenhet gentemot övriga Frankrike gällande. Också i folkloren kommer detta fram i en flora av "kompenserande" vitsar och berättelser om de dumma "pinzuti". Så kallas allmänt fransmännen på sin spetsiga accent (franskans pointu=spetsig), helt skild från korsikanernas breda, av diftonger fyllda franska. Att låta majoritetskulturens språkliga form och uttal bilda grunden för ett sammanfattande, nedsättande begrepp kan tyckas inkonsekvent. Men på så sätt når man ett slags balans. Man känner sig språkligt underlägsen och kritiserar just av den anledningen majoritetskulturens språk.²⁹

Att tala franska tröttar mig mer än att gräva en hel dag (*byinvånare i Murato 5/6 1971*).

Det hittills sagda understryker en "vi- och dem-relation", majoritetskulturens dominans över en minoritet. Men Frankrike representerar också det land, där alla utvandrade släktingar och vänner bor, med allt vad det betyder socialt och ekonomiskt. Detta gör inte bara relationen Korsika-Frankrike komplex och svårtolkad. Den leder hos många till ett slags identitetskris, accentuerad av dagens krav på autonomi för Korsika.

6. Makt och maktlöshet

Nästan alla byar har en vacker plats där invånarna tillbringar större delen av sitt liv med att prata politik (Bourde 1887:42).

De (korsikanerna) vet mycket väl, att en korsikansk kandidat är en individualist i egenskap av valman. Om han kandiderar, är det inte för kärlek till sitt land, inte heller som en uppoffring för sitt folk . . . emellertid om man röstar på honom, ger han verkligen något, och som konsekvens därav menar han sig också ha rätt att vänta en motprestation. Under dessa omständigheter är den korsikanska politiken helt och hållet individualistisk (Piobb 1920: 140f).

I ett land som under 1000-tals år blivit utsatt för invasioner och förtryck, är det inte förvånande, att politik ständigt är närvarande i korsikanens medvetande. Detta förhållande utgör i sig motivering nog för att behandla ämnet. Därtill bildar politik (makt) en av de tre stratifieringsvariabler jag behandlar i denna studie. De två övriga är ekonomi och status.

Politik handlar om fördelning av makt. Makt skall i sin tur ses dels som en individs förmåga att förverkliga sina intentioner trots opposition och motstånd, dels som den faktiska stratifieringen i makthavare, underlydande och olika grupper i mellanställning. Det är dessa två aspekter jag här vill betona; hur den faktiska makten är uppbyggd och vilka reella maktmedel som finns att tillgå.¹

Alta pulitica och bassa pulitica

Den korsikanska politiken är full av paradoxer, i struktur såväl som i tanke och handling. En sådan kommer till uttryck i det politiska spelet mellan makro- och mikroplanet, mellan fransk centralstyrning och

intern maktfördelning i lokalsamhället. Dessa två nivåer kallas för *alta pulitica* och *bassa pulitica*.

Intresset för partipolitiken har alltid varit mycket lågt. Den koloniala situationen mellan Frankrike och Korsika skapar en spänd relation där öborna känner sig underlägsna, utnyttjade. ”I Paris tar man oss inte tillräckligt på allvar . . . De kontinentala kommentatorerna ser på Korsika enbart genom folklorismens glasögon”, skriver C Simeoni den 26 mars 1976 i den korsikanska tidningen *Arritti*.

Överallt märker man en känsla av övergivenhet och frustration, något som lätt kan bevisas rent statistiskt i detta ett av Europas mest centralstyrda land, där t o m livsmedelsprodukterna från Korsika många gånger når hemkonsumenten först efter att ha skickats till kontinenten och sedan tillbaka igen. ”Nu dubbelt så dyra och hälften så bra”, som en student ironiskt uttryckte det.

Korsika är onekligen ett styvmoderligt behandlat departement i Frankrike. Man blir därför minst sagt förvånad när man ser, att korsikanerna nästan alltid med stor majoritet röstat för den sittande regeringen i Paris!

Konservativa, åtminstone utifrån en politisk ståndpunkt, har korsikanerna ställt sig bakom den för tillfället rådande regeringsmakten och under förra seklet bl a varit ”Legitimister under Restaurationen, Orléanister under Julimonarkin, Bonapartister under Kejsardömet” säger Bourde och framhåller, ”att de hade alltför mycket att be staten om för att vara oberoende” (Bourde 1887:47).

Ön skiljer sig också idag markant från det s k *Midi Rouge* (Frankrikes röda södern) och vid valen 1962 och 1969 var Korsika det departement i Medelhavsområdet, som gav gaullisterna det största stödet, kommunisterna det minsta (Renucci 1974:93).

Uppenbart är, att man på Korsika inte följer de partipolitiska linjer, som utvecklats i övriga Frankrike. Den gamla bysolidariteten till trots, är de korsikanska byarnas politiska organisation uppdelad i två rivaliserande klaner (*partiti*)² som familjevis omfattar alla medlemmar i lokalsamhället. Systemet vilar på en traditionell grund av dualism, där den ena gruppen är regeringsvänlig, den andra i opposition (*cont-rapartitu*).

Att vara neutral är en omöjlighet, liksom individuellt politiskt agerande. Familjeöverhuvudets ord är lag och varje försök att trotsa det uppfattas som ett förräderi mot grupp-solidariteten.³

”Förr följde de oss i kriget, nu följer de oss till valurnorna.” Dessa ord från P Bourde (1887:10) passar väl in på vad jag många gånger själv fick höra om ”den korsikanska mentaliteten”, även från infödda öbor.⁴ En äldre man uttryckte sig kritiskt över korsikanens sätt att rösta:

Det går fortfarande till på det traditionella sättet, dvs att rösta som far och farfar gjort. Läger alltid rösten på samma män, även om de inget gjort. Vi har oss själva att skylla. Tänker inte själva. Skulle de gå före ner i floden skulle vi alla gå efter och dränka oss! Ingen skulle säga något ... *Pietraserena* 20/3 1976

På kontinenten (Frankrike) utgör valdagen en manifestation av individens självbestämmanderätt där väljaren är basen och förutsättningen för systemets funktion. På Korsika däremot, innebär valdagen bara ett konstaterande av vad alla i förväg vet. Väljaren kommer till valurnan inte i egenskap av egen och självständig person, utan som representant för sin klan.⁵

Förr behövde alla röstande inte heller vara närvarande för att upp-
tas på röstlistorna, vilket naturligtvis vållade stora statistiska problem. En annan viktig skillnad i förhållande till kontinenten är den, att man på Korsika röstar mer på en person (klan) än på en ideologi.

Att bli vald till Maire (borgmästare) innebär sedan en i det närmaste oinskränkt makt över byn, något som framför allt tidigare vållade problem för dess ekonomiska utveckling med konflikt mellan å ena sidan den partipolitiska dualismen, å den andra den ekonomiska samfälligheten.

Fortfarande är förhållandena mycket lika de i äldre dagar, även om byrådet (Conseil Municipal) idag betonar andra sysslor än de som förr stod i centrum; fördelning av den lokala skatten, fastställande av skatt för utnyttjande av kommunal mark (betesområden, skog, macchia etc), reglerande av lagar för djurens passager i landskapet, försvarande av pievens rättigheter i Filosorma-området etc.

Några av de gamla uppgifterna är ännu aktuella. Borgmästaren och hans sekreterare kan exempelvis hjälpa den enskilde bymedlemmen med arbete, antingen i hemkommunen eller på kontinenten och de kan fungera som lotsar genom den besvärliga administrativa pappersdjungeln vid ansökan om pension, lån etc.

På Korsika är personliga rekommendationer av oerhörd betydelse i synnerhet för alla förbindelser med institutioner eller personer utanför det lokala systemet. Värdet av rekommendationen växlar och beror i första hand på vilken status förespråkaren har, i andra på hur nära han står adressaten och i tredje på hur nära förespråkaren och den han rekommenderar står varandra. Den viktigaste maktfaktorn för borgmästaren är följaktligen besittandet av ett stort och inflytelserikt kontaktnät. Av den anledningen, och tack vare sina ekonomiska resurser, lever han ett slags dubbelliv där större delen av tiden tillbringas i någon av de två "storstäderna" Ajaccio eller Bastia (för Casamacciolis del Bastia). Till hembyn kommer han mer sällan, men genom sin trogne vapendragare och assistent (secrétaire) kontrollerar han ändå sitt revir, samtidigt som han i egenskap av ett slags "absentee land-

lord" på ort och ställe kan förstärka och utvidga kontakterna inom de mer dominerande samhällsklasserna. Här spelar kafélivet en viktig roll och i Ajaccio, exempelvis, finner man bland stamgästerna på de förnäma kaféerna längs med Cours Napoleon en stor del av sydvästra Korsikas lokala byelit.

Byns borgmästare besitter följaktligen en dubbel prestigefunktion, dels som ledare för den mäktigaste klanen, dels som "manipulator" i den franska administrativa byråkratin. Denna sistnämnda ställning som förmedlare (mäklare) mellan den enskilde och den administrativa och politiska makten är mycket utmärkande för den politiska situationen på Korsika idag.⁶

Ett annat karakteristiskt drag är den skeva representationsbilden, socialt och ekonomiskt sett. Det är läkare, advokater och administratörer, som sitter i beslutsställningar. Av fem parlamentsråd i valet 1976 var fyra advokater och den femte läkare. På den lägre departementsnivån representerade samma år bara 12 % jordbrukssektorn och detta i ett så utpräglat agrart område som Korsika (Ravis-Giordani 1976a:177). Vilka möjligheter herdarna har att via politiska kanaler göra sig gällande är lätt att räkna ut. Ravis-Giordani (1976a) urskiljer fyra regler i det politiska spelet på Korsika:

1. Familjen och partitu.

Varje partitu utgör en samling starkt sammanhållna grupper: familj, släkt, klan. I spetsen för dessa sitter en vald ledare, capi partitu.

Varje grupp, varje lokal ledare har i verkligheten sina intressen, sina perspektiv, sina ambitioner, sina egna trogna, som inte alltid automatiskt sammanfaller med övriga intressen i den partitu i vilken gruppen är integrerad (Ravis-Giordani 1976a:179).

2. Hedern

Var och en av grupperna betar sig som en helhet och anstränger sig hårdnackat att hålla fast vid en egen profil. Honnörsorden är heder och ära. Trots meningsskiljaktigheter gäller det att vara capi partitu trogen, för honom och hans partisaner att hålla samman den korporativa enheten. I detta spel är alla medel tillåtna. List och lögn mot säger så till vida inte hedersbegreppet, bara det gagnar saken.

3. Politik är lika med krig

Valen äger rum i ett fientligt klimat, inte sällan med öppet våld som yttersta konsekvens. Detta är en följd av den partipolitiska dualismen. Kan det förlorande partiet inte acceptera valutgången, händer det att

Figur 6:1. "Urnorna i havet" tillhör inte bara seriernas värld. På Korsika är fenomenet fortfarande en politisk realitet. (Ur "Asterix på Korsika")

valurnorna kastas i havet, ett välkänt fenomen i den korsikanska politiken.

4. Capi partitu – en förmedlande länk mellan l'alta och la bassa pulitica.

Ledaren bygger sin makt på partisanernas röster men måste också lyckas i det regeringspolitiska spelet för att kunna ge något tillbaka. Med nödvändighet måste ett sådant system vara orättvist, odemokratiskt.

Att göra sig hörd

Utifrån ett politiskt klimat som det nyss beskrivna, kan man fråga sig vilka egentliga påtryckningsmedel herdarna förfogar över för att påverka eller förändra sin situation. Våldets och vapnets språk är ännu inte en helt överspelad maktresurs. Under en bilresa som jag gjorde med en herde längs med Cap Corse östra kust ner mot Bastia våren 1976 berättade han, att han utan att tveka skulle använda det gevär han alltid bar med sig ute i markerna om myndigheterna kom för att avliva hans djur. (Man har sedan några år tillbaka infört en ny lag på Korsika som säger, att herdens djur måste vara helt fria från maltfeber, (fièvre de Malte), något som ytterst få hjordar är. Påträffas vid kontroll sjuka djur, tvingas ägaren att nödslakta sin hjord eller så ingriper myndigheterna med polisiära medel). Jag hade ingen större anledning att betvivla hans ord, allra minst som vi strax därpå körde förbi en stor lantegendom, till delar nedsotad och utbränd.

Den sprängdes i luften för två veckor sedan. Ägaren som bor i Paris, förbjöd herdarna i området fri passage över sin mark.

Vid senare tillfällen noterade jag flera liknande fall, där man med vapnets hjälp gjort sig hörda när inget annat medel hjälpt.

Samma våldsamma väg går en av autonomirörelserna, den förbjudna FCL (Front Paysan Corse de Libération), som emellertid har litet stöd hos befolkningen, också hos herdarna, trots att flera av dem använder våld som maktmedel.

Vad annat kan herdarna göra för att påverka sin situation? Vore "strejk" en möjlighet? Frågan diskuteras sällan eller aldrig i samband med bönder och herdor, själva ordet verkar absurt. Men helt orimlig är inte tanken. Rent praktiskt/ekonomiskt skulle en samordnad produktionsnedläggning ställa den största uppköparen av hedarnas produkter på Korsika, Société de Roquefort, i en brydsam situation. Men handlingen är av flera orsaker svårigenomförbar. I nuvarande läge är det orealistiskt att herdor runt stora delar av Korsika, geografiskt spridda och för varandra i det närmaste okända, skulle kunna kommunicera ett samförstånd av sådan omfattning, att det fick politisk och ekonomisk genomslagskraft. För detta krävs en politisk medvetenhet grundad i en klart formulerad ideologi, samt en på basis av denna insikt uppbyggd facklig organisation med ekonomiska, tekniska och formella möjligheter att initiera och hålla vid liv en sanktion av ovan nämnda slag. Relativt sett är herdarna också fattiga med små ekonomiska resurser att stödja sig på i en kampsituation. Däremot är de väl rustade att överleva i ett krisläge genom sin omfattande kunskap om självförsörjning. Så skedde under senaste världskriget, då många återgick till en äldre kombinationsekonomi.

För det andra är en sådan handling som "strejk" både praktiskt och moraliskt svårigenomförbar sedd utifrån herdarnas egen horisont. Eller som en herde förklarade saken:

Vi kan ju inte sluta ta hand om djuren bara för att vi inte säljer mjölken. För oss blir det samma sak hur vi än gör och Société de Roquefort går inte omkull för att några herdor på Korsika trilskas.
Boniacce 1/7 1971

Alltsedan 1900-talets början är det Société de Roquefort, som haft den reella makten, och herdarna har fått hänga med i utvecklingen bäst de kunnat. Jaco Luciani berättar:

Förr hade Sociétén ingen som helst konkurrens. Då gjorde de vad som föll dem in. När ostlagren var fyllda bara stängde de för säsongen och där stod vi herdor med all vår ost. Alla fick sälja på en gång och på samma marknad. *Vedzia 1/4 1976*

En pensionerad herde i Calacuccia hade en mer positiv syn:

Roquefort är dålig, säger många. Men enligt mig har de varit korrekta och betalt exakt i rätt tid, vilket inte alltid hände med de andra. Gav lån också om man behövde. Däremot var korsikanernas egna försök till konkurrens dåligt skötta. Det var därför de gick omkull. Roquefort är en jämn och bra grossist, som kan sin sak. Men de har aldrig gett bättre priser än andra organisationer. Men de visar mer intresse för stora hjordar och vill inte att man byter vinterboplat. *Calacuccia 23/3 1976*

Kritisk inställning eller ej till Société de Roquefort, ytterst sällan hörde jag någon herde ifrågasätta själva principen för företagets existens. På ett allmänekonomiskt plan innebär en stark centralorganisation för uppköp av mjölk, ostproduktion och därmed sammanhängande distribution på en omfattande och stabil marknad många fördelar för herdarna. Den viktigaste kanske är den, att förekomsten av en organisationsapparat av ovannämnda slag faktiskt bidragit till att bromsa den kraftiga minskningen av antalet aktiva herdar.

I äldre tid omfattade arbetet med djuren hela produktionskedjan alltifrån bevakning, mjölkning, ostframställning till distribution. I samband med omfattande emigration minskade tillgången på arbetskraft, vilket för många herdefamiljer resulterade i produktionsnedläggning. Men tack vare Société de Roqueforts funktion som osttillverkare och distributör har många ensamma herdor kunnat stanna kvar inom yrket, låt vara på bekostnad av minskad förtjänst och – minskad anledning till organiserat samarbete herdarna emellan.

Herdarnas kritik riktar sig i första hand mot att den franska Roquefortkoncernen existerar på bekostnad av en motsvarande korsikansk organisation. Några mindre "inhemska" grossistföretag, varav det mest kända är Maria Grimal, kämpar idag en hård kamp i skuggan av jätten Société de Roquefort. Men medan herdarna i allmänhet talar för en egen och självständig distributionsapparat menar mer ekonomiskt initierade, att Société de Roquefort är den enda vettiga lösningen på de ekonomiska problemen idag.

Till och med autonomirörelsen ARC förkastade i sin programförklaring för år 1974 inte i sak Société de Roqueforts närvaro på den korsikanska marknaden. I stället borde intresset rikta sig mot att utöka den industriella ostframställningen för att tillgodose en ännu inte på långa vägar när mättad marknad (*Azione per a Rinascita di a Corsica. 1974:153*).

Men vi får inte glömma, att produktionsutvecklingen under alla omständigheter är en konsekvens av centralisering, av lokalsamhällets integration i nationalstaten. Spelreglerna bestäms uppifrån, inte av herdarna själva. Ett redan omnämnt exempel är den förda jord-

brukspolitiken, där statens satsning i praktiken innebär ett brott mot det existerande betessystemet transhumans.

Den maktlöshet herdarna känner delar de med marginella yrkesgrupper i andra länder. De upplever sig som ointressanta människor därför att de är ekonomiskt och politiskt ointressanta – ett stycke pittoresk folklore, utklädda figurer på vykort. En arbetsnedläggning på en större fabrik skapar oro i systemet, herdarnas aktioner rubbar inga cirklar.

Som udda grupp i ett utkantssamhälle har herdarna i Niolo inget värde för samhället, inget självklart existensberättigande förrän de spelar en ekonomisk och politisk roll. Förrän de upphör att vara marginella. I så måtto är herdarna i Niolo dubbelt marginella.

7. Marginalitet

''Eftersläpning'' och ekonomisk dualism

I inledningen tog jag fasta på Korsika som ett utkantssamhälle. Min beskrivning av en grupp herdar har förstärkt denna bild.

Niolo är i många avseenden ett marginellt område; geografiskt isolerat med bristfälliga kommunikationer och långa avstånd till marknader och konsumtionscentra, markerad nedgång i befolkningstalet med stora förändringar i den sociala strukturen som följd, merparten av den yrkesverksamma befolkningen sysselsatt inom boskapsskötsel och servicenärningar, med låg inkomstnivå. Vidare råder det brist på kapital, expertis, organisation och kontroll över de politiska beslut, som bestämmer befolkningens utveckling. Flera av dessa karakteristika gäller Korsika som helhet och ön är exempel på ett generellt glesbygdsproblem i alla industristater av idag.

Marginella människor i ett marginellt samhälle kan man kalla de herdar som är huvudpersoner i denna avhandling. En socialt nedvärderad grupp, ständigt utsatt för anpassningstvång. Hur skall man nu förklara denna marginalitet? Ytligt sett är det inte svårt att finna exempel på ''bakåtsträvande'' faktorer i herdarnas levnadsmönster; familj- och släktbundenhet, ekonomisk ''irrationalitet'' med små brukningsenheter i stället för moderna organisationsformer.

Härifrån är steget inte långt till samtycke med tidigare refererade uttalanden om konservatism och lättja. Underutvecklingen skulle enligt dessa bero på den korsikanska mentaliteten, speciellt utpräglad hos herdebefolkningen. Andra orsaker skulle vara frånvaron av ''företagaranda'' (entreprenörer) och avsaknaden av ''ekonomiska principer'' (Godelier 1971:67).

Traditionalism och karaktärsvagheter hos individer och grupper får ofta ''förklara'' en regions marginella ställning i samhället. Teoretiskt stöd får dessa tankegångar i Banfields bok ''The moral basis of a backward society'' (1958). Under de 20 år som gått sedan detta omdebatterade arbete kom ut, har boken spelat stor roll i diskussionen

om syditaliensk och mediterrän kultur. Den inleds med ett citat av Tocqueville:

In democratic countries the science of association is the mother of science; the progress of all the rest depends upon the progress it has made (Banfield 1958:7).

Denna grundtanke förtydligar Banfield själv genom att säga:

The higher the level of living to be attained, the greater the need for organisation (Banfield 1958:7).

Det övergripande syftet med boken är att studera de kulturella, psykologiska och moraliska förutsättningarerna för politiska och andra organisationer. Under fältarbetet i den syditalienska byn Montegrano (fingerat namn) frågar sig Banfield;

What accounts for the absence of organized action in the face of pressing local problems? Why for example, is nothing done about the schools? (Banfield 1958:31).

Frågan om varför man inte gör något åt sin situation ställde Banfield också till invånarna i byn. Här är de sex vanligaste svaren:

1. Det finns ingen tid över för politik i ett samhälle som är så fattigt.
2. Analfabetismen. Folk som varken kan läsa eller skriva har svårt att göra sig en klar föreställning om vilka möjligheter som står dem till buds.
3. Politiskt agiterande reflekterar klassintressen och antagonism.
4. De som har ett stycke mark, må vara aldrig så litet, önskar behålla status quo.
5. Århundraden av förtryck har skapat bönder med en patologisk misstro mot stat och all auktoritet.
6. Syditalienaren är en misströstande fatalist.

Som synes är fattigdom och förtryck folkets huvudsakliga argument till den rådande situationen. Banfield bygger vidare på temat genom att beskriva ekonomi och klassrelationer inom undersökningsområdet.

Men den grundläggande förklaringen till området's "backwardness" presenterar författaren i sin hypotes om den "amoraliska familismen". Enligt denna skulle invånarna i Montegrano basera sitt handlande på följande moralbud:

Maximera den egna kärnfamiljens kortsiktiga materiella fördelar. Utgå från att alla andra gör likadant (Banfield 1958:83).

I 17 punkter går sedan Banfield igenom de moralbud (ethos), som ligger till grund för individens agerande i samhället och som samtidigt förklarar områdets stagnation och eftersläpning. Genomgående uttrycker teserna en väldig klyfta mellan vi och dem, mellan det fattiga folket och tjänstemän, politiker och andra ledande personer i samhället.

Misstron gentemot makthavarna är enligt Banfield grundmurad.¹ Varje grupp med makt är "self-serving and corrupt" (tes 15) och diskrepansen mellan ideologi och vardagens konkreta verklighet stor (tes 10). Man förväntar sig inte att t ex en nyvald kommunalpolitiker skall arbeta för partiet eller för de svaga i samhället. Knappt är ett val över förrän de röstande upptäcker, att de nya tjänstemännen roffar åt sig på väljarnas bekostnad och att de inte har någon intention att hålla sina vallöften (tes 15). En naturlig följd blir att "den amoraliska familisten" lägger sin valsedel så att han säkrar största möjliga kort-siktiga vinst (tes 12). Långsiktiga mål tror man inte mycket på, enligt författaren en viktig orsak till "oförmågan att samarbeta". Tes 11 uttrycker denna misstro till handling och förändring på följande sätt:

In a society of amoral familists there will be no leaders and no followers. No one will take the initiative in outlining a course of action and persuading others to embark upon it (except as it may be to his private advantage to do so) and, if one did offer leadership, the group would refuse it out of distrust (Banfield 1958:97).²

Banfields kategoriska syn på medelhavsmänniskan har mött kritik.³ Brögger (1971), som arbetat i samma område (Montevarese i Kalabrien), kritiserar Banfield för en etnocentrisk hållning till sitt material. Det är fel att jämföra de egna förhållandena i St George, Utah med dess många organisationer och klubbar med det fattiga syditalien. Därtill visar enligt Brögger författaren en allmän okunskap om den syditalienska bondens liv och leverne, sitt långa fältarbete till trots.

Båda punkterna tar Marselli upp i sin studie "American Sociologists and Italian Peasant Society: With reference to the book of Banfield" (1963). Banfield visar en otillräcklig kunskap om dagens italienska samhälle, säger Marselli och efterlyser ett bättre historiskt perspektiv. Han är också kritisk mot Banfields användande av psykologiska TAT-test, ett vanligt grepp inom amerikansk forskning. Testerna är utformade för urbana samhällen och kan knappast överflyttas till rurala miljöer typ Montegrano. Också Banfields starka betoning av psykologiska fakta, som vore den ekonomiska eftersläpningen i första hand en moralisk fråga, kritiserar.

En långt mer positiv hållning har Wichers, som i sin artikel "Amoral familism reconsidered" (1964) pekar på flera svagheter i Marsellis kritik av Banfield. Framför allt har Marselli inte förstått grundtanken i

boken, detta att lansera och testa en idé, hypotetiskt formulerad. För Banfield är amoralisk familism ett relativt begrepp, inte som för Marselli absolut;

a pattern or syndrome, a society exhibiting *some* of the constituent elements of the syndrome is decisively different from one exhibiting *all* of them together . . .

Since our intention is not to "prove" anything, but rather to outline and illustrate a theory which may be rigorously tested by any who care to do so, we think our data – meager though they are – are sufficient (Banfield 1958:11).

Också Silverman modifierar den ensidigt kritiska bilden.

In any case, Banfield's description has not at all been discredited, and anthropologists and others who have worked in Southern Italy generally agree that the behavior he observed in Montegrano is confined in essence by the areas they know (Silverman 1968:2).

Banfields studie är idéväckande men rymmer faror. Genom att alltför starkt betona psykologiska hinder för samhällsutvecklingen, cementerar han en traditionell syn på "den marginella människan", inte helt olik den jag i inledningen gav prov på för Korsikas del. I detaljer verkar många av hans argument plausibla, även som förklaringar till Nioloherdarnas marginella ställning; misstro mot politiker och ledarskap, familjecentrering (amoralisk familism), instabila, kortsiktiga samarbetsformer utanför kärnfamiljen i stället för varaktiga Kooperationer etc.

Men själva grundtanken i "The moral basis of a backward society" är felaktig. Eller för att citera Silverman:

In sum, Banfield's insight was accurate but his explanation backward: it is not the ethos of "amoral familism" that is the cause of these characteristics of the social system, but they that are the basis of the ethos (Silverman 1968:3).

Det är denna kritik jag vill bygga vidare på. Enligt min mening är Banfield offer för en vanlig missuppfattning i samband med marginella samhällen, nämligen att där existerar två skilda ekonomier (ekonomisk dualism). Teorin finner stöd i Boeke's inflytelserika arbeten om koloniala ekonomier. Han framhåller där att varje system (nation, stat, empire) består av två ekonomiska strukturer (Boeke 1942, 1953). Belshaw har en god beskrivning av detta. Utgångspunkten är den moderna ekonomiska sektorn, som opererar efter kapitalistiska principer.

This sector is commercially sophisticated, linked with international trade and dominated by motives of profit maximisation. Opposed and separated from this sector is the traditional peasant economy which is conservatively oriented, interested in security rather than change, oriented towards the satisfaction of social needs rather than market forces and incapable of engaging dynamically in trade and commerce (Belshaw 1965:96).

I mer eller mindre renodlad form har ovannämnda uppfattning representerat merparten litteratur kring Korsika och dess framtid. Denna dualistiska syn har också sin motsvarighet i sociologisk och antropologisk litteratur. Alltifrån Tönnies, Durkheim, Weber, Parson till Redfield med flera har idealtypiska konstruktioner presenterats, som skiljer ett traditionellt samhällssystem från ett modernt, antingen i termer av solidaritetstyper (Durkheim), Gemeinschaft-Gesellschaft (Tönnies) eller folk-urban dikotymi (Redfield).

Teorin om ekonomisk dualism vidlåder ett par uppenbara felslut. Som etnolog kan man inte godta uppfattningen att ekonomiska skillnader med nödvändighet sammanfaller med kulturella. Prattis skriver:

This conceptual error is made time and time again by scholars and policy makers when they refer to the problems of persisting marginality. They note a population with a different language, a distinctive peasant-like, semi-traditional culture and assume that this profile signals some sort of economic distinctiveness. It does not – it signals cultural distinctiveness as Barth's material on ethnic boundaries so aptly points out (Barth 1969), but it is not an indication that a separate economic system exists (Prattis 1977:24).

En andra svag punkt i tesen om den duala ekonomin finner vi i synen på hur förändringen av ett marginellt samhälle skall gå till. Med stöd i neo-klassisk ekonomisk teori hävdar man, att en expansion omfattande kapital, arbete och varumarknad i ekonomiskt eftersläpade samhällen utplånar regionala olikheter.

Kritikerna hävdar, att det inte finns två skilda ekonomier, en traditionell och en modern. I stället existerar dessa som "egenskaper" inom ramen för ett enda ekonomiskt system, präglad av ett kapitalistiskt produktionssätt. Kärnpunkten är, att den ekonomiska tillväxtprocessen i moderniseringen oundvikligen producerar ekonomiska och regionala olikheter. Eller med andra ord marginalitet och ekonomisk underutveckling är konsekvenser av ett kapitalistiskt industrisamhälles produktionsutveckling. Genom centralisering och differentiering äger en koncentration av ekonomiska satsningar och intressen rum inom bestämda regioner, vilket ger "orättvisa" fördelar, bl a genom förnyad kapitalinvestering. En självgenererande process, som

ovillkorligen delar upp ett samhälle i moderna och marginella områden. Gunnar Myrdal talar i "Ekonomisk teori och underutvecklade regioner" om "den onda kretsgången" och om "hur en expansion inom en ort får "baksugsverkan" på andra platser" (Myrdal 1969:40).

Låt mig koppla dessa teoretiska resonemang till herdarna på Korsika. Min syn grundar sig på nutida och äldre tiders socio-ekonomiska relationer, lokala och nationella, inte på spekulationer om kulturell och ekonomisk eftersläpning, konservatism och traditionellt motstånd till förändringar. Det som sker i lokalsamhället får följaktligen inte ses isolerat från industrisamhället, vilket det är en del av. Vad jag i det följande vill visa är:

1. att Korsikas – och Nioloherdarnas – marginalitet är ett *resultat* av Frankrikes industrialiseringsprocess
2. att herdarnas nuvarande värdesystem (som resulterar i familism, icke-kooperativt agerande etc) är en *produkt* av deras sociala och ekonomiska situation.

Korsikanska herdar i franskt samhälle

Tidigare har korsikanernas ständiga beroende av främmande stater betonats. Maktkampen har i växlande grad påverkat Korsika politiskt, religiöst, ekonomiskt, socialt och kulturellt.

Det är viktigt att ha detta dynamiska förlopp i tankarna, när man diskuterar utformningen av betessystemet transhumans i Niolo de senaste 200 åren. Dagens boskapsskötsel får inte uppfattas som en sista kvarleva (relikt) från förgångens tid. Även utifrån ett så relativt kort tidsperspektiv är förändringarna påtagliga.⁴ Med stöd i Schneider /Schneider Hansen (1972) skiljer jag på två olika förändringsprocesser, *modernisering* och *utveckling*.

Modernization refers to the process by which an underdeveloped region⁵ changes in response to inputs (ideologies, behavioral codes, commodities and institutional models) from already established industrial centers; a process which is based on that region's continued dependence upon urban-industrial metropolis.

Development refers to the process by which an underdeveloped region attempts to acquire an autonomous and diversified industrial economy on its own terms (Schneider/Schneider Hansen 1972:340).⁵

Förloppen är inte parallella. Tvärtom handlar det ofta om två varandra ömsesidigt uteslutande processer.

Thus, whereas modernization emphasizes intense and continuing contact with established industrial societies, development requires that an underdeveloped society withdraw from such influence, at least partially and temporarily (Schneider/Schneider Hansen 1972:340).

Det dominerande draget i Korsikas – och herdarnas – ekonomi karakteriseras enligt min mening av en modernisering *utan* att en motsvarande utveckling ägt rum. För att visa detta börjar jag med en historisk tillbakablick på boskapsskötseln i Niolo. Med hänsyn till arbetskraft, produktionsinriktning, konsumtion och distribution framstår fyra skilda faser.⁶

1. Under 16- och 1700-talen dominerar boskapsskötseln i Niolo, i mycket begränsad omfattning kompletterad med sädesodling. Produktionsenheten är kärnfamiljen, som årligen söker sig ner till kusterna på jakt efter bete för djuren. Vandringarna är oorganiserade och urartar inte sällan till rena plundringstågen (jfr s 176) i de ännu svagt koloniserade kustområdena.

Mer än regelbunden transhumans är det fråga om ett slags halvnomadism, om herdar i ständig konflikt med samhällsutvecklingen. Genuas politik att uppmuntra jordbruket och planteringen av vinstockar och träd (kastanjer, oliver, fikon, mullbär) accentuerar konfrontationen.

2. Efter Frankrikes maktövertagande (1768) begränsas efter hand herdarnas vinterbeten och de fria vandringsvägarna kontrolleras. Delvis som ett resultat av detta äger en förskjutning rum i familjernas produktionsinriktning. Den tidigare relativt specialiserade boskapsskötseln går nu alltmer över i en sammansatt ekonomi. Man kombinerar extensiv sädesodling, där det lätta årdret är huvudredskapet, med extensiv boskapsskötsel.⁷ Marginella betesresurser utnyttjas maximalt, bl a genom säsongsbunden betesvandring mellan olika nivåskilda regioner. Niolo liksom flera andra bergskantoner hade sina egna vinterbetesområden à la piaghja (Filosorma), där herdarna också kunde odla lite säd och en del andra grödor.⁸

Till denna produktionsbas fogas komplementära näringar; vin- och kastanjeodling, köksträdgård, uppfödning av oxar, kor och svin samt jakt.

Ännu fram emot 1900-talet kännetecknades ekonomin av naturhushållning och pengar var i det närmaste ett okänt begrepp. I stället bytte man vara mot vara, också över större områden. Så försiggick exempelvis en omfattande byteshandel med ost kontra olivolja mellan Niolo och Balagne på Korsikas västkust. I övrigt var Niolo, liksom många andra kantoner på ön, i hög grad självförsörjande. Linodling och fårull gav material till kläder. Fattigdomen var stor men svält förekom nästan aldrig, vilket många författare och resenärer påpekat.⁹

Varje familj ägde en hjord med getter eller får, tillräcklig för att kunna göda åkerlappar där man odlade vete och råg. Produktionen räckte för den egna konsumtionen och existensen var tryggad (Blanchard 1914:235).

De sociala ramarna inom vilka denna ekonomi fungerade och var organiserad kan delas upp i tre enheter. Den första var produktionsenheten och bestod av föräldrar och en talrik barnaskara. Hushåll med utvidgade familjer var också vanliga (jfr s 160).

Alla arbetade direkt eller indirekt för familjens gemensamma ekonomi och allt kapital av värde ägdes kollektivt under ledning av patriarkens starka auktoritet. Det var familjen som enhet, inte de enskilda medlemmarna, som agerade vid viktiga överväganden och affärstransaktioner.

Den andra ramen var bykollektivet (*communaute villageoise*) med dess institutioner för fördelning av vatten, mark, skog etc.

Den tredje och största lokala enheten var *pieven*, som närmast kan karakteriseras som ett slags sammanslutning av *bysamfund*. *Pievens* juridisk-ekonomiska makt var många gånger stor, inte minst med tanke på att den ägde markområden av betydande omfattning.

Varje led i produktionskedjan ombesörjde herdefamiljen själv, också distributionen av överskottsost. Någon uppköpscentral fanns inte utan var och en skaffade sig ett personligt kundnät som de återvände till år efter år. Kantonen Niolo var naturligtvis övermättad som marknad, och resorna kunde ibland utsträckas ända till Cap Corse eller ner mot sydligaste delen av ön.

Sammanfattningsvis består ekonomin under större delen av 1800-talet av en utpräglad självhushållning baserad på fyra huvudnäringar (boskapsskötsel, sädesodling, kastanjeodling, köksträdgård) med kombinerad exploatering av en rad marginella nischer.

Köksträdgårdarna och de slutna, privatägda hagarna (*chiosu*) kontrasterar starkt mot de kommunalt ägda, öppna fälten och betesmarkerna, tillsammans bildande ett ekonomiskt system som kan kallas *agro-pastoralt*.¹⁰

3. Mot slutet av förra århundradet blir Korsikas beroende av Frankrike och övriga omvärlden allt starkare. Importen av livsmedel och andra varor underlättas, sädesodlingen minskar liksom hopsamlandet av kastanjer. Tabellerna på s 198 ger en uppfattning om vidden av de förändringar, som pågick vid denna tid.

Under 1900-talets första fjärdedel avvecklas det korsikanska jordbruket i snabb takt; odlingsbar jord var 1913 269 700 ha, 1929 13 700 ha! (*Programme d'action régionale*, 1957. Efter Pernet-Lenclud 1977:39.) De nedlagda åkrarna mångdubblar i ett slag den potentiella betesarealen, och boskapsskötseln blir nu dominerande näringsgren tillsammans med en fortfarande mycket omfattande köksträdgårdsod-

Produktion av säd	(ton)	Export av ost	(ton)
1868	67 000		
1872	34 000	1882–1889	45
1882	23 000	1892–1899	62
1905	11 200	1900–1905	469

(Källa: Compte des travaux de la Commission Delaney, 1909. Efter Perret-Lenclud 1977:18.)

ling. Dumont har kallat denna form för ekonomi *horto-pastoral* (Dumont 1952:237).

År 1892 upprättar Société de Roquefort den första mjölkcentralen på Korsika, snabbt följd av flera (jfr s 76). Fåraveln expanderar och på ett decennium nära 10-dubblas exporten av ost (jfr ovan). Och detta trots att det totala antalet produktionsenheter går ner! Ökningen kan förklaras genom betydligt större hjordar, avsevärt bättre bete för djuren och mer tid att förflytta djuren mellan områden med god grästillgång.

Men också boskapsskötseln drabbas snart av en såväl kvalitativ som kvantitativ nedgång.

	1896	1929	1949	1967	1970–71
Nötboskap	54 540	40 000	39 150	46 000	33 928
Får	432 230	200 000	273 000	120 000	105 457
Getter	232 600	200 000	200 000	40 000	29 342
Svin	81 000	35 700	39 500	30 000	32 078

(Efter Renucci 1974:203)

Grundläggande förklaringar till denna något paradoxala utveckling måste sökas i relationen mellan Frankrike och Korsika under 1800-talet. Under influens utifrån genomgår det korsikanska samhället en långsam men oavbruten transformation, vars mer karakteristiska drag är:

1. Fransk lagstiftning vidgar enskilda familjers möjligheter till markförvärv på bekostnad av kommunägd.
2. Man upprättar en modern kommunindelning som leder till en förskjutning av ekonomiska funktioner och makt från bykollektivet till enskilda personer och familjer.
3. Maktgrupper och lokala oligarkier ökar de ekonomiska och sociala skillnaderna. Patron-klientsystemet är utvecklat här liksom på många andra håll i Medelhavsområdet.

Den första punkten får som vi sett liten effekt i Niolo, där största delen av marken förblir i kommunens ägo. Men markens individualisering på andra håll försvårar efter hand herdarnas betesanskaffning och blockerar tidigare fria passager.

Parallellt med Frankrikes förändrade jordbrukspolitik börjar landets industricentra expandera. Moderniseringen kräver billig och mobil arbetskraft för största möjliga anpassning till skiftande ekonomiska centra. Korsika, liksom Syditalien¹¹ och andra idag underutvecklade områden förblöder långsamt demografiskt och ekonomiskt. Resultatet blir total kollaps i stället för intern utveckling.¹²

Den rudimentära industri som fanns på Korsika vid sekelskiftet konkurreras snabbt ut och samma öde rörer en lokal, kooperativ mjölkcentral. Bidragande orsaker är utvecklandet av en centralstyrd handelsorganisation för varuutbytet mellan Korsika och kontinenten liksom den ojämna konfrontationen mellan modern, monetär handel och traditionell, baserad på byte av varor och tjänster enligt en kollektiv och komplex struktur. Blasini beskriver nioliternas möte med "civilisationen" närmast som en kulturchock:

Denna brutala kontakt mellan ett arkaiskt liv (jordbruk och boskapsskötsel med låg avkastning på föga produktiva jordar, handel och hantverk av medeltida modell) och ett rikt storstadsliv, med utvecklat jordbruk och handel, tog på ett fatalt sätt bort allt hopp om en progressiv anpassning och förstörde slutligen, utan att sätta något i stället, den etablerade socio-ekonomiska jämvikten (Blasini 1972:66).

Det utökade skolsystemet ger möjligheter till nya arbeten och tjänster, men favoriserar utflyttning, eftersom dessa främst finns utanför Korsika. Kolonialområdena spelar i detta sammanhang en avgörande roll liksom rekryteringen till armén. Första världskriget kräver sin tribut – en förödande amputation av den mest livskraftiga delen av befolkningen.

4. I Niolo förtvinar det sociala och ekonomiska livet alltmer. Bara boskapsskötseln lever vidare. Den behövde inte moderniseras för att fortgå, känsligt anpassad som den var till omgivningens marginella resurser.

De nedlagda åkrarna, som de första åren gav bete i överflöd, erövrar nu av en snabbt växande macchia. Elden blev här en lika vanlig som drastisk nödlösning på en hotande betesbrist. Med dess hjälp röjdes den inkräktande snårskogen på de misskötta åkrarna lätt undan och efter de första höstregnen spirade snabbt grönt gräs till välkommet bete för de svältande djuren. Men med sönderbränt humuslager tilltog jorderosionen och någon långsiktig lösning var metoden minst av allt. Dessutom förlorade herdarna inte sällan kontroll över elden,

som i de torra markerna snabbt spred sig över väldiga arealer, hotande både människor och djur.

Mellankrigstiden kännetecknas av en allt mer omfattande penningekonomi. Kontanta medel krävs för skatter och betesarrenden, husgeråd, mat och kläder etc. Herden, som inte längre har en stor familj att försörja, tvingas specialisera sig för att skaffa kontanter. Arbetsformen *cumpania* överges till förmån för en individualistisk strategi.

Figur 7:1. Krigsmonumentet i Casamaccioli (Niolo). Första världskriget amputerade med förödande kraft den mest livskraftiga delen av Korsikas befolkning.

Från 1800-talets självförsörjning och polykultur går herden alltmer över till en kapitalintensiv monokultur. Men det handlar *inte* om en förändring från *pastore* till *allivatore*, analog med jordbrukets ”peasant-farmer”. Nioloherden har hela tiden bibehållit transhumans som grundidé för sin boskapsskötsel. Någon övergång till modern stationär avelsproduktion har inte ägt rum.

I det följande sammanfattas några typiska drag i 1970-talets herdeekonomi.

Produktionsenheten utgörs av en fragmentarisk kärnfamilj, sporadiskt kompletterad med någon släkting. Ytterst sällan ägnar sig alla medlemmarna åt boskapsskötseln. En eller flera söner har praktisk utbildning (murare, byggnadsarbetare, rörmokare, bilmekaniker) och bor vanligtvis på annan ort. Döttrarna gifter sig om möjligt tidigt och lämnar då hemmet för att bosätta sig på kontinenten eller i någon av Korsikas två större städer.

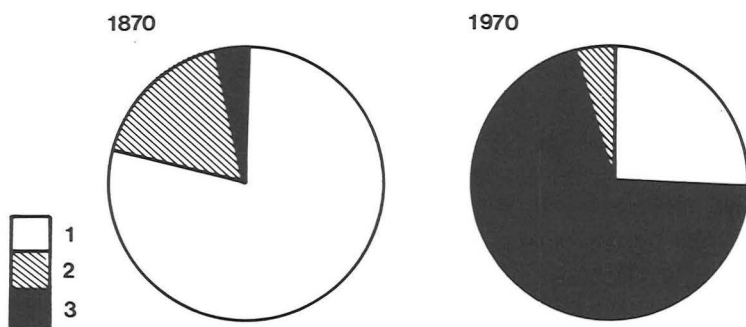
Får- alternativt getskötsel är basen i ekonomin. Hjordarna är nu betydligt större än tidigare, övriga husdjur däremot färre till antalet. Fortfarande har de flesta herdar en och annan ko, grisar och höns samt för transporter i de otillgängliga bergen åsnor och mulor. Hästar är ovanliga och har då de förekommer större betydelse för den personliga prestige än för den praktiska nyttan. Köksträdgården, vars skötsel främst åvilar kvinnorna och de äldre männen, spelar en relativt viktig roll. Potatis, tomater, bönor, örter, sallad, lök m m odlas av alla och några har vinodling till husbehov. Kastanjelundarna, som till största delen är privat uppdelade, används till bete för svinen, vars kött till delar täcker den egna konsumtionen under året.

Men på många områden har självhushållningen trängts undan av en marknadsekonomi. Redan strax efter kriget upphörde hembakningen av bröd i de kollektivt ägda ugnarna och idag finns inte en enda undangömd liten by, som ej nås av livsmedelsbutikernas varubilar.

Ett icke obetydligt tillskott i hushållsekonomi utgör de statliga bidrag, som nästan varje herdefamilj uppbär (barnbidrag, pensioner, sjukpenning, krigsskadeersättning etc). Äldre herdar kan lyfta ett smärre pensionsbelopp från ett försäkringsbolag, förutsatt att de under sin aktiva tid haft möjlighet att betala in dyrbara premier, och en del familjer får ibland en slant från något barn eller syskon som emigrerat. Staten subventionerar också boskapsskötseln, exempelvis ”prime à la montagne” för herdar, som utför transhumans (1 200 F per år och hjord 1976), TVA (taxe sur la valeur ajoutée), som ger kontantbidrag om 2 % av gällande mjölkpris (exempelvis 2 % av 2,50 F per liter = 5 centimes per liter). Fårägarna har också ”prime à la bête”, där ägaren av djuren erhåller 20 F per djur upp till ett antal av 120 stycken.¹³ Till detta kommer sedan subventioner för renovering och nyinstallation, som IRAM (jfr s 132) och IPP (Intervention sur propriété privée) etc.

Figur 7:2. Idag finns knappast en by på Korsika som inte nås av ett flertal konkurrerande varubilar.

Figur 7:3. Under de senaste 100 åren har herdarna i Niolo lämnat en ekonomi präglad av självhushållning och byteshandel och övergått till en kontantekonomi baserad på en enda näring.

1. Egen produktion, 2. byteshandel, 3. kontant- och kredithandel.

Sammanfattningsvis vilar det ekonomiska systemet på *en* stor resurs, boskapsskötseln med dess produktion av mjölk (ost). Vid sidan av denna specialisering finns en reducerad odling av köksträdgårdsprodukter samt spillrorna från en tidigare utbredd kombinationsekonomi (kor, svin, kastanjer).

I denna kedja av förändringar märker man tydligt en differentieringsprocess från familjen som samlad produktionsenhet (ibland utvidgad) med polykultur till näringsspecialisering, uppknuten till en eller ett par individer. Variationerna visar, att man inte i första hand skall se familjelagbildningen som en produkt av kulturella regler för hur samarbete måste utformas, utan avgörande blir de praktisk-ekonomiska omständigheterna.

Många ställer sig frågan, varför herdarna ej gått samman i större produktionsenheter för en effektivare bevakning, mjölkning, ostberedning och distribution. För samhällsplanerare och ekonomer är Kooperationer en rationell väg ut ur krisen, lyckosamt genomförda inom den moderna, men delvis också inom den traditionella jordbrukssektorn (jfr s 128ff).

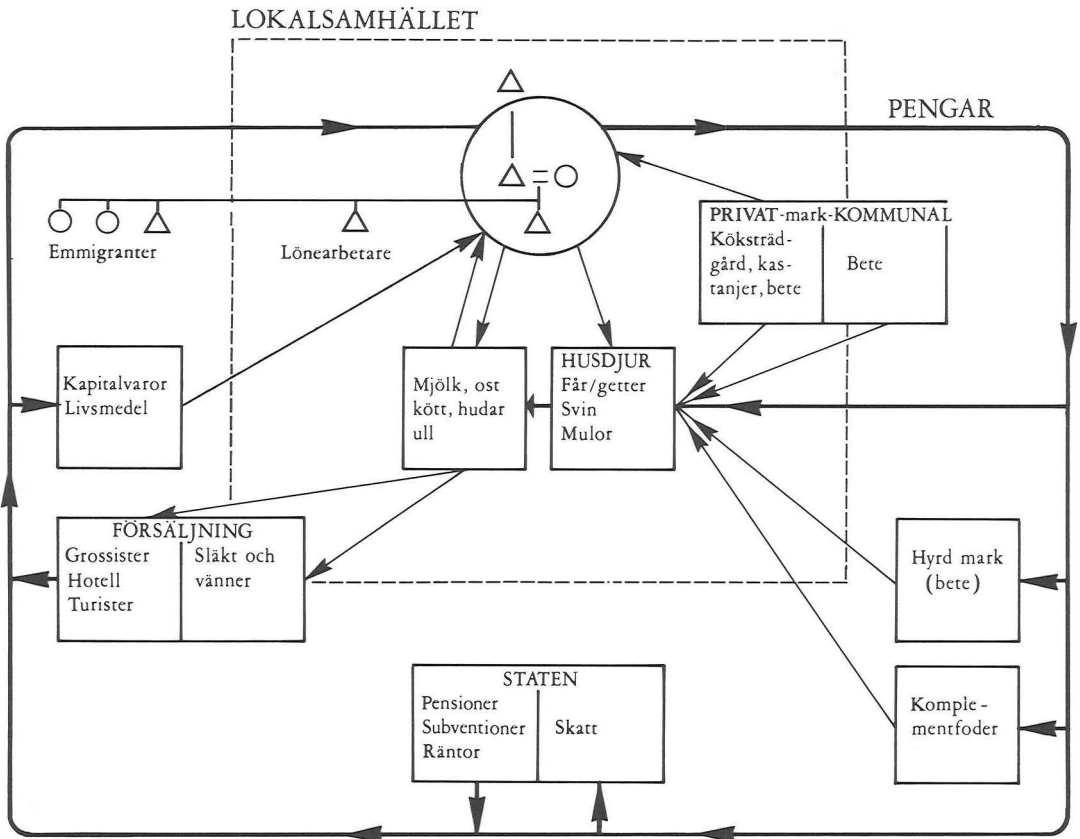
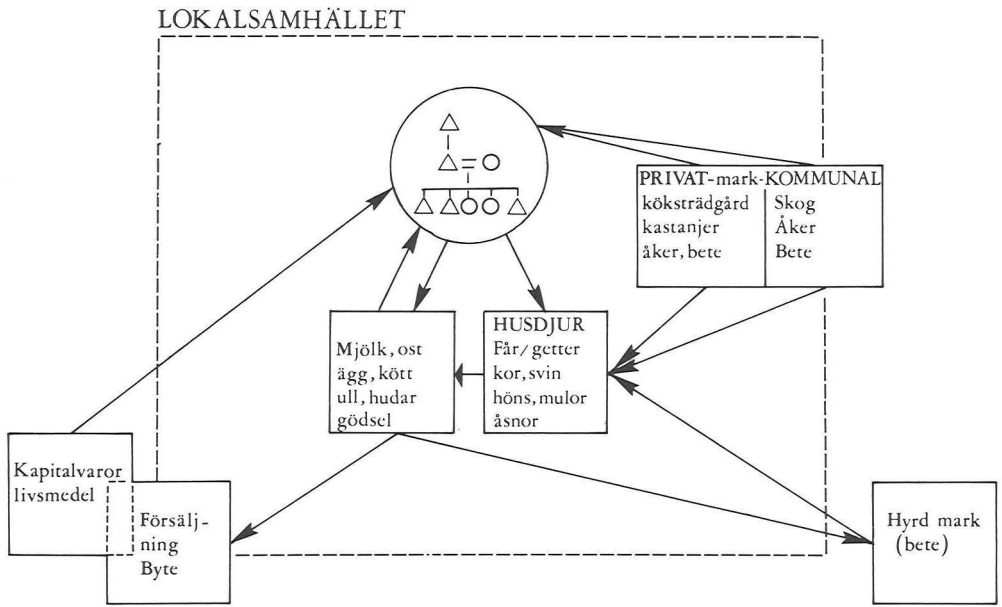
Men Nioloherdarna har gått motsatt väg. Tidigt övergav de den kollektiva arbetsform som kallas *cumpania* för att i stället utveckla andra alternativ inom – och delvis också utanför – betessystemet transhumans. Idag kännetecknas Nioloherdarnas transhumans av en mångfald individuella anpassningar till skiftande ekologiska, ekonomiska och sociala omständigheter utan tendenser till något varaktigt samgående i större skala.

De grundläggande orsakerna till det individuella agerandet skall inte sökas i herdarnas värdesystem, utan i de socio-ekonomiska förhållanden som framkallat detta (frånvaron av stabila Kooperationer över längre tid beror följaktligen på betessystemets organisation). Detta vill jag nu visa genom att diskutera transhumans i dagens Niolo utifrån:

1. Marken,
2. Det icke-markbundna kapitalet,
3. Arbetets sociala organisation.

1. *Marken*

a) Ett av de största praktiska hindren för ett varaktigt ekonomiskt samgående mellan herdar är den starka *parcelleringen* av marken. Jordlotterna, som är små, oregelbundna och av skiftande kvalitet, ligger spridda över stora områden. Detta är påfallande i Niolo (jfr kartan över ägostrukturen i Casamaccioli s 141) men också för de områden där herdarna förlägger sina vinterkvarter. Diffusa ägoförhållanden och hög frekvens av absentee landlords,¹⁴ liksom exploatering av enstaka tomter, väganläggningar etc bidrar till att parcellerna bara undantagsvis kan integreras i större enheter.

b) Vidare är vinterhalvårets betesmarker en i tid *instabil resurs*. Varje säsong måste herden förhandla fram en ny konstellation, ofta på annan plats än föregående, med nya ägare, kanske också med annorlunda omfång beroende på variation i hjordens storlek. Mellan herde och markägare är relationen hård och affärsmässig och därtill asymmetrisk, dvs markägaren dikterar villkoren. Detsamma gäller distributionssidan. Med Roquefortkoncernen som ledande grossist är det hart när omöjligt för herdarna att etablera en konkurrerande marknad.

c) Ett tredje problem är *kontraktformernas diffusa karaktär* och stora inbördes variation. Någon standardisering förekommer inte utan avtal med markägaren är vanligtvis muntliga och inbegriper många förbehåll och regler. Systemet gynnar m a o personer med goda kontakter och individuell förhandlingsskicklighet.

2. *Det icke markbundna kapitalet*

Herden äger själv djur, hus och utrustning. De ständiga flyttningarna, de osäkra och dåliga bostadsförhållandena på slätten, den långa frånvaron från hembyn, allt leder för merparten av herdarna till en begränsning av antalet ägodelar.

Yrkets chansartade karaktär försvårar kapitalackumulation. Ett bra år med god förtjänst kan nästföljande lätt förbytas i ekonomisk ruin. Eventuell vinst återinvesteras inte i "företaget" utan placeras i besparingar och försäkringar, tunga konsumtionsvaror och i sällsynta fall också i hus och fastigheter. En av orsakerna till detta är omöjligheten att utvidga hjordarnas storlek så länge det inte går att säkerställa fullgott bete till rimligt pris.

3. *Arbetets sociala organisation*

Produktionsenheten består idag av en fragmentarisk kärnfamilj eller av ensamstående, sporadiskt hjälpta av någon närstående släkting. Ökad arbetskraft, exempelvis genom att låta barnen delta i arbetet, minskar i stället för att öka förtjänsten. Alternativet blir att de som arbetar med djuren reduceras till ett minimum medan de övriga familjemedlemmarna säljer sin arbetskraft, vanligtvis på emigrationsorter.

Så tillvida kan man se nuvarande arbetsförhållanden som en effektivisering. Förr levde flera personer, vanligtvis alla familjemedlemmar, på vad jorden gav. Arbetet var hårt men takten lugnare och

Figur 7:4 och 7:5. Flödesdiagram över en herdefamiljs hushållsekonomi i Niolo år 1870 (figur 7:4) respektive 1970 (figur 7:5). 1870-talets produktionsenhet sysselsatte alla familjemedlemmarna och ekonomin baserades på naturhushållning. I dag är däremot endast ett fåtal familjemedlemmar sysselsatta inom produktionsenheten, som ingår i en penningekonomi med räckvidd långt utanför lokalsamhället.

arbetsinsatsen innefattade stor social gemenskap. Idag arbetar en herde med uppgifter som tidigare ansågs kräva två till tre man.

Men arbetsintensiteten växlar starkt under året. Störst är den under lammningen och tiden därefter, minst på eftersommaren då djuren släpps lösa uppe i bergen. Bristen på komplementära jobb som kan jämna ut arbetskurvan är emellertid stor. Variationer i årscykeln skapar perioder av påtvingad lättja.

Den rådande sociala organisationen bestäms av i huvudsak två faktorer, markbrist och kraftig parcellering av den mark som står till förfogande. Påståendet får stöd i de fåtal exempel på utvidgade familjer, som idag finns inom boskapsskötseln nere vid kusten. Dessa varaktiga samarbetsformer kan fungera just tack vare egna betydande markområden, där kombinationen av boskapsskötsel och jordbruk gör det möjligt att jämnare fördela arbetskraften under året.

Inte bara arbetet utan också den sociala samvaron är för merparten herdar ytterst splittrad. En stor del av året lever herden isolerad från familj, släkt och vänner, under kortare perioder också från yrkeskollegor.

De få koalitioner som existerar mellan herdarna kan med stöd i Wolfs terminologi karakteriseras som entrådiga, dyadiska och horisontella (Wolf 1971:116ff).

Eller annorlunda uttryckt; samarbetet är nästan alltid begränsat till det ekonomiska utbytet, må vara att vänskap ofta uppstår mellan de involverade herdarna och att kontrakten förnyas år från år. Vidare handlar det om ekonomiska kontrakt mellan två personer, (visserligen representerande sina respektive familjer, men ändå agerande som självständiga individer). Horisontell står slutligen för koalitioner mellan personer som intar likartade positioner i samhällsordningen, även om herdarna sedan sinsemellan rangordnar varandra inom ramen för sitt yrke.

Men den svaga och oregelbundna integrationen mellan olika resurser gynnar knappast ett mer varaktigt samgående mellan herdarna. Tvärtom leder den till inbördes konkurrens om betesmark för vintersäsongen med följd att de faller offer för ekonomisk spekulation. I dag har nästan varje herde tvingats etablera entrådiga, dyadiska och vertikala koalitioner med de stora markägarna.

I stället för möjligheten till horisontellt samgående splittras nu herdarna genom att individuellt knyta personliga band med personer i de övre samhällsklasserna. Denna *pelarisering* (med vilken man menar samhällets uppdelning i vertikala "pelare" till skillnad från uppdelningen i horisontella skikt) enar människor från skilda sociala strata, de ekonomiska skillnaderna i fråga om ställning och status till trots (Worsley 1972:315).

I samma riktning verkar den trend av "förborgerligande", som är så typisk för hela det västeuropeiska samhället idag, och som långsamt

gör sig märkbar också bland herdarna på Korsika. Ökat välstånd medför ett nytt, mer familjecentrerat konsumtionsmönster, där tonvikten allmer läggs på anskaffning av kapitalvaror typ bil, tvättmaskin, frysbox, TV, prydnadsföremål etc. En konsumtionsinriktad livsstil som tidigare var förbehållen överklassen.

Inte heller herdarnas sociala och ekonomiska position i samhället förenar dem i någon större utsträckning eller kan tänkas verka som revolutionär kraft (se kap Makt och maktlöshet). Fattigdom är relativ och socialt betingad. Det som är fattigdom i ett samhälle är välstånd i ett annat och här har säkert massmedia de senaste åren gjort herdarna medvetna om vad "verklig fattigdom" vill säga. Därtill kommer, att en herde i första hand tenderar att jämföra med de personer han lever och umgås med inom det egna samhället, dvs med andra herdefamiljer. Det är denna inbördes jämförelse och bevakning, som först av allt blir en meningsfull och gripbar realitet, medan jämförelser uppåt och nedåt, dvs hur andra grupper i samhället har det, kommer i andra hand. Detta tycks vara en vanlig uppfattning bland människor och är uppenbarligen en återspeglning av aktuella förändringar, ty människorna gör också jämförelser mellan olika tidsskeden. Mot bakgrund av hur livet var före kriget kan ingen säga annat än att de fått det materiellt bättre nu (Runciman 1966).

I själva betessystemets karaktär finns flera faktorer, som försvårar ett varaktigt samgående mellan olika produktionsenheter. En sådan är de snäva marginalerna för eventuella misslyckanden, som begränsar möjligheterna till snabba förändringar, nya djärva grepp och ekonomiska chanstagningar.¹⁵

En annan faktor ligger i den intima relationen mellan natur – människa – djur. Här rör det sig om ett känsligt samspel där de enskilda bitarna inte utan vidare låter sig bytas ut. Kunskap om olika betesområden med dess många mikroklimat liksom insikt i djurens betesvanor i komplicerade terrängförhållanden ställer stora krav på herdarnas yrkesskicklighet – och gör samtidigt var och en av dem till något av en specialist.¹⁶

Variationsrikedom och flexibilitet, inte traditionsbundenhet och stelbent anakronism utmärker dagens korsikanska transhumans. Utifrån personliga strategier försöker varje herde lägga pussel med tillgängliga markområden och inövad betesteknik, anpassad till landskap med stora ekologiska skillnader, arbetsresurser m m för att få optimalt utbyte varje år. Den färdiga produkten, dvs get-/fårosten varierar också mellan herdarna beroende på framställningsprocedur (salthalt, råvarans kvalitet, där mjölkens smak och fetthalt hela tiden växlar i förhållande till årstid, betets kvalitet etc) och lagringstid. Distributionsnäten är individuella och leder till inbördes konkurrens.

Yrkeskunskande, personliga sociala nätverk, förhandlingsförmåga, ekonomi, livsstil och värdepreferenser bildar alla skiljemärken mellan

herdarna. Dessa fakta slår hål på myten om ett slags självklar och "naturlig" yrkesgemenskap. Spännvidden mellan yrkesutövarna är så stor, att bara en del av dem utgör potentiella arbetspartners. De andra är antingen för unga, för gamla, för specialiserade, för ointresserade eller helt enkelt för annorlunda för att utan stora anpassningssvårigheter ge upp delar av sitt invanda aktivitetsmönster till förmån för en diffus och osäker organisation.

Att det inom bykollektivet tidigare fanns en tradition för utvecklat samarbete över släktgränserna tror jag betyder lite i detta sammanhang. Rent generellt är det svårt att jämföra gamla samarbetsformer med eventuellt nya Kooperationer. De tidigare vilade på en i första hand teknisk grund med lösningar av praktiska problem. Man sådde och skördade själv sin parcell och erhöll utbytet för egen del.

Slagkraftiga organisationer i dag skulle främst ligga på ett ekonomiskt plan med delande av vinst och förlust, specialiserade roller med klar inbördes hierarki och utgöra ett totalt samarbete av helt annat slag än det man förr var van vid.

Sammanfattningsvis vill jag understryka, att man alltför lätt överdriver homogeniteten inom herdarnas yrkeskår på basis av yttre likheter i arbetsformer, allmänna levnadsvillkor, ekonomi, utbildning etc. Även om kognitiv värdegemenskap föreligger, är det inte liktydigt med att samarbete vid behov spontant skall uppstå. Yrket värderas som sagt efter skicklighet, prestige, makt etc. Och då olika personer gör olika bedömningar kan det inte finnas någon allmän överenskommelse. Så länge individernas subjektiva värderingar överväger kan inte samarbete enkelt grundas på yrkesgemenskapen allena i ett face-to-face-samhälle, där alla känner alla och värderar varandra mycket nyansrikt. Endast med hjälp av ett utanför gruppen stående ideologiskt mål tror jag det är möjligt att skapa motivation för nya, moderna organisationsformer mellan herdarna i Niolo. Men samtidigt är det med nuvarande levnadsmönster svårt för herdarna att känna samhörighet med någon anonym, politisk organisation.

Under de första faserna i en modernisering måste åtskilliga traditionella bindningar modifieras för att man ska kunna upprätta mer differentierade strukturer. Eftersom de existerande förpliktelse och integrationsmetoderna är djupt rotade i det traditionella samhällets organisation, krävs det ett mycket generellt och intensivt engagemang för att frigöra individerna från dessa bindningar. De värden som finns i asketiska och inomvärldsliga religiösa övertygelser, främlingsfientliga nationella ambitioner och politiska ideologier (som ex.vis socialism) erbjuder en sådan hävstång. Under alla förhållanden har alla tre företeelserna ett slutgiltigt engagemang i vars namn man kan kräva och åstadkomma en lång rad uppoffringar (Smelser 1972:50f).

Den politiska strukturen talar emellertid knappast för att dessa förändringar är nära förestående. Ekonomiskt och socialt är Korsika starkt eftersatt i det franska samhället, där den hårt centraldirigerande förvaltningen i Paris bara i ringa grad intresserar sig för vad som händer på ön. SOMIVAC's olika reformprogram fungerar, sina ambitiösa uppläggningar till trots, selektivt. Bara i liten grad får bönder och herdar i Korsikas glesbygdsområden del av de millioner Francs, som nästan uteslutande går till omfattande kollektiva projekt inom bestämda lokaliseringsregioner, typ östra slätten (80% är långfristiga lån till större kollektiv. Individuella kortfristiga lån existerar knappast. De få som finns avser renoveringar av bostäder etc. Renucci 1974:431).

Utifrån herdarnas egen ståndpunkt skulle man kunna säga, att de är närvarande men inte deltagande i det franska samhället. De lever för sin *bassa pulitica* men styrs av *alta pulitica*. Den lokala makten grundas på släktgrupper framför ekonomisk klasstillhörighet. Politiska spänningar mellan klanblocken reducerar möjligheterna till en övergripande sammanhållning. Inom den politiska enheten tävlar i sin tur olika släkt- och familjegrupper med varandra. Konflikt snarare än konsensus råder.

Bakåt i tiden kan man också se, att den normala reaktionen inför ekonomiska svårigheter aldrig varit klassbaserade, gemensamma aktioner utan snarare individuella, familjebaserade strategier – eller emigration!¹⁷ Men syftet med migrationen har varit familistiskt framför klassorienterat, med det primära målet att kunna återvända hem, om möjligt för att höja kärnfamiljen några pinnhål upp på den sociala stegen.

Familism och rationalitet

Strukturförändringarna under 1900-talet har inte eliminerat familismen som ideologisk grundpelare, trots att det vid första ögonkastet kan se så ut, om man jämför bakåt i tiden.

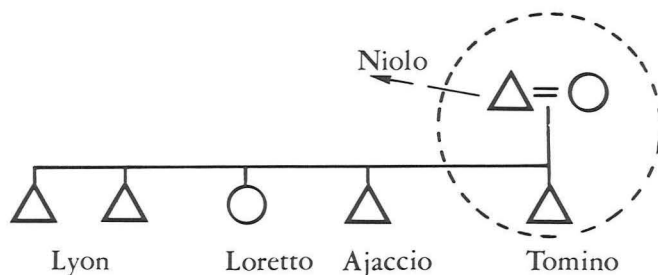
Det ekonomiska systemet under 1800-talet skapar en starkt sammanhållen familj. När detta bryts ned äger en progressiv segmentering av familjeenheten rum. Barn och vuxna tvingas på skolgång eller arbete att för längre eller kortare tid lämna hemmet, andra att emigrera för gott. I båda fallen får vi familjereationer, vars cykel baseras på periodisk frånvaro och återkomst. Men väl att märka, följderna blir en kvantitativ försvagning medan den kvalitativa, dvs *släktsolidariteten* består. Förutom de många återbesöken av dem som emigrerat kan de icke obetydliga summor pengar, som kommer de hemmavarande till godo, tjäna som bevis på detta.

Herdarnas starka familj- och släktbundenhet liksom frånvaron av formella organisationer blir logisk och förståelig om den relateras till den givna socio-ekonomiska strukturen. I en marginell ekonomisk situation, karakteriserad av splittrad och diffus ägostruktur, instabilitet och svag integration av betesmark, orytmsk ekonomisk aktivitet, påtvungen fysisk och social isolering, ett komplext och variationsrikt betessystem, blir konsekvensen "amoralisk familism".

Rationalitet, inte konservatism, styr herdarnas sociala organisation. Samhällsstrukturen såväl som betessystemets karaktär missgynnar varaktiga organisationsformer mellan herdarna samtidigt som den starka familj- och släktsammanhållningen uppvisar en rad fördelar.

Transhumans är en komplicerad form för boskapsskötsel. För att tillägna sig det omfattande kunskapskapitalet är fader-son-relationen den naturliga startpunkten.¹⁸ Om möjligt förblir sedan kärnfamiljen rekryteringsbas. Härigenom löser man successionsfrågan liksom ekonomisk expansion, nybildning och kapitalskötsel. Därtill kommer själva arbetssituationen, som är ytterst krävande såväl fysiskt som psykiskt. I ett familjelag inte bara känner man varandra väl. Man är också kulturellt och emotionellt knuten till ett system fyllt av krav och förväntningar i en mängd olika situationer i livet. Detta förhållande ökar gruppsolidariteten samtidigt som det verkar konfliktförebyggande.

Av samma orsaker blir arbetsgemenskap med herdor utanför den närmsta gruppen svårare. Cumpania kan tjäna som ett bra exempel. Alltför ofta kom organisationen att fungera som ett tveeggat svärd.

Figur 7:6 visar en herdefamiljs sammansättning och medlemmarnas bostadsorter 1976. Den starka splittringen är typisk för många av Korsikas familjer idag. Föräldrarna bor i Tomino (Cap Corse) tillsammans med sin minste son (1 år). Tre månader varje år tillbringar mannen i bergen (Niolo) med sin gethjord. Den näst yngste sonen (14 år) bor tillfälligt i Ajaccio där han följer en treårig kurs för att bli murare. Flickan (22 år) är gift med en murare och bor i Loretto-di-Casinca, en liten bergsby några mil söder om Bastia. De två äldsta sönerna (24 och 27 år) arbetar som chaufförer på stadshuset i Lyon på franska fastlandet. Båda är gifta, den näst äldste med systemen till svågern i Loretto.

I huset i Tomino bor också en svåger till hustrun i familjen. Han är nu pensionerad men hade under sin aktiva tid en hjord getter. Likt mannen i familjen kommer han från Calacuccia i Niolo. Båda träffade de sina respektive hustrur i samband med transhumans ner till slätten.

Den hade viss slagkraft utåt, men konfliktsituationen ökade inte grupplemmarnas sammanhållning. I praktiken fick den på längre sikt en splittrande effekt genom att skapa aktiva, starka herdar med förhandlingskunskap, ekonomisk makt och kontroll över betesmarker samt svagare, passiva herdar utan dessa resurser. Cumpania bar inom sig fröet till sin egen undergång genom att nästan alltid utveckla en hierarkisk ordning av bestämmande och underlydande. Utgångspunkten var demokratisk men verkligheten blev ofta motsatt. Detta t o m så ofta att många herdar idag nämner cumpania som ett varnande exempel på hur det går när man samarbetar i större skala.

Hela samhällets grundval är – och har varit – baserad på denna familjesammanhållning. Varje ny arbetsform måste helt logiskt tolkas som ett hot mot den rådande samhällsordningen. När den gamla dessutom visar sig fungera, varför då byta ut den mot något mera osäkert? Familjelaget är formbart i ett yrke med stor ekonomisk pendling. Går det snett, kan man utan förhandlingar dra in svångremmen.

Därtill har varje herde i den egna slakten ett väl utvecklat nät av reservarbetskraft. Samtidigt som dessa informella tjänster har stor ekonomisk betydelse är de värdefulla också för den sociala kontakten – och av den anledningen inte minst svåra att ersätta. Praktisk-ekonomiska men också sociala motiv tycks ligga bakom de arbetsformer, som utvecklats inom Nioloherdarnas boskapsskötsel. Men man får samtidigt inte blunda för, att solidariteten mellan familjemedlemmar och släktingar är förenad med en stark normativ betoning. Delade rättigheter i en gemensam egendom behöver inte a priori betyda intressegemenskap. Det är möjligt, att några arbetslag mellan exempelvis brödrapar skulle brytas, om bara inte det sociala fördömandet haft den styrka det fortfarande har i Niolo.

Det nu sagda kan verka motsägelsefullt till de fördelar jag just radat upp för familjelagets räkning. Men det ena utesluter inte det andra. Det är viktigt att inte idealisera samarbetet mellan släktingarna bara därför att det är den vanligast förekommande arbetsformen. Minst av allt kärnfamiljen går fri från häftig inre konflikt.¹⁹

Bröderna i Tramizzole visade ofta irritation inför varandra och en av tvillingbröderna i Vaccaja klagade jämt på vad han tyckte var obalans i arbetsfördelningen mellan honom och brodern.

Konflikternas destruktiva verkan är svår att avgöra. ”Aggression är en biprodukt av samarbete” (Coser 1971:63), och i detta avseende lämnar familjelaget utrymme för aggressionens utlopp och löser på så sätt konflikter som i en annan social organisationsform skulle vara destruktiv.

Lokalsamhället

Normerande verkan har också herdarnas medlemskap i lokalsamhället. Det medför, att man med eller mot sin vilja deltar i ett system av inestående fordringar. Gåvor och gengåvor, bjudningar, arbetsbyten, allt vävs in i ett integrerat, tidlöst spel av krav och förväntningar, omöjligt att dra sig ur med mindre än att man lämnar lokalsamhället.²⁰

Reglerna är för flertalet givna på förhand. I Niolo fäster man fortfarande stor vikt vid den tillskrivna status personen får genom födsel, familjetillhörighet, personliga kvalifikationer typ styrka, skönhet etc. Även sådant som normalt kan förvärvas, exempelvis umgängeskrets, yrke, utbildning och maktpositioner får i det begränsade bysamhället en nästan tillskriven roll för den individ, som lever där. Till och med grannarna är tillskrivna och relationerna sedan generationer tillbaka utkristalliserade och fasta. Att förändra sin status innebär inte bara ett brott mot familjetraditionen. Det kan även uppfattas som ett slags misstroendevotum mot det som familjen liksom byn i stort sedan gammalt hållit för värdefullt, heligt.

Det är inte heller särskilt lätt att förändra sin situation. I små rurala face-to-face-samhällen där alla känner alla, tenderar en individs hela rolluppsättning att spelas upp offentligt. Möjligheten att dölja obehagliga händelser som inträffat inom en bestämd roll (exempelvis gräl, otrohet etc i rollkonstellationen hustru – man) är mycket liten. De interna informationskanalerna i byn ”hör och ser allt”. Det medför, att gränserna mellan de olika rollerna i ett samhälle av exempelvis typ Casamaccioli blir mycket diffusa.

Herden Jean Luciani, för att ta ett konkret exempel, är för alla i byn känd som make, fader, fåraherde, grisuppfödare, charkuterist och duktig kortspelare. Förväntningarna på samma person är olika i var och en av rollerna. Men eftersom personen spelar upp sina olika roller inför ständigt samma publik, blir det svårt att renodla eller förändra en bestämd roll. Än svårare måste det naturligtvis vara att skapa en ny, eftersom en sådan handling av de övriga i bykollektivet uppfattas som mönsterbrytande, eller åtminstone förvirrande.

Varje deltagare i lokalsamhället blir alltifrån födseln uppföljd och kontrollerad av de övriga. Hur man uppfyller rollförväntningarna i de olika faserna av livscykeln kommer att bestämma det allmänna omdömet (jfr förekomsten av öknamn, som ofta hänvisar till någon obehaglig händelse, defekt eller liknande, och som belastar en person under hela livet). Fenomenet är ingalunda specifikt för Korsikas bergsbyar. Många etnologer och socialantropologer behandlar frågan från de mest skiftande håll i Europa.²¹

Genomgående anses samhällen konstruerade på ovannämnda sätt verka hämmande på initiativförmåga och allmän aktivitet. Själv delar jag inte helt denna uppfattning. Parallellt med den sociala kontrollen

existerar också en inbördes tävlan mellan byinvånarna. Spelreglerna är givna men svängrummet ändå förhållandevis stort. Inom ramen för lokalsamhällets krav och förväntningar agerar herden som en "bricoleur", en tusen-konstnär ständigt på jakt efter de bästa sätten att realisera sina mål på. Först när man söker bryta med det gängse mönstret leder den sociala kontrollen till negativa sanktioner.

De två herdar i Casamaccioli, som gick helt nya vägar i sina försök att stationera boskapsskötseln i byn, berättade vilket löje detta väckte hos de övriga herdarna. Någon hjälp och uppmuntran fick de minst av allt.

Men lika väl som att tala om den sociala kontrollens hämmande verkan, kan man hävda motsatsen, att den i många sammanhang fungerar som en uppfordran och utmaning till aktivitet. "De skrattar åt oss", sa en av herdarna i exemplet ovan, "men de skall få se vem som har rätt".

Värderingar och marginalitet

Växlar man nu perspektiv och i stället ser på korsikansk familj- och släktsammanhållning utifrån fransk samhällsutveckling, uppfattas den som en "bakåtsträvande", "irrationell" faktor. Individen binds politiskt, ekonomiskt, socialt och moraliskt till en given grupp och lokal.

För industrisamhället blir den löst sammanhållna kärnfamiljen långt mer intressant. Här hyllas individens "frihet" framför kollektivet och förvärvad status framför tillskriven. Arbetet sätts in i ett karriärmönster, som gynnar mobiliteten.

I förhållande till industrisamhällets moderna individcentrering uttrycker herdarnas släktsammanhållning konservatism. För många exemplifierar den ett kvardröjande drag från det förindustriella samhället, ett steg på det så omhuldade traditionella – moderna kontinuum, som jag tidigare kritiserat.²²

Men icke-koopererande grupper, "amoralisk familism" etc kan inte enkelt uppfattas som "traditionella" drag utan är också det marginella samhällets svar på storsamhällets ekonomiska utveckling.²³

Kontinuiteten måste också prövas varje gång "konservativa" drag kommer på tal. Så kallat traditionella former hos exempelvis arbetarbefolkningen kan vara "nya former", dvs anpassningar till en ny situation genom integration av för dem nya, men i sig gamla former.

Familjeideologin blir i marginella grupper värdesystem ett komplex av idéer, som rationaliserar, sanktionerar och ger logisk mening åt den sociala och ekonomiska situation de befinner sig i. Genom återkoppling förstärker sedan värderingarna i sin tur det tidigare agerandet, men de skapar det inte.

Men det är naturligtvis inte fråga om att man gör en dygd av nödvändigheten. Den väl utvecklade släktsolidariteten har många ekonomiska fördelar. Därtill kommer andra aspekter, som lätt glöms bort i vårt alltför ekonomiskt inriktade rationalitetsbegrepp. Jämfört med industrisamhällets individcentrering innebär släktsammanhållning också en social vinst för herden. Den ger identitet, trygghet och självkänsla och fungerar som ett ekonomiskt och socialt säkerhetsnät. Överhuvud taget prisas social samvaro högt på Korsika, något man värnar om i en värld med sjunkande levnadsstandard i fråga om känslomässiga livsvärden.

När många talar om "irrationellt handlande" beror det ofta på ett etnocentriskt synsätt. Man har svårt att se, att herdarna vanligtvis har ett socialt snarare än ekonomiskt vinstkalkylerande sätt att resonera på. Affärstransaktioner handlar inte bara om pengar. Varans pris har sällan ett absolut värde, utan bestäms från gång till gång i förhållande till relationen mellan säljare och köpare.²⁴

När herdarna inte följer handlingar, som för en teknisk/ekonomisk expert tycks vara självklara, beror det på, att de inte värdesätter de eventuella resultaten i lika hög grad. Men de gör lika fullt rationella överväganden men med andra målsättningar och med hänsyn till faktorer som experterna ignorerar.

Ekonomisk vinning får inte ske till vilket socialt pris som helst. Casamaccioliherdarnas kritik av den nya GAEC-formen (s 131) bottenar i rädslan att förlora individualitet och lugn (dvs balans och jämvikt). Varje förändring av status quo innebär ett mer eller mindre uttalat hot, ett raserande av tillkämpade positioner, och måste därför uppfattas med största skepsis.

Ytterligare en sak som skulle bryta med det etablerade värdesystemet är att inränga sig i en lydnadshierarki, och Kooperation utan ledarskap måste i praktiken ses som en omöjlighet. Ända från barnsben tränas de korsikanska barnen mycket lite i aktivt ledarskap. Om barnens lekar berättade bl a en franciskanermunk i klostret i Calacuccia, som en längre tid arbetat i en skola på Cap Corse, att barnen där var helt omöjliga att organisera för gemensamma lekar och idrotter. Det enda som gick något så när var fotboll, men varje annan lek i grupp upphörde efter ett kort tag på grund av att man inte kunde underordna sig spelets regler. En lärarinna i Albertacce påpekade, att barnen aldrig lånade ut sina leksaker utan betraktade dem som högst personliga.

En annan grundläggande värdering håller det för klandervärt att sälja sin arbetskraft, något moraliskt förkastligt, ett brott mot det

Figur 7:7. För att kunna utnyttja betesresurser på isolerade platser måste varje herde hålla sig med ett antal åsnor och mulor. Med deras hjälp klövjas husgeråd, proviant och ost för transport upp i de otillgängliga bergen.

mycket gamla frihetsidealet. Liksom tidigare italienska gästarbetare finner man idag invandrade nordafrikaner i de smutsigaste och sämst avlönade jobben (vägarbeten, grävningar etc). Samma frihetsbegrepp förklarar också till en del varför turisterna ofta möter en arrogant och allmänt intresselös hållning från korsikaner inom servicebranschen. Stolthet och frihet (oberoende) går före anpassning och servilitet.

Utifrån denna motvilja att underordna sig ett hierarkiskt system (med förlust av individuell frihet som följd) verkar korsikanernas vurm för det militära högst paradoxal. Men jämlikhetsideologin "alla är lika goda", "ingen får ge order" gäller den egna kretsen. Väl utanför denna försvagas egalitetsuppfattningen betydligt.²⁵

Alla nyheter som för sitt genomförande också innebär förändringar i de sociala relationerna, möter starkt motstånd. Exemplet ovan antyder också en inneboende konflikt mellan det korsikanska värdesystemet och det franska storsamhällets. Moderniseringen leder oundvikligen till att varje herde idag upplever en identitetskris på åtminstone två plan.

Dels kommer den till uttryck i en försvagning av konturerna till de olika identifikationsobjekt jag angav i avsnittet "Herdarna och omvärlden" (familjebandens uppluckring, bysamhällets förändrade ekonomiska och sociala funktion etc), dels i en ökad klyfta mellan ideala och faktuala kriterier. De värderingar flertalet herdar baserar sin identitetskänsla på sammanfaller allt mindre med den verklighet de lever i.

Ett konkret exempel är lagen om gästfrihet (jfr s 166). Denna viktiga levnadsregel gällde – och fungerade – i ett mer slutet system, där vinst och förlust i långa loppet jämnade ut sig. Stark befolkningsmobilitet och sommarmånadernas turistinvasjon omöjliggör nu sedens upprätthållande annat än med stora ekonomiska uppoffringar.

Från att tidigare i första hand ha förankrat identitetskriterierna i det egna lokalsamhället (intern identifikation) har storsamhällets behov och kontrollmedel allt starkare kommit att påverka herdarnas uppfattning om sig själva. Den interna identifikationen riskerar att bli en upprepning av den externa, formulerad av storsamhället genom skola, press, radio och TV, men också genom fördomar och stereotyper.²⁶ Det gamla stämplas som konservativt, dumt, irrationellt. I stället får modernitet och förändring en bedövande uppbackning i det franska konsumtionssamhället. Infiltrationskanalerna är många. Skolan sår ett "ont frö" om en "bättre" värld i ett eventuellt framtida migrationsbeslut. Emigranternas årliga hembesök "strör sedan salt i såren". Detsamma gäller massmedia. Monte Carloradions kommersiella lyckomoral, utskvalad var helst man kommer på Korsika, frontalkrockar med herdarnas äldre värdesystem. I nästan alla herdefamiljer jag besökte, var TV-apparaten placerad i köket. Ofta var den på under måltiderna och kvällen ägnades om möjligt till TV-tittande.

Figur 7:8. Under några korta sommarmånader pulserar byarna i Niolo av liv och rörelse. Men emigranterna på hembesök återvänder snart till kontinenten och kvar i byarna blir bara ett fåtal gamla. För dessa är kontakterna via brev från släktingar viktiga avbrott i vardagslivets tristess.

Denna konflikt har många dimensioner, märkbara inte minst i dagens generationsmotsättningar, där gamla normer bryts mot en ny verklighet.

Vi kämpar mot två fiender, sa en kvinnlig korsikansk student i Nice. För det första mot de gamla familjetraditionerna, där jag som

flicka inte minst upplever en stark konfliktsituation. Det andra problemet gäller min status dels som dotter till en fattig herdefamilj, dels som korsikanska i det mycket franska Frankrike. Jag har inte bara ekonomiska svårigheter. Därtill kommer brytningen mellan det gamla och nya inom mig. Jag älskar mina föräldrar . . . men bor ju i Frankrike. *Nice 12/7 1968*

Den snabba samhällsförändringen ökar generationsklyftorna. De yngre ser framåt, de äldre bakåt. En giktbruten 70-åring i Calacuccia formulerade sin syn på tidens förändring, om vad som var bra och dåligt på följande sätt:

Jag vet inte exakt vad det är för fel. Men de unga vill inte längre arbeta. När jag var ung fick vi ligga i från morgon till kväll – för att knappt ha mat nog för dagen. Se på mina barn. De skall ha så mycket idag. Transistorradio, moped och sådana saker . . . sitter på kaféet och dräller hela dagarna. Det är något i samhället som inte fungerar, något ruttet, eller hur? *Calacuccia 23/3 1976*

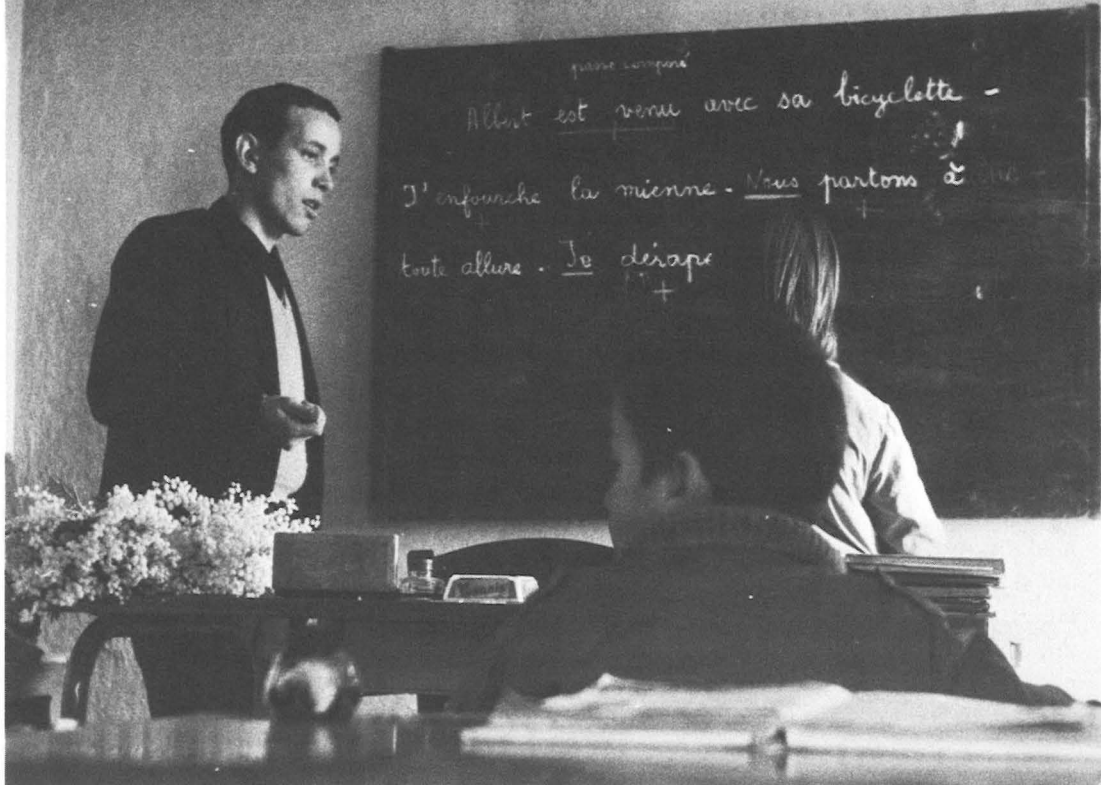
Herden uttrycker i exemplet ovan en föreställning, vanlig också i många vetenskapliga arbeten. Man menar, att ungdomen flyttar, därför att den har annorlunda värderingar och ställer andra krav. ”I stort sett kan man karaktärisera den litteraturen som kvacksalveri”, skriver Ottar Brox (1971:39).

Utflyttningen hänger i första hand samman med den ekonomiska organisationen, inte med ändrade preferenser hos ungdomen. Vi har tidigare sett, hur de agro-pastorala produktionsenheterna i Niolo blev alltmer specialiserade samtidigt som de systematiskt reducerades till fragmentariska kärnfamiljer utan expansionsmöjligheter.

Industrisamhällets arbetsmarknad kännetecknas däremot av en urban ekonomi, baserad på individuellt deltagande i befintliga produktionsenheter. Om man i Niolo kunnat bibehålla hela hushållsenheter, förstärkta med andra typer av ekonomiska aktiviteter där individer självständigt kunnat delta, skulle utflyttningen aldrig ha nått de dimensioner den nu fått.

Den enhet som formar historien, den dynamiska nationalstaten, är också den enhet som formar människan, som befriar och förtrycker henne, som väljer ut och gestaltar den förhärskande personlighetstypen (Mills 1971:174).

Frankrike är ett samhälle med minoriteter,²⁷ där de etniska grupperna tvingas leva på de härskande gruppernas villkor. Korsikanernas värdesystem måste i hög grad ses som reflexer av eller motreaktioner till samhällsutvecklingen i stort. Detta märker vi tydligt hos Nioloher-

Figur 7:9. Skolundervisningen på Korsika är undermålig. Lärarbristen medför ofta att elever på skilda nivåer får gemensam undervisning i ett enda klassrum och skolorna ligger glest med lång skolväg för många av barnen.

darna, som parar en kritisk inställning till storsamhället med trohet till det äldre värdesystemet.

Den historiska bakgrunden har skapat ett starkt misstroende gentemot övermakten. I århundraden har stat och kyrka förtryckt och sugit ut de fattiga herdarna, ett förhållande som gjort dem misstänksamma mot eller frågande inför mycket av det som kommer uppifrån. Inställningen till och utnyttjandet av exempelvis kreditinstitutioner, läkare och sjukhus, präster etc bör ses i detta sammanhang.²⁸

Samhörighetskänslan med de högre nivåerna i samhället (främst nationen) är i första hand kommunikationsbetingad; den bygger på informationer, erfarenheter och på ömsesidigt utbyte. Men skola och massmedia ger en sned omgivningsbild. Barn och vuxna i utkants-samhället ansluter sig kunskapsmässigt till befolkningen i centralorterna utan att för den skull värdemässigt eller ekonomiskt riktigt tillhöra den.

I kampen mot detta dominerande storsamhälle blir "traditionalism" och etnocentrism viktiga psykologiska vapen. När man t ex vidmakthåller en viss grad av självförsörjning, (köksträdgård, uppfödning av kor och svin för egna charkuterier etc) bidrar detta till att skapa ordning i tillvaron och stärka identitetskänslan.

Även vi kan vad de gamla kunde. Vi är fortfarande riktiga korsikaner.

Omvänt markerar herdarnas förhållande till själva produktionsprocessen uppenbara prestigeskillnader mellan dem. Så försvagas exempelvis yrkes stoltheten (framför allt sett ur andra herdars ögon) hos de herdor, som ej längre producerar ost utan levererar mjölken till Société de Roquefort. På samma sätt anses de herdor, som själva ombesörjer distributionen som "riktigare" än de som bekvämt, men till mindre förtjänst, säljer till grossist. Detta innebär att yrkestraditionen bland herdarna värdemässigt belönas medan anpassningen till en ny ekonomisk situation anses som kulturell förflackning.

Begreppen prestige och identitet går igen också i herdarnas ekonomiska synsätt. Grundprincipen är, att i stället för att öka inkomsterna minska utgifterna genom exempelvis billigt bränsle, trädgårdsarbete etc. Bara några få herdor använder t ex gasol för upphettning av mjölken vid brucioberedningen. De flesta värmer fortfarande koparkitteln med mödosamt hopsamlad ved och samma ekonomiska sparsamhetssyn gör sig märkbar i bostädernas utformning. I varje kök

CORSE

SAIS TU QU'UNE LOI
AUTORISE L'ENSEIGNEMENT DU BRETON,
DU BASQUE, DU CATALAN,
DU PROVENÇAL
ET REFUSE CE DROIT A LA LANGUE CORSE?
SI TU VEUX QUE CESSE CETTE INJUSTICE
DEMANDE A TES ELUS D'INTERVENIR!

O CORSU

A SAI CHI UNA LEGGE
PERMETTE L'INSIGNAMENTU DI U BRITTONNE,
U BASCU, U CATALANU,
U PROVENZALE
E NEGA STU DIRITTU A A LINGUA CORSA?
SE TU VOLI CH'ELLA FINISCA L'INGHIUSTIZIA
FA CH'ELLI SI MOVINU DEPUTATI
E SENATORI!

Figur 7:10. Protestaffisch (Källa: Dentinger 1978:116).

"Korsikan! Vet du, att en lag ger rätt till undervisning på bretonska, baskiska, katalanska och provencalska och förvägrar dig denna rätt för det korsikanska språket? Om du vill få slut på denna orättvisa be dina politiker att ingripa."

finns en öppen spis, där en sparsam eld under vinterhalvåret för en ojämn kamp mot drag och råkall luft. De elektriska installationerna är torftiga. Man uppehåller sig mest i halvdunkel och tänder bara sporadiskt den nakna glödlampan i taket.

Hos flera herdar lever en gammaldags inställning till pengar kvar. Det är nu inte så konstigt i ett land, där bara för en dryg mansålder sedan reda pengar var extremt sällsynta liksom monetär värdemätning över huvud. Gasolvärmare kommer långt ner på inköpslistan. Man lever för den varma delen av året och när det blir kallt fryser man, och det något alldeles förskräckligt. I en månads tid (februari) bodde jag hos en familj i ett litet rum, där temperaturen inte någon gång översteg +14°C, och oftast höll sig kring 11–12°C. Samma inställning till värme (kyla!) visade herdarna uppe i bergen. Man samlade bara in precis så mycket ved att den räckte till uppvärmning av kaffe, mat och bruccio. Även när temperaturen gick under noll brann elden ytterst sparsamt. Bara om det kom främmande på besök hamnade några extra vedpinnar på elden, mer för att hedra gästen än för att jaga kyla och fukt ur den råkalla hyddan.

Industrisamhällets människor talar gärna om en ”mañana-syn”, ett typiskt karaktärsdrag för korsikaner och andra i medelhavsområdet.²⁹ Men uppfattningen av tid styrs också av ekonomiska lagar. För stora delar av herdarnas verksamhet bestäms tidsallokeringen av det rådande produktionssystemet – och följaktligen ytterst av samhällsutvecklingen i stort. Vinter som sommar lever herdefamiljerna till största delen isolerade från varandra. Möjligheten till social samvaro är hårt beskuren. Samtidigt tycks den genom specialisering minskade arbetsinsatsen inte automatiskt lösgöra tid disponibel för meningsfull aktivitet, vare sig på ett ekonomiskt eller ett kulturellt plan.

När jag frågade två äldre herdar vad de gjorde under vintern, eftersom de lämnade bort sina djur till herdar på slätten sa de: ”Vi dricker och spelar kort. Vad annat skall vi göra?”

Ser man på herdarnas totala livssituation, framstår den sociala och kulturella utarmningen som det allvarligaste hindret för en gynnsam utveckling av det marginella Niolo. Hur skall då denna situation förändras? Ja, de nuvarande ”lösningarna” utifrån är knappast tillfredsställande. Det är inte i första hand jordbrukstekniska förändringar och ekonomiska punktinsatser som behövs, vilket agronomer och ekonomer ofta menar. Dessa hjälper kanske människorna att överleva, men förändrar inte systemet.

En framtidsplan måste ta utgångspunkt i det förgångna. Från Niolo emigrerar människor främst på grund av minskade möjligheter till utkomster. Genom ökad kontakt med yttrevärlden framstod allt klarare den egna ekonomiska misären och sociala förnedringen.

Herdarnas samhälle bedömdes negativt, vilket förstärkte behovet att undkomma. För dem som stannade kvar blev stark självkänsla och

yrkes stolthet nödvändiga motvikter till omgivningens fördömande syn. Av "överlevnadsskäl" kunde de i motsats till dem som flyttade inte på samma sätt framhålla situationens negativa sidor.

Skall utvandringen hejdas behövs dels sociala och ekonomiska strukturförändringar, till vilka jag strax återkommer, dels en uppvärdering av herdarnas insatser (jfr Lopreato 1977:47ff).

Försök till nyetablering av boskapsskötseln i Niolo riskerar att bli positiva parenteser i det marginella samhällets ekonomiska förfall, så länge en social bas för den ekonomiska verksamheten saknas. Casamaccioli liksom de övriga byarna i kommunen är döda under 9 månader av året för att under de resterade 3 leva upp via ett socialt kontaktnät med förankring i storsamhället. Så länge de sociala – och ekonomiska – behoven tillfredsställs på detta sätt, kommer Niolo också att förbli ett marginellt samhälle.

För att så till slut återvända till diskussionen om vad som skapar ett utkantssamhälle måste, för en positiv utveckling, förändringarna ligga på åtminstone två plan.

1. Herdarna bör få större kontroll över produktionskedjan och den ekonomiska utvecklingen i området. Som det nu förhåller sig, är de

Figur 7:11. Merparten av Korsikas herdar är gamla – och giktbrutna. Klimatet är hårt och även under sommarmånaderna går temperaturen ner mot nollpunkten uppe i bergen.

flesta enbart leverantörer av produkter, som förädlas och distribueras inom den moderna sektorn (Société de Roquefort). Tvärtemot vad som bör ske ökar kontrollen utifrån av regionens pengar, dvs den marginella sektorn utnyttjas instrumentellt av den moderna. Bristen på skilda ekonomiska aktiviteter (jfr 1800-talet) gör Niolo sårbart för konjunktursvängningar. När resurserna är uttömda, flyttar den moderna sektorn sitt profitintresse till andra områden utan förpliktigande ansvar för de människor den lämnat. Det var just detta som hände i början av seklet på Korsika.

2. Lokal kapitalkontroll är den ena punkten, samhällsservice den andra. För invånarna i Niolo är idag diskrepansen för stor mellan det liv de lever och det värdesystem de matas med utifrån. Krav, löften och förväntningar motsvaras inte av samhällsservicen, som på alla plan är dålig. Barnens skolgång ombesörjs bara upp till 10–11-årsåldern (Ecole primaire élémentaire), sedan får de fortsätta i Corte eller Bastia. Universitet finns bara på kontinenten. Sjukvård och affärer utöver dagligvaror saknas i kommunen för att nu inte tala om kulturella aktiviteter.

Det är symptomatiskt för utvecklingen att merparten av de pengar som pumpas in i kommunen placeras i turistbranschen och därmed sammanhängande sektorer. Vinsterna kommer bara i begränsad omfattning Niolo till del, eftersom placeringar i ekonomiska utvecklingsområden är mer lönande (det marginella samhällets dilemma). Aktiviteterna medför naturligtvis arbetstillfällen också för den permanent boende befolkningen i området. Men de är säsongsbundna, kontrollerade utifrån, konjunkturkänsliga.

Även herdarna styrs av denna "utveckling". De fåtal som kunnat ackumulera en vinst investerar kapitalet på annan ort. Nästan ingen tror på en framtid för vare sig yrket eller Niolo. Det gör inte heller övriga herdare på Korsika. Tre av fyra, som inom de närmaste åren avsåg lägga ner verksamheten, framhöll som främsta motiv – ingen efterföljare (SOMIVAC: Service Central des Enquêtes et Etudes statistiques du Ministère de l'Agriculture 1974:7).

Ungdomen och andra arbetsföra lämnar Korsika för utbildning och arbete i ekonomiska centra på franska fastlandet.

Noter

Inledning

1. Karaktäristiken av korsikanen bygger på Jean Noaros "Introduction générale" i Les Guides Bleus bok om Korsika (1965:45–54). Med samma resultat hade jag kunnat presentera några av de många uttalanden om korsikanens "karaktärsdrag", som jag hört i Frankrike och under resor på Korsika.
2. Också längre tillbaka har den ekonomiska relationen till Frankrike i detta avseende varit densamma. Chiva ger från slutet av förra seklet ett exempel på hur dåligt betald arbetskraften var: "... in a village in the centre of the island, near Corte, a day's work for a labourer was worth 10 litres of grain, while in continental France it was worth 30 to 50 litres" (Chiva 1963:100).
3. Levnadsnivåer hos olika befolkningskategorier och grupper är alltid svåra att mäta och jämföra, inte minst när det gäller rurala populationer med hög grad av självförsörjning. Inte desto mindre vågar Renucci sig på att skriva: "Fattigdom och uppenbar underlägsenhet inte enbart gentemot det rika Frankrike utan också mot fransmannen i gemen tränger ständigt fram i alla publicerade siffror, mångfalden utgångspunkter och räknasätt till trots" (Renucci 1974:86).

År 1955–56 hamnade Korsika på 90:e plats bland Frankrikes departement vad gällde medelinkomst per invånare (Brousse 1969:46).

Några år tidigare noterade Dumont: "Särskilt utrustningen inom jordbruket är ytterst enkel; 1949 räknade man för hela ön 142 avläggare, 82 hästräfsor och 24 tröskverk, nästan alla koncentrerade till de stora markegendomarna på östra slätten" (Dumont 1952:233).

4. Den rika tradition av stereotyper som figurerar om Korsika och dess invånare är högst levande i Frankrike. Korsikanerna själva för dem däremot ogärna på tal. Under fältarbetet var det ändå möjligt att komma åt en del stereotyper "bakvägen", genom att herdarna omedvetet ofta överbetonade *motsatsen*. Exempelvis poängterade man utan anledning gärna vikten av sammanhållning och ärlighet, samt inte minst, hur mycket man arbetade. En kanske något insmickrande men fint kontaktskapande inledningsfras till ett samtal med någon som arbetade i trädgården, med sitt hus eller sina djur fann jag vara: "On travaille!" eller "Il y a du boulot!" eller något liknande. På svenska kan det översättas till "Här arbetas det minsann!" ett påståande som ofta fick till svar: "Man är så tvungen, livet är hårt här på Korsika!"

Vid behandling och tolkning av mitt folkloristiska material, främst knutet till stereotyper och fördomar om korsikanerna, har jag haft värdefulla och stimulerande diskussioner med Bengt af Klintberg.

5. Författarnas egen inledning till "Asterix på Korsika" är en god provkarta på gängse stereotyper:

För de flesta människor är Korsika fäderneön för en kejsare som lämnat lika outplånliga spår i Historien som vår käre gamla kumpan Julius Caesar. På Korsika föddes också en charmerande sångare med en lång och lysande karriär (Tino Rossi) och visor om Marinella och den vackra Caterineta, tchi, tchi, som genljudit världen över. Det är också vendettans och siestans land, ett land med invecklade politiska turer, starka ostar, vilda svin, kastanjer, saftiga härnstrastar och tidlösa åldringar som betraktar livets gång.

Men Korsika är mer än allt detta. Det är ett av de privilegierade ställen på jordklotet som har en alldeles egen karaktär, en stark personlighet som varken tiden eller människorna lyckas förändra. Det är en av världens vackraste trakter som till fullo förtjänar sitt rykte som en Skönhetsens ö.

Men varför hela den här inledningen, frågar ni. Därför att korsikanerna, som beskrivs som individualister – som förenar överdåd med självbehärskning – nonchalanta, gästfria, lojala, trofasta i vänskap, fosterlandsälskande, vältaliga och tappra själva också är mer än allt detta.

De är känsliga. (Gosciny/Uderzo 1977:4).

6. För nötboskapens del finner vi en extensiv uppfödning, typisk för Korsika men knappast förekommande i något annat franskt departement.

”Macchiakorna,” eller som de också kallas på sin magerhet, ”de hinduiska korna”, irrar omkring för sig själva helt fritt i landskapet större delen av året. Många utför t o m ett slags transhumans på egen hand och ägarna nöjer sig med en flyktig kontroll då och då. Djuren ger ingen mjölk, köttet är dåligt och endast huden har viss kvalitet.

Svinen däremot, som också tillåts irra omkring i frihet, har långt större betydelse för ekonomin. Deras kött är läckert och en hel del exporteras till kontinentens delikatessdiskar.

Vad så gäller får- och getskötsel, så kan också den vid en första kontakt tyckas oreglerad och extensiv. Inte sällan stöter man på grupper av framför allt getter, ibland t o m hela hjordar, långt ifrån mänsklig boning och till synes utan övervakning. Men som jag kommer att visa längre fram, sker övervakning och vandring med full kontroll från herdarnas sida.

7. Trots ett sedan 1950-talet gällande betesförbud på brandhärjad mark hela 10 år efter elden är skogsbränder fortfarande vanliga på Korsika. Det talar för, att sambandet mellan bränderna och herdarnas aktiviteter är betydligt överdrivet, trots att herdarna ofta får skulden. Om alla skogsbränder orsakats av herdarna, skulle deras frekvens följa fluktuationer i antalet hjordar (djur) och så är inte fallet (Pernet-Lenclud 1977:135f, Simi 1965:42f).
8. Rondeau nämner som exempel turistorganisationen SETCO:s ambitiösa program på 100 hotell, varav bara 5 realiserades inom den stipulerade tiden (Rondeau 1964:128).
9. Jag undantar här medvetet Gower Chapmans undersökning i den sicilianska byn Milocca i slutet av 20-talet och Arensberg och Kimballs arbete på Irland under början av 30-talet. Det är först på 50-talet, som någon egentlig antropologisk forskning kommer igång i Europa.
10. I äldre antropologisk litteratur var det vanligt att framhäva kulturella ”gemensamhetsdrag” för geografiskt mycket vittomfattande områden. Haberlandt delade i sin bok *Die Völker Europas* (1928) in Europa i fyra stora ”kulturområden” varav ett var det mediterrana. Tankegångar som dessa grundas på idén om ett slags primär, mediterrän kultur, som efter hand löses upp, ökar i variation, blir alltmer regional. Studier av detta ”bottenskikt” av gemensamma kulturdrag har alltmer ebbat ut och i dag riktas i stället intresset mot lokala variationer och orsakerna till dessa. Ett exempel är det av Weibust redigerade temanumret *Kulturvariationer i sydeuropa* (1973). Ett annat är Davis’ intressanta ”*People of the Mediterranean. An essay in comparative social anthropology*” (1977), som också ifrågasätter värdet av

ett begrepp som mediterrän kultur. "Mediterranean social order does not therefore refer to an aboriginal society, the institutional equivalent to the grunts and glottal stops of some primordial language. Nor was it ever a complete social order, in the sense that there was a complete and uniform range of social institutions (a mediterranean family, a mediterranean economy, polity, religion). It is, rather, those institutions, customs and practices which result from the conversation and commerce of thousands of years, the creation of very different peoples who have come into contact round the mediterranean shores" (Davis 1977:13).

11. Denna påtagliga skevhet i ämnesvalet grundar sig enligt Foster på ett västerländskt arv av idéen om naturens renhet och lantbefolkningen höga livskvalitet:

I refer to the rural-life-is-ideal theme, which, under labels such as the "pastoral ideal", the "agrarian myth", the "arcadian myth", and the "cult of the noble savage", can be traced back as far as classical antiquity (Foster 1973:26).

Samma uppfattning har exempelvis Caro Baroja (1963) och Lowenstein (1965), som i varandra oberoende essäer framhållit, hur alltsedan gamla Grekland, moralister och andra intellektuella bosatta i städerna begråtit verkliga såväl som inbillade brister och laster i det urbana livet. Samtidigt har de sökt efter Utopia, efter det traditionella lantlivets "naturliga" och ofördärvade väg.

12. Det politiska och vetenskapliga intresset för ämnen som marginalitet, utkantssamhällen, glesbygd etc har de senaste åren kraftigt ökat. I den rikhaltiga litteraturen har jag valt att arbeta med i första hand följande författare:

Brox har i olika sammanhang behandlat "utkantsproblematiken". Vid sidan av hans välkända bok "Centralbyråkraterna och glesbygden" (1969) kan man i "Strukturfascismen och andra essäer" (1972) läsa "Bevarande och utplåning av traditionella kulturer", "Komparativ analys av marginella lokalsamhällen", "Lantbruket – utveckling eller avveckling?". En annan artikel kring samma tema är "Socialpolitiska följder av lokalsamfundets förfall" (1971).

I svensk etnologi har Löfgren behandlat marginella yrkesgrupper i utkantssamhällen, till stor del sammanfattat i arbetet "Fångstmän i industrisamhället" (Löfgren 1977).

Försök till mer generell analys av marginella samhällen runt hela det nordatlantiska området karakteriserar ett diskussionsunderlag av Prattis: "Marginality and modernization in the North Atlantic" (1977).

En annan teoretiskt spänstig och intresseväckande artikel har Smelser skrivit kring temat "Förändringsmekanismer och anpassning till förändring" (1972).

Ett försök till systematisering av definitionshärvan kring begreppet "modernization" har Tipps gjort (1973).

Av speciellt värde för problemställningarna i min avhandling var makarna Jane och Peter Schneiders och E. Hansens artikel "Modernization and Development; the Role of Regional Elites and Noncorporate Groups in the European Mediterranean" (1972) och Wallersteins "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concept for Comparative Analysis (1974 a) och the Modern World System (1974 b). Till ovannämnda författare kan fogas Foster (1972 och 1973), Heath (1976) och Robinson (1969).

13. Gemensamt för samtliga kapitel är att ett fåtal familjer och personer får exemplifiera olika situationer. Detta för att minska en namnrikedom som lätt kan skapa förvirring.
14. På Korsika existerar inte traditionen att bära på ryggen. Kvinnorna lyfter upp bördan på huvudet, männen klövjar den på åsnor. Bara lätta, mindre skrymmande ting bär herdarna med sig ut i fält i sin på axeln hängande "musette".
15. Detta avsnitt är, liksom ett flertal andra i boken, fritt komponerat efter anteckningar från mina fältdagböcker. Till sak och innehåll motsvarar de helt den verklighet jag observerat under mitt arbete. Språkligt har jag valt att använda en mer sammanhållen och litterär stil.

1. Skönhetens ö – och konflikternas

1. Topografiskt följer det korsikanska landskapet ett mönster generellt för stora delar av det mediterrana området (d'Hérouville 1965:18).
2. Rondeau (1964:50f) tar upp fyra vegetationsbälten. Det första går från 0 till 600 m ö h. Macchian dominerar men man finner också mindre områden med tall, korkek och vanlig ek. Planteringar med oliv-, apelsin-, citron-, aprikos- och mandelträd är vanliga. Nästa bälte omfattar regionen 600–1000 m ö h. Här finner man stora lundar av planterade kastanjeträd liksom resterna av tidigare vidsträckta gran- och tallskogar. I det tredje vegetationsbältet (1000–16/1800 m ö h) ger barrskogarna vika för lövträd som björk och bok med spridda inslag av gran. Över 16/1800 m ö h breder la bassetta ("bergsmacchian") ut sig liksom gräsängar med "plantago subulata".
3. Plan Terrier framhåller, att man på Korsika inte fann för vagn framkomliga vägar förrän efter franska ockupationen. En levande bild av hur det såg ut innan ger engelsmannen J Boswell i sin reserapport från 1763. På sin väg från Centuri söderut färdades han på de värsta vägar han någonsin sett i sitt liv: på flera ställen mer än en fot breda och med livsfarliga passager på vilda klippusprång och djärva nischer högt över havet. För att undvika fördröjning med klövjade åsnor gav byborna honom som eskort två kraftiga kvinnor, som bar hans bagage på huvudet. På så sätt fortsatte han denna högst besynnerliga resa, oftast till fots. (Renucci 1974:26).
4. Man förvånar sig över den regionala begränsning i fråga om rörlighet och lokalkännedom, som ännu idag utmärker invånarna i isolerade byar. Många lever större delen av livet i sin by och dess omedelbara närhet. "Batti" i byn Girolata på öns västkust berättade (1976), att han inte varit på kontinenten sedan militärtjänsten 1934 och i Ajaccio inte sedan krigsslutet. Också för andra i byn gick det åratals utan att de lämnade den och liknande exempel var inte svåra att finna också på andra platser.

På en bar nära byn Moltifao uppe i bergen hörde jag följande historia, som kan passa bra in i detta sammanhang (1976):

I början av seklet bodde en gammal man i bergsbyn Asco. En smal och slingrig stig förenade byn med yttervärlden men gubben hade ändå tillbringat hela sitt liv i byns omgivning och visste inget om förhållandena utanför. Men byinvånarna tyckte, att han nog borde ha sett lite mer av världen innan han dog och de berättade för honom hur fantastisk och omväxlande den var. Längre framhårdade gubben men så en dag, trött på allt tjat, bestämde han sig för att göra sina vänner till lags.

Med käppen i hand och läderväskan på axeln vandrade han de två milerna ner för berget till den lilla slätten (1 x 3 km) väster om byn Ponte Leccia. Helt förstummad stirrade han på denna för honom så säregna naturform och sa slutligen:

Ja, ni har rätt, världen är bra stor i alla fall! Och så vände han tillbaka till sin by och levde där återstoden av sina dagar.

5. Få saker kan vara mer förvirrande än att arbeta med korsikansk statistik. Varje undersökning, oavsett om den gäller stora eller små förhållanden, ger i relation till varandra mycket skiftande resultat. Renucci frågar sig om det ändå till sist inte kommer att vara så, att varje försök att klarlägga utvecklingen och den demografiska situationen på Korsika förblir ett misslyckande eller är dömt till hypotetiska resonemang (Renucci 1974:104). Ett exempel: Vad gäller boskapsstocken på Korsika anger Monographie Agricole Départementale för 1929 siffrorna 200 000 får och 200 000 getter (Carlotti 1936) medan Albitreccia (1942a:272–273) nämner 339 100 får och 416 getter. Den senare anger också för 1929 en produktion av getost på 1 250 000 kilo, en siffra helt oproportionerlig i förhållande till antalet djur.

6. Jag följer här Brox dubbla innebörd av begreppet urbanisering; "både att folk går över från att täcka en betydande del av sin konsumtion genom egen produktion till att sälja sin arbetskraft och att folk lämnar landsbygden och flyttar till städer och tätorter" (Brox 1969:66).
7. En nyutkommen publikation (Dentinger 1978) presenterar i ett historiskt perspektiv korsikanska motståndsrörelser fram till idag.

2. *Transhumans – ett rörligt betessystem*

1. Sigurd Erixon har valt att kalla transhumans, nomadism och fäbodväsen för "rörliga betessystem". Till skillnad från intensiv, stationär boskapsskötsel karakteriseras de av extern skötsel med omfattande säsongsvandringar (Erixon 1955–56).

En utförlig beskrivning av likheter och skillnader mellan de tre systemen har Wolfgang Jacobeit skrivit. Han försöker sig också på att sätta in transhumans, nomadism och fäbodväsen i ett utvecklingsschema enligt nu nämnd ordning (Jacobeit 1961:56–127).

2. Inte i något fall fann jag herdar med blandade hjordar av får och getter. Antingen var man get- eller fårherde och bara i undantagsfall hade någon 5–10 getter alternativt får vid sidan av den egentliga hjorden. Däremot hade många herdar under sin aktiva tid bytt från får till getter och vice versa.
3. Även i en mer generaliserad framställning kan det vara olyckligt att reducera ett komplext betessystem till en enda formel. Faran ligger i att man överbetonar enkelheten i yrket och ser anpassningen som självklar och naturlig.

Fortfarande är emellertid en statisk syn på näringsutövningar med skokomplexerad teknologi vanlig. Nomadism till exempel, uppfattas som något i sig urgammalt och naturnära, en kvarleva från människans tidigare utvecklingsstadier. I en intressväckande artikel kritiserar Xavier de Planhol (1969) denna syn. Med exempel från Iran visar han hur ekonomiska och politiska faktorer skapar konjunkturkänsliga övergångar från bofast liv till nomadism och omvänt.

Också Barth varnar för att överbetona miljöfaktorerna. "Genom att tillfoga ett tidsdjup uppstår möjlighet att bryta ned begreppet "naturligt område" i specifika ekologiska komponenter i relation till specifika ekonomiers förutsättningar." (Barth 1971b:115). Han ger exempel på hur bl a gujarer i Pakistan kan växla livsmönster mellan transhuman boskapsskötsel och egentlig nomadism (Barth 1971b:116).

4. För sakkunnigt konstruktiva synpunkter på innehållet i detta och följande avsnitt tackar jag Karin och Karl-Gunnar Gunnarsson i Långasjö.
5. I svensk forskning har Mátyás Szabó behandlat relationen mellan de enskilda hushållens boskapsstock och tillgängliga betes- och foderresurser, dels i sin avhandling (1970:51ff), dels i en specialartikel med rubriken "Svältfödningen och dess bakgrund" (Szabó 1967).
6. Rent tekniskt är getskötseln den mest arbetskrävande formen. I motsats till lamm måste killingar, som blivit skilda från sina mödrar få hjälp med återföreningen av herden. Detta är nödvändigt, eftersom ingen get låter andra än sina egna killingar dia. En annan skillnad gäller betesgången. Där fåren mer fridfullt och stilla betar på avgränsade markområden skuttar getterna fram än hit, än dit i macchian.
7. Många av de herdar jag intervjuade hade hundar, som emellertid ytterst sällan deltog i vallningen. De fungerade i stället som sällskap och väktare.
8. Ravis-Giordani menar, att denna speciella betesteknik är en sista rest av ursprunglig mediterrän boskapsskötsel – proto-élevage méditerranéenne (Ravis-Giordani 1975:8).

Termen är hämtad från Leroi-Gourhan, som urskiljer flera typer av boskapsskötsel, skilda från varandra med hänsyn till relationen människor – djur.

Den äldsta (proto-élevage) karakteriseras av "en boskapsskötares band till ett djur, bevarat i sin biotop och med sitt naturliga beteende", pastoral boskapsskötsel (élevage pastoral) av "djurets band till en nomadiserande boskapsskötare, en symbiotisk agrargemenskap". Den halv-pastoral boskapsskötseln och aveln slutligen, grundar sig på bindning mellan bofasta människor och djur (Leroi-Gourhan 1964:307).

9. Klockorna varierar i höjd mellan 6–15 cm. Formen är däremot densamma över hela ön, kvadratisk eller trapetsformad, ofta med basen vänd upp mot djuret. Man kan urskilja fyra storlekar där var och en bär ett speciellt namn; tintennulu maio, mezanu, tintennula, franghilulellu. De största modellerna är reserverade för getterna. Fåren använder sällan större klockor än 10 cm i höjd (Laurans 1975:59ff).
10. Över hälften av Italiens boskapsstöder äger rum på Sardinien och varje dag står artiklar i tidningarna om hur tjuvar i skydd av nattens mörker stulit djur (Laurans 1975:63).
11. Uppgiften gäller Antoine Castellani från bergsbyn Calacuccia, som efter ett par år på sommarboplatsen Binadelli måste flytta till Casa Fronzola.
12. Både getskinn och ull betalas på Korsika med så dåliga priser, att många herdar inte anser en försäljning värt besväret. År 1973 lämnade 2/3 av fårherdarna råull till en kvantitet av 90 ton. Samma bristande intresse visar Korsikas getherdar, som 1973 avyttrade endast 11 000 getskinn (DDA 1975:6). Enligt obekräftade källor är en av orsakerna till de låga priserna för ull och skin produkternas dåliga kvalitet.
13. En dikt av Marchetti ger uttryck för det ömsinta känsloläget:

Una sera per fortuna	Händelsevis en kväll
Techju di castagne cotte	mätt efter rostade kastanjer
Eme capre a u chjardiluna	tycktes mig mina getter
Mi pariance giuvanotte	i månskenet som unga flickor

(min översättning)

Kärleksfullheten gentemot djuren ges ofta en direkt sexuell innebörd. Mjölknningen kan vara ett exempel på detta. Herden kanske smeker juvret, talar ömsint med djuret, kelar eller leker med det. Rykten och mytbildningar om tidelag är i omlopp. Sådana förstärks naturligtvis av att många herdar är ungarlar.

14. "Piri, piri, piri, Pirina" ropade Jaco och genast bröt sig en get ur flocken och skuttade fram till honom. (dagboksanteckningar från Vedzia, april 1976). Bland Jaco Lucianis getter fanns exempelvis Fachaulina (vita ansiktet), Strambetta (med ena hornet högre än det andra), Couchoulella (liten), Pitzola (herdeboplat i bergen), Chauba Rossa (böjda horn och rödfärgad), Fiurina (blomman), Miscolina (blandad svart-vit färgsammansättning), Pargolella (horn som liknar bockens), U Zteletto (horn som en stilet).
15. Mjölmängden, och därmed naturligtvis också mjölkningstiden, växlar stort under året. Under sommarperioden i bergen ger djuren lite mjölk för att efter hand helt sina. Omkring månadsskiftet juni–juli räknade jag för en hjord getter om 125 djur endast ca 20 liter mjölk (1971).
16. I huvudsak all getost i nordvästra Korsika köps upp av Saravelli i Calenzana. I väldiga grottor nära byn lagras och förädlas osten för vidare distribution över hela Frankrike. En del exporteras utomlands, också till Norden.
17. La Société des Caves et Producteurs Réunis de Roquefort köper getmjölk på vissa platser på Korsika. Sommaren 1971 bjöd de för en liter getmjölk 0,80 F mot 1,50 för fårmjölken.
18. Omvänt visar slättkommunerna en negativ hållning gentemot kommunerna i bergen. Tidigt tvingades Nioloherdarna betala höga arrendeavgifter såväl för de privata som kommunalt ägda vinterbetena nere på slätten. Från början av seklet noterar

Blanchard, att de bofasta jordbrukarna i Balagne hyrde ut marken "till ett högre pris åt herdarna från bergen" (1914:217).

19. Många forskare har visat, hur vandrande herdar (med transhumans eller nomadism) av olika orsaker begränsat sin rörlighet. Från Spanien beskriver Tax Freeman (1973) hur boskapsskötande Pasiegos lämnar herd livet och blir bofasta redan i sin bästa ålder. Sanders har visat, att Sarakatsani i Grekland hade en uttalad tendens att bli bofasta om möjlighet därtill fanns (1954:124–26). Stika talar om "inskränkningar i walackernas fluktuationer" (1969:261) i samband med en historisk beskrivning av walackernas kolonisation av Ostmähren och utvecklingen av ett salassystem.
20. På de traditionella betesområdena på östra slätten och i Balagne är konkurrensen om grästillsången fortfarande stor, trots att antalet herdar på Korsika kraftigt minskat. Nioloherden Ange Martinis vinterområde nära Ile-Rousse på norra Korsika räknade 1976 omkring 15 större hjordar. Av dessa kom sex från byar i Niolo: 1 från Albertacce, 2 från Calacuccia, 2 från Corscia och 1 från Lozzi.
21. Enligt Pernet-Lenclud har priserna per hektar mark vid kustområdena sex-faldigats de senaste 10 åren (1977:50).
22. Stenmurens funktion associerar till den skånska stackarebjälken. Gästfriheten är stor hos herdarna, inte minst uppe i bergen, där en ensam vandrare alltid kan känna sig välkommen. Men fullt accepterad blir man först när man ombedes "komma upp" innanför denna mur.

3. Arbetsformer

1. Jean Claude Leca ger i "Une communauté villageoise au XIXème siècle: Calenzana" (1978) en god inblick i hur en bysamfällighet fungerade på 1800-talet. Samma by och ämnesval har också Francis Pomponi ägnat sig åt (R.C.P:351:17f, juni 1976). En något äldre studie (1962) om livet i två korsikanska byar (Serra di Scopamène et Sotta) har Janine Pomponi skrivit.
2. De kommunalt ägda markområdena var omfattande på Korsika. Vid slutet av förra århundradet handlade det om 37 % av den totala ytan, år 1930 om 28 % jämfört med i medeltal 9 % i övriga Frankrike (Albitreccia 1942a:222). För de boskapsskötande kommunerna uppe i bergen var siffrorna ännu högre, 2 000 ha kommunal mark av totalt 3 600 i Casamaccioli, 10 200 ha av 12 200 i Asco och 8 788 ha av 18 063 i Calenzana (Renucci 1974:252).
3. Den kollektiva "prese", omfattande både kommunal mark och icke-inhägnad privat, har sin motsvarighet i Sardinien "vidazzoni" (Le Lannou 1941:114).
4. Här har jag också hört en förkortad beteckning, "chiamà".
5. Med "nyanalfabeter" avser jag de personer, som vid unga år hjälpligt lärt sig läsa och skriva, men som sedan på grund av bristande träning glömt bort sina färdigheter.
6. Ytterligare några exempel får illustrera den komplicerade skolgången. Jaco Luciani har hustru och tre barn, en son i 25-årsåldern och två flickor, 22 och 18 år gamla (1976). Under barnens uppväxttid har föräldrarna levat åtskilda under vinterhalvåret med mannen bosatt nere vid kusten, hustrun tillsammans med sin svärfar i Casamaccioli för att ta hand om barnens skolgång. Först när barnen blev äldre och flyttade till Bastia för att gå i skola där kunde hustrun och svärfadern flytta med ner under några vintersäsonger. Sedan fick hon på nytt bli kvar i bergsbyn under vintern, eftersom svärfadern inte längre kände sig stark nog att orka med det enkla livet nere på slätten.

Likt föräldrarna i ovanstående fall försöker de flesta att låta sina barn gå i samma skola året om. Men så var det inte förr. En äldre herde, Jean Luciani i Casamaccioli

gick som barn i skola i Algajola på slätten från oktober till början av maj och sedan resten av månaden och juni i Casamaccioli. Först de sista åren fick han stanna hela tiden i bergsbyn.

7. Idag är klasserna små och vanligen undervisar man flera åldersgrupper på samma gång. Trots en officiell siffra på 4438 invånare i kantonen Niolo 1970 (Blasini 1971/72:69) fanns bara 98 barn inskrivna i Ecole primaire (6 till 10 år). Denna extremt låga siffra kan till stora delar förklaras av skev åldersfördelning i kantonen (många gamlingar) och av att många invånare bor på annan ort under vintern och då föredrar att låta barnen gå i skola på slätten, där undervisningen anses bättre (Blasini 1971/72:83).
8. En grundläggande styrfaktor i föräldrarnas val om barnens skolgång är deras värdering av utbildning som sådan. Många herdar påpekade hur "fint" det var med utbildning och hade om möjligt gärna sett sina barn som läkare eller advokater, de två yrken som nästan alla placerade främst.
9. I äldre tider var det viktigt att kvinnan vistades i eller i närheten av huset – i lochi mansi – för att man lättare skulle kunna värna om hennes dygd. Försäljningsresor med ost var – och är fortfarande – ett arbete för männen, liksom vaktandet av djuren och säsongsvandringarna.

Som vi redan sett, utförs ostberedningen både av män och kvinnor. Handhavandet av osten under lagringstiden är däremot, med undantag för bergsperioden, ett arbete för kvinnorna. I Calenzanas stora ostkällare är yrket "casgilante" exklusivt kvinnligt, distributionen av ost exklusivt manlig.

Ett undantag från denna regel ger Bigot i sin monografi över en herdefamilj i Bastelica (med transhumans till Bastelicaccia) från slutet av 1800-talet. Om den äldsta flickan i familjen berättar han:

Det är hon, som har hand om mjölkförsäljningen till staden varje morgon under vintern; färdvägen och tiden för försäljning, tillsammans representerar detta hälften av årets dagar (Bigot 1887:27).

10. Från byn Oletta nära Bastia ger Chiva (1963:108f) för år 1958 exempel på ytterligare två kontraktsformer. Den ena, a capicursura, är en kortfristig överenskommelse (augusti till slutet av september) med syfte att täcka en akut betesbrist. Den andra, a gualagnu, gäller nötboskap, som överlämnas för tre eller sex år. I det första fallet återlämnas den ursprungliga boskapsstocken efter de tre åren med överskottet delat lika, i det andra delas den ursprungliga boskapsstocken och överskottet lika. I båda formerna delar parterna på förlusterna.
11. I en programförklaring från den 27 maj 1971 över boskapskötselns framtid på Korsika (Pour une politique de developement de l'élevage en Corse) understryker Somivac vikten av att herdarna går samman i intresseföreningar enligt bl a GA-EC-modellen. Enligt jordbruksexperterna är enda möjligheten att rädda herdeyrket att skapa stora, stationära enheter med intensiv boskapskötsel i kombination med foderproduktion, helt i linje med exemplet Carlotti s 129.
12. För hjälp med sakkunnig information, kopiering av programblad, tidskrifter m m tackar jag M. Salvat på byrå 55, Somivac i Bastia.
13. Sedan några år tillbaka driver Somivac en avancerad försöksstation för jordbruk och boskapskötsel i Altiani på sydöstra Korsika.

4. Att äga och vilja ha

1. För hundra år sedan visar l'Enquête Agricole (1867) en ägostruktur med extrem uppdelning av marken enligt följande tabell (efter Renucci 1974:179):

stora egendomar på mer än 50 ha	1 %
medelstora egendomar på 15 till 50 ha	6 %
små egendomar på mindre än 15 ha	93 %

Vid sekelskiftet sker emellertid en allmän förändring på Korsika vad gäller markens parcellering. Jordegendomarna är fortfarande mycket små men inom ramen för varje enhet *minskar* uppdelningen av jorden. Detta är inte som man först skulle kunna tro resultat av skiften, utan beror på dels ett slags naturlig sammanslagning genom macchians återerövring av tidigare uppodlade fält, dels får- och gethjordarnas allt friare betesgång. Simi (1965:97) visar denna förändring för 58 kommuner med följande siffror;

år 1892: 18 795 parceller på 0 till 1 ha och 25 547 på 1 till 10 ha

år 1929: 5 527 parceller på 0 till 1 ha och 17 428 på 1 till 10 ha

år 1956: 2 308 parceller på 0 till 1 ha och 8 001 på 1 till 10 ha.

2. Ett omfattande arbete om arvsförhållandena i äldre tider på Korsika har H. Rossi skrivit (1960). Samma tema behandlar A. Casanova i en kort artikel från 1965.
3. Renucci skriver, att av 437 utskickade meddelanden till uppräknade ägare i Antisanti, blev 67 aldrig besvarade, 127 tillbakasända med upplysningen "okänd". Man upptäckte, säger hon vidare, att av de sandiga terrasser, som dominerar Fium'Orbodalen, tillhörde ett hundratal hektar 250 personer, av vilka merparten hade försvunnit utomlands; över hela Frankrike, i Washington, Saigon (1974:179).
4. Samtidigt får man inte glömma, att de många små, starkt parcellerade markenheterna bidragit till att i viss mån bromsa avbefolkningen. I stället för stora markkoncentrationer i ett fåtal händer har markfördelningen möjliggjort existens för en stor mängd människor, som annars varit tvingade att utvandra eller försörja sig på att sälja sin arbetskraft till storgodsägare. Latifundier, så vanliga i stora delar av medelhavsområdet, har emellertid aldrig utvecklats på Korsika, där i stället minifundieprincipen varit rådande fram till nyodlingsexplosionen under 60- och 70-talen.
5. K. Weibust visar i en artikel om en traditionell bondeekonomi i Wallis, hur alpböndernas små och spridda åkerlappar är anpassade efter hushållens arbetsbörd och till den riskfyllda miljön (1977).
6. Man får ofta höra, att Korsika bara exporterar två saker; kastanjer och tulltjänstemän. Elakt kanske, men en Korsika-kännare som Rondeau menar, "att pensionär, det är en typisk korsikansk livsform", och enligt statistikerna går det två pensionärer på en aktivt arbetande (Rondeau 1964:100).
7. "E meglu ghjente ché roba" säger korsikanen och menar, att det är bättre med en barnrik familj än ett stort kapital. För Korsikas moderniserade stadsbor är dessa tankegångar inte längre av så stort värde men de är så mycket mer levande bland herdar och andra grupper på landet.

Det är mot denna bakgrund man måste se herdarnas familjesituation. Att vara ogift är en personlig tragedi. Det gäller att försöka bli gift, inte minst för kvinnan, vars samhällseliga status i stor grad är beroende på hennes civilstånd ("meglu ché munda, maritu vacchju" – en gammal make är bättre än ingen alls).

5. *Det sociala landskapet*

1. Om social struktur och relationen mellan klasser under 1700-talets Korsika har Arrighi skrivit ett speciellt kapitel i sin bok om korsikanskt leverne på denna tid (Arrighi 1970:67–81).
2. Niolo utgjorde i detta avseende ett undantag på Korsika. Så var till exempel antalet herdar – och därmed också deras betydelse och status – långt större än i andra

områden. Simi räknar för de sydliga kommunerna i Centralsänkan antalet herdar av den totala befolkningen till mellan 8 och 60 % (Simi 1965:185).

3. Så klassificerades exempelvis invånarna i Bonifaccio i en grupp för sig. Goury de Champgrand menade, "att de varken var korsikanare eller genuesare, fast de härrör från en Genuakoloni" (Arrighi 1970:76).
4. Man talade också om piaghjinchi, före detta säsongsvandrande herdar, som blivit bofasta på slätten och nu stod utanför gemenskapen också i sin hemby.
5. "Det är dessa herdar och arbetare, tillhörande Cozzanos och Palnocas ambulerande och nomadiserande myrstack, utan vare sig fast hushåll eller boplatz, som ena dagen slår sig ner på den ena jordbrukarens mark, nästa på den andra, utan att ha sina rötter någonstans. Om det möjligtvis händer, att de uppehåller sig flera år på samma plats, förändras inte vår bygds uppfattning om hur de är och alltid har varit; primitiva inkräktande typer utan identifikation med det samhälle de lever i" (Carlotti 9/11 1854).
6. Familjerna värnade om sina privilegier bl a med starkt tillämpad endogami. Vid genomförandet av 1854 års lag delade de upp slätten Tava sinsemellan och utestängde effektivt herdar och andra främlingar. Men även inom de sju familjerna växte det efter hand fram en differentiering, orsakad bl a av strategiska giftermål, arv och försäljning.

Överst på rangskalan hamnade "principalii", de verkliga markägarna. Dessa "propriétaires" kännetecknades av att de exploaterade en egendom i stort sett enbart med hjälp av sin familj och med så hög räntabilitet, att de ej behövde arbeta för andra personers räkning (man sa att de levde "del suo")

I vissa fall räckte inte ägorna till för att föda alla och några blev då "laboueurs", arbetare klassade långt under principalii. De förra kunde exempelvis ta körslor, eventuellt med egna oxar, på de större enheterna eller dryga ut inkomsten från den egna jorden med tillfälligt arbete vid skörd eller liknande.

Längst ned stod jordbruksarbetande daglönare, vanligen italienare men i sällsynna fall också ättlingar till de sju familjerna, samt tjänare i hemmen (Lamotte 1956b).

7. Man kan exempelvis tänka sig, att flera av de äldre herdarna känner en stark identitet med sin kortspelsgrupp och säkert är också samhörighetskänslan mellan herdarna på ett sommarbergerie stark nog för att tjäna som referensgrupp vid en mängd tillfällen.
8. Under dagen utgör platsen framför och runt om den öppna härden kvinnornas givna område. Det var också här, som man förr höll folktraditionen levande genom att under den kalla årstiden berätta sagor och sägner om hjältar, olycklig kärlek, krig och vendettor.
9. Dupâquier och Jadin har gått igenom ett rikt arkivmaterial av mantalslängder på Korsika för åren 1769–1771. "Antalet hushåll bestående av enbart den nukleära familjen är mycket hög medan den 'patriarkaliska familjetypen' knappast existerar Det mest slående i materialet är existensen av s k frèrèches, dvs av bröder och systrar boende tillsammans . . . ett levande bevis på hög frekvens av föräldralöshet" (Dupâquier och Jadin 1972:292).

Författarna noterar också, att många av dessa frèrèches består ännu efter det att barnen kommit upp i giftasvuxen ålder. Som orsak hänvisar de till en gammal sed med krav på yngre bröder att inte gifta sig utan stanna kvar i den äldste broderns hushåll så att inte egendomen splittras.

10. På grund av den starka avfolkningen i Korsikas bergstrakter efter första världskriget har bebyggelsen förändrats mycket lite. Blasini ger följande siffror för antalet nybyggnader i Niolos fem kommuner under åren 1930–1969: Albertacce 16, Calcuccia 50, Casamaccioli 10, Corscia 9, Lozzi 9 (Blasini 1971/72:125).
11. Om äldre bostäder och boendeförhållanden har Mejean (1932) skrivit en översiktlig, komparativ studie. Ett modernt arbete publicerades 1978 av Raulin/Ravis-Giordani. Jämför också Ravis-Giordani 1978b.

12. "Pitt-Rivers artikel är central, framför allt vad gäller gästfriheten i de mediterrana länderna", skriver Max Caisson i sin artikel om dubbelheten i den korsikanska gästfriheten (Caisson 1974:127). Marcel Mauss' "Essai sur le don" har också stort värde i detta sammanhang (Mauss 1925).
13. Pitt-Rivers beskriver i "People of the Sierra" hur den årliga tjuvfesten i Grazalema äger rum utifrån en konkurrens mellan den övre och nedre halvan i byn (Pitt-Rivers 1954:78).
14. Det kan vara värt att notera, att jag inte ser lokalsamhället som någon absolut motsats till storsamhället. Det senare finns ständigt representerat i det förra, på olika nivåer och med växlande styrka (jfr Ulf Hannerz introduktionskapitel till Lokalsamhället och omvärlden, 1973).
15. Från byn Grazalema i Andalusien har Pitt-Rivers gett en utförlig skildring av sanktionssystemet el vito (Pitt-Rivers 1954:169–177) och Rees ger från Wales två talande exempel på hur "the lads" utövar social kontroll genom förlöjligande, ibland sarkastiska skämt;

Not far from Llanfihangel a middle-aged widow was being visited repeatedly at night by a young lad, and the youth group blamed the widow for enticing him. To break up the association they congregated around the house of the widow every time the lad was there, stopping up the chimney and throwing dead vermin and other obnoxious objects in through the doors and windows. In another district I was told of a married man, who was associating with another woman, being met by the youth group one night on his way home. They plastered him with cowdung and dragged him through the river (Rees 1950:83).

16. Vid samtal med byinvånare på Korsika hörde jag ofta sägas: "Vi är alla lika här". Först uppfattade jag orden som uttryck för ett egalitärt förhållande mellan invånarna i byn. Men eftersom detta sällan stämde med deras sociala och ekonomiska verklighet, måste innebörden vara en annan. En plausibel tolkning ger Bailey (1971). "Vi är alla lika här" syftar på den maktlöshet människorna känner gentemot omvärlden. I så måtto är alla lika hjälplösa.

Samtidigt är det möjligt att bakom uttrycket märka den front vis-à-vis outsiders, som varje byinvånare är förpliktigad att inta. Först efter en lång uppräknning av vad som är gemensamt i lokalsamhället kan informanten medge, att det finns skillnader.

17. Om svårigheten för en "utböling" att integreras i ett korsikanskt bysamfund skriver Caisson; "systemet med tillnamn ger sällan en främling någon annan identitet än den som kopplas till hans ursprungsart; u Pumunticu, u Balanitu, u Lucchese, u Sardignolu, idag belgaren, engelsmannen etc" (Caisson 1974:121).
18. Ett bra exempel på denna viktiga "umgängesregel" ger journalisten Paul Bourde från sin resa på Korsika i slutet av förra seklet.

Under samma besök blev jag med stor hängivenhet omhändertagen av två kvinnliga tjänare i huset. När jag skulle resa, lät jag en louis (fransk myntsort) glida ner i fickan på var och en av dem som bevis på min tacksamhet. Vredgade gav de mig dem tillbaka. I Ajaccio köpte jag i stället en gåva för pengarna och skickade den till kvinnorna, som blev djupt rörda (Bourde 1887:30).

Ett drastiskt exempel på samma sak skriver Pitt-Rivers om i en artikel om hedersbegreppet i Andalusien:

The humiliation of being paid for is still very real, even though it may no longer go so far as in the days of George Borrow who tells of a nobleman who ran his friend through with his sword at the end of a drinking-bout, because the latter insisted on footing the bill (Pitt-Rivers 1965:60).

19. Redan under förhistorisk tid var Niolo befolkat. Arkeologen Grosjean menar dock, och detta med stöd av de många fasta bolämningar och fortifikationer som finns, att

- det under neolitisk tid snarare var fråga om en jordbrukande, bofast befolkning än om säsongsvandrande herdar (Grosjean 1966).
20. Citatet kan jämföras med vad Prins Wilhelm tyckte om Corte och omgivande bergsområden. "Det kände skönt att vända ryggen mot bergen. Vi hade fått nog av deras råkalla luft och surmulna befolkning, deras evinnerliga maquis och fräna broccio. Det var inget landskap man direkt längtade att återse" (Prins Wilhelm 1932:61f).
 21. Exemplet är bara ett i en lång rad av stridigheter. Rondeau poängterar, att Korsikas frihetskamp gentemot Genua under 1500-talet måste uppfattas som sekundär. Den stora händelsen vid denna tid är kampen mellan de pastorala kommunerna och deras omsorg att bevara den kollektiva utnyttjanderätten till betesmarkerna och de rikas tillskansning av allmer vidsträckta markområden (Rondeau 1964:65).
 22. Detta till skillnad från grannön Sardinien, där konflikten är långt mer polariserad och entydig (le Lannou 1941).
 23. Renucci talar om "des villes médiocres" (mediokra städer) och hävdar urbanismens ringa betydelse och attraktionskraft på Korsika med genomgående mycket små omland för varje stad (Renucci 1974:62ff).
På samma linje är två andra franska forskare: "I en värld där städerna har spelat en välkänd roll, utgör Korsika ett undantag. Urbana konstellationer som Ajaccio eller Bastia är främmande inslag vars påverkan på landsbygden länge varit osäker. Corte och Sartène är bara stora köpingar utan förbindelse med omlandet" (Pernet-Lenclud 1977:67). Jämför också Kolodny 1962.
 24. Den gängse hållningen bland fransktalande studenter gentemot studieimmigranter från Korsika pendlar mellan kylig ignorans och öppen, föraktfull negativism. Med små möjligheter att nå socialt och kulturellt accepterade är korsikanerna främlingar i sitt eget land.
 25. Många emigranter har aldrig lärt sig korsikanska eller också efter hand glömt bort det. Trots detta behöver inte deras etniska identitetskänsla nämnvärt minskas. Sätillvida råder det en oklarhet vad beträffar språkets betydelse för den etniska tillhörigheten. Exemplevis talar bara 8 000 fransmän baskiska medan mer än 200 000 anser sig vara basker (Beer 1977:143).
 26. Den etniska variabeln är stark men måste kopplas till individens sociala och rumsliga ställning. Ju högre utbildning man finner i olika befolkningsgrupper och ju mer urbana de är, desto mindre är de etniska skillnaderna i åsikter, identitet och värderingar (Gubert 1976).
 27. Herdarnas bild av omvärlden slutar naturligtvis inte med Frankrike. Ett annat viktigt begrepp i medvetandet är *Italien*, ursprungslandet för "lucchesi" och genuesare, för TV-filmer, musik och nyhetsinformation. Detsamma gäller kolonierna, hemort för många emigrerade tjänstemän och militärer från Korsika.
 28. Sedan kyrkan skildes från franska staten år 1905 har den inte längre lika stor kontroll över barnens skolgång och uppfostran.
 29. I inledningskapitlet gav jag prov på negativa attityder mot korsikanernas sätt att leva, bl a uttryckt i vitsar, gåtor etc. Som en motvikt till detta har korsikanerna ett slags övermänniska kallad Grossu Minutu (stor-liten). Det är en enkel, hederlig lantis, utrustad med stor list och intelligens. Dessa historier riktar sig inte så mycket mot fransmännen som mot etablissemanget och civilisationen i allmänhet (ett slags trickster-gestalt).

En dag beslutar sig Grossu Minutu för att resa till Bastia. Han har inga pengar men går ändå in på en restaurang och beställer ett rejält skrovmål. På vägen till stan' hade han passerat en död ko och då tagit med sig några av de maskar, som krälade i kadavret. Efter väl avnjuten måltid tar han upp maskarna, lägger dem på tallriken intill de ynka rester han ej orkat med och kallar på hovmästaren. Denne blir naturligtvis bestört och lovar Grossu Minutu att slippa betala räkningen bara han inte nämner vad som hänt för någon.

En inte så ovanlig genre av språkvitsar bygger på en medveten sammanblandning av det franska och korsikanska språket. "Tu ne mets pas la squelette sur le trottoir de l'assiette!" Du får inte lägga benen (från en fisk) på kanten av tallriken, är den egentliga innebörden, men i meningen ovan använder man sig av ordet skelett i stället för det på franska för fiskben speciella "arête". Kant heter på franska "bord" men blir alltså här trottoar. Bakom den yttre, skämtsamma formen ligger en önskan att markera sin dialektala särart, att hävda identitet och självkänsla.

Vid sidan av denna bestämda genre av historier finns en annan, som i stort går ut på att visa korsikanernas förträfflighet och fransmännens dumhet.

En dag kommer ett stort team franska ingenjörer till en liten undangömd bergsby med uppgift att planera sträckningen av en ny väg. Branta berg och väldiga raviner gör det inte lätt för dem och dag efter dag arbetar de med allt sitt tekniska och matematiska kunnande för att finna fram till den bästa lösningen. Hela tiden följs deras intensiva arbete av några tystlåtna men intresserade korsikaner. Till slut öppnar en av dem munnen och säger lugnt: Här på Korsika är det mycket enkelt att lägga en ny väg. Man bara släpper ut en åsna i macchian och låter den söka sig fram bäst den kan, så finner den också den mest lämpliga sträckningen!

6. *Makt och maktlöshet*

1. Undviker man vid analys av ett betessystem att behandla den politiska styrningen är sannolikheten stor för en överbetoning av de ekologiska förhållandena liksom av teknologins betydelse. I samband med ekonomikapitlet nämnde jag de svårigheter, som är förenade med materialinsamlingen i denna fråga. Än mer problematiskt förhåller det sig med den politiska sektorn på Korsika. Sekretessen är total för alla utomstående liksom för partiernas motståndare, naturligtvis. Fortfarande saknas i den antropologiska litteraturen en utförlig presentation av lokalpolitiken, baserad på empiriska exempel. En modern och informativ artikel över likheter och skillnader i fransk och korsikansk politik har Ravis-Giordani (1976a) skrivit. Dess fakta-presentation ligger till grund för innehållet i detta kapitel kompletterat med P. Bourdes utmärkta skildring av de politiska förhållandena under 1800-talets slut (1887).

Ett historiskt perspektiv över korsikansk bypolitik från Medeltiden och framåt ger F. Pomponi (1978), där han framhåller klanstrukturen som en oföränderlig variabel (invariant) i det korsikanska samhället.

2. "Clan", "parti", "faction" och "moitié", ingen term motsvarar tillfredsställande innebörden i ordet "partitu" på Korsika. "Parti" har olägenheten att uttrycka en mycket precis innebörd i det politiska språket på kontinenten. "Faction" är delvis pejorativt till sin betydelse. "Clan" och "moitié" har båda en annan betydelse i den antropologiska terminologin. För de politiska grupperna på ön väljer jag den korsikanska beteckningen partitu och för ledaren av gruppen capi partitu.
3. Framför allt tidigare förelåg väsentliga skillnader mellan adelsdominerade områden och mer ekonomiskt jämbördiga, som exempelvis Niolo. I de förra var arvet ofta otillräckligt att leva på varför man behövde komplettera med annat. En möjlighet fanns i vad Ravis-Giordani (1976a:172) kallar "l'engagement clientélaire". Det går i korthet ut på följande. I spetsen för det makthavande partiet står en rik mark- och boskapsägare. Partisanerna består av släktgrupper med ett stort antal "compagnon", fattiga småbönder och herdar. Deras engagemang är ofta flerårigt, under vilken tid de erhåller en varierande del av produktionen (Fizelière 1963). Vi ser att det är fråga om en underordnad ställning, inte bara politiskt utan också ekonomiskt. För att få bättre klarhet i hur systemet fungerade citerar jag P. Bourde:

Ni ser vårt hus. Av fyra bröder är en enda gift. På så sätt har vi undvikit delning av vårt kapital och spridning av vårt inflytande. En av mina bröder sköter våra egendomar; jag, i egenskap av den äldste, har hand om politiken. Jag ger mitt liv, och jag skulle nästan kunna säga vår rikedom för våra klienter, och våra klienter ger oss sina röster. Detta är vår hemlighet (Bourde 1887:10).

Texten visar tydligt mekanismerna bakom adelns makt. Men alla kommuner på Korsika hade inte detta sociala strata av adel, som kunde erbjuda jord för sina arbetande klienter i utbyte mot politiskt förtroende.

I Niolo och på andra platser där den kommunalägda marken övervägde, åtnjöt var och en sin del enbart genom att tillhöra bykollektivet. Men därmed inte sagt, att det rådde någon egalitär maktfördelning. Domstolsrapporterna är fulla av tvister och överklaganden mellan de två oppositionspartierna. Ravis-Giordani jämför aristokratis politiska system med det i de egalitära områdena, ett omdöme som utfaller till de senares nackdel.

I det första fallet tenderar det privata arvet att genom partiledarens goda vilja transformeras till ett kollektivt arv, utnyttjat av alla medlemmarna i samma parti. Omvänt, i andra fallet styrs det kommunala arvet av borgmästaren och hans partisaner till deras egen exklusiva vinning eller med större eller mindre företrädesrätt för partiet (Ravis-Giordani 1976a:175).

4. Bailey skiljer ut två idealtyper av medlemmar i politiska gruppbildningar. Den ena kallar han "contract teams", den andra, som passar in på Korsikas klansystem "moral teams".

Moral teams are bound to a leader through an ideal or moral commitment; ties of religion or kinship extend and reinforce the transaction between leader and follower, and as a consequence these supporters – the 'core' of the following – are not easily persuaded to change sides (Bailey 1969:28).

5. Om valresultatets utgång för den enskilde individen skriver Bourde (1887:41):

På Korsika är politik och affärer ett. Det är sin personliga säkerhet och ekonomi väljaren riskerar genom sin valsedel. Seger innebär omedelbara, reella fördelar medan förlust leder till outhärdliga trakasserier.

6. Ravis-Giordani betonar, att borgmästarens makt omfattar stora delar av den municipala administrationen; lantpolis, röstsammanräknare, postanställda, skollärare byts ut vid nytt styre i byn. T o m gendarmerna och deras moraliska hållning styrs direkt eller indirekt av hans ord (Ravis-Giordani 1976a:176).

Från seklets början skriver A. Quantin,

att de bästa tjänsterna faller som manna över den klan, som har makten; rensning av fontänerna, övervakning av gravvårdsfriden, översyn av byklockan, uppbörd av platsavgifter, bevakning av tomma djurfällor, en tjänst som klockringare vid religiösa ceremonier, ytterligare en annan för de allmänna festerna" (A Quantin 1914:267).

7. Marginalitet

1. Banfield menar att "backwardness" har sin egen, interna dynamik. Systemet är självgenererande, främst beroende på att den grundläggande värderingen om amoralisk familism lärs in under primärsocialiseringen.

Samma socialiseringsmodell tillämpar för övrigt Foster (1965) när han hävdar, att bönderna från början lär sig att uppfatta eftertraktade ting som åtkomliga endast i finita, begränsade kvantiteter ("image of limited good").

2. I sin bok "Leoparden" skriver Tomaso di Lampedusa: Den synd vi sicilianare sällan förlåter är helt enkelt den att uträta något (Tomaso di Lampedusa :1973). I "Poverty in Sicily" (1959) med flera andra böcker diskuterar Danilo Dolci organisation och förändring i det sicilianska samhället mot bakgrund av denna arbetsmoral.
3. I ett nyutkommet arbete av Gillette Cynthia (1978) finns en utmärkt beskrivning av den vetenskapliga debatten kring begreppet "backwardness" (s 1–54).
4. Jag delar Cole's kritik av det utvecklingsperspektiv, som ser "modernization in the Mediterranean, the Alps, East Central Europe and the Balkans as the result of diffusion. This process, developmentalists feel, is not yet complete because of culture lag and traditions which differ from those of northwestern Europe and which are more tenaciously resistant to change (e g Brandes 1975:8–13). But instead we now see that these areas were in fact modernized beginning in the sixteenth century as their agriculture began to be redirected toward the requirements of capitalist core that was beginning to emerge in Western Europe. While Italy and the Iberian states were themselves core areas as capitalism began to emerge, they were reduced to peripheries by the seventeenth century. Since that time, as the Steins (1970), among others (Braudel 1972), have pointed out, they became economic colonies of the industrializing northwestern core (Cole 1977:370).
5. Schneider/Schneider och Hansen framhåller, att en region inte bara är ett geografiskt uttryck, inte heller ett "kulturområde" i betydelse av ett antal lokalsamhällen med gemensam kulturtradition. "For our purposes, the region becomes a political unit with an indigenous elite and hierarchy when it participates as such in a struggle for domain. The political elite may then represent at specific economic interest, often but not necessarily vested in a single crop" (1972:331).
6. Genom att "frysa" fyra strukturer bryter jag medvetet mot kontinuiteten i det historiska förloppet. Vad jag därmed vinner i pedagogisk klarhet förlorar jag vad gäller förståelsen av själva förändringen i sig.
7. I allt väsentligt är det fråga om en variant på Wolfs mediterrana ekotyp (Wolf 1971:52).
8. "Varje by inom den mellersta bergsregionen (moyenne montagne granitique) hade på så sätt sitt vinterresidens vid kusten (à la plage), en sorts koloni, som ofta tillhörde byn administrativt och utgjorde en del av kantonen" (Blanchard 1914:227).
9. Frånvaron av en marknad med monetär cirkulation berodde huvudsakligen på att varje lokal enhet så långt möjligt utnyttjade närmiljöns resurser. Men någon total självförsörjning var det aldrig fråga om, trots Saint-Germains påstående, att varje familj var en liten enhet för sig, tillverkande allt det som var nödvändigt för dem (Saint-Germain 1868).
10. I mantalslängder från sekelskiftet rubriceras inte sällan samma person vid en folkräkning som herde (berger), vid nästa som jordbrukare (cultivateur). Det visar hur flytande gränsen mellan de två näringsgrenarna många gånger kunde vara. Olika faser i familjecykeln, växlingar i klimatet, betestillgång etc kunde lätt förskjuta tyngdpunkten i en familjs ekonomi.
11. Samma utveckling ägde rum i Italien. "Hämmandet av industrins utveckling i de fattigare italienska sydprovinserna, som orsakades av att tullbarriärerna revs ner efter Italiens politiska enande på 1800-talet, är ett belysande exempel som blivit grundligt undersökt" (Myrdal 1969:42). I många områden är "underutveckling" resultatet av en process med rötter i tiden före industrialiseringen. I "Den syditalienske utvecklingsproblem" skriver Amoroso och Olsen:

Nutidens kløft mellem Nord- og Syditalien er helt klart et produkt af den udvikling, der blev sat igang med oprettelsen af den italienske enhedsstat og den kolonialistiske dominans, som kom til at præge Nordens forhold til Syden. Men på den anden side var det selvfølgelig ingen tilfældighed, at enhedsstaten blev skabt gennem en norditaliensk militær erobring af Syditalien. Det var den norditalienske kapitalisme og det på den tidspunkt veludviklede borgerskab i Norditalien, som havde behov for ekspansion og et utvidet marked. Det var det militært og politisk svage og endnu stærkt feudale Syditalien, som måtte underkaste sig denne erobring og den placering, som landsdelen fik tildelt i den nye stat (Amoroso och Olsen 1973:8).

12. Mönstret upprepas idag på Korsika. I avsnittet "Herdar och jordbrukspolitiken" visade jag hur Statens satsningar på en expansion av östra slätten leder till utarmning av de inre delarna av ön, bl a Niolo.
13. Många av de herdar, som har fler djur än 120, skriver de övriga på sina barn, så att dessa kommer att stå som ägare och därigenom bli berättigade till "prime à la bête".
14. Markägare som residerar på annan ord (absentee landlords) är ett vanligt fenomen på Korsika. För kommunen Antisanti föreligger ett relativt färskt arbete om ägostrukturen. Det illustrerar tydligt de problem, som är förknippade med markägandet på Korsika.

Ägostruktur (i ha) samt ägarnas status (Efter Zucharelli 1970:18)

	0-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-70	<70
Brukad mark, tillhörande korsikaner bosatta på Korsika	2	2	1	1	4	2	-
Brukad mark, tillhörande repatrierade fransmän, bosatta på Korsika	-	4	1	6	5	-	2
Icke brukad mark, tillhörande korsikaner	1	5	2	3	5	1	-
Icke brukad mark, tillhörande repatrierade fransmän	-	-	-	-	-	1	-
Bolagsmark	1	-	-	-	1	1	2

15. Dobrowolski diskuterar i "Peasant Traditional Culture" (1958) varför bondekulturen uppvisar så många traditionella drag. Kring samma tema kretsar flera artiklar i "Bönders villkor i Europa förr och nu" (red K. Weibust 1977). "Bokens författare", säger Weibust, "försöker visa att böndernas handlingssätt oftast varit en rationell anpassning till de villkor de lever under" (1977:8).
16. Mot bakgrunden av modern agrarteknik med dess avancerade kemi och teknologi kommer lätt all traditionell produktion att te sig primitiv och efterbliven. Boskapskötseln på Korsika måste emellertid bedömas utifrån sina egna förutsättningar, dvs utan de manipulationer som idag är tekniskt, men ännu knappast ekonomiskt realiserbara; konstbevatning, gödning, maskinutrustning, stallbyggnader med mjölkmaskiner etc.

Kanske blir man då snarare benägen att prisa herdarna för hur väl de klarar sitt arbete, de yttre svårigheterna till trots. Några optimala förhållanden arbetar de sällan under.

17. Mönstret känns igen från Syditalien. MacDonald (1963) visar hur familism går före klassorientering (vilket ju också Banfield är inne på) och Tarrow (1967) diskuterar varför kommunistpartiet haft så svårt att vinna terräng i Syditalien.
18. Bakom en effektiv och duglig herde ligger en lång – och nödvändig – inlärningsprocess. Denna komplicerade kontakt mellan människa, djur och natur har mästerligt skildrats av den franske författaren Jean Giono (1933).
19. I sitt arbete om Montegrano (1958) behandlar Banfield utförligt konflikt i relationerna människor emellan men beaktade inte spänningarna inom kärnfamiljen själv. Lopreato, som också forskat i syditalien, framhäver däremot den häftiga inre konflikt, som ofta präglar kärnfamiljen. "I grunden uppkommer denna därför att en ekonomi av förfärande knapphet uppmuntrar instrumentella relationer som baseras på dominans-underkastelse inom familjekärnan och som resulterar i förbittring och fiendskap. Barnen är tvungna att hjälpa till i arbetet. Varje barn är ett medel för produktion och försörjning, och dess krafter utnyttjas ofta till det yttersta. Det plågade barnet lägger skulden på föräldrarna, och tilliten till familjen övergår i misstänksamhet och avståndstagande" (Lopreato 1977:54).
20. Den reciproka karaktären av gåvor och tjänster i lokalsamhällen behandlades tidigt av Marcel Mauss (1925). Från Wales skriver Rees: "even a business transaction is a social event" (1950:96) och Frankenberg framhåller: "The demonstration that debt relations may be a cohesive rather than a disruptive force is one of the achievements of Arenberg's Irish study" (Frankenberg 1971:37).
21. Mer generellt, menar Frankenberg, kan man tala om att utvecklingen från rurala till urbana samhällen går från öppna, diffusa rolluppsättningar till slutna, specialiserade (1971:250).
22. Tönnies menade, att samhällsutvecklingen går från Gemeinschaft till Gesellschaft. Den förra (gemenskap) är en organisationsform, som bygger på släktskap eller vänskap. Anslutningen är inte frivillig utan grundar sig på blodsband, samhörighetskänsla eller ärvd status. Den senare (förening) är en social organisation, som man sluter sig till på grund av gemensamma intressen och ett gemensamt erkänt mål (Allardt/Littunen 1968:176).
23. Samma svar, eller bättre kanske, protest visar för övrigt industrisamhällets arbetarklass. Utvidgade familjer, patri- eller matrilokal residens och stark social sammanhållning karaktäriserade exempelvis enligt Young/Willmott (1957) arbetarbefolkningen i Bethnal Green i London.

Också Oscar Lewis' "fattigkultur", typisk för många av dagens amerikanska storstäder, uppvisar en mängd drag, gemensamma med det "traditionella" bysamhället (Lewis 1966).

24. Shanin skriver:

Even Marx referred to rural societies in which the operation of "law of value" never emerged and to which, therefore, the "general economic laws of society" did not apply (Shanin 1971:246).

Detta, av många uppfattat som irrationellt beteende, är väl dokumenterat hos Thomas och Znaniecki (1958).

25. Samma starka hävdande av egalitet och frihet utmärkte enligt Frankenberg invånarna i Glynceiriog:

Glyn people are strongly egalitarian in outlook. Among themselves they consider every bit as good as the next. This creates a problem when activities have to be directed. The apparent reason for the brass band not playing even though the village owned instruments and had sufficient players, was partly because it was

invidious to choose between the two conductors available, and partly because the villagers would not take orders from either (Frankenberg 1971:98).

26. Stereotypa omdömen (positiva eller negativa) är sällan ofarliga. Tvärtom vet man, att de i sig äger en handlingsframkallande effekt. De är m a o självgenererande, något som bl a Brita Egardt visat i sin avhandling "Hästslakt och rackarskam" (1962). I "An American dilemma" (1944) talar Gunnar Myrdal om "det kausala krättsloppet". Så hålls t ex negrernas låga levnadsnivå nere genom diskrimineringen från de vita, medan å andra sidan negrernas fattigdom, okunnighet, vidskepelse, slumbostäder, dåliga hälsa, smutsiga utseende, dåliga lukt etc stimulerar och vidmakthåller de vitas fördomar mot negrerna. En ond cirkel.
27. Jag skiljer i detta sammanhang på plurala samhällen och samhällen med minoriteter.

"Plurala samhällen består av flera etniska grupper, som är förbundna med varandra i en symbiotisk relation. Man uppfattar medlemmarna av sådana grupper som bärare av olika identiteter, var och en med sina karaktäristiska rättigheter och plikter; dessa olikheter utgör grunden till samarbete i det större samhället och uppfattas gärna som moraliskt riktiga och bindande; varje grupp har sina traditionella privilegier och plikter" (Barth 1971a:76).

"Minoritetsställningen innebär däremot snarare en förnekelse av det plurala samhället, och den uppstår där en dominerande etnisk grupp gör sin kultur gällande på livets alla områden, som den enda måttstocken även vid samverkan med andra etniska grupper" (Barth 1971a:64).

28. Inte en enda herde var odelat positiv till kyrkans roll i samhället. Kritiken riktade sig oftast mot prästerna, som inte levde som de lärde, men också mot kyrkans årliga välsignelse av bostadshuset, för vilken herdarna betalade en "frivillig" summa pengar. Religionens former och betydelse mer allmänt på Korsika har bl a utretts av François-Joseph Casta i ett flertal smärre arbeten 1973 och 1978).
29. I "Den rastlösa välfärdsmänniskan" (Burenstam Linder 1969:24) skiljer författaren på tre typer av kulturer; kulturer med tidsöverflöd, med tidsvälstånd och med tidsbrist. För oss som lever i en kultur med tidsfattigdom kan de korsikanska herdarnas lugnare tempo förefalla högst behagligt. Men detta är en rousseauansk längtan, präglad av stark etnocentrism!

Takten i fattiga länder är förvisso human, men övriga förhållanden inhumana. Frihet från tidsnöd, är inte frihet från all nöd. Tvärtom tillbringades den ekonomiska fritiden under forna förhållanden ofta i andlig tomhet och materiell misär (Burenstam Linder 1969:34).

Summary

The wave of separatist movements which swept over Europe in the 60's and 70's affected Corsica as well, and over the last years the political troubles of "The Island of Beauty" have become more widely known. Up till then this island was mostly known as an exotic tourist goal with wild mountains and picturesque inhabitants.

Still, the popular picture of Corsica is full of stereotypes. The picture of the Corsican as a born individualist who shies away from work has been produced by scores of anecdotes, sayings and cultural stereotypes from visiting travellers, novelists, historians and scholars. This picture has been underpinned by statistics and surveys classifying Corsica as a backward and traditional society which has not had any greater share of the French economic development.

There is a common theme in all these negative opinions: the blame is put upon the Corsican himself. The backwardness is given a cultural explanation: the fault lies within the personality of the Corsican, who is viewed as conservative, who lacks a work morale and refuses to take part in co-operative economic enterprises. In this study I try to show that all these assertions are grossly misleading and lack explanatory value.

The above-mentioned stereotypes include Corsica's herdsmen, the occupational category I have chosen to study. The main object of my study is a group of goat and sheep herders, most of whom are natives of the canton of Niolo high up in Corsica's central massif. They live there for the summer months and later, when the cold and snow set in, they move down to different locations along Corsica's coastal region. Towards May, when the warmth and spring sun begin to be intense, they migrate with their animals up to the mountains once again. The technical term for this seasonal migration is transhumance.

My intention is to describe these herders' way of life, their economy, social organisation, ideology, and value system. The dissertation revolves around three related problem areas. The first concerns their

grazing system – transhumance – and the conditions for its variations. The second concerns the relation between the herder's pattern of living and the economic-political development in France. The third, and overlapping, concerns the problems of economic and social co-operation in a marginal society.

My results are, for the most part, based on my own observations. The study was done in three major field-work periods in 1967–68, 1971, and 1976. The long-term perspective has made it possible for me, on the one hand, to differentiate phases in a particular person's life cycle from general development trends, and, on the other hand, to get an understanding of how variations in individual adaptations can be related to structural differences.

The dissertation is organized in the following way. In an introductory chapter I describe Corsica's ecology, population structure, and economic-historical development.

After these general facts about the island, I describe a special economic adaptation in Corsican society, transhumance. The term refers to extensive livestock-tending, characterized by extensive seasonal migrations between the mountains and plains, as opposed to the intensive, stationary breeding of animals. This chapter deals with the herders' complicated migration and grazing system, their difficult living conditions, and, further, with cultural expertise of the herdsman specific store of knowledge that is necessary to cope with subsistence in a barren and inhospitable landscape. Next I analyze the social organization of production. Division of labor and co-operative methods are examined, in present times as well as from an historical perspective.

Economic, social, and political stratification compose the theme for the next three chapters. The first of these, "To Have and To Want", covers three closely related aspects of economy; land structure and property relations, capital and investment, status and prestige. The next chapter, "The Social Landscape", deals with social status and rank, and the herders' place in Corsican society. The first section gives a picture of how one identifies herders on Corsica externally. A second section takes up the herders' internal identification. How do they themselves see the external world, and into which categories do they break it down?

The chapter entitled "Power and Powerlessness" develops this theme. It deals with the political actors, as friends or enemies, both on the local level and outside.

In the concluding chapter the notion of marginality is discussed. Corsica's herders are a marginal group in a marginal society. What has caused this situation and how can one explain why herders act as they do?

'The Island of Beauty' – and of Conflict

Corsica's history can be summed up in two themes; occupation, and struggle for independence. From prehistoric times onward, the Corsican population has constantly encountered new masters – Greeks, Etruscans, Carthaginians, Romans, and Vandals. In the Middle Ages, Pisa, Genova, and Aragon fought for control over the island. Later on Genova alone established a colonial relation with Corsica. This chapter deals mainly with the time during which Corsica has been under French dominion, that is, from 1768 when the island was sold to France, up to the present day. At least three important periods of economic-demographic upheaval are possible to discern during this period.

1. With Corsica's union with France in 1768, the dream of independence was crushed for a time, but it also meant the end of the constant preparedness for war which could now be replaced by tranquillity and peace. Cattle stock and area under cultivation were increased, mulberry trees and cotton shrubs were planted, and the road network was improved and widened. The latter was as important as any of the changes in a land where the economy was characterized by diverse regions with a countless number of combinations of agriculture and livestock activities in connection with fruit and garden cultivation.

France soon tired, however, and the island was left to its fate.

2. Towards the end of the 19th century a crisis period began. During the entire century the population had increased vigorously, while production only increased a little. Lowered world market prices of wheat, in combination with a policy which supported the cheap importation of grain, was a hard blow for the Corsican economy. Two notions sum up the change that began on Corsica at the turn of the century – emigration and urbanization. At the same time that agriculture was declining on Corsica, the need for a cheap and mobile work force was increasing for the industries on the French mainland. The result was a considerable drain on Corsica's able-bodied population.
3. Along with emigration, the whole 19th century is characterized by a move from the mountain villages to the developing areas along the coast. Such an area is the eastern plain, where repatriated Frenchmen from North Africa (pied-noir), with the help of thousands of immigrant guest workers, created a spectacular economic and demographic growth in a short time.

For Corsica's herdsmen this change has drastically reduced the grazing potential in the winter. Today, extensive vineyards and citrus groves, modern villas, and settler communities stand where meadows formerly spread out.

Not everyone looks upon these changes silently. In recent years the political violence on Corsica has increased, primarily directed towards different immigrant groups such as the pied-noir, continental Frenchmen, North African guest workers, as well as others.

Another controversial invasion wave has been, in recent years, the tremendous influx of tourists. The increase of tourism in the past 20 years has been great, and today the tourist trade comprises about 15% of Corsica's total economic output.

Transhumance – A Migrational System of Grazing

This chapter begins with a description of a herding family's migration from the coast up to the mountains, between "la piaghja è u muntagna". The transhumance grazing method assumes the utilization of two ecological niches, i.e. winter and spring grazing in the lowlands, and summer vegetation in the mountain regions. The latter period can be divided into two phases, the period in the mountain village, and the period in the alpine pasture.

The section "Fresh Pasture and Mountain Water" takes up some reasons for this seasonal migration. A grazing-land technique specific for Corsican transhumance is discussed in "Systematic Grazing". The animals' apparent free wandering about the terrain is, in actuality, both systematic and controlled, and is a result of a well-planned strategy on the herders' part. Beginning with the animals' natural grazing habits, each herder has improved the herd's technique of moving freely and finding its pasture and water within a restricted area (called "imbestita" in Corsican).

The two assets, which are emphasized in the Corsican goat and sheep breeds are their ability to sustain themselves on meager feed, and adaptation to extremely difficult natural surroundings. The animals' lactation period extends over an average of 7–9 years. The loss quota is large (due to difficult terrain and climatic conditions, wild animals, and so on), and the herders generally have a recruiting rate of 20–25 % per year (Fig. 2:10).

Along with a primary gestation period, Corsican sheep and goat-raising is characterized by a secondary one, a trait which distinguishes them markedly from comparable French or Swedish sheep and goat-raising.

The most important product is milk. The goatherds prepare cheese themselves from the milk, but sheep's milk is delivered directly to a purchasing center. The largest of these is the Société de Roquefort, which has 90 % of the market. During the summer months in the mountains, the shepherds as well as the goatherds prepare cheese

themselves. Besides the usual rennet cheese, they make the renowned “bruccio” from the whey. The actual maturing of the cheese is seen to by a wholesaler. Only in the mountains do the herdsmen store the cheese for a longer period of time (Fig. 2:19). Some herdsmen distribute the cheese themselves. The network of customers is small and is built largely on relations with family and friends. In recent years, the increasing flood of tourists has created a new niche for those herdsmen, who have been able to take advantage of the situation. One herder has, for example, consciously shifted his herd’s gestation period in order to be better able to exploit the summer season’s great demand for cheese.

In the section “Migration Routes and Winter Locations”, the starting point is Campotile, an alpine area at the upper reaches of the Tavignano River in Southern Niolo. In the summer of 1971, seventeen goat and sheep herders, mainly from the villages of Casamaccioli and Calacuccia, stayed there. The place for their respective winter location in 1970–71 is recorded, as well as the six traditional migration routes which lead from Niolo down to the grazing area around northern Corsica.

In a special section I deal with “summer transhumance” (transhumance estivale). This term refers to the herders who are permanent residents of the plains and who, for one or more months take their animals up to the mountain regions outside of their home district. This form, as well as the Niolo herders’ winter transhumance (transhumance hivernale), shows definite tendencies of being reduced in time and extent. More and more herders are seeking, if possible, to make their residence fixed, and today less than half of Corsica’s herders practice transhumance outside of their own district.

As a rule, Niolo’s herders don’t own any pastures along the coast. The result is that they have to change their winter locality often, perhaps five or ten times in their life-time, and sometimes even more.

One can add variations in herd size related to life cycle, to the geographic picture of a herder’s different winter locations. Fig. 2:35 shows how a herdsman’s career can be divided into six stages, the result of a complicated combination of variables, such as natural conditions, age, size of family, and economy. Towards the end of his career, not only does the size of the herd diminish, but also, in certain cases, even seasonal migration ceases. Instead of migrating down to the plains with the animals in October, the herder stays in Niolo, where the animals are stabled during the coldest part of the winter. In the final stage of his career, the herder stops going up to the alpine region in the summer.

The chapter ends with a description of the Niolo herders’ winter and summer locations. Most of them live under very basic conditions along the coast as well as up in the alpine regions.

Patterns of Work

The preceding chapter dealt with the technical organization of livestockraising. This chapter discusses the social organization of production. A number of quotations in the introductory chapter gave a sample of how a negative attitude towards work in general and co-operation in particular characterize the Corsican. An historical retrospect doesn't confirm these stereotypes.

Up until the First World War, organized village associations (*communauté villageoise*) were found on Corsica, with well-developed models of co-operation. The collective spirit was strongest in those mountain villages concentrating on livestock-raising. Water regulation, and the right to use collectively owned land areas of different types, were important duties for the village association. In the closed corporate village society, there were also several conflict-reducing institutions, which smoothed out differences between its members.

Formely, often all the members of a family worked together. The father and a few sons had charge of the animals, while the wife took care of the household and the upbringing of the children (and also took part in livestock-tending). The other children, and, perhaps, the grandparents, worked in the garden and in the small patches of cultivated ground, fetched firewood, picked chestnuts in the autumn, and so on. Today, livestock-tending is more specialized and work chores are no longer extensive enough to occupy all of the family members. However, the family still dominates as the unit of production, but now usually only one or two members are fully occupied with the animals. In connection with the discussion about the family, the children's problematic school attendance is taken up.

Mediterranean livestock-tending is characterized as a male occupation. To an all too little degree does one take the female's role in production into consideration. On Corsica I found not a single herder who didn't have a woman to help with the work, whether it was a wife, a mother, a sister, or a sister-in-law.

Many herders are bachelors. Almost without exception they have chosen a work partner from among their closest relatives. Co-operation is often sporadic and relations delicate and entangled. Verbal agreement is the rule regarding co-operation for food, lodging, and a little pocket money, for one or two months at a time.

Co-operation among herdsmen is poorly developed. For practical reasons the possibilities are few, since they are geographically separated from one another during the greater part of the year. On the whole, collective work consists of the herdsmen helping one another with the milking, cheese transport, shearing of the sheep, cooking, and the like. The models are institutionalized, not bound by contract, and are more often characterized by social contact than by actual

co-operation. They almost always rest on a territorial and relation-based foundation rather than on an economic one.

Economic contracts between herders do occur, however. Many herdsmen in Niolo choose, for different reasons, to remain in their home villages during the winter and rent out their herd to some herdsman on the plain.

Another temporary form of agreement between herdsmen, which has almost completely disappeared, is "cumpania". Under the guidance of a chief herdsman ("capu pastore") some herders get together with their herds in order to jointly solve the problems of grazing, housing, and so forth, during the winter season. In principle, the profit and loss should be shared alike, but in many cases the chief herdsman reaps benefits for himself at the expense of the others. Fig. 3:8 summarizes the organization of a "cumpania".

In the section "Herdsmen and Agricultural Politics", I deal with the re-orientation which has recently taken place in agriculture and livestock-tending on Corsica. In order for Corsica to be on an economic par with other French regions, SOMIVAC (Société de la mise en valeur agricole en Corse) was established in 1957. The intentions were grand, with a thorough change of the economic structure on all levels as the ultimate goal. In practice, the economic investment was restricted to the plain in the East. Not until 20 years after the reform program's realization has a serious attempt been made to help the economically neglected herders of Niolo. One concentrates then on the economic interest associations GAEC (Groupement Agricole d'Exploitation en Commun). Two or more herdsmen get together to obtain the benefits of favourable loans and subventions. However, indebtedness and large sums of money are looked upon with suspicion by the older herders. At the time of my final field work in the spring of 1976, only a few younger herders in Niolo had established a GAEC. The point of the whole thing was to avoid seasonal migration down to the coast and, instead, to live permanently in the mountain village.

Among the herdsmen on the plain, the GAEC model is not uncommon, but in most cases they build on older organization principles by getting together with their closest relatives.

To Have and to Want

The chapter opens with a table showing property ownership in Niolo's five districts in 1970. The majority of units contain less than 8 hectares. The absence of estate owners distinguishes Niolo from most of the rest of Corsica, where financially strong "signori" formerly held the people in an iron grip.

From this general picture of the property structure in Niolo, I move on to the individual level and present land ratios for two herder families in the village of Casamaccioli. Both represent Corsica's many minifundie families, with respectively 2 and 7 hectares of land. The quality varies greatly, and includes several types of land, for example garden, chestnut grove, field, meadow and forest. The variation in type is reminiscent of the 19th century's economic situation, when a great degree of self-sufficiency characterized the families in Niolo. The geographic distribution of parcels is manifest (Fig. 4:3). This fact, along with the quality and small size, makes investment and capital accumulation impossible within the framework of current live-stock-raising. As we have seen, the herders are forced to rent grazing land along the coast at prices which have risen sharply in recent years.

I then present the yearly budget for two shepherds and one goat-herd in the 1975–76 season. The difference between preparing cheese from milk oneself or selling it to a center is significant (double profit). The actual yearly income varies greatly from year to year. The fees for land rental and complementary feed alone can differ from 50–70 % depending on whether it is a good year or a bad one.

In order for a company to be profitable and expand, there must be continuity in the economic chain, from profit accumulation to productive investments. With the Niolo herders this continuity is broken. They cannot invest the profit within the framework of their own production unit by buying more land, for example. Nor can they invest in increasing the herd size just like that. This demands more labor and larger grazing areas. Often the rental of these costs more than the gain.

In a small, face-to-face community, money cannot automatically be converted to increased prestige. The prevailing social stratification rests on traditional ground and doesn't immediately keep pace with variations in the economy. In the section, "Status and Prestige", I go over the different means of attaining prestige among today's herders in Niolo. Their changing attitude towards their living situations striking.

The Social Landscape

The first section bears the title "Herders in Corsican Society" and shows the external identification of the work category "herder", both historically and in the present. Information about the herders' place in the social hierarchy in former times is scattered but clear-cut. All the herdsmen are placed in a group by themselves far down on the social ladder.

During the 19th century, herdsmen became an increasingly marginal category in Corsican society. Many writers emphasize the conflict-filled relation between the settled farmers and the seasonally migrating herdsmen.

The section "Herdsmen and the External World" describes the herders' internal identification, that is, the criteria that form the basis of their in-group feeling. Fig. 5:2 illustrates this. It begins with the individual herder and then shows the spatial-social units from the intimate, particular, home sphere to the impersonal, diffuse nation. The identification levels in the model are territorially based, but express for the individual those categories of people with whom he feels more or less an affinity. That is, reference groups of a social and economic nature with whom the individual herdsman often and strongly identifies himself, cut right through a geographic division of the external world. The classification of the external world into a hierarchical system forms a cognitive scheme, with the object of providing the individual with a cultural charter about how he should think, feel, or act in each specific case. The many-faceted external world is systematized and reduced to order, thus making easier a person's attitude towards identity and loyalty conflicts.

The smallest, but at the same time most important, social unit is the family. Its territorial equivalent is called "fucone" (hearth) in Corsican. The majority of households are composed of conjugal families (nuclear families), which are inclined to be the standard form since the end of the 18th century. Solidarity among family and relatives is based on the notion of honour and has the highest priority.

The villages in Niolo are distinguished by a strong connection between housing and social structure. Most of the houses are built gable-to-gable in long rows. This connecting of several separate buildings is called "carrughju", and is originally based on family and relatives. One tries to gather one's relatives as closely together as possible by simply attaching a new segment to the earlier structure (compare village plan Fig. 5:4).

The village community provides the strongest identity next to family and relatives. This apparently comes about vis à vis outsiders. Dissension and conflicts between different groups in the village must temporarily give way to at least an outwardly manifested unity. The outsider is regarded as a potential threat to the established village order, against which everyone must be on his guard.

The village inhabitants experience a "sense of we" not only in their relationship to outsiders. Their shared experiences, molded by their being together socially over a long period of time, could, at least formerly, be mobilized in concrete collective actions. It was primarily questions regarding land rights and access to water which led to controversies among the villages of Niolo.

Formerly, the economically and socially homogeneous structure constituted an important basis for solidarity and identification. It is not so now. The drain of population potential during recent decades has broken down the old village collectivity. The question is whether the inhabitants of Niolo's villages any longer constitute a group in the sociological sense. During the greater part of the year the villages are almost uninhabited. Most of the houses are empty and most of the owners reside on the continent or winter in Ajaccio or Bastia. The majority of those herders who are still active live for 6 to 7 months on the plain, and an additional two months in the mountains. Some goatherds do not live continuously in the village for more than three months a year. Statistically, the figure for the population minimum in January is seven times lower than for the maximum in August!

The external world identifies the herders as inhabitants of Niolo. But for the herders themselves the canton has more seldom constituted a collective unit. On the contrary, there is much historical evidence regarding antagonisms among the Niolo herders in their struggle over scarce grazing resources.

One can sum up that it is conflict, not concord, that is the norm in the Niolo herders' actions. But it is a complicated conflict manifested on at least three levels. The first level concerns antagonisms towards a common enemy, the settled land owners on the plain. The other level is the conflict among herders from different villages. Added to these is a third front against those Niolo herders who have ceased their transhumance in order to settle permanently along the coastal areas. These "piaghjinchi" are distant relatives of today's seasonally migrating "pastori", which makes conflict extremely difficult to resolve, because of the different loyalty ties to take into consideration.

The last two objects of identification in the model are Corsica and France. Between both of these magnitudes a highly tense relationship prevails. Dualism perpetually comes up, in jest and in earnest. The herders of Niolo are not characterized by a greater "in-group feeling" with French society. On the contrary, "French" has a negative connotation. For example, "French" is equivalent to anti-Corsican. In school one is forced to learn French, later on men are drafted away from relatives and friends and daily one is confronted with the French state's representatives in school and church, radio and TV, newspapers and books, telephone exchanges and post offices, banks and bureaucracies. Almost all official posts are held by immigrating Frenchmen, and to this extent, a colonial situation prevails on Corsica.

Power and Powerlessness

Corsican politics are full of paradoxes, in structure as well as in thought and action. This has been expressed in the political play between the macro and micro planes, between French central administration and internal distribution of power in the local community. These two levels are called "alta pulitica" and "bassa pulitica". Interest in party politics has always been low. The colonial situation has created a tense relationship in which the island inhabitants feel inferior and exploited.

On Corsica one doesn't follow the party politic line which was developed in the rest of France. The old village solidarity notwithstanding, the political organization of the Corsican villages is divided into two rival clans ("partiti"), which family-wise include all members of the local community. It is impossible to be neutral and to act individually on the whole. The head of the family's word is law and any attempt to defy it is interpreted as a betrayal of group solidarity.

The mayor of a village has a double prestige function, partly as leader of the most powerful clan and partly as "manipulator" in the French administrative bureaucracy. This position as mediator between the individual and the administrative and political power is very distinctive for the political situation on Corsica today. Another characteristic trait is the distorted picture of representation, seen both socially and economically. Doctors, lawyers and administrators hold decision-making positions. Of five parliament councillors in the election of 1976, four were lawyers and the fifth was a doctor. In the same year, on the lower department levels only 12 % represented the agricultural sector and this in such a markedly agrarian area as Corsica (Ravis-Giordani 1976:177). One easily understands that the herders' chances of asserting themselves via political channels are severely limited.

On the other hand, the language of weapons and violence is still a power resource. Here and there in the countryside one drives past sooty and burned-out estates belonging to Frenchmen from the continent ("pinzuti").

A co-ordinated production shut-down on the part of the shepherds would put the biggest buyer of the herders' products on Corsica, the Société de Roquefort, in an awkward position. However, for several reasons, the action would be difficult to carry out. In the present state, it is unrealistic to think that the herders of Corsica, geographically spread out and practically unknown to one another, could be able to communicate a concord of such extent that it would have political and economic penetration power. For this, a political consciousness based on a clearly formulated ideology is needed, as well as, on the basis of this knowledge, an edified professional organization

with economic, technical and formal possibilities to initiate and maintain a sanction of the kind mentioned above. Relatively speaking, their herders are poor, with few economic resources to be able to support themselves in a struggle situation. Nor are all of the herders critical of the Roquefort concern, which at an earlier stage saw to it that the herders were bound to them through loans and credit.

Marginality

One can call the herders, who are the main characters in this study, marginal people in a marginal society. They are a low-status group, constantly subjected to forced adaptations. The concluding chapter takes up the question of how to explain this marginality.

Traditionalism and personality traits such as lack of initiative of the part of individuals and groups are often used to explain a region's marginal position in society. Theoretically, these ideas get support in Banfield's book "The Moral Basis of a Backward Society" (1958). Banfield's study is thought-provoking but contains hazards. By emphasizing too strongly the psychological obstacles to community development, he cements a traditional outlook onto the "marginal man". Many of his arguments seem plausible in detail even as explanations for the Niolo herders' marginal position, such as, mistrust of politicians and leaders, family centrism, unstable, short-term co-operation models outside the nuclear family instead of lasting co-operation, and so on.

Banfield, however, is the victim of a common misunderstanding in connection with marginal society, namely, that there exist two separate economies (economic dualism). The main point in my discussion is that there are not two economies, a traditional and a modern, but, rather, these exist as "capacities" within the framework of a single economic system, influenced by a capitalist mode of production.

In my discussion I show that, 1) the marginality of the herders of Corsica – and Niolo – is a result of the industrialization process in France, and 2) that the herders' present value system (which results in familism, non co-operative actions, and so on), is a product of their social and economic situation.

With the support of Schneider/Schneider & Hansen (1972), I distinguish between two different processes of change, i. e., "modernization" and "development". The dominating feature in Corsica's, and the herders', economy is characterized in my opinion, by modernization without comparable development taking place. An historical review strengthens this assertion.

After France's assumption of power in 1769, the herders' winter grazing land was gradually restricted, and the free migration routes were controlled. The former relatively specialized livestock-raising changes increasingly to a composite economy. The herder family saw to each link in the production chain itself, including the distribution of surplus cheese.

Towards the end of the 19th century Corsica's dependence on France and the rest of the world, became greater. The import of foodstuffs and other goods was made easier, grain cultivation decreased, and in the beginning of the 20th century agriculture declined at a fast pace. The unused fields doubled all at once the potential grazing area, and livestock-tending again became the dominating industry. The Société de Roquefort set up milk centers all over Corsica, and sheep-breeding expanded substantially.

The picture soon changed. The rudimentary industries that were found on Corsica at the turn of the century were outrivalled and a local co-operative milk center met the same fate. The contributing reasons were the development of a centrally administrated trade association for the exchange of goods between Corsica and the continent, as well as the confrontation between modern, monetary trade and traditional trade (based on exchange of goods and services according to a mutual and complex structure). The modernization process extended over livestock-raising as well. From the 19th century's self-sufficiency and polyculture, the herders increasingly went over to a capital intensive monoculture. The interwar period was characterized by an increased dependence on market trade. Cash standards were required for taxes and pasture rental, household utensils, food and clothes, and so on. The herder was forced to specialize in order to obtain cash. The labor model "cumpania" was given up in favor of an individual strategy. But it wasn't a question of a change from "pastore" to "allivatore", analogous with agriculture's "peasant-farmer". The Niolo herders have always kept transhumance as the basic idea of their livestock-raising. A transition to intensive, stationary breeding production has never taken place.

Today the Niolo herders' transhumance is characterized by a great variety of individual adaptations to shifting ecological, economic and social conditions, without any tendencies towards permanent co-operation on a large scale. The basic reasons for the individual action shouldn't be sought for in the herders' value system, but rather in the socio-economic relations which brought this about.

One of the greatest practical obstacles to permanent economic co-operation among herders is the marked parcelling of land. Another reason is the diffuse property relationships as well as the high frequency of "absentee landlords". Further, in the winter half of the year the pasture lands are an unstable resource. Each season the herder

must negotiate for new lands, often in a place other than his former ones, with a new owner, perhaps also with different boundaries, depending on the variation in herd size. The hazardous character of the work makes capital accumulation difficult. A good year with good profit can the next year be changed to one of economic ruin. Nor is any profit invested in the enterprise, but, rather, placed in savings and insurance, consumer products, etc. The production unit consists of a fragmentary nuclear family or of a single person, sporadically helped by some close relative. Not only the work but also the social network is, for most of the herdsmen, extremely split.

The weak and irregular integration of different resources hardly promotes a more permanent co-operation among herders. On the contrary, it leads to competition for grazing land for the winter season, with the result that the herders fall victim to economic speculation. Today almost every herder has been forced to establish single-stranded, dyadic, and vertical coalitions with the larger land owners (pillarization).

Varying wealth and flexibility, not tradition and formal anachronism, characterize today's Corsican transhumance. Each herder has personal strategies wherein he tries to fit the pieces together with available land and practiced grazing techniques, adapted to a landscape with great ecological differences, labor resources, etc., in order to get optimal benefits every year.

Skill, personal social networks, ability to negotiate, economy, life style, and value preferences form the distinguishing marks of the herders. These facts knock holes in the myth of a kind of obvious and "natural" working community. The occupational gap between the performers is so great, that only some of them constitute potential labor partners. The others are either too young, too old, too specialized, too disinterested, or, quite simply, too different to without great adjustment difficulties, give up parts of their habitual activity pattern in favor of a diffuse and risky organization.

Non-co-operating groups, "amoral familism", and so forth, cannot simply be interpreted as "traditional" characteristics. They are, rather, the marginal society's answer to the larger society's economic development. Family ideology becomes in the marginal group's value system, a complex of ideas which rationalize, sanction, and give logical meaning to the social and economic situation they are in. Through feed-back these sets of values strengthen then, in turn, the previous action, but they do not give rise to action. A certain degree of self-sufficiency, loyalty to older methods of livestock-raising, etc., function, in this case, as important psychological weapons.

Källor och litteratur

Otryckta källor

BASTIA

Service du Cadastre

Cadastre et matrices cadastrales du XX siècle

Société pour la Mise en Valeur de la Corse

Rapports sur les réalisations de la SOMIVAC

CASAMACCIOLI

Archive Municipale

Cadastre et matrices cadastrales du XX siècle

Litteratur

Albitreccia, A. 1942a: *La Corse, son évolution au XIXe siècle et au début du XXe siècle*. Paris.

Albitreccia, A. 1942b: *Le Plan Terrier de la Corse au XVIIIe siècle*. Paris.

Allardt, E. och Littunen, Y. 1968: *Sociologi*. Stockholm.

Alsmark, G. 1972: Korsikansk transhumans – ett betessystem i upplösning. *Nord-Nytt* 1972, nr 3 s 165–180.

Alsmark, G. 1977: Girolata – A fishing community without fishermen. *Ethnologia Scandinavica* 1977, s 98–124.

Ambrosi, A. 1912: *Histoire des Corses et de leur civilisation*. Tours.

Amoroso, B. och Olsen, O. 1973: Det syditalienske udviklingsproblem. *Kurasje*, maj 1973, s. 4–57.

Arduuin-Dumazet 1898: *Voyage en France: La Corse*. Paris.

Arensberg, C. M. och Kimball, S. T. 1940: *Family and community in Ireland*. London.

Arrighi, P. 1970: *En Corse au XVIIIe siècle*. Hachette.

Aubrac. 1970–74: *Etude ethnologique, linguistique, agronomique et économique d'un établissement humain*, (4 volymer). Paris.

Azione per a Rinascita di a Corsica. 1974: *Autonomia*. Bastia.

- Bailey, F. G. 1969: *Stratagems and spoils. A social anthropology of politics*. Toronto.
- Bailey, F. G. (red.) 1971: *Gifts and poison. The Politics of reputation*, Oxford.
- Banfield, E.C. 1958: *The moral basis of a backward society*. New York.
- Barth, F. 1969: *Ethnic groups and boundaries*. Bergen–Oslo.
- Barth, F. 1971a: Minoritetsproblem från socialantropologisk synpunkt. I: D. Schwarz (red.), *Identitet och minoritet*, Uppsala, s. 59–78.
- Barth, F. 1971b: *Socialantropologiska studier*. Vänersborg.
- Beaumont, Baron de. 1822. *Observations sur la Corse*.
- Beer, W. R. 1977: The social class of ethnic activists in contemporary France. I: M. J. Esman (red.), *Ethnic conflict in the Western world*, London, s. 143–158.
- Belshaw, C. S. 1965: *Traditional exchange and modern markets*. Englewood Cliffs.
- Bertoni, G. 1916: *Italia dialettale*. Milano.
- Bigot, M. 1887: *Paysans corses en communauté: porchers-bergers des montagnes de Bastelica*. Paris.
- Blanchard, R. 1914: Les genres de vie en Corse et leur évolution. *Revue de géographie Alpine* 1914, nr 2, s. 188–238.
- Blasini, P. 1971/72: *Le Niolo. Etude d'aménagement rural*. Bastia.
- Boeke, J.H. 1942: *The structure of Netherlands Indian economy*. New York.
- Boeke, J.H. 1953: *Economics and economic policy of dual societies*. New York
- Boswell, J. 1763: *Journal of a tour of Corsica*. London.
- Bourde, P. 1887: *En Corse*. Paris.
- Brandes, S. H. 1975: *Migration, kinship and community. Tradition and transition in a Spanish village*. New York.
- Braudel, F. 1972: *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II*. New York.
- Brousse, H. 1969: *Le niveau de vie en France*. Paris.
- Brox, O. 1969: *Centralbyråkraterna och glesbygden*. Halmstad.
- Brox, O. 1971: Socialpolitiska följder av lokalsamfundets förfall. I: B. Börjesson (red.), *Samhällsmyter*, Stockholm, s. 36–51.
- Brox, O. 1972: *Strukturfascismen och andra essäer*. Lund.
- Brunhes-Delamarre, M.J. 1970: *Le berger dans la France des villages*. Paris.
- Brögger, J. 1971: *Montevarese. A study of peasant society and culture in Southern Italy*. Bergen-Oslo-Tromsö.
- Burenstam Linder, S. 1969: *Den rastlösa välfärds människan. Tidsbrist i överflöd – en ekonomisk studie*. Stockholm.
- Caisson, M. 1974: L'hospitalité corse comme relation d'ambivalence. *Etudes Corses* 1974, nr 2, s. 115–127.
- Campbell, J.K. 1964: *Honour, family and patronage*. Oxford.
- Carlotti, R. 1845–56: *Journal de la Corse*.
- Carlotti, J. 1936: *Monographie agricole de la Corse*. Ajaccio.
- Caro Baroja, J. 1963: The city and the country. Reflexions on some ancient commonplaces. I: J. Pitt-Rivers (red.), *Mediterranean countrymen. Essays in the social anthropology of the Mediterranean*, Paris, s. 27–40.

- Casanova, A. 1965: Mariage et communauté rurale, exemple corse. *Cahiers du CERM* 1965, nr 46, Paris.
- Casta, F. J. 1973: L'histoire religieuse de la Corse. *Etudes Corses* 1973, nr 1.
- Casta, F. J. 1978: La religion populaire: à la recherche de ses formes d'expression. I: G. Ravis-Giordani (red.), *Pieve è paesi*, Paris, s. 171–189.
- Castelnau, P. 1908: Le Niolo. *La Géographie*, febr.–mars 1908.
- Chiva, I. 1958: Causes sociologiques du sous-développement régional: l'exemple corse. *Cahiers internationaux de Sociologie* 1958, nr 24, s. 141–147.
- Chiva, I. 1963: Social organisation, traditional economy and customley law in Corsica. Outline of a plan of analysis. I: J. Pitt-Rivers (red.), *Mediterranean countrymen*, Paris, s 97–112.
- Clemenceau, G. 1908: Rapport sur la situation de la Corse. *Journal Officiel*, 26 sept. 1908.
- Cole, J. W. 1977: Anthropology comes part-way home. Community studies in Europe. *Annual Review of Anthropology* 1977, nr 6, s. 349–378.
- Coser, L. A. 1971: *Social konflikt*. Stockholm.
- Cynthia, G. 1978: *A test of the concept of backwardness. A case study of Digo society in Kenya*. Cornell university.
- Daun, Å. 1976: *Strategi för gemenskap*. Kristianstad.
- Davis, J. 1977: *People of the Mediterranean*. London.
- DDA de la Corse-Ajaccio, 1975: *L'élevage ovin corse en 1974*, (stencil).
- Delpont, A. 1964: *Situation de la pêche et des pêcheurs en Corse*. Lyon.
- Dentinger, J. 1978: *Vom freiheitskampf der Korsen*. München.
- Dobrowolski, K. 1958: Peasant traditional culture. *Ethnografia Polska* 1958, vol. 1, s. 19–56.
- Dolci, D. 1959: *Poverty in Sicily*. Harmondsworth.
- Dumont, R. 1952: Une agriculture méditerranéenne traditionnelle: la Corse. *Revue du Ministère de l'Agriculture* 1952, s. 237–243.
- Dupaquier, J. och Jadin, L. 1972: Structure of household and family in Corsica, 1769–71. I: P. Laslett (red.), *Household and family in past time*, Cambridge, s. 283–297.
- Durkheim, E. 1933: *The division of labour in society*. New York.
- Egardt, B. 1962: Hästslakt och rackarskam. En etnologisk undersökning av folkliga fördomar. *Nordiska Museets Handlingar* 57. Stockholm.
- Eidheim, H. 1969: When ethnic identity is a social stigma. I: F. Barth (red.), *Ethnic groups and boundaries*, Oslo, s. 39–57.
- Erixon, S. 1955/56: Betesvandringar och flyttsystem. *Folk-Liv* 1955/56, nr 19/20, Stockholm.
- Faucher, D. 1923: L'Evolution industrielle de l'élevage ovin en Corse. *Revue de Géographie Alpine* 1923, nr 11, s. 277–283.
- Fizelière, Patin de La, 1963: Mémoire sur la Province ou juridiction de Sartene ou de la Rocca, 1785. Arch. Nat. K. 1228, nr 39. Manuskriptet publicerat i *Corse Historique* 1963, nr 9–10, s. 57–84.
- Foster, G. M. 1965: Peasant society and the image of limited good. *American Anthropologist* 1965, nr 67, s. 293–315.
- Foster, G. M. 1972: The anatomy of envy: A study in symbolic behaviour. *Current Anthropology*. vol. 13, nr 2, april 1972, s. 165–202.
- Foster, G. M. 1973: *Traditional societies and technological change*. New York.

- Frankenberg, R. (red.). 1971: *Communities in Britain*. Harmondsworth.
- Gardelle, Ch. 1970: Impressions pastorales corses. *Revue de Géographie Alpine* 1970, nr 58, Grenoble, s. 383–388.
- Gaudin, J-M. 1787: *Voyage en Corse et vues politiques sur l'amélioration de cette Isle par l'abbé Gaudin*. Paris.
- Germanes, Abbé de. 1771–1776: *Histoire des Révolutions de Corse*. Paris.
- Gilbert, L. 1975: Permanence et problèmes actuels de la transhumance ovine. *Ethnozootechnie* 1975, nr 2, s. 3–9.
- Giono, J. 1933: *Le serpent d'étoiles*. Paris.
- Giustiani, A. 1888: Description de l'Ile de Corse 1521–30. *Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles de la Corse*.
- Godelier, M. 1971: *Ekonomisk antropologi. Analysen av förkapitalistiska samhällen*. Stockholm.
- Goffman, E. 1972: *Stigma*. Stockholm.
- Goodenough, W. 1965: Rethinking 'status' and 'role', toward a general model of the cultural organization of social relationships. I: M. Banton (red.), *The relevance of models for social anthropology*, London, s. 1–22.
- Goschiny/Uderzo: 1977: *Asterix på Korsika*. Utgiven av Hemmets Journals förlag i Malmö. Tryckt i Belgien.
- Gower Chapman, C. 1973: *Milocca. A Sicilian village*. London.
- Gregori, J. 1967: *Nouvelle histoire de la Corse*. Paris.
- Grosjean, R. 1966: *La Corse avant l'histoire*. Paris.
- Gubert, R. 1976: *L'identificazione etnica*. Udine.
- Haberlandt, M. 1928: *Die Völker Europas und ihre volkstümliche Kultur*. Stuttgart.
- Hannerz, U. 1973: *Lokalsamhället och omvärlden*. Stockholm.
- Heath, A. 1976: *Rational choice and social exchange*. Cambridge.
- d'Hérouville, H. 1965: *L'Economie méditerranéenne*. Paris.
- Jacobeit, W. 1961: *Schafhaltung und Schäfer in Zentraleuropa bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*. Berlin.
- Jaussin, L. A. 1759: *Mémoires historiques, militaires et politiques (de 1738 à 1741) et histoire naturelle de la Corse*. Lausanne.
- Keller, M. 1958/59: Le plateau pastoral du Niolo. *Bulletin de la Fédération Française d'Economie Alpestre* 1958/59, nr 9.
- Kolodny, Y. 1962: *La géographie urbaine de la Corse*. Paris.
- Laffont, R. 1976: *Tout pour tous guide*. Paris.
- Lamotte, P. 1956a: Le système des "prese" et les assolements collectifs. *Etudes Corses* 1956, nr 10, s. 54–59.
- Lamotte, P. 1956b: La structure sociale d'une communauté de la Rocca. Fozzano. *Etudes Corses* 1956, nr 11.
- Le Lannou, M. 1941: *Pâtres et Paysans de la Sardaigne*. Paris.
- Laurans, R. 1975: Les sonnailles et leurs relations avec la transhumance en Corse et en Sardaigne. *Ethnozootechnie* 1975, nr 2, s. 59–66.
- Leca, J. C. 1978: Une communauté villageoise au XIXe siècle: Calenzana. I: G. Ravis-Giordani (red.), *Pieve à Paesi*, Paris, s. 105–133.
- Lenclud, G. och Ravis-Giordani, G. 1973: Pour une Ethnologie de la Corse. *Etudes Corses* 1973, nr 1, s. 193–232.
- Leroi-Gourhan, A. 1964: *Le geste et la parole*. Paris.
- Lewis, O. 1966: *La Vida*. New York.

- Lopreato, J. 1977: Småbönder och lantarbetare i Syditalien. I: K. Weibust (red.), *Bönders villkor*, Lund, s. 47–69.
- Lowenstein, S. F. 1965: Urban images of Roman authors. *Comparative studies in Society and History* 1965, nr 8, s. 110–123.
- Löfgren, O. 1977: *Fångstmän i industrisamhället*. Lund.
- MacDonald, J. S. 1963: Agricultural organisation, migration and labour militancy in rural Italy. *Economic Historical Review*, second series, 1963, nr 16, s. 61–75.
- Maestrati, L. 1964: Le régime censitaire en Corse. *Corse Historique* 1964, nr 15, s. 47–62.
- Marselli, G. A. 1963: American sociologists and Italian peasant society: with reference to the book of Banfield. *Sociologia Ruralis* 1963, vol. 3, nr 4, s. 319–338.
- Mauss, M. 1925: Essai sur le don. *L'Année Sociologique* 1925, vol I, Paris.
- Mejean, P. 1932: Notes sur la maison corse. *Revue de géographie Alpine* 1932, nr 20, s. 655–676.
- Mendras, A. 1971: *Sociologie de la campagne française*. Paris.
- Merimée, P. 1964: *Colomba*. Paris (först publicerad 1840).
- Mills, C. W. 1971: *Den sociologiska visionen*. Lund.
- Myrdal, G. 1944: *An American dilemma. The negro problem and modern democracy*. New York.
- Myrdal, G. 1969: *Ekonomisk teori och underutvecklade regioner*. Stockholm.
- Noaro, J. 1965: Introduction générale (Corse). *Les Guides Bleus: Corse*, s. 2–58.
- Ofstad, H. 1971: Identitet och minoritet. I: D. Schwartz (red.), *Identitet och minoritet*, Uppsala, s. 105–131.
- Parson, T. 1951: *The social system*. Illinois.
- Pernet, F. och Lenclud, G. 1977: *Berger en Corse*. Grenoble.
- Piobb, Comte P. V. 1920: *La Corse d'aujourd'hui, ses mœurs, ses ressources, sa détresse*. Paris.
- Pitt-Rivers, J. 1954: *The People of the Sierra*. Chicago.
- Pitt-Rivers, J. 1965: Honour and Social Status. I: J. G. Peristiany (red.), *Honour and Shame*, London, s. 21–77.
- Pitt-Rivers, J. 1967: La loi de l'hospitalité. *Les temps modernes*, juni 1967, nr 253.
- de Planhol, X. 1969: L'évolution du nomadisme en Anatolie et en Iran. Etude comparée. I: L. Földes (red.), *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*, Budapest, s. 69–93.
- de Pommereul, F. 1779: *Histoire de l'Isle de Corse*. Bern.
- Pomponi, F. 1978: A la recherche d'un "invariant" historique: la structure clanique dans la société corse. I: G. Ravis-Giordani (red.), *Pieve à Paesi*, Paris, s. 7–30.
- Pomponi, J. 1962: *La vie rurale des deux communes corses: Serra di Scopamène et Sotta*. Aix-en-Provence.
- Prattis, J. I. 1977: *Marginality and modernization in the North Atlantic: a theoretical perspective*. (Stencil) Carlton University.
- Prattis, J. I. 1978: *Modernisation and the problem of abstractive levels*. (Stencil) Carlton University.
- Prins Wilhelm. 1932: *Korsikanskt och annat*. Stockholm.

- Quantin, A. 1914: *La Corse*. Paris.
- R. C. P. 351. Differentiation micro-regionale et structures des communautés villageoises corses. Rapport d'activité et demande de renouvellement. Aix-en-Provence, Juni 1976 och juni 1978.
- Ratzel, F. 1899: La Corse, étude anthropogéographique. *Annales Géographiques* 1899, nr 8, s. 304–329.
- Raulin, H. och Ravis-Giordani, G. 1978: La maison corse. Volym "Corse" I: *Corpus d'Architecture Rurale de la France*. Paris.
- Ravis-Giordani, G. 1975: Le troupeau errant. L'utilisation de l'espace par les bergers du Niolo (Corse). *Fourrages* 1975, nr 63, s. 3–21.
- Ravis-Giordani, G. 1976a: L'alta pulitica et la bassa pulitica: valeurs et comportements politiques dans les communautés villageoises corses (XIXe–XXe siècles). *Etudes Rurales*, juli–dec. 1976, nr 63–64, s. 171–189.
- Ravis-Giordani, G. 1976b: La femme corse dans la société villageoise traditionnelle: status et roles. *Etudes Corses*, 1976, nr 6–7, s. 6–19.
- Ravis-Giordani, G. 1978a: La femme corse: Images et réalités. I: G. Ravis-Giordani (red.), *Pieve à Paesi*, Paris, s. 191–207.
- Ravis-Giordani, G. 1978b: Espaces et groupes sociaux: organisation objective et apprehension symbolique. J: G. Ravis-Giordani (red.), *Pieve à paesi*, Paris, s. 135–157.
- Redfield, R. 1947: The Folk society, *American Journal of Society* 1947, nr 52, s. 293–303.
- Redfield, R. 1956: *Peasant society and culture*. Chicago.
- Rees, A. 1950: *Life in a welsh countryside*. Cardiff.
- Renucci, J. 1974: *Corse traditionnelle et Corse nouvelle*. Lyon.
- Robinson, E. A. G. (red.) 1969: Backward Areas in Advanced Countries. *Proceedings of a Conference held by the International Economic Association*. New York.
- Rochefort, R. 1961: *Le travail en Sicile*. Paris.
- Rondeau, A. 1964: *La Corse*. Paris.
- Rossi, H. 1960: *Les successions testamentaires dans l'ancien droit en Corse*. Aix-en-Provence.
- Runciman, W. G. 1966: *Relative deprivation and social justice*. Cambridge.
- Saint-Germain, L.de. 1868: *Itinéraire descriptif et historique de la Corse*. Paris.
- Sanders, I. T. 1954: The nomadic peoples of northern Greece. Ethnic puzzle and cultural survival. *Social Forces* 1954 nr 33, s. 122–129.
- Santi, J. 1966: Description locale et militaire de l'isle de Corse et mémoires sur les différentes places de l'île. *Bulletin de la Société des Sciences Historiques et Naturelles*.
- Schneider, P., Schneider, J. och Hansen, E. 1972: *Modernisation and development. The role of regional elites and noncorporate groups in the European Mediterranean. Comparative Studies in Society and History* 1974, nr 14, s. 328–350.
- Secchi, P. 1972: *Per una sociologia del banditismo Sardo*. Sassari.
- Shanin, T. 1971: Peasantry as a Political Factor. J: T. Shanin (red.), *Peasants and peasant societies*, Harmondsworth, s. 238–263.
- Silverman, S. F. 1968: Agricultural organisation, social structure, and values

- in Italy. Amoral familism reconsidered. *American Anthropologist* 1968, nr 70, s. 1–20.
- Simi, P. 1965: *L'adaptation humaine dans la dépression centrale de la Corse*. Gap.
- Smelser, N. J. 1972: Förändringsmekanismer och anpassning till förändring. I: T. Burns (red.), *Människan i industrisamhället*, Stockholm, s. 43–68.
- SOMIVAC, 27/5 1971: Pour une politique de développement de l'élevage en Corse. Bastia.
- SOMIVAC, 1974: Service Central des Enquêtes et Etudes statistiques du Ministère de l'Agriculture. Bastia, (stencil).
- SOMIVAC, 1975: Rénovation Agricole de la Corse de l'Intérieur. Plan Quinquennal 1976–80. Bastia, (stencil).
- Stein, S. och Stein, G. 1970: *The colonial heritage of Latin America*. Oxford.
- Stika, J. 1969: Salaschenwirtschaft in Ostmähren bis Mitte des 19. e jahrhunderts. I: L. Földes (red.), *Viehwirtschaft und Hirtenkultur*, Budapest, s. 258–287.
- Szabó, M. 1967: Svältfödningen och dess bakgrund. *Fataburen*. Stockholm.
- Szabó, M. 1970: *Herdar och husdjur*. Lund.
- Tarrow, S. G. 1967: *Peasant communism in Southern Italy*. London.
- Tax Freeman, S. 1973: Pasiego transhumance and internal relations in the Montes de Pas. I: K. Weibust (red.), *Kulturvariationer i Sydeuropa*, Köpenhamn, s. 87–100.
- Thomas, W. I. och Znaniecki, F. 1958: *The Polish peasant in Europe and America*. Dover. (först publicerad 1918.)
- Tipps, D. C. 1973: Modernization theory and the comparative study of societies: a critical perspective. *Comparative Studies in Society and History* 1973, nr 15, s. 199–226.
- Tomasi di Lampedusa, G. 1973: *Leoparden*. Stockholm.
- Tönnies, F. 1955: *Community and association*. London.
- Wallerstein, I. 1974a: The rise and future demise of the world capitalist system: Concepts for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History* 1974, nr 16, s. 387–415.
- Wallerstein, I. 1974b: *The modern world system*. New York.
- Weber, M. 1948: *The theory of social and economic organisation*. Illinois.
- Weibust, K. (red.). 1973: *Kulturvariationer i Sydeuropa*. Köpenhamn.
- Weibust, K. 1977: Fjällbönder i Wallis. I: K. Weibust (red.), *Bönders villkor*, Lund, s. 104–117.
- Wichers, A. J. 1964: Amoral familism reconsidered. *Sociologia Ruralis* 1964 vol. 4, nr 1, s. 167–181.
- Wolf, E. 1971: *Bönder*. Stockholm.
- Worsley, P. 1972: *Introduktion till den moderna sociologin*. Uddevalla.
- Young, M. och Willmott, P. 1957: *Family and kinship in East London*. Harmondsworth.
- Zucarelli, M. 1970: Aménagement rural de la commune d'Antisanti. *Structures de la vie économique* 1970, nr 4.

SKRIFTER FRÅN FOLKLIVSARKIVET I LUND

1. John Pape, *Kloka flickan från Vallåkra*. Lund 1949. 176 sid.
2. Johan Pettersson, *Kupolbyggnader med falska valv*. Engl. summary. Lund 1954. 56 sid.
3. Norden och kontinenten. *Föredrag och diskussioner vid Trettonde nord. folkklivs- och folkminnesforsskarmötet i Lund 1957*. Deutsches Ref. Lund 1958. 208 sid.
4. Karl Mattisson, *Det sydsvenska halmtaket*. Deutsches Ref. Lund 1961. 179 sid.
5. Axel Hörnlén, *Knyppling och knypplerskor i södra delen av Ingelstads härad*. Deutsches Ref. Lund 1962. 136 sid.
6. Nils-Arvid Bringéus, *Brännodling. En historisk-etnologisk undersökning*. Engl. summary. Lund 1963. 183 sid.
7. Viktor Åkerman, *Minnen och anteckningar från Gärdslövs och Önnarps pastorat*. Deutsches Ref. Lund 1965. 153 sid.
8. Selma Frode Kristensen, *Vid brunnen. En kulturbild från sekelskiftet*. Deutsches Ref. Lund 1966. 127 sid.
9. Artur Larsson, *Hur annorlunda då. Minnen från ett samhälle på Söderslätt*. Deutsches Ref. Lund 1967. 103 sid.
10. Gabrielle Jeansson och Inga Kindblom, *Kring livets högtider i Örkelljunga församling*. Engl. summary. Lund 1968. 95 sid.
11. Sven B. Ek, *Nöden i Lund. En etnologisk stadsstudie*. Engl. summary. Lund 1971. 240 sid.
12. Gabrielle Jeansson och Renée Valeri, *Viken, äldre bebyggelse och miljö*. Engl. summary. Lund 1972. 95 sid.
13. Anders Gustavsson, *Kyrktagningsleden i Sverige*. Deutsches Ref. 1972. 338 sid.
14. Ernst Walerius, *Pottemaker Krummakare Kakelugnsmakare i Falkenberg*. Deutsches Ref. Lund 1973. 185 sid.
15. Monika Minnhagen, *Bondens bostad. En studie rörande boningslängans form, funktion och förändring i sydöstra Skåne*. Deutsches Ref. Lund 1973. 161 sid.
16. Kurt Genrup, *Gåsskötsel. En etnologisk studiemed särskilda hänsyn till skånska förhållanden*. Deutsches Ref. Lund 1975. 235 sid.
17. Jóan Pauli Joensen, *Færøske slupfiskere. Etnologisk undersøgelse af en erhvervsgruppes liv*. Engl. summary. Lund 1975. 254 sid.
18. Tomas Jönsson, *Jordstugor i Sydsverige. Den ingrävda bostadens utbredning, form, funktion och konstruktion*. Deutsches Ref. Lund 1976. 82 sid.
19. Gösta Arvastson, *Skånska prästgårdar. En etnologisk studie av byggnadsskickets förändring 1680–1824*. Deutsches Ref. Lund 1977. 160 sid.
20. Renée Valeri, *Le confit et son rôle dans l'alimentation traditionnelle du Sud-Ouest de la France*. Engl. summary. Lund 1977. 230 sid.
21. Agneta Boqvist, *Den dolda ekonomin. En etnologisk studie av näringsstrukturen i Bollebygd 1850–1950*. Engl. summary. Lund 1978. 148 sid.
22. Gunnar Alsmark, *Herdar på Korsika*. Engl. summary. Lund 1979. 264 sidor.

Herdar på Korsika är en bok om en marginell yrkesgrupp som idag håller på att försvinna. Författaren, som under långa perioder levt bland Korsikas herdor, skildrar i ord och bild det komplicerade samspelet mellan herde, djur och natur.

Vi får följa herdarna och deras get- och fårhjordar på de långa säsongsvandringarna mellan vinter- och sommarbeten, från de exploaterade slättområdena vid kusterna till isolerade boplatser högt uppe i Korsikas centrala bergsmassiv.

Vi får också kunskap om arbetsfördelning och samarbetsformer, om herdens plats i det korsikanska samhället liksom om hur han själv ser på sin omvärld, socialt och politiskt.

Författaren visar hur herdarnas livsvillkor inte bara bestäms av djurens behov och de karga naturförhållandena utan i ännu högre grad av storsamhällets ekonomiska utveckling.

Herdar på Korsika blir därmed också ett inlägg i debatten om marginella gruppers existensmöjligheter inom ett ekonomiskt system som dagens västerländska.

Gunnar Alsmark är forskare och lärare vid Etnologiska institutionen i Lund.

